

Τζέμαλ Γκαμαχάρια, Λία Αχαλάτζε

Αμπχαζία/Γεωργία:
Ιστορία, Πολιτική, Πολιτισμός

Τιφλίδα 2019

Επιμέλεια της συντακτικής επιτροπής:
Γκιόργκη Τσουβαλτζής (Giorgi Tsouvaltzis)
πρωτοδιάκονος Μίριαν Σχιρτλάτζε (Mirian Skhirtladze)
Μπεσίκη Σηλαγκάτζε (Besiki Silagadze)
Σοφία Λατσκεπιάνη (Sophia Latchkeriani)
Νίνο Μπαράμια (Nino Baramia)

Μετάφραση:
Του Μπεσίκη Σηλαγκάτζε (Besiki Silagadze)

Τεχνικός επεξεργαστής: Λεβάν Τιτμέρια (Levan Titmeria)

Δικαιώματα Πνευματικής ιδιοκτησίας ανήκουν στον
Εκδοτικό οίκο « ΣΑΑΡΙ »

Τιφλίδα, Γεωργία 2019

ISBN 978-9941-477-59-1

Ο λόγος για την έκδοση στην ελληνική γλώσσα αυτού του βιβλίου - περί της Αμπχαζίας βασίζεται σε βαθιές ιστορικές, πολιτικές και πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ της Γεωργίας και της Ελλάδος. Οι σχέσεις αυτές αντικατοπτρίζονται στα βιβλία της αρχαίας ελληνικής, ρωμαϊκής και βυζαντινής λογοτεχνίας. Στο πλαίσιο αυτών, όπως επίσης και εις βάσιν άλλων πηγών, δημοσιεύεται η εθνοπολιτική και εκκλησιαστική ιστορία της Αμπχαζίας από την αρχαιότητα έως σήμερα, αναλύονται τα μνημεία της πρώιμης μεσαιωνικής χριστιανικής κουλτούρας και καταλείγουμε σε συμπέρασμα, ότι το σύγχρονο έδαφος της Αμπχαζίας με την εθνοτική, πολιτική και πολιτιστική έννοια της λέξης, από την αρχαιότητα ήταν μια περιοχή της Γεωργίας, όπου άνθιζε ή ελληνική,(δηλαδή) ορθόδοξη χριστιανική πίστη. Ως το τμήμα της Γεωργίας, αυτή παρέμεινε και μετά τις XVI-XVII αιώνες, όταν στην Αμπχαζία εστίασαν οι ειδωλολάτρες και εν μέρει μουσουλμανοί – Απσούα Αμπάζιοι από το Βόρειο Καύκασο και κατέστρεψαν την ορθοδοξία. Αναφέρεται στις προσπάθειες του Γεωργιανού κλήρου,για την αποκατάσταση της χριστιανικής πίστης στην Αμπχαζία. Οι συγγραφείς μας διηγούν για την κατάσταση στην Αμπχαζία κάτω από το σοβιετικό ολοκληρωτισμό, στην περίοδο κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης και της αποκατάστασης της ανεξαρτησίας της Γεωργίας, για το υβριδικό πόλεμο της Ρωσίας στα χρόνια 1992-1993 κατά την Γεωργία, την ανοιχτή επίθεση του Αυγούστου του 2008. Σημειώνεται ότι, μετά απ' αυτούς τους πολέμους έγινε κατοχή της Αμπχαζίας από τη Ρωσία και με τις βάνουσες μεθόδους πραγματοποιήθηκαν εθνοκάθαρση και γενοκτονία του γεωργιανού πληθυσμού της περιοχής. Υπογραμμίζεται το γεγονός παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο κατεχόμενο έδαφος, συμπεριλαμβανομένης της παραβίασης της ελευθερίας της συνείδησης, καθώς και την ανάγκη για ειρηνική επίλυση της σύγκρουσης, με την ενεργή συμμετοχή των διεθνών οργανισμών.

Περιεχόμενο

Εισαγωγή (Τζέμαλ Γκαμαχάρια)	5
1. Αμπχαζία/Γεωργία: Θέματα Ιστορίας και Πολιτικής (Τζέμαλ Γκαμαχάρια)	11
1.1. Ιστορική Αμπχαζία και Ιστορικοί Αμπχάζιοι	11
1.2. Το Καθολικισμό της Αμπχαζίας (Δυτική Γεωργία) στους VIII – XVII αιώνες	55
1.3. Η νέα Αμπχαζία και οι νέοι Αμπχάζιοι	68
1.4. Το καθολικισμό της Αμπχαζίας του 18ου αιώνα. Η θρησκευτική κατάσταση στον 19ο και τις αρχές του 20ου αιώνα	84
1.5. Η Αμπχαζία - αυτόνομη μονάδα της Δημοκρατίας της Γεωργίας ...	95
1.6. Η επαρχία Τσχούμ-Αμπχαζίας της Γεωργιανής Εκκλησίας	104
1.7. Η προσάρτηση της Γεωργίας από την κομμουνιστική Ρωσία και η Σοβιετική Αμπχαζία	109
1.8. Αποκατάσταση της εθνικής ανεξαρτησίας της Γεωργίας και η κατάσταση στην Αμπχαζία	117
1.9. Τιμωρήτικα μέτρα της Μόσχας κατά την ανεξάρτητη Γεωργία και ο πόλεμος στην Αμπχαζία	121
1.10. Η Ρωσική πολιτική κατοχής και της υφέρπουσας προσάρτησης της Αμπχαζίας	127
1.11. Τα Εκκλησιαστικά ζητήματα στην κατεχόμενη Αμπχαζία και το πρόβλημα της ελευθερίας της συνείδησης	134
1. 12. Αντί συμπέρασμα	140
2. Τα Μνημεία του υλικού πολιτισμού της Γεωργίας/Αμπχαζίας (Σύντομη επισκόπηση) (Λία Αχαλάτζε)	142
3. Παράρτημα. Ιστορικοί χάρτες (Τζεμάλ Γκαμαχάρια)	185
Βιβλιογραφία	195

Εισαγωγή

Η Αμπχαζία είναι μια αυτόνομη δημοκρατία της Γεωργίας, η οποία βρίσκεται στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας, βορειοδυτικά της χώρας, μεταξύ των ποταμών Εγγούρι (Ιγκούρα) και Ψόου. Η έκταση της είναι 8,7 χιλ. τετραγωνικά μέτρα. Η πρωτεύουσα - Σουχούμι. Τα θέματα της πολυαιώνιας ιστορίας, πολιτικής και πολιτισμού της Αμπχαζίας πολυπλευρώς είναι μελετημένο στην Γεωργιανή ιστοριογραφία¹.

Η Γεωργία και ειδικά οι παραθαλάσσιες περιοχές της, στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας, ήταν στενά συνδεδεμένες με την Ελλάδα. Οι μύθοι οι οποίοι αντικατοπτρίζουν την ιστορική πραγματικότητα διηγούν για τις Γεωργιανο-ελληνικές σχέσεις στο μακρινό παρελθόν. Οι σχέσεις αυτές δεν ήταν ομοιογενείς. Η ειρινική συνύπαρξη και στενή συνεργασία κάποτε άλλαζε εντάσεις και ένοπλες αντιπαράθεσεις. Παρ' όλα αυτά, οι μακροχρόνιες σχέσεις με τον αρχαίο ελληνικό και ελληνιστικό κόσμο, με τις Ρωμαϊκές και Βυζαντινές αυτοκρατορίες είχαν θετικές πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές επιπτώσεις πάνω στην Γεωργία, οι οποίες εμβαθύνθηκαν με το φαινόμενο ομοιοπιστίας. Παντοτινή ήταν η επιρροή στο βασίλειο της Κολχίδας, το οργανικό τμήμα του οποίου ήταν το έδαφος της Αμπχαζίας. Είναι γνωστό ότι ο ελληνικός πληθυσμός σ' αυτή την περιοχή διαρκώς παρουσιάζεται² από τον 6ο αιώνα π. Χ. έως σήμερα (με εξαίρεση τον 18ο αιώνα). Οι σχέσεις ανάμεσα στην Γεωργία και την Ελλάδα συνέβαλαν σημαντικά στην έκδοση αυτού του βιβλίου στα ελληνικά. Το βιβλίο αυτό θα επιτρέψει στον Έλληνα αναγνώστη, στη μητρική του γλώσσα να εξοικειωθεί την τραγωδία, που διαδραματίστηκε στην Αμπχαζία (η οποία έγινε η πατρίδα χιλιάδων Ελλήνων) στα τέλη του 20ού αιώνα και συνεχίζεται έως σημερινές ημέρες.

---

1. Essays from the History of Georgia. Abkazia from ancient times till the present days (Jemal Gamakharia, Tamaz Beradze, Teimuraz Gvantseladze...). Tbilisi, 2011; Tamaz Diasamidze. Georgia Regional Conflicts (South Ossetia, Abkhazia) in Documents. Prehistory and Present 1917–2011 http://www.rrc.ge/admn/books.php?lng_3=en; Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия - историческая область Грузии (историография, документы и материалы, комментарий) с древнейших времен до 30-х годов XX века. Тбилиси, 1997; Разыскания по истории Абхазии/Грузия. Тбилиси, 1999; Зураб Папаскири. О национально-государственном облике Абхазии/Грузия. Тбилиси, 2003 και άλλα.

2. Н. Н. Иоаниди. Греки в Абхазии. Сухуми, 1990 (υπάρχει και Ελληνική έκδοση – Οι Έλληνες της Αμπχαζίας); Панкратис Папунидис. Краткая история переселения греков в Грузию. <http://paponididis.com/istoriya-pereseleniya-grekov-v-gruziju/>

Ένα τέταρτο του αιώνα έχει περάσει από τότε, που η Ρωσία διέξαγε τον υβριδικό πόλεμο κατά της Γεωργίας, έγινε πραγματική σφαγή των Γεωργιανών στην Αμπχαζία και την αναγκαστική απέλαση σχεδόν τα τρία τέταρτα του πληθυσμού της περιοχής. Σύμφωνα με τις ενδείξεις απάνθρωπης σκληρότητας απέναντη των Γεωργιανών, η τραγωδία της Αμπχαζίας, δεν έχει ανάλογο στην Ευρωπαϊκή ήπειρο μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Η κατάσταση επιδεινώθηκε από την περαιτέρω ανοιχτή επιθετικότητα της Ρωσίας. Τον Αύγουστο του 2008, με το πρόσχημα της εδραίωσης της ειρήνης η Ρωσία επίτέθηκε τη Γεωργία. Ως αποτέλεσμα του πενήντημερου πολέμου, ο επιτιθέμενος κατέλαβε την Αμπχαζία και μια μικρή περιοχή- Τσχινβάλι (τη λεγόμενη Νότια Οσετία). Στις 26 Αυγούστου του ίδιου έτους, αδιασμένες απο συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού και οι δυο περιοχές, αναγνωρίστηκαν απο το Κρεμλίνο ως ανεξάρτητα κράτη. Μ' αυτό τον τρόπο η Ρωσία παραβίασε τους στοιχειώδεις κανόνες του διεθνούς δικαίου. Στη Μόσχα είχαν καταλάβει ότι για την νομιμοποίηση της παράνομης πράξης, ήταν απαραίτητο η διασφάλιση της διεθνούς αναγνώρισης των κατεχόμενων περιοχών. Λόγο ότι το Κρεμλίνο, για την αναγνώριση των κατεχόμενων περιοχων της Γεωργίας, στο προπαγανδιστικό του οπλοστάσιο, δεν διαθέτει αξιόπιστα νομικά επιχειρήματα να βασιστεί, χρησιμοποιεί τους ανάξιους μεθόδους, στους οποίους είναι η εξάπλωση της παραπληροφόρησης για τα σύμβαντα, στα χρόνια 1991-1992 η διεξαγωγή του υβριδικού πολέμου απέναντι της Γεωργίας μέσω τον αυτονομιστών και αποσχισματικών και η άμεση επίθεση του 2008, η εθνοκάθαρση των Γεωργιανών, απόπειρα νομιμοποίησης γενοκτονίας, δωροδοκίες των ηγετών των μεμονωμένων χωρών, και ούτω καθεξής.

Στο ιδεολογικό οπλοστάσιο του Κρεμλίνου, ένα ιδιαίτερο μέρος λαμβάνει η παραποίηση της ιστορίας. Η Ρωσία ακόμα απο τις αρχές του 20ου αιώνα προσπαθεί να επιβάλει στον κόσμο, ένα ψεύτικο στερεότυπο ότι: «Η Αμπχαζία δεν είναι Γεωργία». Τα διάφορα υλικά που χρησιμοποιούνται σε αυτό το δοκίμιο, συμπεριλαμβανομένων των ελληνικών πηγών, επαρκούν για να απαλλαγούν από το ψέμα. Μια αληθινή και όχι πλαστογραφημένη ιστορία βρίσκεται εντελώς στην πλευρά της εδαφικής ακεραιότητας της Γεωργίας.

Ευτυχώς, η διεθνής κοινότητα δεν μοιράστηκε την παραπληροφόρηση για τις δύο περιοχές της Γεωργίας που προέρχονταν απο

την Ρωσία. Αυτό, με τη σειρά του, συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην επιτυχία της πολιτικής μη αναγνώρισης των κατεχόμενων περιοχών της Γεωργίας. Πρέπει να σημειωθεί ότι τα επιτεύγματα της Ρωσίας στην αναγνώριση των κατεχόμενων περιοχών της Γεωργίας είναι πολύ περιορισμένα. Η Ρωσία δεν κατάφερε να παραπλανήσει τον υπόλοιπο κόσμο, να επιτύχει διεθνή αναγνώριση της Αμπχαζίας και την αφαίρεση της από τη Γεωργία. Ελπίζουμε ότι ο πολιτισμένος κόσμος ποτέ δεν θα υποστηρίξει την αδικία, τις εγκληματικές πράξεις, όπως είναι η αναγνώριση αυτόνομης δημοκρατίας της Αμπχαζίας και της περιοχής Τσхинβάλι, όπως επίσης ο διαμελισμός της δημοκρατίας της Κύπρου ...

Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι η διεθνής κοινότητα, ακόμα δεν συνειδητοποίησε το βάρος των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, που διαπράχθηκαν από τη Ρωσική κυβέρνηση και μια μικρή ομάδα των αυτονομιστών στην Αμπχαζία. Το μόνο νομικό χαρακτηριστικό των αδικημάτων αυτών μπορεί να είναι η εθνοκάθαρση και η γενοκτονία, όπως φαίνεται σε πολλά έργα αφιερωμένα σε αυτό το θέμα³. Ανάλογη καταστροφή ο ελληνικός λαός (οι Έλληνες του Πόντου) έχει περάσει νωρίτερα⁴, και γι' αυτό θα καταλάβει καλύτερα απο τους άλλους, τι συμβαίνει στην κατεχόμενη Αμπχαζία. Ο Έλληνας γνωρίζει περισσότερα απο τους άλλους, το αίσθημα της αγανάκτησης εκείνων των ανθρώπων όσοι επέζησαν απο τη γενοκτονία και εθνοκάθαρση με εκδιωγμό από τα σπίτια τους. Ελπίζουμε ότι οι αδικίες, που τελέστηκαν στην Αμπχαζία, βασανισμός και εξόντωση χιλιάδων πολιτών σε εθνοτική βάση, αναγκαστική μαζική απέλαση, παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αργά ή γρήγορα, θα γίνουν αντικείμενο συζήτησης όσο της παγκόσμιας κοινότητας, τόσο των διεθνών δικαστικών οργάνων.

Το βιβλίο αυτό θα βοηθήσει τους αναγνώστες να κατανοήσουν τα τραγικά γεγονότα που έχουν αναπτυχθεί στην Αυτόνομη Δημοκρατία

---

3. International Society to bring a verdict on the tragedy of Abkhazia/Georgia. Tbilisi, 2015 (Jemal Gamakharia, Tamar Japaridze, Qetevan Chigogidze). Tbilisi, 2015. <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/117908>; Трагедия Абхазии, Грузия на суд Российской общественности (Джемал Гамахария, Дазмир Джоджуа, Тамар Джапаридзе). Тбилиси, 2016. <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/180785>

4. Ольга Балытникова. Понтийский геноцид. <http://www.pravmir.ru/pontijskij-genocid/#ixzz2q1AL3WCh>.

της Αμπχαζίας. Εις βάσιν της επιστημονικής βιβλιογραφίας, εν συντομία διηγείται τα βασικά ζητήματα της πολιτικής και εκκλησιαστικής ιστορίας της Αμπχαζίας που έχουν εξεταστεί από τους αρχαίους χρόνους μέχρι σήμερα. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στην διεξαγωγή του υβριδικού πολέμου και στις τραγικές του συνέπειες στην Αυτόνομη Δημοκρατία της Αμπχαζίας στα χρόνια 1992-1993, και τις σχέσεις Ρωσίας-Γεωργίας. Επίσης αγγίσαμε ξεχωριστά επεισόδια των Γεωργιανο-Ελληνικών ιστορικών σχέσεων που συνδέονται με την Αμπχαζία.

Στο βιβλίο παρουσιάζεται μοναδικά δείγματα του αρχαίου Γεωργιανού χριστιανικού πολιτισμού που υπάρχουν στο σύγχρονο εδάφος της Αμπχαζίας και τα γεγονότα βανδαλισμού κατά της πολιτιστικής κληρονομιάς απο πλευράς των εισβολέων. Οι αυτονομιστές θέλουν να δηλώσουν τα μεσαιωνικά μνημεία της υλικής κουλτούρας ως ιδιοκτησία της Απσούα-Αμπχαζίων. Σ' Αυτό τους εμποδίζει τη γεωργιανή προέλευση αυτών των μνημείων, επιγραφές στα γεωργιανά των VIII-IX και των επόμενων αιώνων. Για να καταργηθεί το κάθε ίχνος της γεωργιανής παρουσίας, οι κατακτητές σκόπιμα καταστρέφουν εντελλώς ή αλλάζουν την όψη στις μεσαιωνικές εκκλησίες, προσπαθώντας να εξαφανήσουν τις γεωργιανές επιγραφές.

Η Αμπχαζία δεν αποτελεί το πρόβλημα μόνο για τη Γεωργία. Αυτό επιβεβαιώνεται από τις υπογεγραμμένες παράνομες συμφωνίες μεταξύ της Ρωσικής Ομοσπονδίας με τους ντε φάκτο αρχές της Αμπχαζίας περί της “συμμαχίας και της στρατηγικής εταιρικής σχέσης” (24 Νοεμβρίου 2014), “σύστασης της κοινής ομάδας των ενόπλων δυνάμεων” (21 Νοεμβρίου 2015), και ούτω καθεξής. Σύμφωνα με τις ανωτέρω συμφωνίες, 200 χιλιόμετρα της γεωργιανής ακτής της Μαύρης Θάλασσας και συγκεκριμένα του τμήματος της Αμπχαζίας, μαζί με την Κριμαία (Ουκρανία), που προσαρτήθηκε από τη Ρωσία, έχει μετατραπεί σε μια ισχυρή στρατιωτική βάση. Στόχος του είναι η προσάρτηση της «ανεξάρτητης» Αμπχαζίας και η επίλυση των παγκόσμιων γεωστρατηγικών σκοπών, ο έλεγχος λεκάνων της Μαύρης και της Μεσογειακής θάλασσας και των γύρω περιοχών. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η Μόσχα προσπαθεί να αυξήσει τη στρατιωτική παρουσία της στη Μαύρη και τη Μεσογειακή θάλασσα και στη Μέση Ανατολή. Φυσικά, όλα αυτά δεν της χρειάζονται για να προστατευτεί, αλλά να ελέγχει τον ευρωπαϊκό και αφρικανικό ηπείρους και την Μέση Ανατολή.

Από την κατεχόμενη Αμπχαζία δεν προέρχεται μόνο η Ρωσική στρατιωτική απειλή, αλλά μια άλλη, στην οποία η διεθνής κοινότητα δεν δίνει ιδιαίτερη προσοχή. Δεν είναι το μυστικό η προθυμία της Ρωσίας να καταργήσει ή τουλάχιστον, να αποδυναμώσει τόσο την Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και το ΝΑΤΟ. το Κρεμλίνο για την επίτευξη αυτού του στόχου, ως ένα εργαλείο χρησιμοποιεί σε διάφορες χώρες τις αποσχιστικές κινήσεις, προωθώντας τον διχασμό μέσα στις κοινωνίες. Αυτό γίνεται όπως με άμεση παρέμβαση Ρωσικών μυστικών υπηρεσιών, έτσι και με έμμεσες μεθόδους. Οι έμμεσες μέθοδοι έχουν σχεδιαστεί για να στηρίζουν τις αποσχιστικές κινήσεις στον μετασοβιετικό χώρο, να γίνει «αναγνώριση» ως ανεξάρτητα κράτη ορισμένων κατεχομένων περιοχών κλπ. Όλα αυτά, με τη σειρά τους, επηρεάζουν και την Ευρώπη, ενεργωποιώντας αποσχιστικές κινήσεις στην ενδοχώρα της.

Οι Ρώσικες μυστικές υπηρεσίες έχουν στο στοχαστρό τους περιοχές με υψηλές αποσχιστικές τάσεις, περισσότερα από είκοσι χώρες της Ευρώπης. Το Κρεμλίνο πιστεύει ότι μεταξύ τους υπάρχουν και Ελληνικές επαρχίες - η Ήπειρος, η οποία μπορεί να ζητήσει την αυτονομία και η Ικαρία με δυνατότητα απόσχισης. Κάνει λάθος όμως. Με την εντολή και την υποστήριξη του Κρεμλίνου, οι αποσχιστές των «αναγνωρισμένων» περιοχών - Αμπχαζίας και του Τσхинβάλι με Ρωσικά διαβατήρια τριγυρίζουν σε ολόκληρη Ευρώπη, κυρίως στην Ιταλία, Ισπανία, Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Ολλανδία και σε άλλες χώρες και επί τόπου ιδρύουν τα διάφορα «κέντρα». Ο σκοπός των κέντρων αυτών, είναι να δημιουργήσουν δεσμούς με τα αποσχιστικά κινήματα μέσα στις χώρες αυτές, να τους βοηθούν και να εκπληρώνουν άλλες διαταγές των Ρώσικων μυστικών υπηρεσιών. Η διεθνής κοινότητα θα πρέπει να αντιληφθεί ότι, οι κατεχόμενες περιοχές της Αμπχαζίας και του Τσхинβάλι, εκτός ότι αποτελούν ισχυρές στρατιωτικές βάσεις της Ρωσίας, εξακολουθούν να είναι αρκετά “αποτελεσματικά” ιδεολογικά όπλα της Μόσχας ενάντια άλλων κρατών, κυρίως για την προώθηση του αποσχιστισμού.

Έτσι, το πρόβλημα της Αμπχαζίας με την σημασία του έχει ήδη υπερβεί τη Γεωργία και τον Καύκασο και εδώ και πολύ καιρό αποτελεί παγκόσμια απειλή. Σήμερα, αυτό είναι ένα πρόβλημα για ολόκληρο τον πολιτισμένο κόσμο. Ο σκοπός γραψίματος τόσο του παρόντος, όσο και των εκδόσεων στα αγγλικά, τσέχικα, ισπανικά, γερμανικά, τουρκι-

1. Αμπαζία/Γεωργία: Θέματα Ιστορίας και Πολιτικής

1.1. Ιστορική Αμπαζία και Ιστορικοί Αμπαζίοι

Η επικράτεια της Γεωργίας υπάρχει εδώ και 35 αιώνες. Το βασίλειο της Κολχίδας, από τα μέσα της ΙΙ χιλιετίας καταλάμβανε ο μεγαλύτερο μέρος της επικράτειας αυτής, συμπεριλαμβανομένο το έδαφος, που αργότερα ονομάστηκε Αμπαζία. Από την αρχαιότητα είχε κατοικηθεί από τους γεωργιανούς και σε όλη την ιστορική περίοδο ήταν αναπόσπαστο μέρος του αδιαίρετου γεωργιανού κράτους, ή μετά τις επιδρομές των διαφόρων εισβολέων, ήταν οργανικό μέρος των προσωρινά κατακερματισμένων πολιτικών μονάδων του γεωργιανού κόσμου (βασίλειο Κολχίδας/ Λαζίκας /Εγκρισίου, Πριγκιπάτο Οντισίου/ Σαμεγκρέλου, Βασίλειο Αμπαζίας/Ιμερετίου).

Το βασίλειο της Κολχίδας αποτελεί το λίκνο της γεωργιανής κυριαρχίας. Τις πληροφορίες για το βασίλειο αυτό, εμπεριέχει ο αρχαίος ελληνικός μύθος των Αργοναυτών⁶, σύμφωνα με τον οποίο, το Βασίλειο της Κολχίδας (Αία) ήταν ένα ισχυρό και πολιτισμένο κράτος. Η ύπαρξη του βασιλείου αυτού, από το δέκατο πέμπτο αιώνα π.Χ., τεκμηριωμένο επιβεβαιώνεται στις ελληνικές επιγραφές της μυκηναϊκής εποχής (XV - XIV αιώνες π.Χ.), όπου, από τον «μύθο των Αργοναυτών» καταγράφονται τέτοια ονόματα, όπως η χώρα «Αία», «Κολχίδα», «Ίάσσονας», και ούτω καθεξής⁷. Σε σχέση με τον μύθο των αργοναυτών⁸, για την «χώρα της Κολχίδας» αναφέρεται και ένας άλλος Έλληνας συγγραφέας Εύμηλος ο Κορίνθιος (VIII αιώνας π.Χ.). Για τα σύνορα της Κολχίδας, μας δίνει την εικόνα ο Όμηρος (VIII αιώνας π.Χ.), στην «Οδυσσεία» του, μέσω της πληροφορίας περι των αργοναυτών, σύμφωνα με την οποία, το βασίλειο του Αιήτη συνόρευε με τους Κιμμερίους της σαρματίας⁹. Στο έργο του Ρωμαίου ποιητή - Πόπλιου Οβίδιου Νάσων (Publius Ovidius Naso 43 π.Χ. – 17/18 μ.Χ.) η Μήδεια λέει για την Κολχίδα και τον πατέρα της: «Ο πατέρας μου είναι ένδοξος, κρατάει την

6. Ακάκιος Ουρουσάτζε. Αρχαία Κολχίδα στον μύθο των Αργοναυτών. Τιφλίδα, 1964; Απολλώνιος ο ρόδιος. Αργοναυτικά. Μετάφραση και εισαγωγή του Ακάκι Γκελοβάνι. Έκδοση, δοκίμιο, σημειώσεις και αναζητήσεις του Ακάκιου Ουρουσάτζε. Τιφλίδα, 1975

7. Ταμάζ Γκαμκρελίτζε. Η Γεωργία είναι Ευρώπη ή Ασία?—Λογοτεχνική Γεωργία, 1999, 18-25 Ιούνιο, σελ. 4.

8. Ακάκιος Ουρουσάτζε. Αρχαία Κολχίδα στον μύθο των Αργοναυτών, σελ. 195).

9. Όμηρος. Οδυσσεία. Συντάκτης Ρισμάγκ Γκορντεζιάνι. Τιφλίδα, 1979, Ραψωδία XI. 10.

χιονισμένη σκύθια, όλη την παραλία του Πόντου» (Ηρωίδες, XII, 25 -28). Τις πληροφορίες, για το βασίλειο της Κολχίδας βρίσκουμε και στην τραγωδία («Μήδεια») του Λούκιου Ανναίου Σενέκα (Lucius Annaeus Seneca, 4 π.Χ - 65 μ.Χ.). Ο πρωταγωνιστής της τραγωδίας - Μήδεια αντιμετωπίζοντας τον βασιλιά του Κορίνθου ισχυρίζεται, ότι το βασίλειο του πατέρα της φτάνει εώς του Πόντου των Σκύθων, όπου είναι ελώδης νερό (Αζοφική Θάλασσα), που αφαλατώνει τον Εύξεινο Πόντο και όπου ζουν οι Αμαζόνες¹⁰. Σύμφωνα με τα δεδομένα, τα σύνορα του Βασιλείου της Κολχίδας του Αιήτη πρέπει να έφτανε εώς Μαιώτιδα λίμνη (Αζοφική θάλασσα).

Αυτό αποδεικνύεται από τον έλληνα ιστορικό Διώδορο Σικελιώτη (I αιώνας π.Χ.), ο οποίος δίνει πληροφορίες για τον σχηματισμό φυλής των Κολχίδων στη δεύτερη χιλιετία π.Χ. κοντά στην Αζοφική Θάλασσα¹¹.

Τα στοιχεία της ελληνορωμαϊκής λογοτεχνίας, για τα βορειοδυτικά σύνορα της Κολχίδας, συμφωνούν πλήρως με τον παλαιό γεωργιανό χρονικογράφο, σύμφωνα με τον «Βίος της Κάρτλης», οι πρόγονοι των Γεωργιανών - οι κόλχοι (με τα γεωργιανά αρχεία – οι Έγροι) απάρτιζαν όλη την δυτική Γεωργία, συμπεριλαμβανομένης την περιοχή της σημερινής Αμπχαζίας, καθώς και τις ανατολικές περιοχές Μαύρης Θάλασσας εώς τον ποταμό Κουμπάν, «όπου φτάνει το κορφοβούνι του Καύκασου»¹². Η «Βία της Κάρτλης» λοιπόν, δηλώνει άμεσα, ότι οι κάτοικοι του βασιλείου Κολχίδας, συμπεριλαμβανομένης της σημερινής περιοχής της Αμπχαζίας, ήταν οι πρόγονοι των Γεωργιανών. Αυτό επιβεβαιώνεται επίσης, από τους ισχυρισμούς, στον επιστημονικό κόσμο αναγνωρισμένων αρχαιολόγων, όσοι λένε ότι, στο δεύτερο μισό της δεύτερης χιλιετίας π.Χ., στην δυτική Γεωργία (συμπεριλαμβανομένης της Αμπχαζίας) υπήρχε μοναδικός πολιτισμός της Κολχίδας¹³.

Το βασίλειο της Κολχίδας, οι ακτές της Μαύρης Θάλασσας της Γε-

---

10. Сенекa. Трагедии. Перевод с лaтинскoгo С. Ошерoвa, кoмментaрий Е. Рaбинoвич.. Мoсквa, 1991, с. 15, 430.

11. Τινατίν Καουχτσισβίλη. Οι πληροφορίες των Ελλήνων συγγραφέων περί της Γεωργίας, Βιβλ. III. Τιφλίδα, 1976, σελ. 75.

12. Βίος της Κάρτλης. Το κείμενο επιβεβαιώθηκε απο τον Σβιμόν Καουχτσισβίλη σύμφωνα με όλα τα βασικά χειρόγραφα, τόμος. 1. Τιφλίδα, 1955, σελ. 5.

13. Οτάρ Τζαπαρίτζε. Στις απαρχές της ιστορίας της Γεωργίας. Τιφλίδα, 2003, σελ. 203; Essays from the History of Georgia. Abkhazia from ancient till the present days. Tbilisi, 2011, p. 26-34.

ωργίας, ήταν γνωστό για τους Έλληνες συγγραφείς. Στους VI-V αιώνες π.Χ., στη δυτική Γεωργία, συμπεριλαμβανομένης της σύγχρονης περιοχής Αμπχαζίας (Διοσκουρίας (Σουχούμι) και της Γυένος (Οτσαμσίρε)) εμφανίστηκαν τα Ελληνικά φακτορία. Με το δεύτερο μισό της πρώτης χιλιετίας χρονολογείται ο οικισμός στην Εσέρα (Esheva), όπου, επίσης υπήρχε το ελληνικό φακτορίο¹⁴. Τα εμπορικά φακτορία λειτουργούσαν στον ήδη υπάρχοντα οικισμούς. Οι αποικιοκράτες είχαν επικοινωνία και συνεργασία με τον τοπικό πληθυσμό. Και οι δυο πλευρές διατηρούσαν την ειρηνική συνύπαρξη. Δεν έχει καταγραφεί ουδεμία περίπτωση της σοβαρής αντιπαράθεσης. Αυτό, με τη σειρά του, υποδηλώνει την ύπαρξη ισχυρών κρατικών θεσμών που εγγυώνταν την ειρηνική συνεργασία μεταξύ Γεωργιανών και Ελλήνων. Η δύναμη και το υψηλό επίπεδο ανάπτυξης της Κολχίδας, αποδεικνύεται από την ύπαρξή του δικού της νομίσματος. Στους VI-III αιώνες π.Χ., στο βασιλείο της Κολχίδας έκοβαν ασημένια νομίσματα - «Τέτρι της Κολχίδας», δείγματα των οποίων βρέθηκαν και στο Σουχούμι. Αυτό το νόμισμα χρησιμοποιόταν και στο διεθνές εμπόριο, το γεγονός, που αποδεικνύεται με τα δείγματά του νομίσματος στην Κριμαία, την Κεντρική Ασία και αλλού.

Οι ελληνικές εμπορικές δραστηριότητες στη Διοσκουρία δεν ήταν τόσο έντονες, όσο στην Χερσώνα και στον Παντικάπαιον. Παρ' όλα αυτά, - έγραψε Ν. Ν Ιωαννίδης - η Διοσκουρία, όπου υπήρχε το κλίμα στενής φιλίας μεταξύ των Ελλήνων και του τοπικού πληθυσμού, αποτελούσε ένα σημαντικό εμπορικό κέντρο, το οποίο, αφενός εξυπηρετούσε τις μεγάλες τοπικές ανάγκες της περιοχής, και αφετέρου έπεξε σημαντικό ρόλο στην διαμετακόμιση του διεθνούς εμπορείου προς των λαών του βόρειου Καυκάσου, καθώς εξασφάλιζε έξοδο στον «Δρόμο του Μεταξιού¹⁵». Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία, ότι τα Ελληνικά εμπορικά φακτορία, συνέβαλαν σημαντικά, όχι μόνο στην ανάπτυξη του βασιλείου της Κολχίδας, αλλά στην οικονομική και πολιτισμική σύγκλιση¹⁶ με τον αρχαίο Ελληνικό κόσμο, ο οποίος ήταν υψηλά ανεπτυγμένος και προηγμένος κόσμος σ' εκείνα τα χρόνια σε ολόκληρο τον πλανήτη. Για το γεγονός αυτό, στην ελληνική λογοτεχνία εστιάζεται η μεγάλη

14. Νοντάρ Λομοούρι. Ελληνικός αποικισμός στις ακτές της Κολχίδας. Τιφλίδα, 1962; Οτάρ Λορτκιφανίτζε. Αρχαίος Ελληνικός κόσμος και κολχίδα. Τιφίδα, 1966; Μέρι Ιμνάζε. Ελληνικός αποικισμός στην ανατολική άκρη της Μαύρης Θάλασσας. Τιφλίδα, 1982; Ο. Лорткипанидзе. Наследие древней Грузии. Тбилиси, 1989 και άλλα.

15. Н. Н. Иоаниди. Греки в Абхазии, с. 7-8.

16. Οτάρ Λορτκιφανίτζε. Αρχαίος Ελληνικός κόσμος και κολχίδα. Τιφίδα, 1966.

προσοχή πάνω στην Κολχίδα. Επίσης υπάρχουν στοιχεία για την εθνική σύνθεση του πληθυσμού της Κολχίδας. Μ' αυτή την άποψη ιδιαίτερή σημασία δίνεται στα έργα των Ελλήνων λογογράφων: - Εκαταίου του Μιλησίου (VI αιώνας π.Χ.), του Σκύλαξ Καρυανδεύς (VI αιώνας π.Χ. Τα στοιχεία του διασώθηκαν στον συγγραφέα του IV αιώνα π.Χ. ψευδο-Σκύλαξ Καρυανδεύς), Ελλανίκου του Μυτιληναίου (Το δεύτερο μισό του V αιώνα π.Χ.), του πατέρα της Ιστορίας - Ηρόδοτου (V αιώνας π.Χ.) και άλλων. Οι συγγραφείς αυτοί ξεκάθαρα λένε ότι ο τωρινός έδαφος της Αμπχαζίας ήταν κατοικημένος μόνο από τις γεωργιανές φυλές - Κόλχους, Μόσχους, Κοράχιους, Κολέβιους¹⁷.

Σύμφωνα με την ιστορική παράδοση της Γεωργίας, στον πρώτο μισό του III αιώνα π.Χ., η δυτική Γεωργία (Κολχίδα/Εγκρίσι) εθελοντικά ενώθηκε με το Βασίλειο της Κάρτλης (ανατολική Γεωργία) και σχηματίστηκε ενιαίο κράτος της Γεωργίας. Το σύγχρονο έδαφος της Αμπχαζίας, συμπεριλαμβανομένου του Σουχουμίου, αποτελούσε μέρος αυτού του ενιαίου κράτους¹⁸. Όσον αφορά εκείνο το τμήμα του Εγκρισίου, το οποίο κατείχε ο Κούτζι, έφτανε έως το Εγκριστοκάλι (ποταμός Γαλιτζγκα). Οι Κόλχοι (οι εγκέροι), οι οποίοι ζούσαν στα βόρεια του Εγκριστοκάλι, «δεν θέλησαν να απομακρυνθούν από τους Έλληνες»¹⁹. Το γεγονός αυτό, δείχνει την σημαντική αύξηση της επίδρασης των Ελληνικών οικισμών και φακτοριών στη βορειοδυτική Κολχίδα και την ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων με τον τοπικό πληθυσμό. Από τον II αιώνα π.Χ., το Εγκρίσι (Κολχίδα) εξακολουθεί να είναι ξεχωριστό κράτος. Στην δικαιοδοσία του έμπαινε και τωρινή περιοχή της Αμπχαζίας. Ο Βασιλιάς του Εγκρισίου- Σαβλάκ υποτίθεται ότι κάθόταν στο Σουχούμι και έκοβε το δικό του νόμισμα.

Τα δείγματα του νομίσματος ανακάλυψαν και στην περιοχή του Σουχουμίου²⁰. Από τον II αιώνα π.Χ., ο βασιλιάς του Πόντου Μιθριδάτης ΣΤ' ευπάτωρ (111-63) κατάφερε να υπονομεύσει όλες τις ανατολικές παραθαλάσσιες περιοχές της Μαύρης θάλασσας και τις έκανε μέρος του

---

17. Нонтάρ Ломооурй. Ой πληροφοрйес тывн Еллһнвн логогрэфһвн перй тйс Геворгйас. - Үлкћ гя тйн исторйа тйс Геворгйас кай туй Каућкасуй, аплосп. 35. Тйфлйда, 1963, сел.3-35; Тйнатйн Каухтосйбйль. Ой πληροφοрйес туй Нродотй перй тйс Геворгйас. Тйфлйда, 1960, Вйβлйо I, 104; Вйβлйо IV, 37.

18. Н. Берулава. Город Диоскурия-Севастопольс и район Сухумской бухты в античную эпоху (VI век до н. э. и III век н. э.). Тбилиси, 2005, с. 90.

19. Βίος тйс Картлйс, тһм. 1, сел. 24.

20 Г. Меликишвили. К истории древней Грузии. Тбилиси, 1959, с. 305.

δικού του βασιλείου. Η Εγκρίση/Κολχίδα ήταν μια ξεχωριστή διοικητική μονάδα μέσα στο Βασίλειο του Πόντου, η οποία διοικούνταν από το μικρότερο γιό - Μιθριδάτη (γιος του βασιλιά), ο οποίος κατηγορήθηκε στην προδοσία και τιμωρήθηκε με θάνατο. Για διοικητές της Κολχίδας διορίζονταν, τα πλησιέστερα στον Μιθριδάτη πρόσωπα. Μεταξύ τους, ήταν ο θεός της μητέρας του Έλληνα ιστορικού Στράβωνα. Από τον Ι αιώνα μ.Χ., όταν οι Ρωμαίοι, νίκησαν τον Μιθριδάτη και κατέκτησαν όλες τις παραθαλάσσιες περιοχές της Μαύρης Θάλασσας, συμπεριλαμβανομένης της Αμπχαζίας, διωκόμενος από τους Ρωμαίους ο πρόσφυγας Μιθριδάτης το χειμώνα 66/65 χρόνια πέρασε στο Σουχούμι, όπου κατέστρωσε ένα σχέδιο δράσης²¹, αλλά δεν μπόρεσε να το εφαρμόσει.

Η Κολχίδα/Εγκρίσι εξακολουθούσε να συμμετέχει ενεργά στις εμπορικές και οικονομικές σχέσεις με τον ελληνιστικό κόσμο. Σύμφωνα με τον Στράβωνα, πολλοί έμποροι διαφορετικών εθνικοτήτων πηγαινώ - έρχονταν στη Διοσκουρία/Σουχούμι²². Αυτή η πληροφορία πρέπει να αφορά στην περίοδο της ρωμαϊκής κυριαρχίας, όταν η Κολχίδα διοικούνταν από έναν ενεργό κυβερνήτη - Αρίσταρχο. Τα παλάτια του εύρισκόταν στην Διόσκουρια, όπου έκοβε και τα νομίσματα. Το έτος 48 χρόνια π.Χ. ο βασιλιάς του Βοσπόρου Φαρνάκιος (γιος του Μιθριδάτη), εκμεταλεύεται το θάνατο του Πομπήιου και μετά από τις σκληρές μάχες καταλαμβάνει την Κολχίδα. Αποκατέστησε το βασίλειο του Πόντου και ανακήρυξε τον εαυτό του βασιλιά της Ασίας. Το έτος 47 χρόνια π.Χ. ο Ιούλιος Καίσαρ (49-44 π.Χ.) νίκησε τον Φαρνάκιο. Η Κολχίδα / Έγκρισι παρέμεινε και πάλι ως Ρωμαϊκή επαρχία. Στις απαρχές της νέας χιλιετίας ήταν μια ξεχωριστή διοικητική μονάδα εντός στο Βασίλειο του Πόντου. Μετά την κατάρρευση του Βασιλείου του Πόντου από τον αυτοκράτορα Νέρωνα (54-68 π.Χ.), η Κολχίδα/Εγκρίσι ήταν μέρος των δύο επαρχιών της Ρώμης, της Γαλατίας και στη συνέχεια της Καππαδοκίας. Στο πρώτο αιώνα π.Χ. στην Κολχίδα, στις πόλεις Φάσις (Πότι) και Διοσκουρία (Σουχούμι), και αργότερα στο πρώτο μισό του ΙΙ αιώνα στην πόλη Πιτυούς, είχαν στρατόπεδο οι ρωμαϊκές φρουρές.

Στο τέλος του ΙV αιώνα (395 χρόνια), η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία διαχωρίστηκε σε δύο μέρη. Επὶ τὴν Κολχίδα / Εγκρίσι, ασκούσε επιρροή

21. Αππιανός. Ιστορία των πολέμων του Μιθριδάτη. Το Ελληνικό κείμενο με την Γεωργιανή μετάφραση έκδωσε, εισαγωγή και την αναζήτηση περιεχόμενου πρόσφερε Σβιμόν Καυχτσισβίλη, τόμος. 1. Τιφλίδα, 1958, σελ. 195-196, 261.

22. Τινατίν Καυχτσισβίλη. Η Γεωγραφία του Στράβωνα. Πληροφορίες περ της Γεωργίας. Τιφλίδα, 1957, σελ. 122-123.

η Δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, δηλαδή το Βυζάντιο. Την ίδια περίοδο, αποκαστάθηκε το βασίλειο της Κολχίδας με την ονομασία Λαζική, το οποίο συμπεριλάμβανε όλη τη Δυτική Γεωργία. Οι Λαζοί παρέμεναν υποτελές των Ρωμαίων (Βυζαντινών). Σύμφωνα με τον συγγραφέα του βου αιώνα Προκόπιο Καίσαρο, η υποτελεία των Λαζών φαινόταν στο ότι «ο βασιλιάς των Ρωμαίων έστειλε στον κληρονόμο του βασιλιά το σύμβολο της εξουσίας»²³.

Το Βυζάντιο και η Λαζική είχαν κοινά συμφέροντα. Να αντιμετωπίσουν τους Γότθους, Ούννους και το Ιράν. Στις σχέσεις τους σημαντικό ρόλο έπαιξε και το παράγον της ομοπιστίας – Χριστιανισμός. Όπως είναι γνωστό, ο Χριστιανισμός ανακηρύχθηκε ως νόμιμη θρησκεία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας το 313, και στην Γεωργία απο την 2^η δεκαετία του IV αιώνα έγινε η επίσημη θρησκεία του κράτους. Στο V αιώνα, στη Γεωργία, επι της βασιλείας του Βαχτάγγ Γοργασάλι(458-502), η χώρα και η εκκλησία ήταν ενωμένη. Σύμφωνα με τις Γεωργιανές πηγές, ο βασιλιάς Βαχτάγγ πολέμησε ενάντια στον Έλληνα βασιλιά Λέων Α (457-474). Ο πόλεμος μεταξύ τους τελείωσε με συμφωνία. Ο βασιλιάς Βαχτάγγ παντρεύτηκε την κόρη του Λέωντα, και τα σύνορα μεταξύ της Γεωργίας και της Ελλάδος μετακινήθηκε από τον ποταμό Γαλιτζά στον ποταμό Κελασούρι, που συνδέεται με τη Μαύρη Θάλασσα κοντά στο Σουχούμι. Την Αμπχαζία (Αβαζγία), ευρισκόμενη στα βορειοδυτικά του ποταμού Κελασούρι, όπως διειγείτε «Η βία της Κάρτλης» «ο Βαχτάγγ επέστρεψε στους Έλληνες»²⁴.

Από τον πρώτο αιώνα, η εθνοτική κατάσταση στο σύγχρονο έδαφος της Αμπχαζίας αντικατοπτρίζεται σε διάφορες ιστορικές πηγές. Ανάμεσά τους είναι η «Γεωγραφία» του Έλληνα ιστορικού Στράβωνα(αρχές του I αιώνα). Σύμφωνα με αυτόν, η Διοσκουρία (Σουχούμι) και η Μπιτοσβίντα (Πιτυούς) είναι Κολχικές, επομένως Γεωργιανές πόλεις. Μεγάλη σημασία δίνεται στην πληροφορία, ότι η Διοσκουρία ευρισκόταν υπο την κυριαρχία μίας γεωργιανής φυλής – των Σβάνων (Στράβων, XI, 2, 14, 19). Ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος (I αιώνας) το σύγχρονο Σουχούμι θεωρεί ως Κολχική πόλη (Πλίνιος ο Πρεσβύτερος, VI, 15). Στο έργο «Περίπλους του Ευξείνου Πόντου» (II αιώνας) του Φλάβιου Αρριανού, από Τραπεζούντα (τωρινή Τουρκία) έως την πόλη «παλιά Λαζική» (εβρίσκόταν βόρεια της σημερινής Ρωσικής παραθαλάσσιας 23.Γεωργικά. Τομος 2. Τα κείμενα με την Γεωργιανή μετάφραση έκδωσε, εισαγωγή και τις εξηγήσεις πρόσφερε ο Σβιμόν Καυχτσισβίλη, Τιφλίδα, 1965, σελ. 172.

24.Βίος της Κάρτλης, τόμος I, σελ. 177.

πόλης Τουαπσέ) παρουσιάζεται σε μικρές ομάδες διεριμμένος Γεωργιανός κόσμος – οι Λάζοι, Αφσίλιοι, Αβάζιοι, Σανίγιοι και άλλοι (Αρριανός 11, 18). Η καταγωγή τους επιβεβαιώνεται στον Κλαύδιο Πτολεμαίο (II αιώνας) και σε έναν ανώνυμο συγγραφέα του V αιώνα. Ο Κλαύδιος Πτολεμαίος στο περίγυρο των πόλεων Γκάγκρας και Σότσι ονομάζει τους Γεωργιανούς «Σουάνο-Κόλχους», και στα Νότια - ανατολικά των πόλεων αυτών έως την Καππαδοκία – τούς Λάζους, Μανράλους (Μεγγρέλοι) και τους κατοίκους εκρικτικής (Εγκρίσι)(Πτολεμαίος, V, 8. 25; 9. 1-5). Τα δεδομένα του Κλαυδίου Πτολεμαίου επιβεβαιώθηκαν με τις αρχαιολογικές ανασκαφές στην περιοχή της Γκάγκρας στις 2005, όπου βρήκαν ένα ασημένιο μπόλ, με την ελληνική επιγραφή: «Εγώ Πάκουρος ὁ βασιλεὺς τοῖς ἄ / μνοῖς ἔδωκα (“Εγώ, ο βασιλιάς Πάκουρος, έδωσα στα πρόβατα (μου)”). Ο Πάκουρος ήταν ο βασιλιάς των Λαζών²⁵ διωρισμένος απο τον αυτοκράτορα της Ρώμης Αντωνίνο τον Ευσεβή (138-161). Το ασημένιο αυτό μπόλ, το έδωσε στους «Σουάνο-Κόλχους» οι οποίοι κατοικούσαν στο περίγυρο των πόλεων Γκάγκρας και Σότσι και ήταν προγόνι των Γεωργιανών.

Ο ανώνυμος συγγραφέας του V αιώνα λέξη προς λέξη επαναλαμβάνει την πληροφορία του Φλάβιου Αρριανού , ο οποίος αναφέρεται για τις μικρές φυλές απο την Τραπεζούντα, έως την Διοσκουρία (δηλαδή Σουχούμι) (Ανώνυμη Περίπλους, 8-10). Στην καταγραφεί αυτών των φυλών, πρόσθεσε τις εξήγησεις, κατά των οποίων, από το Σουχούμι (Σεβαστούπολη) έως το ποταμό Τσορόχι (σήμερα πάνω στο ποταμό αυτο περνάει τα σύνορα Τουρκία-Γεωργίας) «Παλιά έμεινε ο λαός, ο οποίος ονομαζόταν Κόλχοι και στη συνέχεια μετονομάστηκε σε Λάζοι (Ανώνυμη Περίπλους, 7). Η πληροφορία αυτή του ανώνυμου του V αιώνα, είναι επίσης σημαντικό, με την έννοια, ότι διευκρινίζει την καταγωγή των ιστορικών Κόλχων. Ο συγγραφέας κυριολεκτικά τους ταυτίζει με τους κατοίκους της τότε Δυτικής Γεωργίας – των Λάζων και όχι με τους προγόνους των σημερινών Αμπχαζίων. Τους Κόλχους με τους Λάζους επίσης ταυτίζουν και οι άλλοι διάσημοι Βυζαντινοί συγγραφείς του 6ου αιώνα, όπως ο Προκόπιος Καισαρείας, Ιωάννης ο Λυδός²⁶ και άλλοι. Καμία έως σήμερα γνωστή ιστορική πηγή δεν προσδιορίζει τους Κόλχους/Λάζους ως πρόγονους των σύγ-

25. Τέδο Ντουντούα, τα δοκίμια της αρχαίας και παλιάς ιστορίας της Γεωργίας, Τιφλίδα, 2017, σελ. 119 -121.
26. Procopii Caesariensis. De Bello Gothico, VIII, 1; Ioannes Laurentius Lydus. De magistratibus, III, 34.

χρονων Αμπαζίων ή των Απσουών.

Τους Αμψιλίους, Αβάζγιους, Σανίγους κτλ., όσους καταγραφεί ο Φλάβιος Αρριανός ότι κατοικούσαν στις ανατολικές παραθαλάσιες περιοχές της Μαύρης θάλασσας συμπεριλαμβανόμενης της Αμπαζίας, ως Γεωργιανές φυλές θεωρούν όχι μόνο ο Κλαύδιος Πτολεμαίος και ο ανώνυμος συγγραφέας του 5ου αιώνα, αλλά το ίδιο υποστηρίζει και ο Λατινός συγγραφέας Ρούφιος Φέστους Αβιηνός, ο οποίος ισχυρίζεται, πως στην ανατολική περιοχή της Μαύρης θάλασσας (και την Αμπαζία), νότια-ανατολικά της Τσερκεζίας, ζούσαν μόνο οι «δραστήριοι Κόλχοι» και «αυστηροί Ιβηρίτες»²⁷. Ο βυζαντινός ιστορικός του 6^{ου} αιώνα Αγαθίας ο Σχολαστικός μας δίνει τις πληροφορίες για μια άλλη Γεωργιανή φυλή Μισσιμιλιών²⁸, που ζούσαν στο σύγχρονο έδαφος της Αμπαζίας. Όσο στην Γεωργιανή ιστοριογραφία, τόσο στην Ρωμαϊκή, Βυζαντινή και Ανατολική λογοτεχνία οι Αμψιλίοι, αβάζγιοι (ιστορικοί Αμπαζίοι), Σανήγιοι και Μισσιμιλιανοί παρουσιάζονται όχι ως ξένες εθνικές ομάδες, αλλά ως οργανικό κομμάτι του Γεωργιανού κόσμου. Ακριβώς έτσι θεωρούσαν όλοι οι Ρωμαίοι και βυζαντινοί συγγραφείς όσοι ασχολούνταν με τα γενεαλογικά θέματα των διάφορων λαών. Μεταξύ αυτών ήταν και ο Ιππόλυτος Ρώμης (III αιώνας), ο Ευσέβιος Αντιοχείας (280-360), συγγραφέας του βιβλίου «Libergenerationis» (334), ο Ευσέβιος Καισαρείας (απεβίωσε το 340), ο Επιφάνιος Κυπριώτης (314-403), συντάκτης των πασχαλινών χρονικών (630-640), ο Γιώργος Σύγγελος (VIII -IX αιώνας), Λεών ο Φιλόσοφος (IX^{ος} αιώνας), ο Γιώργος Κεδρενέ (IX^{ος} αιώνας), ο Ιωάννης Ζωναράς (XII^{ος} αιώνας) Και άλλοι. Στα γενεαλογικά σχήματά τους πουθενά δεν παρουσιάζονται οι Αμψιλίοι, αβάζγιοι, Σανήγιοι και Μισσιμιλιανοί ως ξεχωριστές εθνικότητες, όπως αυτό λανθασμένα ισχυρίζονται μερικοί σύγχρονοι συγγραφείς, οι οποίοι χωρίς βάσιμα επιχειρήματα, τις ομάδες αυτές θεωρούν ως πρόγονους των Απσουά-Αμπαζίων²⁹.

Οι Ρωμαίοι και Βυζαντινοί συγγραφείς στα γενεαλογικά τους σχή-

---

27. В. Латышев. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе, т. II, выпуск 2. Санкт – Петербург, 1906, с. 358-359.

28. Γεωργικά. Οι πληροφορίες των Βυζαντινών συγγραφέων περί της Γεωργίας. Τόμος 3. Τα κείμενα με την Γεωργιανή μετάφραση έκδωσε και τις εξηγήσεις πρόσφερε ο Σβιμόν Καυτσιοβίλη, Τιφλίδα, 1936, σελ. 85-90, 154-174.

29. О. Бгажба, С. Лакоба. История Абхазии. Сухуми, 2015, с.14, 87, 94-112.

ματα των λαών του κόσμου, τους Αμπσίλιους, αβάζγιους, Σανήγιους και Μισσιμιλιανούς καθορίζουν ως προγόνων των Κόλχων/ Λάζων/ Εγκέρων, δηλαδή των Γεωργιανών³⁰.

Το πρώτο μισό του βου αιώνα, όλη η Δυτική Γεωργία έγινε μέρος της στρατιωτικής αντιπαράθεσης μεταξύ του Βυζαντίου και του Ιράν. Κατά το έτος 532 οι στρατιωτικές επιχειρήσεις σταμάτησαν με την υπογραφή της σύμβασης «απεριόριστης ανακωχής», σύμφωνα με την οποία η βυζαντινή φρουρά τοποθετούνταν στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας, σε τρεις πόλεις – Πέτρα, Μπιτσβίντα και Σεβαστούπολη (Σουχούμι). Απο τους Βυζαντινούς στρατιώτες δυσαρεστημένοι Λάζοι, στρέφηκαν προς το Ιράν. Το Βυζάντιο αναγκάστηκε να αποχωρήσει τα στρατεύματά του, αλλά σύντομα κατάφερε να βελτιώσει τις σχέσεις του με τους Λάζους και με ενωμένες δυνάμεις στο έτος 549 οι Ιρανοί εκδιώχθηκαν από τη Λαζίκια, αλλά οι μάχες συνεχίστηκαν. Το Ιράν όμως προσπαθούσε να εγκατασταθεί σε μια άλλη περιοχή της Λαζίκης – στην Αβασγία. Το 550, το Βυζάντιο τιμώρησε αυστηρά τους αποστάτες Αβασγίους, για το οποίο έγραψε ο Προκόπιος Καισαρείας³¹. Στα τέλη της δεκαετίας 40, του VI αιώνα, σύμφωνα με τον ίδιο, υιοθετήθηκε ο χριστιανισμός «απο τα παλαιά χρόνια υπόδουλων των Λαζών» – απο τους Αβαζγιούς και ιδρύθηκε η επισκοπή της Σεβαστούπολης. Το γεγονός αυτό σχετίζεται με το όνομα του αγίου της ορθόδοξης Εκκλησίας, αυτοκράτορα Ιουστινιανού μεγάλου (527-565)³². Μ' αυτή την πράξη το Βυζάντιο προσπάθησε να προοθήσει τα συμφέροντά του. Το 552, το Βυζάντιο χωρίς τον πόλεμο υπονόμωσε μια άλλη περιοχή της Λαζίκης – Αφσιλία, η οποία ευρισκόταν στο έδαφος της σημερινής

---

30. Γεωργικά. Οι πληροφορίες των Βυζαντινών συγγραφέων περί της Γεωργίας. Τόμος 1. Τα κείμενα με την Γεωργιανή μετάφραση έκδωσε και τις εξηγήσεις πρόσφερε ο Αλέξανδρος Γκαμκρελίτζε και ο Σβιμόν Καυχτσισβίλη, Τιφλίδα, 1961, σελ. 11-20, 35, 39-41;

Γεωργικά. Οι πληροφορίες των Βυζαντινών συγγραφέων περί της Γεωργίας. Τόμος 4. Τα κείμενα με την Γεωργιανή μετάφραση έκδωσε και τις εξηγήσεις πρόσφερε ο Σβιμόν Καυχτσισβίλη, Τιφλίδα, 1941, σελ. 6-9, 61-63;

Γεωργικά. Οι πληροφορίες των Βυζαντινών συγγραφέων περί της Γεωργίας. Τόμος 5. Τα κείμενα με την Γεωργιανή μετάφραση έκδωσε και τις εξηγήσεις πρόσφερε ο Σβιμόν Καυχτσισβίλη, Τιφλίδα, 1961, σελ. 3-4, 10;

Γεωργικά. Οι πληροφορίες των Βυζαντινών συγγραφέων περί της Γεωργίας. Τόμος 6. Τα κείμενα με την Γεωργιανή μετάφραση έκδωσε και τις εξηγήσεις πρόσφερε ο Σβιμόν Καυχτσισβίλη, Τιφλίδα, 1966, σελ. 191.

31. Γεωργικά. Τόμος 2. σελ. 161.

32. Γεωργικά. Τόμος 2. σελ. 133-135.

Αμπχαζίας³³. Το 555 κατέκτησε οι Μισιμιλιανοί, οι οποίοι ζούσαν στην κοιλάδα του Κοντόρι - στην σημερινή Αμπχαζία και νίκησε τον Ιρανικό στρατό³⁴ που ήρθε από την Ιβηρία για να τους βοηθήσει. Με τις ενωμένες προσπάθειες Βυζαντινών και Λαζών, το 575 οι Ιρανοί αναγκάστηκαν να απομακρυνθούν από την Λαζική – Δυτική Γεωργία, επομένως η Αβασγία, Αφσιλία, και Μισιμιλία, οι οποίες ήταν περιοχές της επαρχίας της Λαζίκης, παρέμειναν υπο την επιρροή του Βυζαντίου.

Το Ιράν χρησιμοποίησε το πραξικόπημα που έγινε στην Κωνσταντινούπολη στις αρχές του 7ου αιώνα και κατέκτησε μερικά από τα βυζαντινά εδάφη (Αίγυπτος, Συρία κλπ.). Ταυτόχρονα μια τεράστια απειλή προερχόταν και από το 632 έτος δημιουργημένο Αραβικό χαλιφάτο. Από την δύσκολη κατάσταση την χώρα έβγαλε ο αυτοκράτορας Ηράκλειος (610-641), ο οποίος 627-628 νίκησε το Ιράν και κατάφερε για πολύ καιρό να κρατήσει την ηγεμονία του στον ανατολικό Καύκασο.

Στον πόλεμο ενάντια του Ιράν, οι Λάζοι και οι Αβάσγιοι δεν ήταν αξιόπιστοι σύμμαχοι των Βυζαντινών. Ως εκ τούτου, το Βυζάντιο κατέκτησε εντελώς την Αβασγία και ως διοικητή της περιοχής όρισε τον άρχοντα (κατά τις Γεωργιανές πηγές Εριστάβι). Στο δύπτυχο εκείνης της περιόδου, του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, στην επαρχία της Αβασγίας (στο σύγχρονο έδαφος της Αμπχαζίας) καταγράφεται Αυτοκέφαλη Αρχιεπισκοπή Σεβαστούπολης, αυτό δείχνει ξεκάθαρα την δυνατή επιρροή του βυζαντίου πάνω στην περιοχή αυτή.

Για την πολιτική κατάσταση στην Αμπχαζία στον VII αιώνα, μας διηγείτε ο ιερωμόναχος από Ιεροσόλυμα ο Θεόδωρος εν Γάγγραις. Σύμφωνα με το έργο του, η Λαζική, όπως και η Αβασγία είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους πολιτικές οντότητες, υπό την επίδραση του βυζαντίου, οι οποίοι κυβερνούνται από τους διορισμένους από την Κωνσταντινούπολη πατρίκιους. Το μεγαλύτερο μέρος της σύγχρονης Αμπχαζίας συμπεριλαμβανόμενης την πόλη Σουχούμι, ήταν αδιαίρετο κομμάτι της Λαζίκης, επομένως και των περιοχών της Αφσιλίας και της Μισιμιλίας. Τα σύνορα της Λαζίκης επικράτειας απλώνονταν έως τον ποταμό κελασούρι, από τον ποταμό κελασούρι έως την ανακοπία ήταν η Αφσιλία και η Μισιμιλία βρισκόταν προς την κοιλάδα του κοντόρι. Από το έργο του Θεόδωρο ο εν Γάγγραις μαθένουμε, ότι η Λαζική και η Αβα-

---

33. Γεωργικά. Τόμος 2. σελ. 164-165.

34. Γεωργικά. Τόμος 3. σελ. 86, 155-175.

σγία ήταν φιλοχριστιανές χώρες, με φιλοχριστιανούς κυβερνήτες, οι οποίοι φέρονταν καλά στον Μάξιμο τον Ομολογητή και μαζί του εξορισμένους στην Λαζίκη τον μαθητή του Αναστάσιο, τον αποκρισάριο του πάπα και την μοναχή Αναστασία³⁵.

Από τα μέσα του 7ου αιώνα, μπροστά την Γεωργία και το Βυζάντιο εμφανίζεται μια καινούργια απειλή- ο Αραβικός επεκτατισμός. Για την αντιμετώπιση αυτού του κινδύνου, οι Έλληνες (Βυζαντινοί) ενίσχυσαν το κάστρο της ανακοπίας ευρισκόμενο στο βουνό της Ιβηρίας, όπου κατά τον Βαχούστη Μπαγκρατιόνι «Ο αυτοκράτορας Ηράκλειος όρισε τον άρχοντα της Αμπχαζίας»³⁶. Ο Βαχούστης θα πρέπει να εννοεί τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Γ», τον ίδιο Ηράκλειο Κωνσταντίνο (641-668). Το κάστρο της Ανακοπίας δικαιολόγησε το στόχο του και έπαιξε σημαντικό ρόλο για την άμυνα στην περίοδο της αραβικής εισβολής στη Γεωργία. Στα τέλη του 7ου αιώνα, οι Άραβες κατέλαβαν την Κάρτλη (Ανατολική Γεωργία). Στο 697 ο πατριίκιος της Λαζίκης/ Εγκρίσης (Δυτική Γεωργία) Σέργιος, γιος του Μπαρνουκίου πρόδωσε τους Βυζαντινούς και τη χώρα παρέδωσε στους Άραβες. Στις αρχές του 8ου αιώνα, όλη η δυτική Γεωργία, συμπεριλαμβανομένης της Αμπχαζίας, βρέθηκε στα χέρια των αράβων.

Στην παρούσα κατάσταση ο βυζαντινός αυτοκράτορας Βαρντάν Φιλίππικός (711-713) έκανε την σωστή κίνηση –παραχώρησε τον τίτλο του άρχοντα της Εγκρίσης στον άρχοντα της Κάρτλης Στέφανο ΙΙΙ (710-738) και τον διέταξε να πολεμήσει εναντίον των Αράβων. Στο 712 ο Στέφανος Γ και ο μεγαλύτερος γιος του ο Μίρ, πήγαν στην Εγκρίση και μαζί με τους Βυζαντινούς, πολέμησαν τους άραβες. Για την βοήθεια των αράβων απο την Χαζαρία γύρισε ο αραβικός διοικητής Μασλαμά ίμπν αμπ-ντάλ Μαλίκι, ο οποίος αρχικά κατέστρεψε την Κάρτλη, την οποία διοικούσε ο μικρότερος γιός του Στέφανου Γ ου - Αρτσίλιος. Ο Αρτσίλιος βρήκε το καταφύγιο στην Εγκρίση στον πατέρα και τον αδερφό του.

Μετα τις επιθέσεις του Μασλαμά οι Βυζαντινοί υποχώρησαν προς την Φάσις, οι Γεωργιανοί προς την Αμπχαζία και εγκαταστάθηκαν στο κάστρο της ανακοπίας. Ο Γεωργιανός στρατός, με τους αρχηγούς των αδελφών Μίρ και Αρτσίλ νίκησε τους Άραβες στην Ανακοπία. Ταυτόχρονα, ο Μίρ βοήθησε στον πρέσβη του Βυζαντινού αυτοκράτορα Ιουστινιανού Β' (705-711) στην Αλάνια τον Λέων Σπατάρη να ξαναυποτά-

35. Γεωργικά. Τόμ. 4, μέρος 1, σελ. 38-56.

36. Βίος της Κάρτλης. Τόμ. 4, σελ. 781, 795. Τιφλίδα, 1973.

ξει την Αβασγία και να επιστρέψει στην Κωνσταντινούπολη. Ο Λέων Σπατάρη, μετά την επιστροφή του στην πατρίδα, σύντομα κατέλαβε το θρόνο του αυτοκράτορα και στα 717-741 χρόνια κυβέρνησε στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία με το όνομα Λέων Γ΄ Ισαυρός. Ο νέος αυτοκράτορας εκτίμησε την βοήθεια του Μίρ και του Αρτσίλ και περίπου το 717-718 έστειλε στους αδελφούς δύο βασιλικά στέμματα. Ο Μίρ έγινε βασιλιάς της Εγκρίσης και ο Αρτσίλ της Κάρτλης.

Η επόμενη φάση της διαμάχης με τους Άραβες συνεχίστηκε το 738, όταν στη Γεωργία εισέβαλε Αραβικός στρατός με επικεφαλής τον Μαρουάν Β΄ (744-750 χρ. - χαλίφης) για να τιμωρήσει τους Γεωργιανούς. Λόγω της απάνθρωπης σκληρότητας, η «Βία της Κάρτλης» τον ονομάζει ως «Μαρουάν κουφός». Οι Άραβες πρώτα εισέβαλαν στην Κάρτλη,στη συνέχεια στην Εγκρίση και διέσχισαν τον ποταμό Κελασσούρι, «το οποίο,εκείνη την εποχή ήταν το σύνορο ανάμεσα της Ελλάδος και της Γεωργίας»³⁷, κατέστρεψαν την πόλη Τσχούμι (Σουχούμι) και πλησίασαν το κάστρο της Ανακοπίας. Οι Γεωργιανοί, μαζί με τους αρχηγούς τους τον Μίρ και τον Αρτσίλ ήταν εγκατεστημένοι στο κάστρο αυτό. Τους υποστήριζε και ο άρχοντας της Αμπχαζίας ο Λέων, μαζί με τις 2 χιλιάδες πολεμιστές. Οι Άραβες επιτέθηκαν στους Γεωργιανούς, ο βασιλιάς Μίρ σκοτώθηκε, αλλά δεν μπόρεσαν να καταλάβουν το κάστρο. Γι' αυτό η «βία της Κάρτλης» ως νικητές θεωρεί τους Γεωργιανούς. Οι Άραβες, αφού δεν κατάφεραν να νικήσουν στην Ανακοπία, εξόντωσαν τον χριστιανικό πληθυσμό της κοιλάδας του Κοντόρι³⁸, κατεδάφησαν όλη την Εγκρίση και με μεγάλες απώλειες έφυγαν απο την Δυτική Γεωργία.

Το 738-739 ο Λέων Γ΄ Ισαυρός, με την κληρονομία μετέδωσε την Αμπχαζία στον Λέων Α΄, τον έκανε άρχοντα της Αμπχαζίας και τον διέταξε να σεβόταν τους βασιλιάδες της Κάρτλης. Ο άρχοντας της Αμπχαζίας ο Λέων ζήτησε απο τον Αρτσήλ να τον πάρει υπο κειδεμονία του.Ο Αρτσήλ πάντρεψε στον Λέων Γκουραντούχτ - την κόρη του αδελφού του – Μίρ, που σκοτώθηκε στην μάχη με τους Άραβες. Επομένως το βασιλικό στέμμα, που άνηκε στον Μίρ, απονεμήθηκε στον Λέων. Γι' αυτό το θέμα η «Βία της Κάρτλης», λέει, οτι ο Αρτσήλ έδωσε στον άρχοντα της Αμπχαζίας τον Λέων, «το στέμμα εκείνο,το οποίο είχε δώσει στον Μίρ ο Έλληνας βασιλιάς, και ορκίστηκαν, να μην υπάρχει εχθρότητα

37.Βίος της Κάρτλης. Τόμ. 2, σελ. 235.

38.Γεωργικά. Τόμ. 4,μέρος 1, σελ. 115-116.

μεταξύ τους, αλλά να υποτάγεται στον Αρτσήλ για όλη του τη ζωή»³⁹. Ύστερα απ'αυτά, ο βασιλιάς Αρτσήλ, μαζί με τον μικρότερο γιο του – Τζουανσέρ πήγε στην Κάρτλη και στην Εγκρίση, όπου για τον διοικητή άφησε τον μεγαλύτερό του γιο - Ιωάννη.

Έτσι, το τέλος της Αραβικής κυριαρχίας στη Δυτική Γεωργία, με την πρωτοβουλία του βασιλικού οίκου της Κάρτλης αποκαταστάθηκε το βασίλειο της Εγκρίσης, η δικαιοδοσία της οποίας απλώθηκε και πάνω της Αμπχαζίας.

Ο άρχοντας της Κάρτλης Λέων Α', υποτελής του βασιλιά της Εγκρίσης (καθώς και της Κάρτλης), μετά το γάμο έγινε μέλος του βασιλικού οίκου. Όταν δημιουργήθηκαν ευνοϊκές συνθήκες, το γεγονός αυτό έπαιξε καθοριστικό ρόλο για την ενωση πρώτα της δυτικής Γεωργίας, και στη συνέχεια όλης της Γεωργίας.

Σύμφωνα με τον «Βίος της Κάρτλης» «όταν οι Έλληνες αποδυναμώθηκαν» ο νέος άρχοντας της Αμπχαζίας Λέων Β' (ανιψιός του Λέων Α'), έχοντας την υποστήριξη των Χαζάρων, «στράφηκε από τους Έλληνες» κατέλαβε την Αμπχαζία και όλη την Εγκρίση, και «ανακήρυξε τον ευατό του βασιλιά της Αμπχαζίας», Επειδή είχε πεθάνει ο βασιλιάς της Εγκρίσης – Ιωάννης, μεγαλύτερος γιός του βασιλιά Αρτσήλ και η χώρα είχε μείνει χωρίς τον κληρονόμο, επίσης και ο μικρότερος γιός – Τζουανσέρ πέθανε σύντομα⁴⁰. Με μια λέξη, ο Λέων Β' χρησιμοποίησε τις ευνοϊκές περιστάσεις, που δημιουργήθηκαν το δεύτερο μισό του 8ου αιώνα, και ειδικά στο τέλος του ίδιου αιώνα, κυρίως μέσα στο εσωτερικό της χώρας (θάνατος των άμεσων κληρονόμων του θρόνου), ένωσε όλη η Δυτική Γεωργία, την ονόμασε Αμπχαζία και την απελευθέρωσε από την υποτέλεια του βυζαντίου. Ως ευνοϊκούς εξωτερικούς παράγοντες η «Βία της Κάρτλης» θεωρεί την στρατιωτική υποστήριξη των Χαζάρων και την αποδυναμωση του Βυζαντίου («αποδυναμωση των Ελλήνων»). Στο δεύτερο μισό του 8ου αιώνα όμως, το Βυζάντιο καθόλου δεν είχε αποδυναμωθεί, αλλά είχε εμπλακεί σε πολέμους (αρκετές επιτυχημένους) εναντίον των Αράβων και των Βούλγαρων και δεν είχε το χρόνο για την Δυτική Γεωργία, απ' όπου δεν προερχόταν ο κίνδυνος καν. Αυτό πρέπει να σημαίνουν τα λόγια « αποδυναμώθηκαν οι Έλληνες».

Τη Δυτική Γεωργία ο Λέων κυβερνούσε με τον τίτλο του βασιλιά

39.Βίος της Κάρτλης. Τόμ. 2, σελ. 242-243.

40.Βίος της Κάρτλης. Τόμ. 2, σελ. 251.

της Αμχαζίας. Το νόμιμο δικαίωμα γι' αυτό παρείχε απο την προαναφερθείσα ιστορική πράξη – μετα το θάνατο του Μίρ, η μεταφορά του βασιλικού στέμματος της Δυτικής Γεωργίας στον άρχοντα της Αμχαζίας – Λέων. Η δημιουργία του Βασιλείου της Αμχαζίας (ουσιαστικά της δυτικής Γεωργίας) σήμαινε την αποκατάσταση του ιστορικού βασιλείου της Κολχίδας/Λαζικής/Εγκρίσης. Αυτό ήταν το λόγο μεταφοράς της πρωτεύουσας στο Κουταΐσι.

Το βασίλειο της Αμχαζίας, περιελάμβανε αρκετά μεγάλο χώρο. Στα ανατολικά οριοθετούνταν από τα βουνά Λίχη, στα δυτικά - τη Μαύρη Θάλασσα, τα βόρειο-δυτικά σύνορα της χώρας περνούσε κοντά στην πόλη Νικόφσις, παλαιότερα γνωστή ως Παλαιά Λαζική, και βρισκόταν κοντά στην σημερινή πόλη Τουαπσέ της Ρωσίας, τα νότια σύνορα έφτανανε ως την πόλη Τραπεζούντα (σήμερα, μέρος της Τουρκίας). Το βασίλειο της Αμχαζίας ήταν διαιρισμένο σε οκτώ διοικητικές μονάδες: Της Αμχαζίας, του Τσχομί (Σουχούμι), της Εγκρίσης, της Γκούριας, Της Ράτσα-Λετσοχούμης, της Σβανετίας, της Αργκβέτης με το κέντρο στο Σοραπάνι και του Βάκε με το κέντρο στο Κουταΐσι⁴¹. Από τότε και στο εξής, οι ένιες «Αμχαζία» και «Αμχαζίος» - συμπεριλάμβανε όλες τις άνω αναφερόμενες μονάδες, δηλαδή ολη την Δυτική Γεωργία και υπογράμιζε την Γεωργιανή καταγωγή του πληθυσμού της.

Οι σύγχρονοι αποσχισματικοί ασχολούνται επίμονα με τις εικασίες για το θέμα του Βασιλείου της Αμχαζίας, προσπαθώντας να το παρουσιάσουν ως κράτος των Αμχαζίων (Αμπσουών). Τέτοιες απόψεις απέχουν πολύ από την αλήθεια. Οι αποσχισματικοί κρύβουν το γεγονός, ότι όλη η πολιτική και πλούσια πολιτιστική κληρονομιά της Αμχαζίας, το οποίο είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτο και έχει διατηρηθεί έως τα χρόνια μας (όπως θα το δείτε στο δεύτερο κεφάλαιο) είναι μόνο και μόνο Γεωργιανή, και σήμερα οι εισβολείς και οι αποσχισματικοί, σκόπημα καταστρέφουν ή αλλάζουν όψεις σ' αυτή την μοναδική Γεωργιανή κληρονομιά.

Δεν υπάρχει το ίχνος των ξένων εθνοτικών ομάδων ακόμα και σε εκείνο το μέρος του Βασιλείου της Αμχαζίας, λεγόμενο αρχοντία της Αμχαζίας, που βρισκόταν στα βόρειο-δυτικά της Ανακοπίας (σύγχρονη Νέα Άφος). Και στην περιοχή αυτή παρατηρείται μόνο ο γεωργιανός πολιτισμός (βλ. Το δεύτερο κεφάλαιο).

---

41. Βίος της Κάρτλης». Τόμ. 4, σελ. 796.

Με τον σκοπό της απάτης και της υπεξαίρεσης ιστορίας της Γεωργίας, οι εισβολείς και οι αποσχισματικοί κρύβουν απο το κοινό τα ανωτέρα, καθώς και πολλά άλλα αξιόπιστα στοιχεία, τα οποία ξεκάθαρα δείχνουν, ότι το Βασίλειο της Αμπχαζίας ήταν Γεωργιανό κράτος και οι πρόγονοι των σύγχρονων Αμπχαζίων (Αμπσουών) δεν είχαν καμία σχέση με αυτό. Ούτε στον επιστημονικό κύκλο και ούτε στη φύση γενικά δεν υπάρχουν τα αποδεκτικά στοιχεία αντιφατικών απόψεων. Η ιστορική πηγή της αρχής του 11ου αιώνα «τα χρονικά των βασιλιάδων της Αμπχαζίας», γραμμένος στα γεωργιανά αποδεικνύει την γεωργιανή καταγωγή αυτών των βασιλιάδων. Όπως θα δείτε στο δεύτερο μέρος αυτού του βιβλίου, το ίδιο επιβεβαιώνεται από τα πολυάριθμα γεωργιανά επιγραφικά υλικά που εκτελούνταν με το όνομα των βασιλιάδων της Αμπχαζίας.

Απολύτως δικαιολογημένα, το βασίλειο της Αμπχαζίας ήταν εκείνη η πολιτική και στρατιωτική δύναμη, το οποίο με τις επιδράσεις των ευνοϊκών εξωτερικών παραγόντων, στα τέλη του 10ου αιώνα κατάφερε να ξαναενώσει την διαιρημένη Γεωργία. Ο ιδρυτής της νέας βασιλικής δυναστείας Μπαγκράτ Γ' (978-1014) ήταν βασιλιάς της Αμπχαζίας και εφόσον η αποκατάσταση του Γεωργιανού κράτους πραγματοποιήθηκε με την πρωτοβουλία του, ο τίτλος του Μπαγκράτ Γ, και των διαδόχων του άρχιζε: «Ο βασιλιάς των Αμπχαζίων ...» Γενικά στον τίτλο των γεωργιανών βασιλιάδων, μετά την Αμπχαζία ακολουθούσαν ονομασίες των άλλων περιοχών και των εθνοτικών ομάδων, κατά τη σειρά με την οποία μπήκαν στην δικαιοδοσία του ενωμένου Γεωργιανού κράτους. Για παράδειγμα ολόκληρος τίτλος του Μπαγκράτ Γ', ο οποίος μεγάλωνε με τις σταδιακές επεκτάσεις εις βάρος των άλλων περιοχών, το βασίλειό του τελικά διαμορφώθηκε ως «βασιλιάς της Αμπχαζίας και της Γεωργίας, του Τάο και του Ράν, της Καχετίας και ο μέγας κουροπαλάτης όλης της ανατολής»⁴². Οι ξένοι συγγραφείς δεν χρησιμοποιούσαν τον τίτλο των Γεωργιανών βασιλειάδων, αλλά τους αποκαλούσαν ως «βασιλειάδες της Αμπχαζίας» και την χώρα Αμπχαζία. Έτσι, οι όροι «Αμπχαζία» και «Αμπχάζιος» χρησιμοποιούνταν με ευρύτερη έννοια και από δω και πέρα συμπεριλάμβανε όλη την Γεωργία και ολόκληρο τον γεωργιανό λαό.

Σχετικά παραδείγματα είναι διαθέσιμα τόσο στις βυζαντινές όσο και στις ανατολικές πηγές. Το γεγονός αυτό αποτελεί μία από τις πιο

---

42. Τα δοκίμια απο την ιστορία της Γεωργίας. Αμπχαζία. Τιφλίδα, 2007, σελ. 119.

πειστικές αποδείξεις της συντάυτισης της «Αμπχαζίας» και της «Γεωργίας», του «Αμπχαζίου» και του «Γεωργιανού» κατά τον Μεσαίωνα. Οι αυτονομιστές όμως, χρησιμοποιούν αυτό το γεγονός για την παραποίηση της ιστορίας της Γεωργίας, προσπαθώντας να την περάσουν ως νεότερη ιστορία των σημερινών Αμπχαζίων.

Οι Βυζαντινοί συγγραφείς τωου 11ου έως του 15^{ου} αιώνα μιλάω-ντας για την «Γεωργία» και τους «Γεωργιανούς» συχνά χρησιμοποιού-σαν τον όρο «Αμπχαζία /Αβασγία» και «Αμπχάζιος/ Αβάσγιος»⁴³. Με-ταξύ αυτών είναι οι συγγραφείς του 11^{ου} αιώνα: ο Γεώργιος Κεδρηνός, ο Μιχαήλ Ψελλός, ο συγγραφέας του 12^{ου} αιώνα – Ιωάννης Ζωναράς, ο χρονογράφος του 13ου και του 14 ου αιώνα Ευθύμιος και άλλοι⁴⁴. Στα αρχεία του Βατικανού διαφυλάσσεται μια επιστολή της Γεωργιανής βα-σίλισσας Ρουσουντάν (1223-1245), απευθυνόμενη προς τον Πάπα της Ρώμης Ονώριο Γ΄(1216-1227) στις 1224. Στην καγκελαρία του Πάπα, την επιστολή αυτή καταχώρησαν ως : «Η επιστολή της βασίλισσας της Αμπχαζίας»⁴⁵. Στις Αζερμαϊτζανικές και Περσικές πηγές (Νιζαμί, Χακάν απο το Σιρβάν και άλλοι) αναφερόμενη «Αμπχαζία», «Αμπχάζιος», ή πλήρως αντιστοιχεί όλη την Γεωργία και τους Γεωργιανούς, ή μερικώς την δυτική Γεωργία, αλλά σε καμία περίπτωση –την σύγχρονη Αμπχα-ζία και Απσουά-Αμπχαζίους. Για παράδειγμα, ο Χακάν απο το Σιρβάν (12^{ος} κ-13ος αιώνας) γράφει: «Μετακόμισαστην Αμπχαζία και μιλάω Γεωργιανά»⁴⁶. Ο ίδιος συγγραφέας λέει: «Μια μέρα θα πάω στην Αμπ-χαζία,πιστεύω ανοιχτές θα βρώ τις πόρτες των Γεωργιανών»⁴⁷. Κι ο Νι-ζαμί (12-13^{ους} αιώνες) Χρησιμοποιεί τον όρο «Αμπχαζίας» και «Αμπχά-ζιος» με την σημασία της Γεωργίας και γεωργιανών. Για παράδειγμα, αναφερόμενος στο γεγονός του γάμου της βασίλισσας της Γεωργίας Θάμαρ με τον Ρώσο πρίγκιπα, έγραψε: „Приди на помощь, о шах, от притеснения русских, которые в колыбелях Абхазии требуют

43. Нонтάρ Ломоури. Οι ονομασίες της Γεωργίας στις Βυζαντινές πηγές. -Στο βιβλίο: Η ξένη και Γεωργιανή ορολογία περί της Γεωργίας και των Γεωργιανών.Τιφλίδα, 1993, σελ. 82-83.

44. Δείτε τα ντοκουμέντα: Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии. Тбилиси, 1997, с. 199, 217, 557 – 558, 562 – 563, 586 – 587 κτλ.

45. Ηλίας Ταμπαγούα. Η Γεωργία στα αρχεία και στις βιβλιοθήκες της Ευρώπης. Βιβλίο Ι. Τιφλίδα, 1984, σελ. 176-177.

46. Μαγκάλι Τόδουα. Τα αριστουργήματα της Περσικής ποίησης (λογοτεχνίας). Τόμος ΙΙ. Τιφλίδα, 2010, σελ. 10.

47. Μαγκάλι Τόδουα. Τα αριστουργήματα της Περσικής ποίησης (λογοτεχνίας). Τόμος ΙΙ, σελ. 12.

невесты»⁴⁸. Να έρθεις για τη βοήθεια ο μέγας Σάχ, εναντίων της παρενόχλησης των Ρώσων, οι οποίοι στο λίκνο της Αμπχαζίας ζητάνε τη νύμφη.

Στο έπος του «Χοσρόης και Σίριν» ο Νιζαμί επανειλημμένα αναφέρεται την “Αμπχαζία” με την έννοια της «Γεωργίας»⁴⁹. Στο ίδιο έπος διαβάζουμε, πως ο τοπικός ατάμπεης ο Ηλντεγκής, για το κυνηγί είχε δύο έδρες της Αμπχαζίας και του Ντερμπέντ. Σύμφωνα με τους ιστορικούς του Αζερμπαϊτζάν, η πόλη «Αμπχάζ», που επίσης αναφέρεται στις περσικές και αραβικές πηγές, ευρισκόταν ή στην περιοχή Χατσμάζ του Αζερμπαϊτζάν ή στο έδαφος της σύγχρονης πόλης Κούρι⁵⁰. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, κατά τον Μεσαίωνα, μια άλλη πόλη, με την ίδια ονομασία ευρισκόταν και στο βόρειο-δυτικά της Γεωργίας, στο περίγυρο της σημερινής πόλης Σότσι της Ρωσίας.

Αυτό το γεγονός αποδεικνύεται από πολλές άλλες γραπτές και χαρτογραφικές πηγές. Μεταξύ αυτών έχουμε τον Βενετικό χάρτη του 13^{ου} αιώνα και οι χάρτες του Πιέτρου Βεσκόντε (Pietro Vesconte - 1318), των αδερφών Πιτσιγκάνων (Pizzigani brothers - 1367), του Γκουίλέμ σωλέρ (Guillem Soler - 1385) και άλλων⁵¹. Εκείνη την εποχή, και οι δύο «πόλεις Αμπχάζ» ήταν το μέρος της Γεωργίας. Η ύπαρξη δύο πόλεων με το κοινό όνομα, σε δύο διαφορετικές περιοχές μιας χώρας, κατά την γνώμη μας υπογραμμίζει την κοινή λειτουργική σημασία αυτών των πόλεων. Αυτή δεν ήταν η μόνη εξαίρεση. Για παράδειγμα, το ακραίο σημείο των βορειοανατολικών συνόρων της Γεωργίας ήταν η παραθαλάσσια πόλη της Κασπίας- Ντερμπέντ, που σημαίνει «σιδερένια πόρτα». Η πόλη Ντερμπέντ πραγματικά λειτουργούσε ως «σιδερένια πόρτα». Είναι ενδιαφέρον, πως στα βορειοδυτικά, στις ακτές της Μαύρης θάλασσας, ευρισκόταν μια παραθαλάσσια πόλη Γκάγκρα, η οποία κατα των μεμονωμένων συγγραφέων ονομάζεται επίσης ως Ντερμπέντ, δηλαδή «σιδερένια πόρτα». (βλέπε παράρτημα –τον χάρτη του Καυκάσου στο «Τζιάν-Νουμά» του Κατίμπ Τσελεμπί). Το γεγονός αυτό υπογραμμίζει, ότι δύο «Ντερμπέντ» μέσα στη χώρα, όπως και τα δύο

---

48. Низами Гянджеви. Искандер – наме. Баку, 1983, с. 285.

49. Μαγκάλι Τόδουα. Τα αριστουργήματα της Περσικής ποίησης (λογοτεχνίς). Τόμος II, σελ. 435.

50. Историческая география Азербайджана. Баку, 1987, с. 73.

51. Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии. Тбилиси, 1997, с. 820 – 830 καιούτοκαθεξής).

«Αμπχάζ», είχαν παρόμοιες λειτουργικές σημασίες⁵². Με πολύ βεβαιότητα μπορούμε να πούμε ότι, οι πρόγονοι των συγχρόνων Αμπχαζίων – οι Απσουοί δεν είχαν καμία σχέση, με τις μεσαιωνικές πόλεις της Μαύρης και της Κασπίας Θάλασσας «Ντερμπέντ» και «Αμπχάζ».

Στις Περσικές πηγές του 12ου και του 13ου αιώνα, συνήθως, η Γεωργία και οι βασιλείαδες της αποκαλούνται ως Αμπχαζία και οι βασιλείαδες της Αμπχαζίας. Τέτοιες πηγές περιλαμβάνουν τον Ίμπν Φουντουκή (1168), Ίμπν Ισφεντιάρη(12-13 αιώνες), Ίμπν Μπίμπη (τα τέλη του 13ου αιώνα) και τα έργα των άλλων συγγραφέων⁵³. Ίμπν Μωαμέθ Τζουβεϊνή (1226-1283 μ.Χ.), ό οποίος μας δίνει τις πληρωφορίες για την στρατιωτική εκστρατεία του Τζελαλεντίν Ρουμί στη Γεωργία το 1226, καθώς οι συγγραφείς των XIV-XV αιώνων, οι οποίοι μας διηγούν για τις εισβολές στη Γεωργία του Ταμερλάνου, κατά τα έτη 1386-1403 (Μοϊν αντ-τήν Νατανζί, Νεζάμ αντ-τήν, Σαράφ αντ-τήν, Αφέζου Αμπρί και άλλοι) υπο την όρο «Αμπχαζία» εννοούσαν όλη την Δυτική Γεωργία⁵⁴.

Στις μεσαιωνικές Αρμενικές πηγές, οι όροι «Αμπχαζία» και «Αμπχάζιος» επίσης χρησιμοποιείται με την έννοια της «Δυτικής Γεωργίας» και «των Γεωργιανών»⁵⁵. Για παράδειγμα, οι ιστορικοί Ιωάννης Ντρασχανακέρτης (Hovhannes Draskhanakertsi, 9^{ος} αιώνας), Ψευδο Σαπούχ Μπαγκρατούνι (Sharukh Bagratuni, 10^{ος} αιώνας) και Στέφανος απο Ταρών Ασοχικής (Stepanoz Taroneli Asokhiki, 11^{ος} αιώνας) τους βασιλείαδες της Αμπχαζίας ονομάζουν ως βασιλείαδες της Λαζικής ή του Εγκρισίου. Η Λαζική και το Εγκρίσι είναι τα ιστορικά ονόματα της Δυτικής Γεωργίας. Σύμφωνα με τον άλλον Αρμένιο ιστορικό Βαρντάν Βαρνταπέτη (Vardan Vardapet, 13^{ος} αιώνας), Οι βασιλείαδες της Αμπχαζίας είναι απόγονοι του μεγάλου Γεωργιανού βασιλιά Βαχτάνγκ Γκοργκασάλι. Κατά τον συγγραφέα του δεύτερου μισού του 13^{ου} αι-

52. Βλέπε περί αυτών: Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, с. 577-578.

53. Κάρλο Ταμπατάτζε. Οι όροι «Γεωργία» και «Γεωργιανοί» κατά των Περσικών πηγών των X-XV αιώνων. – Στο βιβλίο: Οι ξένοι και Γεωργιανοί όροι της Γεωργίας και των Γεωργιανών. Τιφλίδα, 1993, σελ. 218-222; Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия-историческая область Грузии, с. 217, 585-586.

54. Κάρλο Ταμπατάτζε. Οι όροι Γεωργία και γεωργιανοί κατά των Περσικών πηγών των X-XV αιώνων. σελ. 245-251.

55. Ελένη Τσαγκαρεϊσβίλη. Οι όροι «Γεωργία» και «Γεωργιανοί» στις Αρμενικές γραπτές πηγές. – Στο βιβλίο: Οι ξένοι και Γεωργιανοί όροι της «Γεωργίας» και των «Γεωργιανών». Τιφλίδα, 1993, σελ. 153-208.

ώνα, Μχιτάρ Αϊραβανέτσι, οι βασιλείδες της Αμπχαζίας ήταν οι ίδιοι Γεωργιανοί⁵⁶. Με σιγουριά μπορούμε να πούμε ότι, ούτε στους Αρμενίους συγγραφείς οι όροι «Αμπχαζία» και «Αμπχάζιος» δεν αναφέρονται στους προγόνους των σημερινών Αμπχαζίων – στους Απσουούς.

Σύμφωνα με τις Αραβικές πηγές, «ΑΙ-Αμπχάζ», «ΑΙ-αφχάζ», είναι οι όροι, του «Γεωργιανού», της «Γεωργίας» ή της «Δυτικής Γεωργίας» και έχουν μπει στην Αραβική γλώσσα απο τα Γεωργιανά. Για παράδειγμα, στο έργο του Αλ-Μασούντ «ο Αμπχάζιος» σημαίνει Γεωργιανό από τη δυτική Γεωργία; «Η χώρα της Αμπχαζίας» και «ο Αμπχάζιος» του Αμπού Αλ-Κασίμ, υποδηλώνουν επίσης τη Δυτική Γεωργία και τον Γεωργιανό της πληθυσμό και κατά τους Αλ-Ισπαχάν και Ίμπν Αλ-Αντίμ (Ibnal-Adami), εννοούν, όπως τον Γεωργιανό συγκεκριμένα απο την Δυτική Γεωργία, έσθ με τη γενική έννοια τον Γεωργιανο. Στις πληροφορίες των Αλ-Χουσεϊν και Αλ-Νασαβί, οι όροι «Κούρτζ», «μπιλάντ αλ-Κούρτζ» και «μπιλάντ αλ-Αμπχάζ» αλληλοταυτίζονται. Οι βασιλείδες της ενωμένης Γεωργίας- Γεώργιος Α' (1014-1027), Μπαγκράτ Δ' (1027-1072), David Δ' (1089-1125), Δημήτριος Α' (1125-1156), Γεώργιος Γ' (1156-1184) στους Άραβές συγγραφείς, όπως στον Γιαχία της Αντιόχειας, Αλ-Χουσεϊν, Αλ-Ισπαχάν, Αλ-Φάρικ, ονομάζονται οι βασιλείδες των Αμπχαζίων και των Γεωργιανών.

Ο Αραβας γεωγράφος Γιακούτ, στο λεξιλόγιό του «Μουτζάμ Αλ-Μπουλντάν» ερμηνεύοντας τον όρο “Αμπχάζιο” σημειώνει ότι, αυτό είναι ονομασία μιας περιοχής στο βουνό Κάμπκι (Καύκασο), γειτονεύει με την χώρα Αλ-Λανία,”κατοικείται από τον χριστιανό λαό που ονομάζονται Κούρτζους. Εδώ συγκετρώθηκαν αυτοί, κατεύηκαν προς την Τιφλίδα, εκδίωξαν τους μουσουλμάνους από εκεί, κατέκτησαν την πόλη και στα χρόνια 517/1122 δεν έπαψαν να την διοικούν. Η Αμπχαζία ήταν το καταφύγιό τους (των Κουρτζών), έτσι ώστε, όταν στα 621/1226 ο Τζαλάλ Αλ-Ντίν πήγεστην στρατιωτική εκστρατεία, τους επιτέθηκε και προσπάθησε να απελευθερώσει απ’ αυτούς την Τιφλίδα, η βασιλίσσά τους εγκατέλειψε την πόλη και κατέφυγε στην Αμπχαζία. Κανείς απο το βασιλικό οίκο δεν έμεινε στην πόλη»⁵⁷.

56. Οι Αρμενικές πηγές μαζί με τα σχόλια βλέπε: Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии. Тбилиси, 1997, с. 192-193, 196-197, 208-209, 216-217, 550-551, 554-556, 572-573, 584-585.

57. Γκότσα Τζαπαρίτζε. Αναζητήσεις στις ιστορίες της Γεωργίας και της Μέσης Ανατολής. Τόμος Ι, σελ. 19-24; Οι πληροφορίες του Γιακούτ περιτης Γεωργίας και του Καύκασου. Δοκίμιο Ι. Το Αραβικό κείμενο με την Γεωργιανή μετάφραση και εισαγωγή έκδωσε η

Η βασίλισσα για την οποία μιλάει ο Γιακούτ, είναι η βασίλισσα της Γεωργίας Ρουσσουντάν (1223-1245), η οποία εξαιτίας της επίθεσης του Τζαλάλ Αλ-Ντίν στο 1226, κατέφυγε στη δυτική Γεωργία, στο Κουταϊσί. Επομένως, όσο για τον Γιακούτ, τόσο για όλη την Αραβική ιστοριογραφία, «η Αμπχαζία» του Μεσαίωνα, σήμαινε τη Δυτική Γεωργία, μαζί με το Γεωργιανό πληθυσμό της και όχι την περιοχή, που σήμερα ονομάζεται Αμπχαζία. Όπως είδαμε, πολύ συχνά με τον ίδιο όρο ονόμαζαν όλη την Γεωργία και τους Γεωργιανούς.

Για τους πολιτικούς στόχους τους, οι αυτονομιστές χειρίζονται με τις ξενές πηγές, όπου χρησιμοποιείται ο όρος «Αμπχαζία» με την έννοια όλης της Γεωργίας και όπως είπαμε πάνω, προσπαθούν να παραποιήσουν και να ιδιοποιήσουν την ιστορία του Βασιλείου της Αμπχαζίας / Δυτικής Γεωργίας, καθώς και όλης της Γεωργίας και να την περάσουν ως ιστορία των Απσουά-Αμπχαζίων. Το πιο φαινό παράδειγμα αυτού, είναι η προσπάθεια, από πλευράς των Απσουά-Αμπχαζίων ιστορικών να διαστρεβλωθεί η Αραβική μετάφραση του ελληνόγλωσσου έργου του συγγραφέα του 4^{ου} αιώνα Αγαθάγγελου. Το έργο αυτό σχετίζεται με την ιστορία εκχρηστανισμού των Αρμενίων, Γεωργιανών, Αμπχαζίων και Αλάνων από τον άγιο Γρηγόριο. Την Αραβική μετάφραση αυτού του έργου, στο μοναστήρι του Σινά, το 1902 ανακάλυψε ο διάσημος ασιανολόγος Νικόλαος Μάρ (Nicholas Marr), το οποίο, Μαζί με την ρωσική μετάφραση και εκτεταμένη έρευνα, δημοσίευσε στην Αγία Πετρούπολη το 1905⁵⁸. Αποδείχθηκε ότι, στην αραβική μετάφραση του Αγαθάγγελου ο εθνώνυμος «Λάζος» (Γεωργιανή φυλή) είχε αντικατασταθεί με την λέξη «Αμπχάζιος». Ο Νικόλαος Μάρ στην έρευνά του ξεκάθαρα και τεκμηριωμένα τόνισε ότι «το αραβικό κείμενο αναφέρεται τους Λάζους και τη Λαζική και όχι τους σημερινούς Αμπχαζίους»⁵⁹, επειδή στο ελληνικό πρωτότυπο γράφει «Λάζος». Με λίγα λόγια, και σ' αυτή την περίπτωση ο άραβας μεταφραστής, καθώς και άλλοι άραβές συγγραφείς, ονομάζει τον πληθυσμό της Δυτικής Γεωργίας με τον όρο «Αμπχάζιος», ο οποίος είναι ταυτόσημος με τον όρο «Λάζος». Όλα αυτά είναι γνωστό για τους σημερινούς Απσουά-Αμπχαζίους ιστορικούς. Ασχετα μ' αυτό, αυτοί σκόπιμα διαστραβλώνουν την ιστορία της Ετέρ Σιχαρουλίτζε. Τιφλίδα, 1964, σελ. 1; Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия-историческая область Грузии, с. 193 - 196, 210, 215, 552-553, 574, 583.

58. Записки Восточного Отделения Императорского Русского Археологического Общества, т. 16, выпуск 2-3. С.-Петербург, 1905, с. 63-211.

59. Записки Восточного Отделения..., с. 165-166.

Γεωργίας και επιμένουν ότι, στην αραβική μετάφραση του Αγαθάγγελου δεν πάει ο λόγος για την γεωργιανή φυλή των Λάζων, αλλά των προγόνων των σύγχρονων Απσουά-Αμπχαζίων, το οποίο δεν αντιστοιχεί στην αλήθεια⁶⁰.

Με την παραποιημένη ιστορία οι αυτονομιστές προσπαθούν να προκαλέσουν την αντι γεωργιανή ψύχωση, την ιδεολογική παραπλάνηση του πληθυσμού της Αμπχαζίας, την αιτιολόγηση της απόσχισης από την Γεωργία με τα ιστορικά επιχειρήματα και τη παραπλάνηση της διεθνούς κοινότητας. Για να επιτύχουν τους στόχους που θέτουν, οι αυτονομιστές ιστορικοί δεν διστάζουν να διαστραβλώνουν ακόμα και τις ιστορικές πηγές και δεν αποφεύγουν να λένε και τα ψέματα⁶¹.

Ας φέρουμε ένα παράδειγμα. Στις δημοσιεύσεις τους, οι αυτονομιστές συχνά αναφέρονται στον αρμένιο συγγραφέα του 10ου αιώνα – Ουχτάνο, ο οποίος γράφει ότι, στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας αναβίωσε και επεκτάθηκε μια φυλή και «εξαπλώθηκε έως τα σύνορα των Αρμένιων και των Αλβανών (Αζερμπαϊτζάν-συγγρ.). Έγινε πολυάριθμος λαός και η χώρα αυτή ονομάζεται Αμπχαζία». Οι αυτονομιστές σ' αυτό το σημείο διακόπτουν το απόσπασμα του κείμενου του Ουχτανού, εξαπατώντας τους δικούς τους ανθρώπους, όσους λένε ότι, ο Αρμένιος συγγραφέας του 10ου αιώνα εννώνει τους προγόνους των σύγχρονων Αμπχαζίων και την Αμπχαζία γενικά⁶². Μ' αυτή την πράξη, οι χωριστές στρεβλώνουν το περιεχόμενο της Αρμενικής πηγής. Στο έργο του Ουχτανού, το οποίο διηγείτε για το θέμα της εκκλησιαστικής διάσπασης μεταξύ Γεωργιανών και Αρμενίων, οι πρόγονοι των σύγχρονων Αμπχαζίων δεν αναφέρονται καθόλου. Ο συγγραφέας μιλάει μόνο για τους Γεωργιανούς και τη Γεωργία. Σύμφωνα με τον Ουχτανό, στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας αναζωπυρώθηκαν, πολλαπλασιάστηκαν και έως τα σύνορα της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν εξαπλώθηκαν οι «Ιβηρικές φυλές» όσους είχαν αιχμαλωτίσει στην Ανατολή και είχαν φέρει στην χώρα, η οποία ονομάζεται «Αμπχαζία». Σύμφωνα με τον Ουχτανό μένει «μια φυλή, την οποία στους τόπους της καταγωγής της φώναζαν Ιβηρία (Ιβηρία/Ιβηρίτες – συγγρ.), εδώ τους ονομάζουν Γε-

---

60. Τζεμάλ Γκαμαχάρια. Η Αμπχαζία και η ορθοδοξία. Τιφλίδα, 2005,σελ. 48-50; Γκότσα Τζαπαρίτζε. Αναζητήσεις..., σελ.18-19.

61. Essays from the history of Georgia. Abkhazia. Tbilisi, 2011, p. 126, κτλ.

62.М. Гумба. Абхазия в первом тысячелетии. Сухуми, 1989, с. 12; О. Бражба, С. Лакоба. История Абхазии. Сухуми, 2015, с. 163, κτλ.

ωργιανούς»⁶³. Οι χωριστές προσπαθούν να κρύψουν το τελευταίο και το σημαντικότερο κομμάτι του αποσπάσματος. Αυτό είναι ένα τυπικό παράδειγμα πώς οι αυτονομιστές παραποιούν την ιστορία, πώς προσπαθούν να καταχραστούν την ιστορία της Γεωργίας, να παραπλανήσουν τον λαό τους και τη διεθνή κοινότητα. Παρόμοια παραδείγματα υπάρχουν πολλά.

Ως μέρος του ενωμένου Γεωργιανού κράτους, η αρχοντία της Αμπχαζίας και ιστορικοί Αμπχάζιοι διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο στη ζωή της χώρας. Πάντα υποστήριζαν τους βασιλείδες της Γεωργίας. Ας πάρουμε ένα παράδειγμα. Όταν ο ετεροθαλής αδελφός του βασιλιά Μπαγκράτ Δ^{ου} (1027-1072) Δημήτριος, ο οποίος έμεινε στην Ανακόπια, προσπάθησε να εκθρονίσει τον βασιλιά στο 1032 και το φρούριο παρέδωσε στον σύμμαχο του – Βυζάντιο, στην πολύ δύσκολη αυτή κατάσταση, η κύρια στρατιωτικο-πολιτική υποστήριξη στον βασιλιά πρόσφερε η αρχοντία της Αμπχαζίας και ο άρχοντας της Οταγός γιός του Τσάτσα⁶⁴. Αυτή η στήριξη, οδήγησε στην ήττα των συνωμοτών. Ο Δημήτριος έτρεξε στο Βυζάντιο. Η Ανακοπία αργότερα επέστρεψε στη δικαιοδοσία της Γεωργίας το 1074. Οι Γεωργιανοί βασιλείδες Μπαγκράτ Δ' (1027-1072), Γεώργιος Β' (1072-1089), Δαβήδ Δ' χτίστης (1089-1125), βασίλισσα Θάμαρ (1184-1213), Λάσα-Γιώργος (1213-1223) και άλλοι συχνά πήγαν στην Αμπχαζία για να λύσουν τα διάφορα επίκερα ζητήματα. Για την άφιξη στην Πιτσούντα/Αμπχαζίας του βασιλιά Δαβήδ Δ^{ου}, ο χρονικογράφος διηγείται: «Πήγε στην Αμπχαζία έως την Πιτυούς (Πιτσούντα) και έλυσε όλα τα θέματα: τους άξιους απένειμε την δόξα και τιμή και τους ανάξιους συνέλαβε και ανάγκασε να τον υποταχθούν»⁶⁵.

Το ένα από τα βασιλικά παλάτια της βασίλισσας Θάμαρ ευρισκόταν στο Τσχούμι/Σουχούμι. Κατά τον χρονικογράφο «η βασίλισσα Θάμαρ ... συχνά πήγαινε στην Αμπχαζία –στο Γκεγκούτι και Τσκούμι»⁶⁶. Το ίδιο έκανε και ο διάδοχός της Λάσα-Γιώργος. Στον «Βίο της Κάρτλης» διαβάζουμε: «Ο βασιλιάς ταξίδευε σε όλο το βασίλειό του, για κυνήγι πήγαινε στο Ατζαμέτ, στο Τσχούμι και στην Αμπχαζία όπου ασχολιόταν

63. Ουχτανός. Ιστορία της διάσπασης Γεωργιανών και Αρμενίων. Το Αρμενικό κείμενο μαζί με την γεωργιανή μετάφραση και την έρευνα έκδωσε Ζάζα Αλεκσίντζε. Τιφλίδα. 1957, σελ. 57.

64. Βίος της Κάρτλης. Τόμ. 1, σελ. 299.

65. Βίος της Κάρτλης. Τόμ. 1, σελ. 338-339.

66. Βίος της Κάρτλης, Τόμ. 2, σελ. 111

και με τα επίκαιρα ζητήματα»⁶⁷. Από το άνω αναφερόμενο απόσπασμα είναι προφανές ότι, στα χρόνια της βασιλίσσας Θάμαρ ιδρυθείσα η αρχοντία του Τσούμ (με άρχοντες των Αμανελιστζέ) και η αρχοντία της Αμπχαζίας (με άρχοντες των Σαρβασιτζε), όπως θα διαπιστώσουμε παρακάτω, αποτελούσαν διαφορετικές διοικητικές μονάδες.

Ο «Βίος της Κάρτλης» περιέχει πολλές πληροφορίες σχετικά για την ενεργή συμμετοχή των ιστορικών Αμπχαζίων ενάντια στον εχθρό, με σκοπό να προστατεύσουν τη Γεωργία. Μαζί με τους εκπροσώπους των διαφόρων περιοχών της χώρας οι Αμπχάζιοι συμμετείχαν σε τέτοιες σημαντικές στρατιωτικές δραστηριότητες εναντίον των Τούρκων όπως Ντινγκόρι (1121), Σαμκόρι (1195) και Μπασιάνι (1203). Επίσης ήταν πολύ σημαντικό η συνεισφορά των Αμπχαζίων, στις στρατιωτικές εκστρατείες του βασιλικού οίκου της Γεωργίας στην νοτιο-δυτική κατεύθυνση της χώρας στα 1203-1204, με αποτέλεσμα οι Γεωργιανοί, με την σειρά να κατακτήσουν την Ρίζα, Τραπεζούντα, τον Ηράκλειο του Πόντου, τα Λιμνία κ.α. Οι Αμπχάζιοι στρατιώτες συμμετείχαν στην κατάκτηση της πόλης Γκαντζάς, στην μάχη Γκάρνισι (Garnisi 1225), στην συνομοσία εναντίον των Μογγόλων(1246) και άλλες μεγάλες μάχες⁶⁸. Ο «Βίος της Κάρτλης» διατήρησε το όνομα του διάσημου γεωργιανού στρατιωτικού διοικητή του XIII αιώνα, άξιου εκπροσώπου του φεουδαρχικού οίκου της Αμπχαζίας, ο οποίος έχασε τη ζωή του στη μάχη, του Νταρντήν Σαρβασιτζε⁶⁹.

Τα βορειοδυτικά σύνορα του βασιλείου της Γεωργίας, μέχρι τα μέσα του 14ου αιώνα έφτανε έως Νικόφση⁷⁰. Έχει ειπωθεί πιά πάνω, ότι στην αρχαιότητα, έως τον 5ο αιώνα, ονομαζόταν Παλιά Λαζική και βρισκόταν στο βόρειο-δυτικά της πόλης Τουαπσέ, της Μαύρης Θάλασσας, της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Στο σύγχρονο έδαφος της Αμπχαζίας, το οποίο αποτελούσε την ενδοχώρα του ενωμένου βασιλείου της Γεωργίας, αναπτύχθηκε και σε υψηλότατο επίπεδο άνθισε μόνο γεωργιανός πολιτισμός, ενώ τα ίχνη της πολιτικής ή πολιτισμικής δραστηριότητας μη-γεωργιανού πληθυσμού, μεταξύ τους και των απουσία-αμπχαζίων (γραφτές πηγές, αρχιτεκτονικά μνημεία, τοπωνύμια, και ούτω καθεξής) όπως ήδη έχει αναφερθεί, δεν υπάρχουν.

Μπορούμε να υποθέσουμε, ότι υπο τις συνθήκες πίεσης των Μογγόλων, απο το δεύτερο μισό του 12^{ου} αιώνα οι Απσουά-Αβασγοί (Αμπ-

67.Βίος της Κάρτλης, Τόμ.1,σελ. 156

68.Τα δοκίμια αποτηνιστορία της Γεωργίας. Αμπχαζία, σελ. 123-124.

69.Βίος της Κάρτλης, Τόμ. 2, σελ. 192-194

70.Βίος της Κάρτλης, Τόμ. 2, σελ. 103, 168, 243; Τομ. 4, σελ. 179, 259, 260 κ.α.

ζοά), οι οποίοι, κατά τον Πλίνιο τον Πρεσβύτερο, στον πρώτο αιώνα, κατοικούσαν στα βόρεια της πόλης Άστραχαν κοντά στο ποταμό Βόλγα⁷¹, άρχισαν να μετακινούνται προς τη νοτιοδυτική κατεύθυνση, εισχώρησαν στις ακραίες βορειοδυτικές περιοχές της Γεωργίας, αλλά ακόμα δεν είχαν καταφέρει να φτάσουν έως τη σύγχρονη περιοχή της Αμπχαζίας.

Κατά την περίοδο της Μογγολικής κυριαρχίας (απο τα μέση 13 ου με 14 ού αιώνα) ξεκινά η διαδικασία της αποσύνθεσης ενιαίου γεωργιανού κράτους. Πρώτα δημιουργήθηκε το βασίλειο της Ιμερετίας - ο ιστορικός διάδοχος του βασιλείου της Αμπχαζίας. Απ' αυτήν άρχισαν να διαχωρίζονται τα πριγκιπάτα του Σαμεγκρέλου και της Γκουρίας. Το πριγκιπάτο του Σαμεγκρέλου κάλυπτε και την αρχοντία της Αμπχαζίας, απο την Ανακοπία (Νέο Άθω) έως το ποταμό Μπζίφι, η οποία αντιστοιχεί περίπου την σύγχρονη περιοχή της συνοικίας της Γκουνταούτας. Ο μέγας βασιλιάς της Γεωργίας Γεώργιος Ε΄, στα 1313-1346 απελευθέρωσε την χώρα απο το μογγολικό ζυγό,την ξαναένωσε και τα βορειοδυτικά σύνορά της πάλι εξαπλώθηκε έως την Νικοψία, συμπεριλάμβανε και την αρχοντία της Αμπχαζίας. Οι διάδοχοι του βασιλιά ΓεωργίουΕ΄, ιδιαίτερα ο Αλέξανδρος Α΄ (1412-1443 μ.Χ.), διατήρησαν και ενίσχυσαν την ενότητα της χώρας. Η αρχοντία της Αμπχαζίας - η σημερινή περιοχή της Γκουνταούτας - εξακολουθούσε να αποτελεί το τμήμα της. Η Ανακοπία, πόλη Τσχούμι (Σουχούμι) και τα νότιο-ανατολικά εδάφη έως το ποταμό εγγούρι, ήταν μέρος του πριγκιπάτου του Σαμεγκρέλου. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από πολυάριθμες γεωργιανές και ξένες,μεταξύ τους και ρωσικές, γραπτές ή χαρτογραφικές πηγές.

Κατά τον «Βίο της Κάρτλης», ο διοικητής του Σαμεγκρέλου – Βαρντάν Νταντιάνι, επί της βασιλίας της βασίλισσας Θάμαρ είχε το υπόρρημα «Επιστάτης του βασιλικού οίκου, με την ιδιοκτησία του Ωρμπέτι και του Καήν στην ανατολική πλευρά της οροσειράς Λίχνης και των άλλων κτημάτων στην δυτική πλευρά της Λίχνης έως την Νικόψια»⁷². Η υποταγή της αρχοντίας του Σουχουμίου στο πριγκιπάτο του Σαμεγκρέλου και εξ ολοκλήρου της Γεωργίας, επίσης επιβεβαιώνεται και από τις ιστορικές πηγές της Γεωργίας⁷³. Από τις ξένες πηγές μπορούμε να βασιστούμε στις πληροφορίες του Άραβα επιστήμονα και ποιητή του 13ου και του 14ου αιώνα Αμπούλ Φιντά, ο οποίος στην

71. В.В. Латышев. Известия древних писателей, т. II, выпуск I. Санкт-Петербург, 1904, с. 180.

72. «Βίος της Κάρτλης», том. 2, σελ. 49.

73. «Βίος της Κάρτλης», том. 4, σελ. 258, 269, 801.

«γεωγραφία» του μιλά για την «Γεωργιανή πόλη Σουχούμι». Σημειώνει επίσης, ότι η πόλη Αμπχάζι, η οποία βρισκόταν κοντά στο σημερινό Σότσι, «είναι ένα από τα λιμάνια των Γεωργιανών»⁷⁴. Σύμφωνα μ' έναν άλλο Άραβα ιστορικό Αλ Μουίμπι (14^{ος} αιώνας) «Οι Γεωργιανοί έχουν δύο βασιλιάδες-Δαβήδ και Νταντιμάν (Νταντιάνι - Τζ. Γκ). Ο τελευταίος διοικεί το Σουχούμι και την Αμπχάζι». Το ίδιο επαναλαμβάνει και ο άραβας ιστορικός και εγκυκλοπαιδιστής του 15ου αιώνα Αλ Καλκασαντί⁷⁵.

Σύμφωνα με τα αρχεία του εμπορικού πρακτορείου της Γένουας στο Σουχούμι (1354-1475), η πόλη και οι κατοικοί της ήταν Γεωργιανοί και άνηκαν στο πριγκιπάτο του Σαμεγκρέλου⁷⁶. Οι αυτονομιστές παραποιώντας και παράνομα οικειοποιώντας την ιστορία της Γεωργίας, προσπαθούν να υπογραμίσουν τις εμπορικές και οικονομικές σχέσεις, τις οποίες στα μεσαίωνα τάχα είχαν οι πρόγονοι των Απσουά – Αμχαζίων με την Ευρώπη και ειδικότερα με την Γένουα⁷⁷. Η αλήθεια όμως είναι εντελώς διαφορετική. Όπως είναι γνωστό, στους 13-14ους αιώνες, οι Βενετιανοί ήταν πρώτοι όσοι είχαν τις εμπορικές συναλλαγές με τις χώρες της Μαύρης Θάλασσας και απο 1319 στην Τραπεζούντα και 1333 στην Τάνα (πόλη Αζόφ) διέθεταν δικά τους εμπορικά πρακτορεία. Με τα πρακτορεία αυτά εμπορευόνταν οι Γεωργιανοί του Σουχουμίου. Χάρη της συμφωνίας για την συμμαχία, που υπογράφηκε το 1261 με τον Μιχαήλ Η' Παλαιολόγο (αυτοκράτορας της Νίκαιας το 1259 και ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου 1261-1282), απο το 13^ο αιώνα, η προτεραιότητα στις εμπορικές συναλλαγές σταδιακά πέρασε στα χέρια των Γενουάτων. Η παραθαλάσσιες περιοχές της Γεωργίας, ειδικά η πόλη Σουχούμι / Σεβαστούπολη αμέσως μπήκαν στην σφαίρα ενδιαφέροντος των Γενουάτων. Είναι γνωστό ότι το 1280 ένας Γενουάτης αγώρασε απο τον άλλο Γενουάτη το καράβι "Mugetto". Το συμβόλαιο για την αγωραπολισία επικύρωσε ο Γενουάτης συμβολαιογράφος στο Σουχούμι.

Από τις αρχές του δέκατου τέταρτου αιώνα, η αποικία των Γενουάτων ήταν τόσο πολυάριθμη που ακόμη και οι καθολικοί επίσκοποι διο-

---

74. Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, с. 220 – 221, 589 – 590.

75. Οι πληροφορίες περί της Γεωργίας των Άραβων ιστορικών του 14ου και του 15ου αιώνων, απο τα αραβικά μετέφρασε, πρόλογο και τα σχόλια πρόσφεσε Ντίτο Γκοτσαλεϊσβίλι, Τιφλίδα, 1988, σελ. 53, 56.

76. Essays from the History of Georgia. Abkhazia. Tbilisi, 2011, p. 162-169.

77. О. Бражба, С. Лакоба. История Абхазии, с. 174-180.

ρίζονταν στο Σουχούμι, οι προσωπικότητες τους είναι γνωστές. Εώς τα χρόνια μας διασώθηκε ένα γράμμα του επισκόπου Πέτρου Γκεράλντη, το οποίο στο 1330 απο το Σουχούμι, έστειλε στην Αγγλία, στον αρχιεπίσκοπο του Καντερμπερί. Ο συγγραφέας σημειώνει ότι βρίσκεται στη Σεβαστούπολη (Σουχούμι), στην «Κάτω Γεωργία» (inferioris Georgiane). Σύμφωνα με τον Πέτρο Γκεράλντη, στην πόλη ζούσαν οι Γεωργιανοί, από τους οποίους λάμβανε και δωρεά. Ο διοικητής της χώρας όπου πολίτευε ο ίδιος, ταυτόχρονα ήταν ο «Στρατηγός της Γεωργίας,» και ούτω καθεξής⁷⁸. Ο Πέτρος Γκεράλντη εννοούσε το πριγκιπάτο του Σαμεγκρέλου (όπου άνηκε το Σουχούμι) και τον αρχηγό του Μαμία Ι Νταντιάνι (1323-1345), ο οποίος πραγματικά ήταν διοικητής των στρατευμάτων της Δυτικής Γεωργίας. Ο Πέτρος Γκεράλντη και οι άλλοι καθολικοί επίσκοποι της πόλης Σουχούμι, οι οποίοι διορίζονταν μέχρι το τέλος του XV αιώνα, καθόλου δεν γνώριζαν τους προγόνους των σύγχρονων Απσούα-Αμπχαζίων, επειδή εκείνα τα χρόνια αυτοί δεν ζούσαν στην πόλη ακόμα.

Εμπορικό- οικονομικές σχέσεις μεταξύ της Γένουας και της Γεωργίας εντατικοποιήθηκαν από το 1354, όταν με την άδεια του διοικητή του πριγκιπάτου του Σαμεγκρέλου Γεώργιου ΙΙ Νταντιάνι (1345-1384), οι Γενουάτες ίδρυσαν αυτοδιοικούμενο πρακτορείο του Σουχουμίου. Το πρακτορείο αυτό με επιτυχία λειτούργησε μέχρι το 1475 και μαζί με άλλα πρακτορεία της Μαύρης Θάλασσας άνηκαν στην Γένουα ευρισκόμενη ειδικό ίδρυμα «Επίσημο Γκαζάρα (OficiumGazara)». Από το 1398, το ίδρυμα αυτό, όπως και όλα τα παράκτια πρακτορεία της Μαύρης Θάλασσας διοικούσε μέσω του προξένου της Κάφα, ο οποίος είχε δικαίωμα να διορίσει τον προξένο του Σουχουμίου.

Από το Νοέμβριο του 1453, το δικαίωμα διαχείρισης των πρακτορείων μεταφέρθηκε στην «Τράπεζα Αγίου Γεωργίου». Για τη δραστηριότητα του πρακτορείου των Γενουατών στο Σουχούμι διηγείται μια σειρά ιστορικών πηγών, οι οποίες δείχνουν σαφώς, ότι οι Γενουάτες έμποροι, όσοι εμπορεύονταν στις παραθαλάσσιες περιοχές της Μαύρης Θάλασσας, στο Σουχούμι είχαν σχέσεις μόνο με τους Γεωργιανούς, με τους οποίους έλυναν και τις διαφωνίες τους. Αυτό ισχύει από την ίδρυση του πρακτορείου έως την κατάργησή του. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται από τα μερικά παραδείγματα. Τον Μάιο του 1465, οι εκπρόσωποι της «Τράπεζας Αγίου Γεωργίου» απαιτούσαν από τον 78. Βάζα Κικνάτζε. Λατινική πηγή περί της Γεωργίας του XIV αιώνα. –Τα έργα του κρατικού πανεπιστημίου της Τιφλίδος. Ιστορία, ιστορία της τέχνης, εθνογραφία. Τιφλίδα, 1983, τομ. 243, σελ.101-103.

πρόξενο της Κάφα, να ενεργούσε προσεκτικά στο Σουχούμι, για να μην έκανε «κάτι που θα έβλαπτε τις εμπορικές σχέσεις με το Σαμεγκρέλο». Στις οδηγίες που στάλθηκαν τον Ιούνιο του 1472 από την ίδια τράπεζα προς τον πρόξενο της Κάφα και αφορούσε το θέμα της σύγκρουσης μεταξύ Γεωργιανών και Γενουατών, για να τακτοποιηθεί αυτό το πρόβλημα απαίτησαν «την αποστολή του πρεσβευτή στον γιο του κυρίου Μπεντιανού». Στις οδηγίες της 15 Δεκεμβρίου του 1472, το οποίο επίσης στάλθηκε στην Κάφα, οι εκπρόσωποι της τράπεζας εξέφραζαν την ικανοποίησή τους για την ελπίδα του πρόξενου, ότι «θα μπορούσε να συνάψει ανακωχή με τον κύριο Μπεντιανό, τον διοικητή του Σαμεγκρέλου»⁷⁹. Από τις οδηγίες της 4 Δεκεμβρίου 1475 που έστειλε η τράπεζα στην Κάφα, κατέστη σαφές ότι οι πλευρές είχαν ήδη ξεπεράσει τα αποτελέσματα της σύγκρουσης. Η οδηγία έλεγε: «εσείς επιτυχώς τακτοποιήσατε το θέμα με τον Μπεντιανό, τον διοικητή του Σαμεγκρέλου». «Μπεντιανό» ή «γιός του Μπεντιανού» πραγματικά ήταν οι διοικητές του Σαμεγκρέλου Λιπαρίτ Ι Νταντιάνι (1414-1470), και διάδοχοί του Σαμαντάβλε Νταντιάνι (1470-1474) και Βαμέκ ΙΙ Νταντιάνι (1474-1482). Ο Βενετιανός έμπορος και διπλωμάτης Ιωσωφάτ Μπαρμπάρο, ο οποίος 1436 - 1451 δραστηριοποιόταν στην Τάνα (πόλη Αζόφ), έγραψε, ότι «ο πρίγκιπας του Σαμεγκρέλου ονομάζεται Μπεντιανός και στις άκτες της Μαύρης Θάλασσας κατέχει δύο μεγάλα κάστρα - Μπατουμίου και Σουχουμίου». Για το τελευταίο αναφέρεται ως Σεβαστούπολη⁸⁰.

Έτσι λοιπόν, σύμφωνα με τα έγγραφα των Γενουατών για την δραστηριότητά τους στην περιοχή του Σαμεγκρέλου, στους XIII - XV αιώνες Σουχούμι ήταν μια γεωργιανή πόλη στην δικαιοδοσία του πριγκιπάτου Σαμεγκρέλου, όπου λειτουργούσαν το πρακτορείο, η Ορθόδοξη και η Καθολική εκκλησίες. Επομένως, οι Βενετιανοί και οι Γενουάτες είχαν σχέσεις με τους Γεωργιανούς του Σουχουμίου, τον διοικητή της περιοχής Νταντιάνι και όχι με τους προγόνους των σύγχρονων Απσούα-Αμπχαζίων, όπως ψεύδονται οι αυτονομιστές.

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους οθωμανούς (29 Μάιος 1453), η κατάσταση στη Μαύρη Θάλασσα άλλαξε εντελώς. Το Σουχούμι συνέχισαν να επιτίθενται από μια πλευρά οι οθωμανοί και από την άλλη οι «Αβωγκάζοι» - οι πρόγονοι των σύγχρονων Απσούα-Αμπχαζίων. 79.Т. Берадзе. Мореплавание и морская торговля в средневековой Грузии. Тбилиси, 1989, с. 110.

80. Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, 226 – 227, 595 – 597.

ζίων. Εκείνη την εποχή αυτοί ζούσαν έξω από το σημερινό έδαφος της Αμπχαζίας (βλ. Τις χάρτες 1318 του Πέτρου Βεσκόντε (Pietro Vesconte), 1367 των Αδελφών Πιτσιγκάνων (Domenico and Francesco Pizzigano), 1563 Τζακόμο Μαϊόλο (Jacobus Maiolo) και άλλων). Τις πληροφορίες για τις επιθέσεις στο Σουχούμι των οθωμανών, καθώς και των Αβωγκαζών αντλούμε, απο το γράμμα του πρόξενου της Γένουας στο Σουχούμι Τζεράρντο Πινέλι (Gerardo Pineli) ο οποίος, κατά το δεύτερο εξάμηνο του 1454 έστειλε μια επιστολή στην Ιταλία, όπου διαβάζουμε: «εγώ έλαβα το προξενικό υπόρηγμα της Σεβαστούπολης (Σουχουμίου – Τζ. Γκ.)... Έμεινα εδώ για ένα μικρό χρονικό διάστημα ... όταν ξαφνικά την πόλη επιτέθηκαν οι Αβωγκάζοι και όλος ο πληθυσμός, για να σωθούν, κατέφυγαν στα βουνά. Μαζί τους κι εγώ. Οι Αβωγκάζοι ήθελαν τους περισσότερους να πάρουν μαζί τους ως αιχμαλώτους. Επιπρόσθετα, θα ήθελα να σας ενημερώσω, ότι πριν την άφιξή μου εδώ, οι Τούρκοι επιτέθηκαν και λεηλάτησαν την πόλη αυτή»⁸¹.

Το 1475 οι Οθωμανοί κατέλαβαν στην Κάφα και στην Κριμαία υπάρχουσα πρακτορεία των Γενουατών. Μετά από αυτό, σύντομα παύει την λειτουργία και το πρακτορείο του Σουχουμίου. Τα υλικά του πρακτορείου αυτού αποτελούν την πρώτη και σημαντικότερη πηγή της εθνοπολιτικής ιστορίας της μεσαιωνικής Αμπχαζίας, τα οποία δείχνουν ξεκάθαρα, ότι το Σουχούμι άνηκε στον Νταντιάνι και στην πόλη ζούσαν οι Γεωργιανοί. Οι Γεωργιανοί ήταν αυτοί που είχαν εμπορικές και οικονομικές σχέσεις με τους Γενουάτες. Σε ότι αφορά τις «σχέσεις» των προγόνων των συγχρόνων Απσούα-Αμπχαζίων με τους Γενουάτες, ήταν εχθρικές, τους επιτίθονταν και λήστευαν. Αυτό το γεγονός, μαζί με άλλους λόγους, οδήγησε στο κλείσιμο του πρακτορείου του Σουχουμίου. Από τότε, οι Τούρκοι, κυβερνούσαν στη Μαύρη Θάλασσα και εμπορεύονταν «με τη μεσολάβηση των Ελλήνων, Γάλλων και Ιταλών διαμεσολαβητών»⁸².

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης στις 29 Μαΐου του 1453 και την εξαφάνιση απο την ιστορική αρένα της Βυζαντινής Χιλιετούς Αυτοκρατορίας είχε πάρα πολύ αρνητική επίδραση πάνω στην Γεωργία. Για τον Γεωργιανό λαό και την εκκλησία της Γεωργίας αυτό το γεγονός ήταν μεγάλη τραγωδία, μια καταστροφή. «Και όταν πήραν την Κωνσταντινούπολη, ο ήλιος σκοτεινίασε»⁸³, λέει η «Βία της Κάρτλης». Η πτώση

81. Essays from the History of Georgia. Abkhazia. Tbilisi, 2011, p. 158-159.

82. Н. Н. Иоаниди. Греки в Абхазии, с. 10.

83. Βίος της Κάρτλης, τομ.. 2, σελ. 475.

της Κωνσταντινούπολης, ως αποτέλεσμα είχε μια ευρέως διαδεδομένη αντίδραση σε ολόκληρο τον χριστιανικό κόσμο. Γεννήθηκε ιδέα δημιουργίας ενός αντιοθωμανικού συνασπισμού και της απελευθέρωσης της Κωνσταντινούπολης. Την ιδέα αυτή την υποστήριξαν ο πάπας Κάλλιστος Γ΄ (1455-1458) και ο Πίος Β΄ (1458-1464). Για να συζητηθεί το θέμα σχετικά με τη δημιουργία του συνασπισμού, στη Γεωργία το 1459 έφτασε ο Πρέσβης του πάπα Λουντοβίκο Μπολόνιος. Η ιδέα της δημιουργίας ενός ευρέος συνασπισμού για την απελευθέρωση της Κωνσταντινούπολης ήταν αποδεκτή και ελκυστική για τη Γεωργία. Στις 5 Νοεμβρίου 1459 ο Γεωργιανός βασιλιάς Γεώργιος Η΄ (1446-1466) και οι διοικητές των αρχοντίων υπέγραψαν συμφωνία για την κοινή δράση εναντίον των εχθρών του Χριστιανισμού – των Οθωμανών.

Οι Γεωργιανοί ήταν έτοιμοι να πολεμήσουν εναντίον των Οθωμανών για την απελευθέρωση όχι μόνο της Κωνσταντινούπολης, αλλά για ολόκληρης της Μικράς Ασίας και έπαιρναν την υποχρέωση να συμβάλουν στον συνασπισμό με 70 χιλιάδες στρατιώτες. Το Βασίλειο της Τραπεζούντας έδινε 30 χιλιάδες στρατιώτες. Μαζί με τον Λουντοβίκο Μπολόνιο, στη Ρώμη αναχώρησαν και οι Πρέσβεις της Γεωργίας, οι οποίοι ισυναντήθηκαν με τον Πάπα το 1460. Το λατινικό κείμενο στο πλαίσιο αυτής της αποστολής των γεωργιανων πρεσβευτών, περιέχει ενδιαφέρουσες πληροφορίες σχετικά για την πολιτική κατάσταση της Γεωργίας, των μεμονωμένων αρχοντίων του δεύτερου μισού του 15ου αιώνα. Σύμφωνα με αυτά τα υλικά, οι πρεσβευτές της Γεωργίας τον Νταντιάνι (Μπεντιανό) ονομάζουν ως «βασιλιά του Σαμεγκρέλου και της Αμπχαζίας» «Bendas rex Mengrelia et Abasiae».

Οι γεωργιανοί πρεσβευτές εννοούσαν το γεγονός, ότι ο άρχοντας της Αμπχαζίας υπαγόταν στον αρχηγό του πριγκιπάτου του Σαμεγκρέλου. Στο λατινικό κείμενο, ο άρχοντας της Αμπχαζίας Ράμπια αναφέρεται ως Δούκας της Ανακοπίας («*Rabia dux Anocaciae*»)⁸⁴.

Το σχέδιο δημιουργίας ενός αντι-οθωμανικού συνασπισμού απέτυχε. Φάνηκε ότι, οι ευρωπαϊκές χώρες δεν ήταν έτοιμες γι αυτό. Το σχέδιο ανατράπηκε. Η κατάσταση στη Γεωργία ήταν εξαιρετικά τεταμένη, - η χώρα βυθίστηκε στις διαμάχες εντός του κράτους, οι οποίες ήταν παρακινούμενες απο τον εξωτερικό. Στα τέλη του 15ου αιώνα, το γεωργιανό κράτος ντε-φάκτο χωρίστηκε σε κάμποσα αρχοντία και

---

84. Essays from the History of Georgia. Abkazia from ancient times till the present days, p.159-160.

πριγκιπάτα. Η αρχοντία της Αμπχαζίας, καθώς και η πόλη Σουχούμι παρέμειναν στην δικαιοδοσία του πριγκιπάτου του Σαμεγκρέλου. Σε ένα Τούρκικο κυβερνητικό έγγραφο του 16ου αιώνα, με ακρίβεια καθορίζονται οι δρόμοι που οδηγούν στη γεωργία, καθώς και οι περιοχές της χώρας. Το έγγραφο κάνει λόγο για την ανατολική Γεωργία, όπου «κάτω στην κοιλάδα είναι η χώρα του Κουταΐσι... πιο κάτω είναι Γκουρία, που συνορεύει με την Τραπεζούντα. Πιο πέρα έως το Σουχούμι είναι η χώρα του Νταντιάνι. Η πόλη (Σουχούμι) παλιά ήταν ένα λιμάνι. Κοντά στην πόλη κατεβαίνει το βουνό Ελμπρούς. Πιο πάνω υπάρχουν χώρες της Αμπχαζίας. Πίσω από τα βουνά βρίσκεται η χώρα Κιρκασία»⁸⁵. Όπως άλλα γεωργιανά αρχοντία και η Αμπχαζία αγωνίζοταν για περισσότερη ελευθερία. Στα μέσα του 16ου αιώνα, οι διοικητές της Αμπχαζίας με τη βοήθεια των ειδωλωλάτρων και εν μέρει μουσουλμάνων βουνισίων κατέφεραν να ενδυναμωθούν. Εκείνη την εποχή όμως, η μαζική μετανάστευση των βουνισίων αυτών άλλαξε εντελώς την εικόνα της εθνοτικής σύνθεσης του πληθυσμού της αρχοντίας της Αμπχαζίας.

Τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην Αμπχαζία, ήταν αποτέλεσμα αφ' ενός δυσμενών εξωτερικών παραγόντων και αφ' ετέρου της αποδυνάμωσης της Γεωργίας. Στις 29 Μαΐου του 1555, το Ιράν και η Τουρκία στην πόλη της Αμάσειας υπέγραψαν τη συμφωνία ανακωχής, στη βάση της οποίας οι δύο χώρες μεταξύ τους διαμοίραστηκαν τη Γεωργία. Η Ανατολική Γεωργία ήρθε υπό την επήρεια του Ιράν και η επιρροή της Τουρκίας επεκτάθηκε στο δυτικό τμήμα της χώρας. Το 1578 και το 1580 ο τουρκικός στρατός με τον αρχηγό Μουσταφά Πασά εισέβαλε στη Γεωργία και κατέλαβε το Σόχουμι. Όπως έγραψε ο ιστορικός J. Boissardo στο βιβλίο του "Vitae et ikones Sultanorum, Prinzipum Persarum" (Francfurti, 1581), ο Μουσταφά Πασά "Για την καταπίεση της ανεξαρτησίας των Γεωργιανό-Ιβηριτών στο Μπατούμι και στο Σουχούμι ως διοικητές διόρισε τους μπεηλερμπέδες"⁸⁶. Το 1578 ο μπεηλέρμπεης του Σουχουμίου έγινε με καταγωγή κιρκάσιος Εϊντάρ πασά. Την ίδια περίοδο, οι Οθωμανοί άρχισαν να χτίζουν ένα φρούριο στο Σουχούμι. Το 1581 οι Οθωμανοί εγκατέλειψαν το Σουχούμι και η πόλη παραδόθηκε στους άρχοντες της Αμπχαζίας –στους Σερβασίτζε.

85. Οι Τούρκικες πηγές για την ιστορία της περιοχής Σαμσوخέ-Σααταμπαγκό του πρώτου τετάρτου του 16ου αιώνα. Τα Τούρκικα έγγραφα μαζί με τη Γεωργιανή μετάφραση, έρευνα και σημειώσεις έκδωσε η Τσισάνα Αμπουλάντζε. Τιφλίδα, 1983, σελ. 57.

86. Αναφέρεται απόσπασμα απο το βιβλίο: Ηλίας Ταμπαγούα. Η Γεωργία στα αρχαία και βιβλιοθήκες της Ευρώπης. Βιβλίο 1.13-14 αιώνες. Τιφλίδα, 1984, σελ. 113 – 114.

Πρέπει να σημειωθεί, ότι η Γεωργιανή ιστορική ονομασία της πόλης «Τσχούμι» σταδιακά αντικαταστάθηκε με την αραβοτουρκική μορφή της - «Σουχούμι/Σοχούμι». Η πόλη Τσχούμι/Σουχούμι αναφέρεται από τον αραβικό συγγραφέα Αλ φαρίκ (1116-1181). Όπως γράφει, το 1174 στην Γεωργία έφτασε ο Σελτζούκος πρίγκιπας Σαχίν σαχ, ο οποίος μετά από λίγο με το καράβι έφυγε από το Σουχούμι για την Κωνσταντινούπολη⁸⁷. Η Γεωργιανή πόλη Τσχούμι, με την νέα μορφή - το «Σουχούμι», όπως ήδη έχουμε δει παραπάνω, αναφέρεται κι από τον Αμπού-Λ φίντα στις αρχές του 14ου αιώνα. Από τους XV-XVI αιώνες, αυτό το νέο όνομα της πόλης χρησιμοποιείτε όλο και περισσότερο. Όπως είναι γνωστό, η τουρκική γλώσσα δεν χρησιμοποιείται δίψηφασύμφωνα στην αρχή της λέξης. Επιπλέον, δεν υπάρχουν ούτε δίφθογγο, επομένως ούτε «Τσ». Όλα αυτά οδήγησαν στην αντικατάσταση του «Τσχούμι» με την τουρκική μορφή «Σουχούμι/Σοχούμι». Στον χάρτη του Καυκάσου, που περιλαμβάνεται στο Τζιχάν-νουμά του Κιατίπ Τσελεμπί, συναντάμε με την μορφή «Σχούμι» (βλέπε Παράρτημα - 3.7). Από τον 19ο αιώνα, αυτή η μορφή του ονόματος της πόλης τεκμηριώνεται τελικά σε γεωργιανές και ρωσικές γλώσσες.

Μέχρι τα τέλη του 16ου αιώνα, οι διοικητές του Σαμεγκρέλου κατάφεραν να ξαναδιαδώσουν την επιρροή τους στην Αμπχαζία. Ο έλεγχος πάνω σ' αυτήν αποκαταστάθηκε από τον διοικητή Λεβάν Νταντιάνι Β' (1611 - 1657). Ο Πατριάρχης των Ιεροσολύμων Δοσίθεος (1669-1707), ο οποίος συχνά επισκεπτόταν τη Γεωργία και ήξερε την Αραβική και τη Γεωργιανή γλώσσες, μας δίνει πληροφορίες για την Αμπχαζία της εποχής του Λεβάν Β'. Σύμφωνα με τον ίδιο, «ο Λεβάν, ο οποίος βασίλευε για πολύ καιρό στην Αμπχαζία, από τα 1600 χρόνια βάπτισε 40 χιλιάδες Αμπχαζίους... τους έβαλε και τον επίσκοπο»⁸⁸. Το μαζικό βάπτισμα του πληθυσμού της Αμπχαζίας, όπου εδώ και πολλούς αιώνες πρην υπήρχαν χριστιανικές εκκλησίες, ήταν μια καλή απόδειξη των δημογραφικών αλλαγών στην περιοχή.

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του ιταλού ιεραποστόλου Τζιοβάνι Λουκά, το 1629, στον καθεδρικό ναό της Πιτσούντας (Μπιτσβίντα – γεωργ.) ένας γεωργιανός ιερέας έκανε τις προσευχές στη γεωργιανή γλώσσα. Ο ιεραπόστολος σημειώνει ότι στην Αμπχαζία υπάρχουν δύο άρχοντες:

87. Γκότσα Τζαπαρίντζε. Η Γεωργία και ο Ισλαμικός κόσμος της κοντινής Ανατολής στο πρώτο μισό των XII-XIII αιώνων, σελ.128.

88. Μ. Селезнев. Руководство к познанию Кавказа, кн. I. Санкт-Петербург, 1847, с. 28.

δεν υπάρχουν πόλεις, οι κάτοικοι της είναι διάσπαρτοι σε ορεινά χωριά ή στην παραθαλάσσιες ακτές. Ο τρόπος ζωής είναι ο ίδιος με αυτόν των Κιρκασιανών. Οι Αμπχάζιοι δεν έχουν γραπτούς νόμους, δεν έχουν γραφή. Οι Αμπχάζιοι είναι χριστιανοί, αλλά δεν εκτελούν χριστιανικά τελετουργικά. Τα σύνορα μεταξύ του Σαμεγκρέλου και της Αμπχαζίας, ο ιεραπόστολος τοποθετεί πάνω στο ποτάμι Αμπσιζ (Μπεσλέτι)⁸⁹, το οποίο χωρίζει σήμερα το Σουχούμι σε δύο μέρη.

Τέτοια κατάσταση δημιουργήθηκε στην περιοχή, όπου απο τα τέλη της αρχαιότητας κυριάρχησε Χριστιανισμός και όπως φαίνεται στο δεύτερο μέρος, υπήρχε μια υψηλή χριστιανική κουλτούρα στη γεωργιανή γραφή και λογοτεχνία. Οι πληροφορίες του Τζιοβάνι Λουκά, επιβεβαιώνουν ότι, μετά τις δημογραφικές αλλαγές, η περιοχή της Αμπχαζίας, η οποία ήταν πολιτισμικά και οικονομικά ανεπτυγμένη χριστιανική περιοχή της Γεωργίας, έγινε καταστραμένο έδαφος των ειδο-λολάτρων βουνισίων.

Ο Τούρκος ταξιδιώτης, συγγραφέας, γεωγράφος και ιστορικός Εβλιγιά Τσελεμπί (1611-1683) παρέχει πληροφορίες για τη Γεωργία (συμπεριλαμβανόμενης της Αμπχαζίας) στα μέσα του 17ου αιώνα. Αυτές οι αναφορές συγκεντρώνονται στον δεύτερο τόμο του βιβλίου του «Βιβλίο των Ταξιδιών», το οποίο μεταφράστηκε και σε Γεωργιανή γλώσσα⁹⁰. Το ταξίδι του Τσελεμπί πραγματοποιήθηκε στις Ανατολικές περιοχές της Μαύρης Θάλασσας το 1641. Την πρώτη φυλή των αβασγίων με την ονομασία Τσάτσι, συνάντησε μόνο στην περιοχή της Λίχνης– στο περίγυρο του κάστρου του Σαρβασίτζε (Τσάτσι). Τα μέλη αυτής της φυλής μιλούσαν στο Μεγγρελικό διάλεκτο της γεωργιανής γλώσσας και είχαν διαφορετικές θρησκείες. Είναι προφανές ότι, η φυλή του Τσάτσι, στην εποχή του Εβλιγιά Τσελεμπί ήταν αναμειγμένο, από τους κατοίκους των διαφορετικών γλωσσών και θρησκειών των Μεγγρέλων και των Αβασγίων (Απσουά). Στα βορειοδυτικά της φυλής Τσάτσι, ο Τούρκος ταξιδιώτης επισκέφθηκε την φυλή Αρλάν. Συνεχίζοντας βορειοδυτικά, κοντά στην πόλη Γκάγκρα συναντήθηκε με την φυλή Τσάντι. Τους ανθρώπους αυτούς, ο Τσελεμπί θεωρεί ως πραγματικούς Αβασγίους, δηλαδή με τη σύγχρονη έννοια των Απσουά. Ο Τούρκος ταξιδιώτης διηγείτε και για τις

89. Ηλίας Ταμπαγούα. Η Γεωργία στα αρχαία και βιβλιοθήκες της Ευρώπης. Τόμ. 3. Τιφλίδα, 1986, σελ. 155 – 171.

90. Βιβλίο των Ταξιδιών του Εβλιγιά Τσελεμπί, τομ. ΙΙ. Απο την Τουρκική γλώσσα μετέφρασε, τα σχόλια και την έρευνα πρόσθεσε Γκιόργκι Φουτουρίντζε. Μέρος Ι. Τιφλίδα, 1971, σελ. 95 – 109.

άλλες φυλές των Αβασγίων, οι οποίοι απάρτηζαν το έδαφος της Ρωσίας έως τον ποταμό Κουμπάν (υπήρχαν επίσης βουνίσιες φυλές των Αβασγίων). Σε ολόκληρη την περιοχή απο τη Λίχνη έως τον ποταμό Κουμπάν ο Εβλιγιά Τσελεμπί βρήκε μόνο ένα τζαμί στο χωριό Ατμά, της φυλής Ασγίλι. Γράφει, ότι οι Αβάσγιοι δεν γνωρίζουν το Κοράνι και ούτε έχουν κάποια θρησκεία. Ταυτόχρονα τους Καφίρ - γκιαούρ, μη μουσουλμάνους - δεν τους συμπαθούν, αλλά στους μουσουλμάνους την ψυχή τους δίνουν. Εάν έπερναν το Ισλάμ, θα ήταν πολύ πιστοί και ακολουθοί ενός θεού. Περιγράφοντας το λιμάνι της Ανάπας, ο Εβλιγιά Τσελεμπί σημειώνει, ότι με την ανακαίνιση του φρουρίου και ενίσχυση του με όπλα και στρατεύματα, θα ήταν ευκολότερο για να υποδουλώσουν τους Αβασγίους και τους Κιρκασιανούς.

Η πραγματικότητα που είδε με τα μάτια του, καθώς και οι σημειώσεις του Τούρκου ταξιδιώτη και επιστήμονα, είναι μια εξαιρετικά αξιόπιστη πηγή και μας επιτρέπει να συναγάγουμε σημαντικά συμπεράσματα. Από τις εκθέσεις του Εβλιγιά Τσελεμπί, γίνεται σαφές, ότι απο τις φυλές Αβασγιο-Απσουών δεν είχαν καμία σχέση με το γνωστό περίφημο χριστιανικό πολιτισμό της Αμπχαζίας και των Αμπχαζίων (βλ. Το δεύτερο μέρος αυτού του βιβλίου), ούτε συσχετίζονται με την έδρα του καθολικού(της αρχιεπισκοπής) Μπιτσβίνθας (Πιτσούντα). Αυτές οι αναφορές αποκαλύπτουν τους αποσχιστές, οι οποίοι παραποίησαν την ιστορία και των δημιουργών του αρχαιότερου χριστιανικού κόσμου στην Αμπχαζία ανακοινώνουν όχι τους Γεωργιανούς, αλλά τους ειδωλολάτρες Απσουά-Αβασγίους, που περιγράφονται από τον Τσελεμπί.

Είναι αβάσιμες όλες οι προσπάθειες των αυτονομιστών να υποστηρίζουν, ότι ο χριστιανισμός στην Αμπχαζία, κατέστρεψαν οι Τούρκοι και όχι οι βουνίσιοι Απσουά-Αβάσγιοι, όσοι μετα τους διαμάχες άρχισαν να κατοικούν στην Αμπχαζία, όπως επίσης και τον πληθυσμό, οι Τούρκοι ανάγκασαν να πάρουν την μουσουλμανική πίστη. Οι πληροφορίες του Τσελεμπί δείχνουν ακριβώς αντίθετα και έρχονται σε σύγκρουση σε τέτοιες λανθασμένες ιδέες. Λόγο ότι, ο Τσελεμπί, στις ανατολικές περιοχές της Μαύρης Θάλασσας, είδε μόνο ένα τζαμί και αυτό μόνο στο έδαφος της σύγχρονης Ρωσικής επικράτειας. Ο πληθυσμός δεν γνώριζε το Κοράνι και ήταν άπιστοι. Απο τις σημειώσεις του Εβλιγιά Τσελεμπί φένεται επίσης, ότι η Τουρκία δεν έλεγχε τους Αβασγίους και τους Κιρκασιούς, επομένως δεν θα μπορούσε να τους αναγκάσει να γίνουν μουσουλμάνοι.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι οι Γεωργιανοί και οι Γεωργιανές ιστορικές πηγές, τους βουνισίους, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην Αμπχαζία κατά την τοπωνυμία του νέου τόπου διαμονής τους, αποκαλούν Αμπχάζιους. Αυτή είναι η περίπτωση, όταν ο τόπος έδωσε την ονομασία στον εθνό και όχι αντιθέτως. Ο Εβλιγιάν Τσελεμπί, όπως όλοι οι Τούρκοι, ονομάζουν τους λεγόμενους Αμπχάζιους, με το πραγματικό τους όνομα - Αβασγίους. Θα πρέπει επίσης να τονιστεί ότι, στις νωρίτερες Τούρκικες πηγές, αντί τις ονομασίες «Αμπχάζιος» και «Αμπχαζία» χρησιμοποιούταν ο όρος «Αρκαζ» (για παράδειγμα, «Dedekurqud Hikaueleri», «Nusretnāme» του Μουσταφά Αλή και ούτω καθεξής). Από τα τέλη του 16ου αιώνα, στην επίσημη τουρκική γλώσσα ο όρος «Αμπχάζιος» αντικαθίσταται με τον όρο «Αβάσγιος». Για το θέμα αυτό έγραψε σαφώς ο συγγραφέας του 18ου αιώνα, Αμπού Μπέκρ, ο οποίος συμπλήρωσε με μερικά στοιχεία το «Βιβλίο των Ταξιδιών». Σε αυτό το πλαίσιο, η τουρκολόγος Τσισάνα Αμπουλάντζε, ορθώς επισημαίνει, ότι η χρονολογική επιβεβαίωση ορολογίας Αμπχάζιος/Αβάσγιος έχει σημασία για την ιστορία του εκτοπισμού και αποίκηση στην σημερινή Αμπχαζία, από τις Κιρκασίες και Αντιγκέες φυλές⁹¹.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, το εθνώνυμο «Αβάσγιος» στην αραβική λογοτεχνία, εμφανίζεται στον 15ο αιώνα, μέσω του έργου, του αιγυπτίου ιστορικού Μπάντρ Αλ-Ντιν Αλ-Αϊν (πέθανε το 1451). Το έργο είναι αφιερωμένο της Κιρκασιανής δυναστείας στο Μαμελούκιο Σουλτάνο της Αιγύπτου Αλ Μουαϊντ Σαϊφ Αντ-Ντίν Σεϊχι (1412-1421). Ο συγγραφέας καταγράφει τους λαούς του Καυκάσου: Αμπχάζιους, δηλαδή Γεωργιανούς, κιρκασιανές φυλές –μεταξύ τους, τους Αβασγίους και τους Αντιγκίους (Τζίκους) που μιλούσαν στον σκαγουά (ασχαρουά) διάλεκτο⁹².

Πρέπει να υπογραμμιστεί το γεγονός, ότι, οι Αβάσγιοι, που αναφέρονται από τον Αλ-Αϊν, βρίσκονταν εκτός του σύγχρονου εδάφους της Αμπχαζίας - στον Βόρειο Καύκασο. Όπως θα δούμε παρακάτω, στην Αμπχαζία κατέβηκαν αργότερα. Οι σύγχρονοι Αμπχάζιοι, γνωρίζουν πολύ καλά την βορειοκαυκασιανή προέλευσή τους, ξέρουν ότι, αυτοί είναι Απσουά-Αβάσγιοι και την απόδειξη αυτού, είναι ο λεγόμε-

91. Τσισάνα Αμπουλάντζε. Οι ονομασίες της Γεωργίας και των πολιτικών μονάδων της στις Οθωμανικές γραπτές πηγές. Στο βιβλίο: Οι ξένες και γεωργιανές ορολογίες της Γεωργίας και των Γεωργιανών. σελ. 274-275.

92. Γκότσα Τζαπαρίντζε. Αναζητήσεις..., σελ. 23-24.

νος νόμος περί ιθαγένειας που υιοθετήθηκε απο τις ντε φάκτο αρχές της Αμπχαζίας το 2005. Στο πέμπτο άρθρο του νόμου ξεκάθαρα γράφει, ότι ως πολίτες της Αμπχαζίας, θεωρούνται πρωτίστως «άτομα με εθνικότητα Αμπχάζιος (Αβάσιγιος)».

Υπάρχουν πολλές άλλες γεωργιανές και ξένες πηγές, που μας παρέχουν μια ακριβής αναπαράσταση για την ιστορική Αμπχαζία και τους Αμπχαζίους. Μεταξύ αυτών είναι και ρωσικές πηγές. Στον 16ο και 17ο αιώνα, το γεωργιανό βασίλειο και οι Αρχοντίες, προσπαθούσαν να καθιερώσουν φιλικές σχέσεις με τη ομόδοξη Ρωσία και να εισέρθουν στη κηδεμονία της, αλλά μάταια. Στις 12 Δεκεμβρίου 1638,ο Ρώσος βασιλιάς Μιχαήλ Φιόντοροβιτς, στην Μόσχα δέχτηκε, τον πρεσβευτή της μίας από τις επαρχίες της Γεωργίας - του Σαμεγκρέλου. Από το Νοέμβρη 1639 έως το Μάϊο 1640, το Σαμεγκρέλο επισκέφθηκαν οι Ρώσοι πρεσβευτές. Οι αναφορές των τελευταίων αποκαλύπτουν μια σαφή εικόνα της εθνοπολιτικής κατάστασης στο σύγχρονο έδαφος της Αμπχαζίας. Οι Ρώσοι πρεσβευτές υποστηρίζουν πειστικά, ότι τα σύνορα του πριγκιπάτου Σαμεγκρέλου κατά τον 17ο αιώνα ήταν, τουλάχιστον, στον ποταμό Κελασούρι. Αυτό επιβεβαιώνεται απο το γεγονός, ότι κατά τη διάρκεια του ταξιδιού των Ρώσων στο Σαμεγκρέλο, επισκέφθηκαν τον καθεδρικό ναό της Ντράντας, κοντά στο Σουχούμι, και αυτή η περιοχή άνηκε στο πριγκιπάτο του Σαμεγκρέλου.

Η πολιτική εξουσία των ηγετών του Σαμεγκρέλου ήταν εξαπλωμένο σε όλη την περιοχή της σύγχρονης Αμπχαζίας. Αυτό αποδεικνύεται απο την πληροφορία του πρεσβευτή του Σαμεγκρέλου στην Μόσχα,του Γαβριήλ Γκεγκενάβα, ο οποίος πληροφορεί τον βασιλιά της Ρωσίας, ότι ο Καθολικός (Αρχιεπίσκοπος) του Σαμεγκρέλου και όλης της δυτικής Γεωργίας, είχε τον έδρα του στην Πιτσούντα (Μπιτσβίντα) και τον διόριζε ο ηγέτης του Σαμεγκρέλου Λεβάν Β΄ Νταντιάνι. Στα αρχεία των Ρώσων πρεσβευτών δεν αναφέρεται τίποτα για τους Απσουά-Αμπχαζίους, ενώ οι πρεσβευτές της Ρωσίας ταξίδεψαν σε όλο το Σαμεγκρέλο, συμπεριλαμβανομένων των περιοχών Γκάλης, Οτσαμσίρας, και Γκουλρίπσης της Αμπχαζίας. Στο γράμμα του βασιλιά της Ρωσίας Μιχαήλ Φιόντοροβιτς, το οποίο στις 30 Μαΐου 1639, έστειλε στο διοικητή Λεβάν Β΄ το πριγκιπάτο του Σαμεγκρέλου, που περιελάμβανε το έδαφος της Αμπχαζίας, ονομαζόταν η χώρα της Ιβηρίας (Γεωργία). Στην απάντησή του, ο Λεβάν Β΄ ενημερώνει τον

βασιλιά της Ρωσίας, ότι βρίσκεται «στην περιοχή του Σαμεγκρέλου, της χώρας της Ιβηρίας»⁹³. Έτσι λοιπόν, το σύγχρονο έδαφος της Αμπχαζίας, η επίσημη Ρωσία, για πρώτη φορά το γνώρισε, ως μέρος της χώρας της Ιβηρίας, δηλαδή της Γεωργίας.

Τα δεδομένα των Ρώσων πρεσβευτών επιβεβαιώνονται και από τις άλλες πηγές. Η εθνοπολιτική και θρησκευτική κατάσταση στο σύγχρονο έδαφος της Αμπχαζίας, στις δεκαετίες του 50 και 60 του 17ου αιώνα αντικατοπτρίζεται στην αραβική λογοτεχνία. Οι συντάκτες τους είναι ο πατριάρχης Αντιοχείας στα χρόνια 1647-1672, Μακάριος Γ΄ και ο γιος του - Αρχιδιάκονος Παύλος Χαλεπίτης, ο οποίος το 1669 απεβίωσε στην Τιφλίδα. Είναι γνωστό, ότι ο Παύλος, σε ορισμένο επίπεδο γνώριζε τη γεωργιανή γλώσσα, την οποία απέκτησε πριν έρθει στη Γεωργία. Αυτό αποδεικνύεται από το ακόλουθο γεγονός. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη Ρωσία, στις 19-20 Ιανουαρίου του 1656, ο Μακάριος Γ΄ και ο αρχιδιάκονος Παύλος με την πρόσκληση του βασιλιά Αλεξάνδρου Μιχαίλοβιτς (1654-1676) στο μοναστήρι Στρόζευσκ – του αγίου Σάβα (βρίσκεται κοντά στην πόλη Ζβαινιγκορόδ, στην περιοχή της Μόσχας) παρακολούθησαν τη θεία λειτουργία.

Ο αρχιδιάκονος Παύλος, έκπλησε τον βασιλιά με την ανάγνωση της Αγίας Γραφής και το τραγούδι των τροπάρων στην αραβική, ελληνική, ρωσική και Γεωργιανή γλώσσα. Ο ίδιος ο Παύλος γράφει γι' αυτό, ο οποίος σημειώνει, ότι τα γεωργιανά έμαθε νωρίτερα⁹⁴. Ο Μακάριος Γ΄ και ο Αρχιδιάκονος Παύλος, για πρώτη φορά ταξίδεψαν στη Γεωργία το 1664-1666. Το 1666 έφυγαν στη Ρωσία και επέστρεψαν στη Γεωργία τον Ιανουάριο 1669. Ο αρχιδιάκονος Παύλος απεβίωσε στην Τιφλίδα στις 30 Ιανουαρίου του ίδιου έτους, σε 32 χρόνια. Ο Μακάριος Γ΄ άλλους 6 μήνες παρέμεινε στη Γεωργία, κυρίως στη δυτική της πλευρά, όπου δημιούργησε τα έργα περί της Γεωργίας στα αραβικά.

Σύμφωνα με τις σημειώσεις του αρχιδιάκονου Παύλου, η Μπέντια, Μόκβη, Ντράντα και το Ιλώρι, δηλαδή όλο το έδαφος της σύγχρονης Αμπχαζίας, έως το Σουχούμι, στα μέσα του 17ου αιώνα ακόμα ήταν γεωργιανή περιοχή, η οποία εκκλησιαστικά και διοικητικά άνηκε

---

93. Материалы посольств Гавриила Гегенава, Федота Елчина и Павла Захарьева. 1636-1640 годы. Для издания подготовил, исследованием, комментариями, словарем, указателями и календарем снабдил Джемал Гамахария. Тбилиси, 2014, с. 190-218, 360-367, 392-394, 416-418, 441-447.

94. Архиепископ Павел Алеппский. Путешествие Антиохийского Патриарха в Россию в половине XVII века, выпуск IV, книга XII, глава II.

στο πριγκιπάτο του Σαμεγκρέλου. Το Σουχούμι και στα βόρειο-δυτικά ευρισκόμενα εδάφη ήταν η Αμπχαζία, όπου δεν ζούσαν πιά οι πραγματικοί Αμπχάζιοι (Γεωργιανοί), αλλά οι ειδωλολάτρες Αβάσσιοι, οι οποίοι μετανάστευσαν απο το Βόρειο Καύκασο. Ο αρχιδιάκονος Παύλος τους αποκαλεί «άπιστους». Ο ίδιος γράφει επίσης, ότι λόγω της αποικίας των άπιστων Αβασίων στην Αμπχαζία, η έδρα του καθολικού της δυτικής Γεωργίας μεταφέρθηκε απο Πιτσούντα στο Γκελάτι – στο Γεωργιανό βασίλειο της Ιμερέτης⁹⁵.

Σύμφωνα με το έργο, του πατριάρχη Μακάριου, που έγραψε στην Γεωργία το 1669, τα εδάφη (μαζί με τη Ντράντα), εκκλησιαστικά, διοικητικά και εθνωτικά ήταν μέρος του πριγκιπάτου του Σαμεγκρέλου. Αναφέροντας στα προβλήματα του ηθικού χαρακτήρα, ο Μακάριος σημειώνει ότι, μια πλούσια γυναίκα, που έζησε στη Ντράντα, επτά φορές ήταν παντρεμένη με τους ανηψιούς της και λόγω του φόβου της προς τον πατριάρχη, κατέφυγε στην Αμπχαζία. Αυτό σημαίνει ότι, κοντά στο Σουχούμι ευρισκόμενη Ντράντα, ακόμα δεν είχε κατακτηθεί απο τους βουνισιούς. Ο πατριάρχης γοητεύτηκε απο τα ιερά κειμήλια και τόπους στην Μπέντια, Μόκβη και Ντράντα⁹⁶.

Οι πληροφορίες του αρχιδιάκονου Παύλου και του πατριάρχη Μακάριου, δείχνουν ότι, τα διοικητικά σύνορα της Αμπχαζίας βρίσκονταν στα βόρειο-δυτικά της επαρχίας Ντράντας και περνούσε κοντά στο Σουχούμι, πάνω στο ποταμό Κελασούρι. Ακριβώς εδώ, στα βόρειο-ανατολικά του Σουχούμι, στη δεκαετία '70 του 17ου αιώνα λειτούργησε οχυρωματική εγκατάσταση – τοίχος του Κελασούρι, που χτίστηκε απο τους πρίγκιπες του Σαμεγκρέλου και έγινε νέα διοικητικό σύνορο μεταξύ της Αμπχαζίας και του Σαμεγκρέλου.

Το τοίχος του Κελασούρι είναι σημιωμένο στον χάρτη του Σαμεγκρέλου, που ετοίμασαν καθολικοί ιεραπόστολοι Αρκάντζελο Λαμπέρτη και Χρηστοφόρο Καστέλη. Και οι δύο έζησαν στο Σαμεγκρέλο στο πρώτο μισό του 17ου αιώνα. Ο χάρτης είχε επιγραφή: «το τοίχος εξήντα χιλιάδες ποδιών (μήκος), για τις αποκρούσεις των επιθέσεων των Αβασίων» (βλ. Παράρτημα 3.5).

Το τοίχος, χωρίς κάποιες επιγραφές αναφέρεται και στον τουρκι-

---

95. Υλικά για την Γεωργιανή Ιστορία του 17ου Αιώνα. Περιγραφή της Γεωργίας, που συνέταξε Παύλος ο Χαλεπίτης. Το κείμενο για δημοσίευση προετοίμασε, διερεύνησε και τα σχόλια πρόσθεσε Ν. Ασατιάνι. Τιφλίδα, 1973, σελ. 71, 72, 83-84.

96. Μακάριος Αντιοχείας. Πληροφορίες για τη Γεωργία. - Αρμαγάνι. Δείγματα της Ανατολικής γραφής. Συγγραφέας Μαγκάλι Τόδουα. Τιφλίδα, 1982, σελ. 102-105, 111.

κό χάρτη του Καύκασου, ο οποίος υπάρχει στο έργο Τζιάν-Νούμα, του Κεϊτάμπ Τσελέμπη (βλ. Παράρτημα 3.7). Ο προσφέτης των πληροφοριών της μετέπειτας περιόδου στο έργο του Τσελέμπη, Άμπου-Βέκρ ήξερε πως οι Απσούα-Αβάσγιοι είδη κατείχαν το έδαφος αυτό έως το ποτάμι Εγγούρι. Παράλληλα σημείωνε, ότι τα αρχικά σύνορα της Αμπχαζίας έφτανε απο το Σότσι έως το Κελασούρι και το Σουχούμι⁹⁷.

Στον 16ο και 17ο αιώνα στην Αμπχαζία εδραιώμενους Απσούα-Αβασγίους, όπως ειπώθηκε πιο πάνω, οι Γεωργιανοί αποκαλούσαν Αμπχαζίους, οι οποίοι με την ηγεσία των Γεωργιανών αρχόντων των Σαρβασίτζε, έκαναν επιδρομές στο Σαμεγκρέλο, προσπαθούσαν να διευρύνουν τα σύνορα της Αρχοντίας και να απελευθερωθούν απο την εξουσία του πρίγκιπα του Σαμεγκρέλου. Ταυτόχρονα όμως, οι άρχοντες της Αμπχαζίας τους ευατούς τους θεωρούσαν ως μέρος του Γεωργιανού κράτους και υποτάγονταν στον βασιλιά της Γεωργίας. Για παράδειγμα, το 1661, όταν ο βασιλιάς της Ανατολικής Γεωργίας Βαχτάγκ Ε' (σαχναβάζ) κατάφερε προσωρινά να υποτάξει το δυτικό μέρος της χώρας. Οι άρχοντες της Αμπχαζίας του ανακήνωσαν την απόλυτη υπακοή. Με την εντολή του βασιλιά, οι Σαρβασίτζε αναγνώρισαν και την εξουσία του πρίγκιπα του Σαμεγκρέλου.

Στα επόμενα χρόνια η κατάσταση άλλαξε. Οι βασιλιάδες δεν κατάφεραν να ενοποιήσουν τη Γεωργία, την οποία απο το 1555, μεταξύ τους είχαν μοιραστεί η Τουρκία και το Ιράν. Η κατάσταση επιδεινώθηκε απο τις διαμάχες μεταξύ των ηγετών. Οι διαμάχες αυτές ήταν παρακινούμενες απο το εξωτερικό. Στη Γεωργιανή ιστοριογραφία θεωρείται ότι, το Σαμεγκρέλο πληρωσε ακριβά για τον προσανατολισμό του προς την Ρωσία, για την υποδοχή των Ρώσων απεσταλμένων και τη βοήθεια στους καζάκους που πολεμούσαν εναντίων των Τούρκων.

Προσπαθώντας να απομονώσει το Σαμεγκρέλο απο την Ρωσία, η Οθωμανική Αυτοκρατορία βοήθησε τους βουνισίους Καυκασίους στον πόλεμο εναντίον του σαμεγκρέλου. Σε αντίθεση με τους Νταντιάνι, οι άρχοντες της Αμπχαζίας – Σαρβασίτζε βασιζονταν στους βουνισίους. Στις αρχές της δεκαετίας του '80 του 17ου αιώνα, στη διαμάχη για το θρόνο του πρίγκιπα του Σαμεγκρέλου, νίκησε ο άρχοντας της Αμπχαζίας Σαβαρέχ (Σορέκ) Σαρβασίτζε. Ο ίδιος με την βοήθεια των βουνισίων

---

97. Πληροφορίες του Κεϊτάμπ Τσελέμπη για τη Γεωργία και τον Καύκασο. Από τα τουρκικά μετάφρασε, εισαγωγές, σημειώσεις και αναζητήσεις πρόσθεσε Γκιούλι Αλασάνια. Τιφλίδα, 1978, σελ. 58, 132-133.

κατέλαβε το έδαφος έως το ποτάμι Εγγούρι, το οποίο για κάποιο χρονικό διάστημα διοικούσε με τον τίτλο του πρίγκιπα του Σαμεγκρέλου. Εφ' όσον ο Σαβαρέχ Σαρβασίτζε δε μπόρεσε να υποτάξει το υπόλοιπο έδαφος του Σαμεγκρέλου, έως το Εγγούρι είδη κατεχόμενα εδάφη ανακυρήχθηκαν ως μέρος της Αμπαζίας.

Οι καινούργιοι ιδιοκτήτες των κατεχομένων εδάφων, πρωτίστως εξόντοσαν όλους τους ευγενείς και των εκπροσώπων του κλήρου, όσοι ήταν έμπιστοι στον Νταντιάνι, βάνουσα φέρθηκαν στον ντόπιο πληθυσμό, οι περισσότεροι έγιναν σκλάβοι ή πουλήθηκαν ως σκλάβοι και μερικοί έγιναν πρόσφυγες. Στο άδειο έδαφος μετακόμισαν τους Αβασγίους, Καμπαρδίους και άλλους βουνισίους. Γκρέμισαν ή σταμάτησαν να λειτουργούν οι εκκλησίες και τα μοναστήρια, τα οποία για αιώνες αποτελούσαν πηγή της ύπαξης της πολιτισμικής κοινωνίας.

Στο σύγχρονο έδαφος της Αμπαζίας, το γεγονός της μετανάστευσης των βουνισίων και ειδικά των Απσούα- Αβασγίων, το οποίο δεν αναγνωρίζεται απο τους αυτονομιστές ιστορικούς, είναι πασίγνωστο. Το θέμα αυτό καταγράφεται σε πολλά έργα των Γεωργιανών, Ρώσων και Ευρωπαϊών συγγραφέων του 18ου και 19ου αιώνα και των μεταγενέστερων περιόδων. (Βαχούστι Μπαγκρατιόνι, Δ.Μπακράντζε, Α.Καχανασβίλι, Β.Ν.Τάτισεβ, Α.Ν.Ντιασκόβ-Ταράσοβ, Α. Κουράεβ, Π.Σ. Παλάς, Η.Κλαπρώτη, Φρ. Ντιμπούα ντε μονπερέ, Ε.Σπένσερ και άλλοι).

Πρώτα απ' όλα πρέπει να σημειωθεί ότι, υπάρχουν διαφορετικές απόψεις για την καταγωγή των σύγχρονων αμπαζίων, δηλαδή Απσούα-Αβασγίων. Έχει ενδιαφέρον οι απόψεις του προαναφερθέντος τούρκου συγγραφέα Κεϊτάμπ Τσελέμπε. Τους Αβασγίους, τους θεωρεί ως λαό της εβραϊκής καταγωγής και τους άμεσους προγόνους τους ονομάζει τον πληθυσμό της Άστραχαν⁹⁸. Ο Τούρκος ιστορικός, στους Εβραϊούς υπονοούσε, τους ιουδαίους Χαζάρους και όχι στους ίδιους τους Εβραϊούς, λόγο ότι, ο ιουδαϊσμός ήταν πολύ διαδεδομένος στους Χαζάρους της Άστραχαν. Η γνώμη του Κεϊτάμπ Τσελέμπε συμπίπτει πλήρως με τις πληροφορίες του συγγραφέα του πρώτου αιώνα Πλίνιου του πρεσβυτέρου, ότι η φυλή των Απσούα κατοικούσαν στα βόρεια της Κασπίας θάλασσας στη περιοχή του ποτάμι Βόλγα (όπου βρίσκεται η πόλη Άστραχαν).

Σύμφωνα με τις γραπτές και χαρτογραφικές πηγές του 16ου αι-

---

98. Πληροφορίες του Κεϊτάμπ Τσελέμπε για τη Γεωργία και τον Καύκασο. Από τα τουρκικά μετάφρασε, εισαγωγές, σημειώσεις και αναζητήσεις πρόσθεσε Γκιούλι Αλασάνια. Τιφλίδα, 1973, σελ. 132-133.

ώνα, οι πρόγονοι των Απσούα-Αβασγίων βρίσκονται ήδη στο ποτάμι Κουμπάν. Αυτό επιβεβαιώνεται από το διάσημο Γερμανό διπλωμάτη Σιγκισμούντ Γκερμπενστέην (1486-1566), ο οποίος στο πλαίσιο των ειδικών αποστολών πολλές φορές ταξίδεψε στη Ρωσία. Κατά το βιβλίο «σημειώσεις περί της Μόσχας» του Γκερμπενστέην, κατά μήκος του ποταμού Κουμπάν κατοικούσαν οι Αμπχάζιοι και στο νότο του βρισκόταν το Σαμεγκρέλο⁹⁹. Ο χαρτογράφος Τζακόμπο Γκαστάλντι στον χάρτη του 1561, την Αμπχαζία τοποθετεί στην μέση του ποταμού Κουμπάν, η κύρια πόλη της οποίας ήταν Άκουα. (βλ. Παράρτημα 3.4). Οι Απσούα-Αβάσγιοι, οι οποίοι αργότερα εγκαταστάθηκαν στην Αμπχαζία, μαζί τους έφεραν το όνομα της κύριας πόλης τους (Άκουα) και με το όνομα αυτό ονόμασαν την κύρια πόλη της Αμπχαζίας -Τσχούμι /Σουχούμι.

Όπως αναφερθήκαμε πάνω, πολλοί συγγραφείς έγραψαν για την μετανάστευση των βουνισίων στο σύγχρονο έδαφος της Αμπχαζίας. Ο σύγχρονος Ρώσος ιστορικός της ίδιας εποχής, όταν έγιναν τα γεγονότα της μετανάστευσης Β.Ν.Τάτισεβ (1686-1750) στα έργα του οποίου, η Ρωσική ιστοριογραφία απονέμει το αξίωμα της πηγής, γράφει ότι, η Αμπχαζία (Αβχέτι) είναι «το βόρειο τμήμα του Σαμεγκρέλου, την οποία οι Τούρκοι και οι Καμπαρντινοί ονομάζουν Αβχαζία, οι πρόγονοί μας όμως, ονομάζουν Ομπεζίους. Σήμερα το περισσότερο μέρος της είναι κατοικημένο από τους Κουμπανίους»¹⁰⁰. Ο Τάτισεβ εξηγεί ότι, οι Ομπέζιοι οι παλαιότεροι κάτοικοι του βόρειου Σαμεγκρέλου (Αμπχαζίας), δηλαδή είναι οι Γεωργιανοί. «ο Ιβηρήτης είναι ο ίδιος Ομπέζιος», - λέει το Ρωσικό χρονικό¹⁰¹.

Οι κάτοικοι του Κουμπάν, που εγκαθίστανται στην Αμπχαζία στα τέλη του Μεσαίωνα, κατά τον Ρωσικό χρονικό είναι οι εκπρόσωποι της φυλής των Κιρκασίων-Αδιγκέων. Όπως είδαμε, στα μέσα του 16ου αιώνα, αυτοί ακόμα ζούσαν στη περιοχή του Κουμπάν (βλ. Παράρτημα 3.4).

Στο παρελθόν και στο παρόν, ορισμένοι συγγραφείς δίκαια υπογράμμισαν «την ύπαρξη των Ελληνικών οικισμών στην Αμπχαζία τουλάχιστον για δύο χιλιετίες, και τις βυζαντινές επιδράσεις στην περιοχή, τα οποία αποδεικνύονται από μεγάλο αριθμό των ιστορικών υλικών και πολιτιστικών μνημείων»¹⁰².

99. С. Герберштейн. Записки о Московии. Москва, 1988, с. 181.

100. В.Н. Татищев. История Российская, т. I. Москва-Ленинград, 1962, с. 171.

101. Полное собрание русских летописей, т. VI. Санкт-Петербург, 1853, с. 125, 152; Г. Пайчадзе. Название Грузии в русских письменных исторических источниках. Тбилиси, 1989, с. 13-21, 51-56.

102. Н. Н. Иониди. Греки в Абхазии, с. 12.

Η ιστορία της Αμπχαζίας και των πολιτιστιστηκών μνημείων της, γνώριζε καλά ο Ρώσος ιστορικός του 19^{ου} αιώνα Μ.Σελεζνιόβ, ο οποίος εστίασε την προσοχή σε μια φαινομενικά περίεργη ασυμβατότητα. «Είναι περίεργο, γράφει - ότι οι Αμπχαζίοι, οι οποίοι είχαν συνεχή σχέση με τους Έλληνες, Ρωμαίους, Βοσφορίτες, Γενουάτες, δεν μετέφεραν απ' αυτούς το αστικό καθεστώς, ούτε την εκπαίδευση, ή το πήραν αλλά δεν ήταν συμβατό με το ήθος και τα έθιμά τους»¹⁰³. Δυστυχώς ο Σελεζνιόβ δεν κατάλαβε, ότι η αφορμή της περιέργειας αυτής, ήταν η μετανάστευση των βουνισίων Αποσούα-Αβασγίων απο το βόρειο Καύκασο στο τέλος του Μεσαίωνα.Εξαιτίας αυτού, δεν είχαν άμεση επαφή με τους Έλληνες, τους Ρωμαίους ... και επομένως δεν μπορούσαν να μεταφέρουν απ' αυτούς την αστική οργάνωση και τρόπος ζωής και την εκπαίδευση.

Αντιθέτος με τον Σελεζνιόβ, τα σωστά συμπεράσματα έβγαλε διάσημος Ρώσος ιστορικός, κάτοικος της Αμπχαζίας Α.Ν.Ντιασκόβ-Ταράσοβ, ο οποίος το 1905 έγραψε: «Οι Αμπχαζιανοί δεν ζούσαν πάντα εδώ. Οι παραδόσεις, τα έθιμά τους και πολλά ιστορικά δεδομένα αποδεικνύουν ότι, αυτοί προέρχονται από τα βορρά, καταπίεζαν τις γεωργιανές φυλές, μέχρι να σταματήσουν στο Εγγούρι». Για τη μετανάστευση των Αποσούα-Αβασγίων απο τα βορρά, ο Α.Ν.Ντιασκόβ-Ταράσοβτο 1903 και αργότερα 1909-1910 έγραψε ότι, αυτή η μετανάστευση «έγινε όχι πριν πολύ καιρό, αλλά κατά πάσα πιθανότητα στους 16-17ους αιώνες»¹⁰⁴.

Αυτήν τη σωστή άποψη, παραδέχεται εντελώς ο σύγχρονος Ρώσος επιστήμονας Ανδρέα Κουράεβ, ο οποίος ασχολήθηκε με το ιεραποστολικό έργο στην Αμπχαζία, ταυτόχρονα μελετούσε την ιστορία της περιοχής. Μιλώντας σε μια διάσκεψη στις 26 Ιουνίου 2013, έθεσε πολύ σοβαρό ζήτημα: «τι κοινά έχουν με την Αμπχαζία αυτοί, τους οποίους αποκαλούμε σήμερα Αμπχαζίους;

Είναι γεγονός ότι, στο έδαφος της Αμπχαζίας υπάρχουν πολλές αρχαίες εκκλησιαστικές εκκλησίες, υπήρχε το αρχαίο βασίλειο και η ορθόδοξη εκκλησία της Αμπχαζίας. Όλα αυτά είναι αλήθεια! Το θέμα

---

103. М. Селезнев. Руководство к познанию Кавказа, книга II. С.-Петербург, 1847, с. 203.

104. А.Н. Дьячков-Тарасов. Гагры и его окрестности. Тифлис, 1903, с. 36-37; А.Н. Дьячков-Тарасов. Бзыбская Абхазия. – В кн.: Известия Кавказского Отделения Русского Географического Общества (ИКОРГО), т. XVII. Тифлис, 1905, с. 85; А.Н. Дьячков-Тарасов. Абхазия и Сухум в XIX столетии. – ИКОРГО, т. XX. Тифлис, 1909-1910, с. 152, 210.

είναι - συνεχίζει ο καθηγητής Κουράεβ, ότι εκείνοι, όσοι ζούν στην Αμπχαζία σήμερα, αποκαλούν τους εαυτούς τους «Απσούα», τη χώρα τους «Απσνή» και όχι την «Αμπχαζία». Η λέξη «Αμπχαζία» είναι γεωργιανή λέξη. Αυτοί, που κάποτε αποκαλούνταν Αμπχάζιοι, ήταν κομμάτι της Γεωργιανής εθνικότητας, όπως οι Μεγκρέλοι και άλλοι. Άς υποθέσουμε ότι οι Γεωργιανοί και οι ιστορικοί τους σκέφτονται παρομοίως. Αυτοί (οι Απσούα) θεωρούν, ότι οι τούρκοι σκώτσαν τους ορθόδοξους Αμπχάζιους, οι οποίοι ήταν ενωμένοι με τους γεωργιανούς και άνηκαν στην εκκλησία της Γεωργίας στους 16-17ους αιώνες. Τους επιζώντες ανάγκασαν να φύγουν απο τις παραθαλάσσιες άκτες. Μερικοί κατέφυγαν στα βουνά της Ανατολικής Γεωργίας. Στην έρημη ακτογραμμή η Τουρκική κυβέρνηση εγκατέστησε τους κirkάσιους απο τα βουνά και τους είπε: «απο δω και πέρα θα ζήσετε εδώ».

Μ' αυτό αποδεικνύεται, ότι ο σημερινός πληθυσμός της Αμπχαζίας δεν ζούν εκεί για πολύ καιρό. Θα είναι ευχαριστημένοι όμως να φανούν ως χτίστες των αρχαίων ναών και όλοι να τους θεωρούν κληρονόμους του πολιτισμού αυτού, όπως για παράδειγμα οι Βλάχοι απολαμβάνουν, με το επιχείρημα, ότι είναι απόγονοι των Ρωμαίων. Τους εαυτούς τους ονομάζουν Ρουμάνους, Ρωμέους, Ρωμάνους, οι οποίοι ήταν απόγονοι των αρχαίων Ρωμαίων. Αλλά, στην ουσία τι σχέση έχουν οι Δάκες με τη Ρώμη – πάρα πολύ μακρινή. Οι Ρουμάνοι όμως, τίμια αναγνωρίζουν ότι, στη Ρουμανία έχει διαδοθεί η προσωπολατρεία του αυτοκράτορα Τραϊανό. Γιατί; Επειδή ο Τραϊανός κατέκτησε τους Δάκες. Ορίστε πραγματικά μια εκπληκτική ιστορία: Το έθνος λατρεύει τον κατακτητή του, γιατί - στους βάρβαρους έδωσε δυνατότητα να γίνουν κομμάτι του Ευρωπαϊκού πολιτισμού και να επηρεαστούν απ' αυτόν. Στην Αμπχαζία έχουμε ακριβώς αντίθετη κατάσταση.

Οι βουνίσιοι δε νίκησαν τους αρχαίους Αμπχάζιους, χωρίς τη «βοήθειά» τους έγινε η απέλαση του ντόπιου πληθυσμού, το έδαφος των οποίων πήραν σε ιδιοκτησία, εν μέρει οικειοποίησαν ακόμα και την ονομασία του τόπου, αλλά το έκαναν, όχι για τους εαυτούς τους, αλλά για τους τουρίστες. Γενικά τους εαυτούς τους δεν ονομάζουν Αμπχάζιους, μόνο σε περίπτωση «ανάγκης», μπροστά στους ξένους, μόνο στη Ρώσικη γλώσσα λένε ότι είναι Αμπχάζιοι και διηγούνται την ξένη ιστορία. Εάν θα αρχίσω να τους εξηγήσω όλα αυτά, θα θυμώσουν πολύ και θα με αποκαλέσουν πράκτορα των Γεωργιανών¹⁰⁵. Η

105. <http://www.youtube.com/watch?v=yjtMXbsPgH4>

άποψη του Ανδρέα Κουράεβ για την ιστορία των Αμπχαζίων είναι αλήθεια, η οποία βασίζεται σε συμπεράσματα των Γεωργιανών, Ρώσων και Ευρωπαϊών επιστημόνων.

Η Αμπχαζία και οι Αμπχάζιοι γνώρισε πολύ καλά ο Γερμανός επιστήμονας - Πιέτρο Σημεών Παλάς (Peter Simon Pallas – 1741-1811), ο οποίος ήταν μέλος της ακαδημίας επιστημών της Αγίας Πετρούπολης, στα χρόνια 1793-1794, ταξίδεψε στον Καύκασο και το 1811 στο Παρίσι δημοσίευσε το βιβλίο του. Ο συγγραφέας αναφέρεται στους Αμπχαζίους ως «Απσνοί» και γράφει γι' αυτούς: «αυτοί οι άνθρωποι φαίνεται να κατάγονται απο το βορειοδυτικό τμήμα του Καυκάσου»¹⁰⁶. Ένας άλλος Γερμανός επιστήμονας και ταξιδιώτης Χάινριχ Ιούλιος Κλαπρότη (Julius Klaproth – 1783-1835) έγραψε για την προέλευση των Αμπχαζίων.

Μετά απο το ταξίδι του στον Καύκασο και στη Γεωργία το 1807-1808, δημοσίευσε αρκετά έργα σε γερμανικές και γαλλικές γλώσσες. Στηριγμένος στους επιστημονικούς κύκλους επικρατούμενες απόψεις περί των Αμπχαζίων (Απσνοί), το 1812 έγραψε: «θεωρούν ότι, αυτοί είναι ιθαγενείς του βορειοδυτικού Καυκάσου και στη συνέχεια εξαπλώθηκαν σε άλλες περιοχές»¹⁰⁷. Σ' ένα βιβλίο, που δημοσιεύθηκε στο Παρίσι το 1823, ο Κλαπρότη σημειώνει ότι, οι Απσνοί σε όλη τη διάρκεια της κλασικής αρχαιότητας έζησαν στο βορειοδυτικό τμήμα του Καυκάσου¹⁰⁸. Στο άλλο έργο του, που δημοσιεύθηκε το 1827, σαφέστερα γράφει και διευκρινίζει, πως οι Απσούα-Αβάσγιοι «για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα έζησαν στο βορειοδυτικό τμήμα του Καυκάσου»¹⁰⁹.

Στο σωστό συμπέρασμα κατέληξε ο Ελβετός επιστήμονας γαλλικής καταγωγής, μέλος της ακαδημίας των Παρισίων Φρεδερίκ ντε μπουά ντε Μοντπερέ (Marie-Frédéric Dubois de Montpéreux). Στο πλαίσιο του ταξιδιού του στον Καύκασο, το 1833 πήγε και στην Αμπχαζία. Στο έργο του, που έκδωσε το 1839 στο Παρίσι, έγραψε ότι, η γεωργιανή επαρχεία του Σαμεγκρέλου, την οποία διοικούσαν οι Νταντιάνοι,

---

106. Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, σελ. 285.

107. Klaproth Y. Reise in den Kaukasus und nach Georgien unternommen in den Jahren 1807 und 1808. Hale und Berlin, 1812, p. 447.

108. Voyage au mont du Caucase et en Georgie par M. Jules Klaproth, I. Paris, 1823, p. 201.

109. Tableau historique, géographique, ethnographique entre la Russie et la Perse. Par M. Klaproth. Paris, 1827, p. 83.

έφτανε ως το Τζικέτι (Sadzen). Σύμφωνα με τον Γάλλο επιστήμονα, το Σαμεγκρέλο ήταν υπο συνεχή επίθεση του εχθρού και «στις όμορφες άκτες της Μαύρης Θάλασσας τριγύριζε το αιματηρή χέρι των Τούρκων και Κιρκασίων». Οι πρίγκιπες Νταντιάνοι, οι οποίοι πριν δυο αιώνες αναγκάστηκαν να μετακινήσουν τα σύνορά τους στην Ανακόπια, άλλη μια φορά υποχώρησαν έως το ποταμό Γαλιτζγκα, και η Αμπχαζία, η πολύπαθη αυτή χώρα μετατράπηκε σε άγριο τόπο, όπως τα δάση της Αμερικής: Όλα έγιναν ερείπια, όλες οι εκκλησίες κατέρρευσαν, όλα τα ίχνη του πολιτισμού σβήστηκαν»¹¹⁰. Το συμπέρασμα του Φρεδερίκ ντε μπουά επιβεβαιώνει το γεγονός αποίκησης της βορειοδυτικής Γεωργίας από τους Απσουά στους 16-17 αιώνες.

Όπως διαπιστώνουμε, παρά τον ισχυρισμό των αυτονομιστών, οι Απσουά-Αβάσγιοι όχι μόνο δεν είναι δημιουργοί ή συνδημιουργοί του χριστιανικού πολιτισμού στην Αμπχαζία (βλ. Κεφάλαιο II), αλλά αντιθέτως καταστροφείς του. Το γεγονός ότι οι Απσουά-Αβάσγιοι δεν είναι δημιουργοί αυτού του χριστιανικού πολιτισμού επίσης επιβεβαιώνεται με την ανυπαρξία της χριστιανικής ορολογίας στη γλώσσα τους, π.χ. αυτοί δεν έχουν τέτοιες λέξεις, όπως είναι (Χριστός, χριστιανός, εκκλησία, ιερέας, σταυρός, Χριστούγεννα, ανάσταση, βάπτισμα, και άλλα). Όλη τη χριστιανική ορολογία δανείστηκαν από τη γεωργιανή γλώσσα¹¹¹.

Ο Βρετανός Εντμούντ Σπένσερ (Edmund Spenser) το 1851 έγραψε για τους Αμπχαζίους: «αυτοί εν μέρει είναι απόγονοι των χάνων και σουλτάνων της Κριμαίας (Καμπάρντο – συγγρ.) και του Κουμπάν, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν σ' αυτά τα μέρη μαζί με τις φυλές τους»¹¹². Η αυτοχθονία των Απσουά-Αβασγίων αμφέβαλε ένας άλλος Βρετανός κατασκοπέας και πρόξενος στο Σουχούμι Τζίφορντ Παλγκράβ (Gifford Palgrave). Στο έργο του, που δημοσιεύθηκε το 1876 σημείωνε ότι, για την πρώιμη ιστορία των Αμπχαζίων λίγα πράγματα είναι γνωστά και ούτε στο μέλλον δε θα ανακαλυφτούν. Σύμφωνα με τις αρχαίες Ελληνικές πηγές, πρίν από δυο χιλιάδες χρόνια, αυτοί ζούσαν στην ακτή της Μαυρής Θάλασσας. «Από που ήρθε όμως αυτή η πλαστή αυτοχθονία

110. Фредерик Дюбуа де Монпере. Путешествие вокруг Кавказа, т. I. Перевод с французского Н.А. Данкевич-Пушиной. Сухуми, 1937, с. 149.

111. Essays from the History of Georgia. Abkazia. Tbilisi, 2011, p. 216 – 251.

112. Πληροφορίες του Κ. Κόχ και του Σπένσερ για τη Γεωργία και τον Καύκασο. από τη γερμανική γλώσσα μετάφρασε, εισαγωγή και τα σχόλια πρόσθεσε Λ. Μαματσαβίλι. Τιφλίδα, 1981, σελ. 135.

τους»; - έγραψε ο Παλγκράβ και εξέφρασε τη γνώμη του για την βορειοκαυκασιακή προέλευση των Απσουά-Αβασγίων¹¹³.

Επομένως, το γεγονός ότι, η ιστορική Αμπχαζία ήταν αναπόσπαστο μέρος της Γεωργίας και ότι οι Αμπχάζιοι άνηκαν στο γεωργιανό έθνος, επιβεβαιώνονται όπως απο τις πηγές, έτσι με τα αμερόληπτα συμπεράσματα των γεωργιανών και ειδικά των ξένων συγγραφέων. Οπότε η μετανάστευση των απσουά-αβασγίων, στο έδαφος της Αμπχαζίας, στους 16-17^{ου} αιώνες, χωρίς καμία αμφιβολία, είναι ευρέως αναγνωρισμένο ιστορικό γεγονός.

1.2. Το Καθολικιστάτο της Αμπχαζίας (Δυτική Γεωργία) στους VIII – XVII αιώνες

Παρά το σταθερά αποδεδειγμένο γεγονός, ότι στους 16-17 ους αιώνες εγκατεστοιμένοι Αβάσγιοι κατέστρεψαν το γεωργιανικό χριστιανικό πολιτισμό, καθόλου δεν εμποδίζει τους απογόνους τους, τους σύγχρονους αυτονομιστές και παραχαρακτών της ιστορίας από την Αμπχαζία, να ισχυρίζονται, ότι αυτοί είναι «κληρονόμοι» από τους πρόγονους τους, εντελώς κατεδαφισμένου, χριστιανικού πολιτισμού. Το θεμέλιο για την παραποίηση της εκκλησιαστικής ιστορίας της Γεωργίας βάλθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα¹¹⁴. Στη σημερινή Αμπχαζία, η οποία είναι κατεχόμενη από τη Ρωσία, με περισσότερο ενθουσιασμό και εκτροπή συνεχίζεται η παραποίηση της ιστορίας της Γεωργιανής Εκκλησίας. Σε αυτή τη αντιχριστιανική δραστηριότητα ο «πρώτος» είναι ο Δημήτρης Ντμπαρ – ο Αρχιμαντρίτης Δωρόθεος. Αυτό αποδεικνύεται από τη διατριβή του που εκδόθηκε στη Ρωσία 2001, η οποία εν συνεχεία αποτέλεσε τη βάση της μονογραφίας που δημοσιεύτηκε το 2005. Όπως στην διατριβή, έτσι και στη μονογραφία η εκκλησιαστική ιστορία της Αμπχαζίας, δηλαδή της Δυτικής Γεωργίας, είναι αναποδογυρισμένη. Ξεχωριστό κεφαλαίο αφιερώνεται στο καθολικιστάτο της Αμπχαζίας, το οποίο είναι εξαιρετικά παραμορφωμένο¹¹⁵.

113. Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, с. 339.

114. Л.т Воронов. Абхазия-не Грузия. Москва, 1907; М. Тарнава. Краткий очерк истории абхазской церкви. Сухуми, 1917.

115. Дмитрий Дбар. История христианства в Абхазии в первом тысячелетии. Диссертация на соискание ученой степени кандидата богословия. Сергиев-Посад, 2001, с. 198-227; Иеромонах Дорочей (Дбар). История христианства в Абхазии в первом тысячелетии. Новый Афон, 2005, с. 199-235.

Ο Δωρόθεος Ντμπαρ και οι συνεργάτες του, όχι για επιστημονικούς και εκκλησιαστικούς, άλλα ψευδο –πολιτικούς λόγους, προσπαθούν να ιδιοποιήσουν την εκκλησιαστική ιστορία του καθολικοσάτου της Δυτικής Γεωργίας, να την περάσουν ως την ιστορίας του καθολικοσάτου της εκκλησίας των Απσούα-Αβασγίων. Όπως θα δείτε παρακάτω, στη Δυτική Γεωργία, η οποία συμπεριλάμβανε και την Αμπχαζία, υπήρχε μόνο Γεωργιανή Εκκλησία και Γεωργιανό Καθολικοσάτο που δημιουργήθηκε στα μέσα του 8ου αιώνα.

Είναι γνωστό ότι στη Δυτική Γεωργία, όπως και στη Αμπχαζία ο χριστιανισμός κήρυξαν οι Απόστολοι του Χριστού ο Ανδρέας Πρωτόκλητος και ο Σίμων Κανανίτης. Ο Σίμων Κανανίτης απεβίωσε και τάφηκε στη Γεωργία, στη Ανακοπία. Από την δεύτερη δεκαετία του 4ου αιώνα ο Χριστιανισμός έγινε επίσημη θρησκεία του γεωργιανικού κράτους. Σύμφωνα με τον συγγραφέα του 5ου αιώνα τον Γελάσιο Κυζικηνό, ο οποίος βασίζεται στις πληροφορίες του Γελάσιο Καισαρείας, στην εποχή του Ρωμαίου αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Α΄ (306-337): «Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ οἱ πρὸς τῆ κατὰ Πόντον τῆ Ἰβηρῆς τε καὶ Λαζοῖ τὸν τοῦ Θεοῦ ἐδέξαντο λόγον»¹¹⁶. Όπως βλέπουμε ο Γελάσιος Κυζικηνός στις άκτες του Πόντου αναφέρει μόνο τους Γεωργιανούς. Με την ανακήρυξη του χριστιανισμού ως κρατική θρησκεία της Γεωργίας, στην δεύτερη δεκαετία του 4ου αιώνα, έδωσε δυνατότητα, το 325, στην Πρώτη Σύνοδο της Νίκαιας να συμμετάσχουν οι επίσκοποι απο Πιτιούντα - Στρατόφιλος και από Τραπεζούντα-Δόμνους. Πριν τον χριστιανισμό στην Πιτιούντα υπήρχε ένας ειδωλολατρικός βωμός. Για το θέμα αυτό αναφέρει ο Τημουράζ Μπατονισβίλι (Μπαγκρατιόν): «Στα αρχαία χρόνια οι Ιβήροι ήχαν ως ανώτατο θεό Μπότσι (Bochi) και ο διακοσμημένος και πλούσιος ναός του ήταν πάνω στα σύνορα της Άνω Κολχίδας και της Πιτιούντας της Αμπχαζίας (ο οποίος μετά τον εκχριστιανισμό μετατράπηκε ως εκκλησία)»¹¹⁷.

Στα μέσα του 6ου αιώνα, όπως αναφέραμε πάνω, έγινε εκχριστιανισμός των Αβασγίων. Στην ίδια εποχή ιδρύθηκε η επαρχία της Σεβαστούπολης (της Αβασγίας), στην οποία είχε συμπεριληφθεί και η επαρχία της Πιτιούντας. Ο Επίσκοπος της Σεβαστούπολης είναι ένας από τους συμμετέχοντες στην 5η Οικουμενική Σύνοδος. Στις αρχές του

116. Γεωργικά, τομ. 1. Τα κείμενα με τη γεωργιανή μετάφραση έκδωσε και τα σχόλια πρόσθεσε Αλ. Γκαμκρελίντζε και Σ. Καουχτσισβίλι. Τιφλίδα, 1961, σ. 186, 245-246.

117. Πρίγκιπας Τημουράζ. Η ιστορία από την αρχή της Ιβηρίας, δηλαδή της Γεωργίας, που είναι της απόλυτης Γεωργίας. Αγ. Πετρούπολη, 1948, σ. 84.

7ου αιώνα, η επαρχία της Σεβαστούπολης αναφέρεται στον πρώτο κατάλογο του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης, ο οποίος πρέπει να έχει συνταχθεί κατά την εποχή της διακυβέρνησης του αυτοκράτορα Ηρακλή (610-641). Ο κατάλογος αναφέρει επίσης την Μητρόπολη Φάσις (Poti) η οποία περιλάμβανε την επαρχία Ζιγκανέβι (Γκουδάβι-Gudani)-σημερινή περιοχή της Γκάλης¹¹⁸. Αυτές οι επαρχίες ύπηρχαν μέχρι το τέλος του 9ου αιώνα. Από την τρίτη δεκαετία του 8ου αιώνα όμως, δημιουργήθηκαν τέτοιες συνθήκες, οι οποίες διευκόλυναν στη Δυτική Γεωργία, τη δημιουργία της ανεξάρτητης εκκλησίας και συνέβαλαν στην απομάκρυνση από την Κωνσταντινούπολη.

Η ίδρυση του Δυτικού Γεωργιανού ή Αμπχαζικού Καθολικοσάτου έγιναν υπο την επιρροή ορισμένων ιστορικών παραγόντων. Η πρώτη ρωγμή στις σχέσεις με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, δημιουργήθηκε μετά τη νίκη των μονοθελητών στο Βυζάντιο. Βασικός αντίπαλος των μονοθελητών Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής (580-662) εξορίστηκε στη Λαζίκια. Το γεγονός αυτό μας αναφέρει ένας άλλος αντίπαλος των μονοθελητών, ο ιερομόναχος απ' τα Ιεροσόλυμα ο Θεοδόσιος Γάγγρας, ο οποίος επίσης ήταν εξορισμένος στη Λαζίκια¹¹⁹. Η σχέση με την Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης έγινε χειρότερη στην εποχή της εικονομαχίας, την οποία όπως είναι γνωστό, προώθησε ο αυτοκράτορας Λέων Γ΄ Ίσαυρος (730 μ.Χ.). Με την εντολή του στο Βυζάντιο δημιουργήθηκε ένα πολιτικό-θρησκευτικό κίνημα της εικονομαχίας, που συνεχίστηκε μέχρι το 843 και ήταν εντελώς απαράδεχτο για τον γεωργιανό κλήρο. Αυτό το γεγονός αφ' ενός οδήγησε στην αποξένωση της γεωργιανής εκκλησίας από το Βυζάντιο, και αφ' ετέρου στη Δυτική Γεωργία δημιουργήθηκαν και ενισχύθηκαν τα χριστιανικά κέντρα απαλλαγμένα από την επιρροή του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως¹²⁰.

Για να φροντίσει αυτά τα κέντρα, τέθηκε το ζήτημα του ποιμενάρχου. Ταυτόχρονα, υπό συνθήκες αραβικής εξουσίας στη Κάρτλη, ήταν αδύνατο να δημιουργηθεί άμεση και σταθερή σχέση με τον Καθολικοσατο της Μτσχέτας ή με τις Ανατολικές Εκκλησίες. Όλα αυτά οδήγησαν στη χειροτονία του Καθολικού της Ιβηρίας στην Αντιόχεια. Για αυτό το γεγονός, στο έργο του έγραψε, ο γεωργιανός συγγραφέας και φιλόσοφος Μπουμπά Κουδάβα. Τα εκκλησιαστικά κέντρα της Δυτικής Γεωργίας υπό την εξουσία της Κωνσταντινούπολης (6-9 αιώ.). Κλίο. Το ιστορικό αλμανάκ, 2002, Ν- 15, σελ. 180-197.

119. Γεωργικά, τομ. 4, βιβλ. 1, σελ. 38-56.

120. Τζέμαλ Γκαμαχάρια. Η Αμπχαζία και Ορθοδοξία. Τιφλίδα, 2005, σελ. 88-89.

φος του 11ου αιώνα, ο οποίος ζούσε τότε στην Αντιόχεια, ο Εφραίμ ο Μτσίρε (ο Μικρός): «περί των λόγων του εκχριστιανισμού των Γεωργιανών και του καταλόγου μνησθείσης στο δίπτυχο». Ο συγγραφέας, στηριζόμενος στις ελληνικές πηγές, είχε τον στόχο, να σαφηνίσει τα αμφισβητούμενα ζητήματα του εκχριστιανισμού των Γεωργιανών και της απόκτησης αυτοκεφαλίας της Γεωργιανής Εκκλησίας. Μεταξύ των πόλλων άλλων πηγών ο Εφραίμ χρησιμοποίησε ένα χρονικό, το οποίο βρήκε στη Αντιοχεία, και δυστυχώς δε σώθηκε μέχρι τις ημέρες μας. Ακριβώς σ' αυτό το έργο βασίστηκε ο Εφραίμ, όταν έγραψε, ότι στην εποχή του αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Ε' (741-775) και του Πατριάρχη Θεοφύλακτου (744-751), στην Αντιοχεία πήγαν δύο μοναχοί από τη Γεωργία και ένας απ' αυτούς με το όνομα Ιωάννη, με απόφαση των επισκόπων χειροτονήθηκε ως καθολικός των Γεωργιανών και του δώθηκε δικαίωμα να χειροτονήσει τους επισκόπους¹²¹.

Σύμφωνα με μια άποψη, στα μέση του 8ου αιώνα έγινε χειροτονία του καθολικού της Κάτω Ιβηρίας, δηλαδή της Δυτικής Γεωργίας. Γι' αυτό έχουν γράψει πρώτα απ' όλα οι διάσημοι Έλληνες προσωπικότητες, Πατριάρχες του Ιεροσόλημα Δοσίθεος (1669-1707) και Χρύσανφης (1707-1731). Την Δυτική Γεωργία, της οποίας επαρχία είναι η Αμπχαζία, αυτοί ονομάζουν ως «Κάτω Ιβηρία». Σύμφωνα με τις πληροφορίες τους, η χειροτονία του καθολικού της «Κάτω Ιβηρίας» έγινε στα χρόνια του Λέων Γ' Ισαύρου (730 μ.Χ.), (με τη γνώμη του Δοσίθεο το 720). Όπως φαίνεται αυτόν τιμούσαν περισσότερο, παρά τον καθολικό της «Άνω Ιβηρίας»-ανατολικής Γεωργίας¹²².

Ο Πατριάρχης της Αντιοχείας Μακάριος Γ' (1647-1672) σημείωσε, ότι στα έτη 744-751, ο Θεοφύλακτος Αντιοχείας, με την απόφαση της Αγίας Συνόδου χειροτόνησε τον Ιωάννη ως τον πρώτο καθολικό της «Κάτω Ιβηρίας», ο οποίος είχε και δικαίωμα να χειροτονήσει τους επίσκοπους. Σύμφωνα με την απόφαση της ίδιας Αγίας Συνόδου, ο καθολικός της Κάτω Ιβηρίας, κατά την Θεία Λειτουργία, έπρεπε να μνημονεύσει τον Πατριάρχη της Αντιοχείας. Όπως έγραψε ο Μακάριος Γ', ο Ιωάννης ήταν «πρώτος Καθολικός των Γεωργιανών (υπογράμμιση του

---

121. Εφραίμ Νεότερος. Περί των λόγων του εκχριστιανισμού των Γεωργιανών και του καταλόγου μνησθείσης στο δίπτυχο. Το κείμενο δημοσίευσε, εισαγωγή και λεξιλόγιο-αναζητήσεις πρόσθεσε Τ. Μπρεγκάτζε. Τιφλίδα, 1959, σελ. 9.

122. Ανανία Τζαπαρίτζε. Ιστορία της Γεωργιανής Αποστολικής Εκκλησίας, τόμ. 2. Τιφλίδα, 1998, σελ. 90-91.

συγγρ.). Την έδρα του είχε στη χώρα των Αμπχάζων»¹²³.

Ο Ιωάννης, ο οποίος χειροτονήθηκε στην Αντιοχεία, και στην ιστορία της Γεωργίας είναι γνωστός ως καθολικός της Γεωργίας - Ιωάννης Γ', όπως φαίνεται την έδρα έκανε στο καθολικό ναό της Μπιτσβίντας (Πιτιούντα), αυτό αποδεικνύεται απο το περιστατικό, ότι το 758 σε αυτό το ναό χειροτονήθηκε ο επίσκοπος των Γόθων¹²⁴. Το γεγονός ότι, ο Ιωάννης Γ' διάλεξε ως έδρα του καθολικοσάτου την Πιτιούντα και όχι Μτσχέτα, ήταν προσωρινό και αναγκαστικό μέτρο. Μάλλον αυτός δε μπόρεσε να πάει στο Εμιράτο της Τιφλίδας, το οποίο, όπως και όλη την Ανατολική Γεωργία, , μετά την καταδρομή του Μαρουάν Β' (737-738),κατείχαν οι Άραβες, είχαν δημιουργήσει το Εμιράτο και περιελάμβανε όλη την ανατολική Γεωργία.Υπό αυτές τις συνθήκες ο καθολικός πάσης Γεωργίας Ιωάννης Γ', διαλέγει σχετικά ασφαλής και απομακρισμένη από τους Άραβες και ταυτόχρονα στο χριστιανικό κόσμο γνωστή περιοχή, του ναού Μπιτσβίντας (Πιτιούντα). Στην πραγματικότητα υπό δικαιοδοσία του ήταν μόνο η «Κάτω Ιβηρία». Επειδή η Ανατολική Γεωργία ήταν υπο αραβική κατοχή, η εκκλησία της Δυτικής Γεωργίας διαπιστώθηκε ντε φάκτο ως επίσημη εκκλησία. Η ίδρυση της καθιέρωσαν οι προαναφερθέντες ιστορικές συνθήκες, πρώτα απ' όλα αρνιτική στάση του γεωργιανού κλήρου απέναντι της εικονομαχίας.

Η ανεξαρτησία της εκκλησίας της Γεωργίας, δεν θα ήταν πλήρης αν δεν υπήρχε ανεξάρτητο κράτος. Στο τέλος του 8ου αιώνα σχηματίστηκε δυτικο-γεωργιανό βασίλειο της Αμπχαζίας. Το γεγονός αυτό δημιούργησε ένα στέρεο θεμέλιο για την αυτοκέφαλη Εκκλησία της Γεωργίας. Από τον καιρό εκείνο το καθολικόσατο της Κάτω Ιβηρίας αποκαλείτε και ως καθολικόσατο της Αμπχαζίας. Όπως έγραψε ο Βαχούστι Μπατονισβίλι, το καθολικόσατο της Αμπχαζίας δημιουργήθηκε «στην εποχή των βασιλιάδων της Αμπχαζίας». Κατά την άποψη του, μετά την ένωση ενιαίο κράτος της Δυτικής Γεωργίας «η απελευθέρωση του καθολικού της Αμπχαζίας, έγινε με βούληση των Ελλήνων ... όταν ο Λεόν αποσχίστηκε και ονομάστηκε ως βασιλιάς της Αμπχαζίας, τότε οι Έλληνες δεν ήταν ισχυροί, απο τον Λεόντα και από τους κληρονόμους του απελευθερώθηκε [η Εκκλησία της Γεωργίας] με την συγκατάθεση των ίδιων των Ελλήνων, και το όνομα είναι αντίστοιχο, επειδή ονομάζουν καθολικός της Αμπχαζίας και όχι της Εγκρίσης και

123. Αρμαγάνι. Δείγματα της Ανατολικής γραφής. Τιφλίδα, 1982, σελ. 89-90.

124. Β. Γκοϊλάτζε. Στις αρχές της Γεωργιανής Εκκλησίας. Τιφλίδα, 1991, σελ. 169-178.

Ιμερέτης»¹²⁵. Στη γεωργιανή ιστοριογραφία υπάρχει γνώμη, ότι η απελευθέρωση του καθολικοσάτου της Αμπχαζίας «με τη βούληση των ίδιων των Ελλήνων», δηλαδή, αναγνώριση της ανεξαρτησίας του από τον Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως, έπρεπε να γίνει στη δεκαετία 80-90 του 9ου αιώνα.

Η απόκτηση της αυτοκεφαλίας απ' το καθολικόσατο της Αμπχαζίας επιτάχυνε την αναγέννηση της πνευματικής και πολιτιστικής ζωής της Δυτικής Γεωργίας στην εθνική βάση. Η εκκλησία λειτουργούσε στη γεωργιανή γλώσσα. Αυτό αφορούσε και την περιοχή της Αμπχαζίας. Όπως φαίνεται στο δεύτερο κεφάλαιο, στην περιοχή αυτή αναπτύχθηκε μόνο γεωργιανός πολιτισμός. Εδώ βρισκόταν ο καθεδρικός ναός της Μπιτοσβίντας (Πιτιούντα)-το εκκλησιαστικό και πολιτιστικό κέντρο της Δυτικής Γεωργίας. Πουθενά δεν φαίνεται η σχέση των προγόνων των σύγχρονων Απσούα-Αβασγιών μ' αυτό το κέντρο, ούτε η συμμετοχή τους στην εκκλησιαστική ή πολιτιστική ζωή όχι μόνο όλης της Δυτικής-Γεωργίας, αλλά της ίδιας της περιοχής της Αμπχαζίας.

Στην Αμπχαζία το Άγιο Μύρο αρχικά έφεραν από την Αντιοχεια, αργότερα από το Πατριαρχείο Μτσχέτας. Λόγω των ιστορικών συνθηκών διαχωρισμένες Εκκλησίες της Γεωργίας, σύντομα, και συγκεκριμένα στο πρώτο μισό του 10ου αιώνα, ενώθηκαν. Το καθολικόσατο της Αμπχαζίας υποτάχθηκε στο πατριαρχείο της Μτσχέτας, αλλά συνέχιζε να υπάρχει. Αυτό αναφέρουν αρκετές γεωργιανές ιστορικές πηγές¹²⁶. Μετά την ένωση των εκκλησιών, το καθολικόσατο της Αμπχαζίας έγινε μια από τις επαρχίες της Γεωργιανής Εκκλησίας¹²⁷. Υπό την εξουσία του καθολικοσάτου της Αμπχαζίας υπήρχαν οι πολυάριθμες ενορίες της Δυτικής Γεωργίας, συμπεριλαμβανομένες τις ενορίες Δράντας, Μόκβης και Μπέδίας, οι οποίες υδρήθηκαν στον 10ο αιώνα και μέχρι το 17ο αιώνα ήταν επαρχίες του πριγκιπάτου Σαμεγκρέλου. Στην ενωμένη εκκλησία της Γεωργίας το καθολικόσατο της Αμπχαζίας είχε την ίδια λειτουργική θέση, όπως η Μητρόπολη στην Εκκλησία της Ελλάδας¹²⁸. Σύμφωνα με τον Ανανία Τζαπαρίτζε, ο πατριάρχης της Γεωργίας ονομάζοταν «γέροντας» και ο καθολικός της Αμπχαζίας «νεότε-

125. Βίος της Κάρτλης, τομ. 4, σελ. 746, 785, 796.

126. Βίος της Κάρτλης, τόμ. 1, σελ. 281; τομ. 2, σελ. 156, 158, 180; τομ. 4, σελ. 26, 201, 259, 260, 261, 268-269; Μνημεία του Γεωργιανού νόμου, τομ. 2, σελ. 89-93; Μνημεία της παλαιάς Γεωργιανής λογοτεχνίας. Τιφλίδα, 1978, σελ. 311 και άλλα.

127. Βίος της Κάρτλης, τόμ. 2, σελ. 118.

128. Ανανία Τζαπαρίτζε. Η Αμπχαζία, σελ. 46-47.

ρος» (μικρός). Οι γεωργιανές ιστορικές πηγές διαφύλαξαν, το όνομα του καθολικού της Αμπχαζίας στη δεκαετία του 40 του 13ου αιώνα, του Αρσένιου Μπουλμαϊσίμιστζε, ο οποίος τον εαυτό του αποκαλεί ως «νεότερος της αγιότητάς τους»¹²⁹, δηλαδή ο υπάκουος του πατριάρχη της Γεωργίας.

Οι καθολικοί της Αμπχαζίας συμμετείχαν ενεργά στην πολιτική και εκκλησιαστική ζωή της Γεωργίας. Μαζί με τον Πατριάρχη, τον αρχιγραμματέα και τον αρχιπρεσβύτερο έπερναν μέρος στην εκκλησιαστική καθώς και στην κοσμική κυβέρνηση της χώρας¹³⁰. Κατά την τελετή της ενθρόνωσης των βασιλιάδων της Γεωργίας, μετά τον Πατριάρχη, το κύριο πρόσωπο ήταν ο καθολικός της Αμπχαζίας¹³¹.

Στην ιστορία της Γεωργίας, συναντάμε και τη μοναδική περίπτωση, όταν την τελετή της ενθρόνωσης του βασιλιά εκτέλεσε ο καθολικός της Αμπχαζίας. Αυτό έγινε στο Κουταΐσι το 1225. Την εποχή εκείνη την Τιφλίδα είχαν κατακτήσει οι Χωρεσμίοι και η βασιλική οικογένεια είχε μεταφερθεί στη Δυτική Γεωργία. Τότε ο καθολικός της Αμπχαζίας έσπευσε τον ανήλικο Δαβίδ ΣΤ΄, γιό της βασίλισσας Ρουσουδάν, ως βασιλιά της Γεωργίας¹³². Ως την δεκαετία του 70 του 15ου αιώνα, είναι γνωστά τα ονόματα μόνο μερικών καθολικών της Αμπχαζίας. Ο πρώτος καθολικός της Κάτω Ιβηρίας (Δυτικής Γεωργίας) ήταν ο προαναφερόμενος Ιωάννης, τον οποίο στα έτη 744-751 χειροτόνησαν στην Αντιοχεια με τον τίτλο του καθολικού της Ιβηρίας. Στις ιστορικές πηγές της Γεωργίας, για πρώτη φορά στους 11-12 αιώνες μνημονεύεται το όνομα του «Συμεών καθολικού της Αμπχαζίας»¹³³. Στο δεύτερο μισό του 12ου αιώνα καθοδηγούσε την εκκλησία της Αμπχαζίας (Δυτικής Γεωργίας) ο Νικόλαος. Ήδη αναφέραμε τον Αρσένιο Μπουλμαϊσίμιστζε - ο καθολικός της Αμπχαζίας στη δεκαετία 40 του 13ου αιώνα. Στα χρόνια 70-80 του 14ου αιώνα, ο καθολικός της Αμπχαζίας είναι ο Δανιήλ. Το 1390 ο βασιλιάς της Ιμερέτης (Δυτικής Γεωργίας) Γεώργιος Α΄ (1389-1392) **διάλεξε τον Αρσένιο ως Καθολικό της Αμπχαζίας**¹³⁴.

129. Τ. Κορίτζε. Η χρονολογία των καθολικών της Αμπχαζίας (Δυτική Γεωργία) των 11-16 αιώνων. -Κλίο, ιστορικό αλμανάκ, 2002, Ν- 15, σελ. 6.

130. Ανανία Τζαπαρίτζε. Η ιστορία της Γεωργιανής Αποστολικής Εκκλησίας, τόμ. 3. Τιφλίδα, 1999, σελ. 35-38.

131. Μνημεία του Γεωργιανού νόμου, τομ. 2, σελ. 51-53.

132. Βίος της Κάρτλης, τόμ. 2, σελ. 180.

133. Τ. Κορίτζε. Η χρονολογία των καθολικών της Αμπχαζίας (Δυτική Γεωργία) των 11-16 αιώνων. σελ. 4-6.

134. Βίος της Κάρτλης, τόμ. 4, σελ. 803.

Υπό την πίεση των εξωτερικών εχθρών (Μογγόλων, Ταμερλάνου, Οθωμάνων) στον 15ο αιώνα είχε ξεκινήσει η διαδικασία της διάσπασης της Γεωργίας και η πτώση της Κωνσταντινούπολης (το 29 Μαΐου του 1453) της πρωτεύουσας όλων των ορθόδοξων χριστιανών του κόσμου, η διαδικασία αυτή εμβάθυνθηκε και επιταχύνθηκε. Πρέπει να σημειωθεί, ότι εκατοντάδες Έλληνες κληρικοί, οι οποίοι ξέφυγαν από τον θάνατο στο Βυζάντιο, κατέφυγαν στη δυτική Γεωργία και μαζί τους έφεραν πολύτιμα Ιερά Κειμήλια. Μερικά απ' αυτά φυλάγονταν στο πριγκιπάτο του Σαμεγκρέλου, στους ναούς Δράντας, Μόκβης και Μπέδιας. Στα τέλη του 17ου αιώνα, οι ναοί αυτοί περιήλθαν στα χέρια των Αποούα-Αβασγίων. Γι' αυτό μας λένε πολλές ιστορικές πηγές. Ιδιαίτερη σημασία έδωσαν σε αυτά τα Ιερά Κειμήλια οι Ρώσοι πρεσβευτές, οι όποιοι στο πλαίσιο της αποστολής τους, το 1639-1640 βρίσκονταν στο πριγκιπάτο του Σαμεγκρέλου. Σύμφωνα με τα χειρόγρατά τους, στο καθεδρικό ναό της Δράντας διαφυλαγόταν τα λείψανα της Αγίας μεγαλομάρτυρος Βαρβάρας. Στο καθεδρικό ναό της Μόκβης, οι Ρώσοι πρεσβευτές είδαν τα λείψανα του πρωτοδιάκονου Στέφανου, επίσης του Άγιου Λουκά του Ευαγγελιστή, τα όποια έφεραν από Τσαργκράντ (Κωνσταντινούπολη). Εκεί είδαν και τον σταυρό, φτιαγμένο από το τεμάχιο του Τιμίου Ξύλου, πάνω στο οποίο σταύρωσαν τον Χριστό. Στο καθεδρικό ναό της Μπέδιας διαφυλαγόταν τα μαλλιά και τα γένια του Χριστού, το ακάνθινο Στεφάνι, τα καρφιά με τα όποια κάρφωσαν τον Χριστό, το σχοινί με το οποίο τον έδεσαν και άλλα¹³⁵. Οι βασιλιάδες της Γεωργίας, με μεγάλη τιμή δέχονταν τους Έλληνες κληρικούς, όσοι έρχονταν από το Βυζάντιο, άσχετα με αυτό, ότι ούτε στη Γεωργία δεν υπήρχε πολύ ευχάριστη κατάσταση.

Στό τέλος του 15ου αιώνα η Γεωργία διαχωρίστηκε σε πολλά βασίλεια και πριγκιπάτα. Σε συνθήκες του πολιτικού και εδαφικού διαμελισμού, έγινε αδύνατη να διατηρηθεί η ενότητα της εκκλησίας της Γεωργίας. Με την κοινή απόφαση του βασιλιά της Ιμερέτης Μπαγκράτ Β' (1455-1478) και του πρίγκιπα του Σαμεγκρέλου Σαμαδάβλε Νταντιάνι (1470-1474), στη δεκαετία. '70 του 15ου αιώνα, το καθολικοστάτο της Αμπχαζίας εξακολουθεί να υπάρχει ανεξάρτητα. Την εποχή εκείνη, για να μαζέψει τις εισφορές, στη δυτική Γεωργία είχε ερθεί ο πατριάρχης της Αντιοχείας ο Μιχαήλ Δ' (1454-1478). Αυτός χειροτόνησε για

---

135. Материалы посольств Гавриила Гегенава, Федота Елчина и Павла Захарьева, стр.416-418, 443-447.

τον καθολικό της Αμπχαζίας τον επίσκοπο του Τσαΐσι και της Μπέδιας Ιωακίμ. Ο καθολικός της Αμπχαζίας είχε δικαιοδοσία πάνω σε όλη τη Δυτική Γεωργία. Ο πατριάρχης της Αντιοχείας, ο Μιχαήλ Δ΄ στο έγγραφο του «εντολή του νόμου» ονομάζει τον Ιωακίμ ως καθολικό της «Αμπχαζίας» ή «Δυτικής Γεωργίας και Αμπχαζίας». Σε αυτό το έγγραφο γράφει, ότι ένας από τους λόγους για τη χειροτόνηση του καθολικού της Αμπχαζίας/Δυτικής Γεωργίας, ήτανη αποδυνάμωση του χριστιανισμού στη χώρα αυτή. Σύμφωνα μ' αυτό το κείμενο,στη Δυτική Γεωργία κυβερνούσε βασιλιάς της Ιμερέτης Μπαγκράτ Β΄ και «μέγας άρχοντας (δηλαδή, εθνάρχης, Μεγάλος Φεουδάρχης») Σαμαδάβλε Νταντιάν-Γκουριέλι, στον οποίο υποταγόταν άρχοντας της Αμπχαζίας Σαρβασίτζε. Αυτός ούτε αναφέρεται στο έγγραφο «εντολή του νόμου». Το θέμα του καθολικοσάτου δεν σχετίζεται με τον Σαρβασίτζε, ούτε συμμετέχει στον διορισμό του καθολικού, παρόλο που η έδρα του καθολικοσάτου συνεχίζει να υπάρχει στην περιοχή της Αμπχαζίας, στην Πιτιούντα¹³⁶. Πρέπει να υπογραμμιστεί, ότι η ύπαρξη του καθολικοσάτου της Αμπχαζίας ανεξάρτητα απο την Μτσχέτα, δεν ήταν αποτέλεσμα κάπιας διαφωνίας ή κάπιου ρήγματος, άλλα ήταν αναγκαίο, προσωρινό μέτρο που προσκλήθηκε από την πολιτική κατάσταση.

Οι γεωργιανές ιστορικές πηγές περιέχουν πληροφορίες για τη ζωή και έργα των καθολικών της Αμπχαζίας, μετά τη δεκαετία, '70 του 15ου αιώνα. Τον Ιωακίμ διαδέχονται ο Βαρθολομαίος και ο Στέφανος. Οι πληροφορίες για αυτούς τους τρεις καθολικούς είναι πολύ λίγες, περισσότερες έχουμε για τον Μαλαχία Α΄ (Αμπασίτζε), τον οποίο, το 1519, ως Καθολικό διόρισε ο βασιλιάς της Ιμερέτης Μπαγκράτ Γ΄ (1510-1565) και παρέμεινε σε αυτή τη θέση μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του. '40 του 16ου αιώνα. Στα χρόνια του, γράφτηκε το πιο σημαντικό μνημείο του Γεωργιανού εκκλησιαστικού νόμου το «Ιαδγκάρι της Πιτιούντας»(δηλαδή, «Μηναίο της Πιτιούντας»)¹³⁷. Τη πρώτη υπογραφή στο έγγραφο αυτό ανήκει στον Μαλαχία Α΄ (Αμπασίτζε) και την τελευταία-στον καθολικό Δαβίδ Νεμσάτζε (1673-1696).

Στα χρόνια του καθολικού Μαλαχία Α΄, οι σύμμαχοι των Οθωμανών - οι βουνίσιοι του Καυκάσου Απσούα-Αβάσγιοι (οι πρόγονοι σημερινών Απσούα-Αμπχαζίων) έκαναν επιδρομές στις παραθαλάσσιες περιοχές της Δυτικής Γεωργίας, φυσικά και στην Αμπχαζία, όπου υπάρχει

136. Τζέμαλ Γκαμαχάρια. Αμπχαζία και Ορθοδοξία, σελ. 162-166, 870-883.

137. Τζέμαλ Γκαμαχάρια. Αμπχαζία και Ορθοδοξία, σελ. 169-171, 883-891.

η Πιτιούντα. Οι επιδρομείς λεηλατούσαν τον ντόπιο γεωργιανό πληθυσμό, τους έκλεβαν και απήγαγαν.

Η κατάσταση επιδεινώθηκε τόσο πολύ, ότι μαζί με τον γεωργιανό στρατό τους πολεμούσαν και οι κληρικοί. Το 1533 σε μία τέτοια μάχη ηττήθηκαν οι Γεωργιανοί. Ένα μέρος του στρατού, μαζί τους και οι επίσκοποι, συνελήφθησαν. Ο καθολικός Μαλαχίας Α΄, άφησε την πιτιούντα, πήγε στους βουνισίους, που ζούσαν μακριά από το καθολικοσάτο και «απελευθέρωσε τους ζωντανούς και εξαγόρασε τους νεκρούς»¹³⁸. Σ' αυτή την περίπτωση έχουμε μια ιστορική πραγματικότητα, ότι οι πρόγονοι των σημερινών Απσούα-Αμπχαζίων επεκτεινόταν στις περιοχές της Αμπχαζίας, όπως και το τεκμηριωμένο ιστορικό γεγονός της πρώτης συνάντησης του καθολικού της Αμπχαζίας μαζί τους.

Περίπου από το 1541 ο καθολικός της Αμπχαζίας ήταν ο Ιωσήφ Α΄ (Ματσουτάτζε). Το 1557-1578 τον διαδέχτηκε ο Ευδαιμόν Α΄ (Τσχετίτζε). Στην εποχή εκείνη, σύμφωνα με τη Συνθήκη της Αμασείας, η Δυτική Γεωργία βρέθηκε υπό την ηγεμονία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Με την υπάρχουσα κατάσταση επωφελήθηκαν οι ειδωλωλάτρες και εν μέρει μουσουλμανοί βουνισιοί, πρόγονοι των σημερινών Απσούα-Αμπχαζίων, οι οποίοι ήταν σύμμαχοι των οθωμανών. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω (βλ. Κεφάλαιο 1.1), αυτοί κατέλαβαν την αρχοντία της Αμπχαζίας, η οποία περιελάμβανε τις σημερινές περιοχές Γκουνταούτας και Γκάγκρας. Μετά τη μετανάστευσή τους πάνω από 30 εκκλησίες και μοναστήρια ή κατεδαφίστηκαν ή τις έκλεισαν. Ο Ευδαιμόν Α΄ αναγκαστικά άφησε τον καθεδρικό ναό της Πιτιούντας και η έδρα του καθολικοσάτου μετέφερε στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου του Γκελάτι. Με το όνομά του συσχετίζεται η πρόσκληση Σύναξης της εκκλησίας της Δυτικής Γεωργίας (Αμπχαζίας) στις δεκαετίες '50-'60 του 16ου αιώνα. Με την καθοδήγηση του πατριάρχη της Ιβηρίας (Μτσκέτας) Μαλαχίας και τον καθολικό της Αμπχαζίας Ευδαιμόν Α΄, η Σύναξη επικύρωσε ένα σημαντικό κείμενο του γεωργιανικού νόμου τον «νόμο του καθολικού»¹³⁹. Το γεγονός ότι, και οι δύο αρχηγοί της Δυτικής και Ανατολικής εκκλησίας της Γεωργίας ήταν παρόν, άλλη μια φορά τόνισε την ενότητα της εκκλησίας της Γεωργίας. Μεταξύ των άλλων

---

138. Βίος της Κάρτλης, τόμ. 2, σελ. 497.

139. Τζέμαλ Γκαμαχάρια. Αμπχαζία και Ορθοδοξία, σελ. 183-184, 892-896.

ιεραρχών της Δυτικής Γεωργίας, ήταν επίσκοποι της Μπεδίας, Μοκβής και Δράντας, οι επαρχίες αυτές άνηκαν στο πριγκιπάτο του Σαμεγκρέλου μέχρι το τέλος του 17ου αιώνα. Το όνομα του Ευδαιμόν Α΄ συνδέεται με την εικόνα της Παναγίας Πιτιούντισσας, η οποία με την εντολή του γράφτηκε το 1568. Στην αρχή η εικόνα φυλαγόταν στο καθεδρικό ναό της Πιτιούντας, στη συνέχεια όμως, την μετέφεραν στο Γκελάτι, και σήμερα φυλάγεται στο Μουσείο Γεωργιανής Τέχνης.

Μετά το θάνατο του Ευδαιμόν Α΄, σχεδόν 40 χρόνια -1578-1614 – ο καθολικός της Αμπχαζίας ήταν ο Ευθύμιος Α΄ (Σακβαρελίτζε), ταυτόχρονα ήταν αρχιεπίσκοπος της Μόκβης. Αυτός ασχολήθηκε με ευρεία πολιτιστική και εκπαιδευτική δραστηριότητα, όπως στη Δυτική, έτσι στη Ανατολική Γεωργία. Λόγο το εξαιρετικό έργο του, στις ιστορικές πηγές αναφέρεται ως «Πατριάρχης Αμπχαζίας και Πάσης Γεωργίας, καθολικός»¹⁴⁰. Εξαιτίας της αποίκησης της Αμπχαζίας από τους ειδολάτρες και μουσουλμάνους Απσούα-Αβασγίων, ο Ευθύμιος Α΄ δεν μπορούσε να πηγαίνει στην έδρα του, στην Πιτιούντα.

Στα χρόνια 1614-1639 ο καθολικός της Αμπχαζίας ήταν διάδοχος του πριγκιπάτου Γκούριας Μαλαχία Β΄ (Γκουριέλι), ο οποίος από το 1625 έγινε και κυβερνήτης του Πριγκιπάτου της Γκούριας. Εκείνη την περίοδο, ο πρίγκιπας του Σαμεγκρέλου ήταν Λεβάν Β΄ Νταντιάνι (1611-1657), ο οποίος έπαιξε τον κυρίαρχο ρόλο σε όλη τη Δυτική Γεωργία. Η ηγεμονία του επεκτεινόταν και στην αρχοντία της Αμπχαζίας. Αυτός προσπάθησε να εκχριστιανίσει τους Απσούα-Αβασγίους, που ζούσαν στην Αμπχαζία. Όπως ειπώθηκε πιο πάνω, ο Λεβάν Β΄ βάφτισε 40 χιλιάδες βουνισίους, αλλά λόγω ησχυρής επιρροής της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, δε κατάφερε να τους ενισχύσει στην πίστη. Στη δεύτερη δεκαετία του 17ου αιώνα, βορειοδυτικά της πόλης Σουχούμι, μόνο στην εκκλησία της Πιτιούντας γινόταν η Θεία λειτουργία από τον γεωργιανό ιερέα (βλ. κεφάλαιο 1.1). Στον καθολικό Μαλαχία Β΄ δώθηκε δυνατότητα να πήγαινε κατά καιρό στην Αμπχαζία και να κατασκεύαζε τον Άγιο Μύρο.

Παρ' ολ' αυτά, κάτω από τις συνθήκες πίεσης των απσούα-αβασγίων, ο χριστιανισμός άρχισε να εξαλείφεται στην αρχοντία της Αμπχαζίας. Αυτό αποδεικνύεται από τα γεγονότα, ότι οι εκκλησίες καταστράφηκαν ή κλείστηκαν και τα εκκλησιαστικά κτήματα διαλύθηκαν.

---

140. Καθολικός-Πατριάρχης της Γεωργίας. Τιφλίδα, 2000, σελ. 141-143.

Ο καθολικός Μαλαχίας Β΄ αγωνιζόταν πολύ για την ανανέωση των κτημάτων της εκκλησίας. Σύμφωνα με το μεγάλο βιβλίο καταγραφής της Πιτιούντας, του 1621, το οποίο συνέταξε ο καθολικός Μαλαχίας, στο καθολικοσάτο της Αμπαζίας άνηκε 24 αγροκτήματα με τους αγρότες τους. Περισσότερα αγροκτήματα βρισκόταν νοτιοανατολικά του Σουχούμι, και ήταν μέρος του πριγκιπάτου του Σαμεγκρέλου. Στα βοριοδυτικά του Σουχούμι, δηλαδή, στο έδαφος αρχοντίας της Αμπχαζίας, όπου είδη κατοικούσαν οι Απσούα-Αβάσγιοι, κανένα κτήμα δεν λειτουργούσε πιά στο καθολικοσάτο της Αμπχαζίας¹⁴¹.

Στα χρόνια 1640-1657 ο καθολικός της Αμπχαζίας ήταν Μάξιμος Α΄ (Ματσουτάτζε), ο οποίος, λόγω της ιδιαίτερης ευσέβειας του, θεωρήθηκε άγιος άνθρωπος. Βασικά αυτός βρισκόταν στο οίκο του πρίγκιπα Νταντιάνι Λεβάν Β΄, αλλά πήγαινε και στο Κουταΐσι. Όμως δεν έχουμε καμιά πληροφορία αν πήγαινε στην Πιτιούντα. Ο Μάξιμος Α΄ πολλές φορές ταξίδεψε στα Ιεροσόλημα, όπου έφερνε δωρέα στα γεωργιανά μοναστήρια. Για τον κόπο του, στο μοναστήρι του Σταυρού στα Ιεροσόλημα, τον απεικόνισαν στη τοιχογραφία, μεταξύ των αγίων βασιλιών του 4ου και του 5ου αιώνα Μηριάν και Βαχτάνγκ¹⁴². Σύμφωνα με υπάρχοντα δεδομένα ο καθολικός Μάξιμος Α΄ (Ματσουτάτζε) τάφτηκε στο ίδιο μοναστήρι.

Οι καθολικοί της Αμπχαζίας ήταν: ο Ζαχαρίας (Κβαριάνι) το 1658-1660, ο Συμεών (Τσχετίτζε) το 1660-1666, Ευδαιμόν Β΄ (Σακβαρελίτζε) το 1666-1669, ο Ευθύμιος Β΄ (Σακβαρελίτζε) το 1669-1673. Αυτοί αγωνιζόνταν για την ενίσχυση της εκκλησίας της Αμπχαζίας και την καθοδηγούσαν από το μοναστήρι του Γκελάτι, επειδή οι απσούα-αβάσγιοι δεν τους άφηναν να επισκέπτονται την ενορία και την έδρα τους. Το ίδιο μπόρουμε να πούμε για τον καθολικό Δαβίδ (Νεμσάτζε), ο οποίος διοικούσε το καθολικοσάτο στα χρόνια 1673-1696. Ακριβώς στην εποχή του, οι Αβάσγιοι από τον Βόρειο Καύκασο, με την υποστήριξη των Οθωμανών κατέλαβαν τα εδάφη του πριγκιπάτου του Σαμεγκρέλου και ολοκλήρωσαν την κατοχή των εδάφων από το ποταμό Κελασούρι μέχρι το ποταμό Εγκούρι.

Στη κατεχόμενη περιοχή, οι κατακτητές κατέτρεψαν το χριστιανικό γεωργιανικό πληθυσμό. Τους επιζώντες, για δούλους πούλησαν στη Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ένα μέρος του πληθυσμού μετανάστεψε

---

141. Τζέμαλ Γκαμαχάρια. Αμπχαζία και Ορθοδοξία, σελ. 198-199.

142. Καθολικός-Πατριάρχης της Γεωργίας. Τιφλίδα, σελ. 149.

στις διάφορες περιοχές της Δυτικής Γεωργίας. Την ίδια μοίρα είχε ο ορθόδοξος κλήρος. Οι νεογέννητες κυβερνήτες, μεταξύ των οποίων, - με ιδιαίτερη σκληρότητα διακρίθηκε ο Κβάπου Σαρβασίτζε, σκότωσαν πάνω από εκατό ορθόδοξους κληρικούς. Πολλοί απ' αυτούς διέφυγαν. Ένα μέρος των γεωργιανών κληρικών, διέσωσαν οι καθολικοί ιεραπόστολοι, που ζούσαν στο Σαμεγκρέλο, αλλά στη συνέχεια και την περιοχή εκείνη κατέλαβαν οι Απσούα-Αβάσγιοι. Ο Κβάπου, με την εντολή του απαγόρευσε στους «Έλληνες ιερείς», δηλαδή στους ορθόδοξους ιερείς, χωρίς ειδική άδεια να λειτουργήσουν εντός της Αμπχαζίας. Οι καθολικοί ιεραπόστολοι χρησιμοποίησαν την κατάσταση αυτή και ενίσχυσαν τις δραστηριότητές τους στην Αμπχαζία. Στην επιστολή τους που στάλθηκε στο τμήμα της προπαγάνδας του Βατικανού, λέγεται: «η κατάσταση στην περιοχή ηρέμισε τώρα και οι πατέρες μας αποφάσισαν να μείνουν, ειδικά τώρα, όταν είναι εύκολο να ωφεληθούμε και να έχουμε μεγάλο αποτέλεσμα ανάμεσα στη νεολαία, επειδή δεν υπάρχουν πλέον αντίπαλοι μας οι έλληνες ιερείς για να κηρύξουν»¹⁴³.

Αυτή η επιστολή, που βρέθηκε στα αρχεία του Βατικανού, επιβεβαιώνει με σαφήνεια, ότι στο τέλος του 17ου αιώνα οι Απσούα-Αβάσγιοι κατέστρεψαν το ορθόδοξο χριστιανικό πληθυσμό στη περιοχή της σύγχρονης Αμπχαζίας. Το ιεραποστολικό έργο των καθολικών, που συνεχίστηκε μέχρι το 1700, δεν απέφερε καθόλου καρπούς. Ερειπώθηκαν οι γεωργιανές εκκλησίες, που λειτουργούσαν για πολλούς αιώνες και αποτελούσαν σημαντικά θρησκευτικά και πολιτιστικά κέντρα. Μεταξύ αυτών θα αναφέρουμε τον καθεδρικό ναό Πιτιούντας, οι έδρες των επισκόπων Μόκβης και Δράνδας, επίσης οι γεωργιανές εκκλησίες Λίχνης, Ανούχβης, Ανακοπίας, Τσεμπέλης, Κιάτσης, Τσάλας, Τίλιτης και πολλές άλλες. Χάθηκαν για πάντα τα πάνω αναφερθέντα Ιερά κειμήλια, μερικά απ' αυτά ήταν φερμένα από το Βυζάντιο μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης. Πρώτα λήστεψαν και μετά κατέστρεψαν ολοσχερώς τα κτήματα του καθολικοσάτου της Αμπχαζίας. Μόνο στην περιοχή μεταξύ των ποταμών Εγκούρι και Γαλίτζγκα (σημερινή περιοχή Γκάλης), όπου παρέμεινε γεωργιανικός πληθυσμός και επέστρεψε στο Πριγκιπάτο του Σαμεγκρέλου στην αρχή του 18ου αιώνα, διασώθηκαν οι έδρα του επισκοπάτου της Μπέδιας και ο ναός του Ιλόρι, αν και τα δύο είχαν λεηλατηθεί.

Έτσι, η ιστορία του καθολικοσάτου αρχοντίας της Αμπχαζίας στους 8-17ους αιώνες, από μια πλευρά, είναι ιστορία της εξάπλωσης του Χρι-

---

143.Μ. Ταμαρασβίλι. Ιστορία του καθολικισμού. Τιφλίδα, 1902, σελ. 210-212.

στιανισμού, της ίδρυσης των χριστιανικών κέντρων και ακμής του γεωργιανικού χριστιανικού πολιτισμού, από την άλλη όμως, είναι ιστορία κατοχής της Αμπχαζίας από τους Απσούα-Αβασγίους, με τη βοήθεια των Οθωμάνων, εξόντωσης του γεωργιανού πληθυσμού, ερείπωσης των χριστιανικών και πολιτιστικών κέντρων μεγάλης ιστορικής αξίας, δίωξης απ' τη Πιτιούντα του καθολικού της Δυτικής Γεωργίας (Αμπχαζίας), σκοτώματος των ορθοδόξων κληρικών και σκόπιμης καταστροφής των μοναδικών Ιερών κειμηλίων.

1.3. Η νέα Αμπχαζία και οι νέοι Αμπχαζίοι

Αρχίζονταν από τους 16-17ους και στις μεταγενέστερες αιώνες, σε όλο το έδαφος της Αμπχαζίας ξεκίνησε μια μακρά και οδυνηρή διαδικασία σχηματισμού του καινούργιου έθνους, συνίστατο από συγχώνευση του τοπικού χριστιανικού πληθυσμού και των ειδωλολατρών μεταναστών βουνισίων. Ο σχηματισμός αυτός τελείωσε στον 19ο αιώνα. Η συγχώνευση των δύο διαφορετικών εθνών, με διαφορετικές θρησκευτικές αντιλήψεις επηρέασε σημαντικά στη θρησκευτική κατάσταση της Αμπχαζίας, όπου μεταξύ τους αναμείχθηκαν ο χριστιανισμός, ειδωλολατρία και στη συνέχεια προστέθηκε κι ο μουσουλμανισμός. Παρά τις ριζικές δημογραφικές αλλαγές, οι διοικητές της Αμπχαζίας παρέμειναν οι Γεωργιανοί από το οίκο των ευγενών Σαρβασίτζε. Αυτοί ποτέ δεν απαρνήθηκαν από το γεωργιανό κόσμο και από τη γεωργιανή γλώσσα, η οποία και στη νέα Αμπχαζία ήταν μοναδική γλώσσα της επίσημης αλληλογραφίας και της λατρείας. Από πλευράς τους οι βασιλιάδες της Δυτικής Γεωργίας (Ιμερέτης) πάντα θεωρούσαν την Αμπχαζία ως μια περιοχή τους. Αυτό αντικατοπτρίζεται σε χαρτογραφικές και γραπτές πηγές. Ο βασιλιάς της Ιμερέτης Σολομών Α' (1752-1784) είχε τον τίτλο «βασιλιάς της Αμπχαζίας και της Ιμερέτης». Σε μια επιστολή του της 26^{ης} Απριλίου του 1776, ο ίδιος ονομάζει τον εαυτό του «βασιλιάς των Αμπχαζίων, Ιμερετινών, Γκουρίων και κάτοχος όλης της κάτω Ιβηρίας»¹⁴⁴. Όπως βλέπουμε «κάτω Ιβηρία» περιλάμβανε τη Δυτική Γεωργία, συμπεριλαμβανόμενης της πόλης Τσχούμι και ολόκληρης της Αμπχαζίας.

Οι πρίγκιπες του Σαμεγκρέλου (Οντίσι), οι οποίοι έχασαν τον έλεγχο της Αμπχαζίας, ποτέ δεν αρνήθηκαν να την επιστρέψουν πίσω

---

144. Д. Гамахория, Б. Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, с. 649.

στο πριγκιπάτο τους. Αυτοί ονομάζονταν ως ηγέτες «του Οντισίου-Λετσοχούμης-Σβάνων και Αμπχαζίων». Τέτοιο τίτλο είχαν οι ηγέτες του Σαμεγκρέλου Κάτσια Β΄ Νταντιάνι (1758-1788), Γρηγόρης Νταντιάνι (1788-1804) και άλλοι¹⁴⁵. Στις αρχές του 18ου αιώνα, το έδαφος ανάμεσα του Εγγούρι και Γαλιτζγκά επιστράφηκε στην δικαιοδοσία του Σαμεγκρέλου και για την τιμή του ηγέτη Μουρζακάν Σαρβασίτζε, μετονομάστηκε σε Σαμουρζακάνο.

Απο τα τέλη του 17ου αιώνα η επιρροή της Τουρκίας στην Αμπχαζία, όπως επίσης και σε όλη την Δυτική Γεωργία, ήταν πολύ μεγάλη. Η επιρροή αυτή μαλακώθηκε με την απώλεια του φρουρίου του Αζώφ το 1696 και με την εμφάνιση του ρωσικού στόλου στη Μαύρη Θάλασσα. Αυτή η νέα κατάσταση προκάλεσε τη γέννηση του αντιοθωμανικού απελευθερωτικού κινήματος στη Δυτική Γεωργία στις αρχές του 18ου αιώνα. Ιδιαίτερα δραστηριοποιήθηκαν οι ηγέτες του Σαμεγκρέλου και της Αμπχαζίας. Με ενωμένες δυνάμεις επιτέθηκαν τους Οθωμανούς, οι οποίοι ήταν οχυρωμένοι στα κάστρα της Ρούχης και Ανάκλιας. Η Τουρκία αποφάσισε να λάβει δραστηκά μέτρα, αλλά στις κατασταλτικές επιχειρήσεις στη Δυτική Γεωργία, της εμπόδισε η εξέγερση του στρατού στην Κωνσταντινούπολη το 1703 και η ανατροπή της κυβέρνησης. Οι ηγέτες του Σαμεγκρέλου και της Αμπχαζίας συνέχιζαν να επιτίθενται τους Τούρκους.

Ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την περίοδο αυτή μας δίνει ο τούρκος ιστορικός του 18ου αιώνα Μεχμέδ Ρασίδ (Mehmed Rashid), ο οποίος έγραψε: «απο τον πληθυσμό των χωρών της Γεωργίας, οι Μεγγρέλοι, Γκούριοι και Αμπχάζιοι εξεγερμένοι, εδώ και αρκετό καιρό αρνούνται να πληρώνουν λεφτά»¹⁴⁶. Στην περίπτωση αυτή, ιδιαίτερη σημασία δίνεται στα λόγια του Τούρκου ιστορικού που αναφέρεται στο γεγονός, ότι η Αμπχαζία παρά τις πολιτικές αναταραχές στη Γεωργία, ήταν μέρος «της Γεωργίας» και εννοείται ότι οι Τούρκοι το ήξεραν πολύ καλά, εφ' όσον η Δυτική Γεωργία ήταν υπό την επιρροή της Τουρκίας.

Στον 18ο αιώνα, η Ρωσία χρησιμοποίησε το περιστατικό της πτώσης της δυναστείας των Σαφαβίδων στο Ιράν (1722) και δραστηριοποιήθηκε προς την Κασπία Θάλασσα. Αυτή η δραστηριότητα προκάλεσε ανησυχία της Τουρκίας, η οποία απο πλευράς της επίσης επωφελή-
145. Στο ίδιο βιβλίο, σελ. 287, 650.

146. Πληροφορίες του Μεχμέτ Ράσιτ για τη Γεωργία και για τις μερικές γειτονικές χώρες. Το τουρκικό κείμενο με γεωργιανή μετάφραση δημοσίευσε, μελέτες και σχόλια πρόσθεσε Β. Τσοτσίε β. Τιφλίδα, 1976, σελ. 21/35.

θηκε απο το ίδιο περιστατικό και κατέλαβε μερικά τμήματα του Ιράν. Το 1723 η Τουρκία κατόρθωσε να σταματήσει την πορεία της Ρωσίας προς την Κασπία Θάλασσα και το Ιούνιο του ίδιου έτους κατέλαβε και τη Τιφλίδα. Ταυτόχρονα για την ενίσχυση της θέσης της στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας άρχισε να χτίζει τα κάστρα στο Πότι και στο Σουχούμι. Οι Τούρκοι βρίσκονταν στην Ανακοπία και στην Μπιτσβίντα (Πιτιούντα). Παρά τις συνεχές επιθέσεις των Αμπχαζίων, η κατασκευή του κάστρου του Σουχούμι συνεχίστηκε απο τους Τούρκους.

Η Αμπχαζία εκείνης της περιόδου ήταν καταφύγιο των δουλέμπορων και ληστών. Οι ηγέτες δεν έλεγχαν την κατάσταση. Στα τέλη της τρίτης δεκαετίας του 18ου αιώνα, ο ηγέτης της Αμπχαζίας Μανούτσαρ Σαρβασίτζε απελάθηκε απο την κυβέρνηση και μαζί με τους δύο αδελφούς του πήγε στη Τουρκία και ανέλαβε το υπουργήμα εκεί. Στη θέση του διορίστηκε ο Απσούα ευγενής Ασλάν μπέι Γκετσιμί. Οι αδελφοί Σαρβασίτζε όμως, τα βρήκαν με τους Τούρκους, πήραν το Ισλάμ και 1744, Ζουράμπ Σαρβασίτζε, ένας απο τους αδελφούς έγινε διοικητής του Σουχούμι. Η Τουρκική φρουρά βρισκόταν ακόμα στο Σουχούμι και ήταν αρκετά δυνατή.

Στα χρόνια 1768-1774 εξελίχθηκε ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος. Το 1769 το Ρωσικό στρατιωτικό σώμα εισήλθε στη Γεωργία. Σχεδίαζε να εκδιώξει τους Τούρκους απο τις ακτές της Μαυρής Θάλασσας, αλλά δεν το κατάφερε. Ο διοικητής του Σουχούμι Ζουράμπ Σαρβασίτζε, απο την αρχή υποστήριξε τους Τούρκους, αργότερα όμως όχι μόνο τους εγκατέλειψε, αλλά κατάφερε προσωρινά να καταλάβει το φρουρίο του Σουχούμι. Με τη Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή της 21ης Ιουλίου του 1774, μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας, η Ρωσία πήρε μεγάλο πλεονέκτημα. Εκτός απο την απόκτησης ορισμένων εδαφών, ο εμπορικός της στόλος πήρε το δικαίωμα ελεύθερης ναυσιπλοΐας στη Μαύρη Θάλασσα και της διάσχισης στους πορθμούς Βοσπόρου και Δαρδανελίων. Σύμφωνα με το άρθρο 23 της Συνθήκης αυτής, το βασίλειο της Ιμερέτης απαλλάχθηκε απο την υποχρέωση να απονέμει φόρο υπέρ της Τουρκίας. Παρ' όλα' αυτά, η Τουρκία προσπαθούσε να διατηρήσει και να ενισχύσει τις θέσεις της στη Γεωργία. Απο το 1780, οι Τούρκοι άρχισαν να υποστηρίζουν τον νέο ηγέτη της Αμπχαζίας Κελές Μπέι, ο οποίος με την βοήθεια των Τούρκων ενίσχυσε τις θέσεις του και κατάφερε να μαζέψει την εξουσία στα χέρια του.

Στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα η κατάσταση των

Γεωργιανών πολιτικών μονάδων άλλαξε εντελώς, λόγω της Συνθήκης του Γκεώργιεφσκ του 1783, που υπογράφηκε μεταξύ της Ρωσίας και του Βασιλείου Κάρτλης και Καχέτης (Ανατολική Γεωργία), σύμφωνα με την οποία η Ρωσία έπαιρνε υπο κηδεμονεία της το Βασίλειο αυτό.

Με τη Συνθήκη αυτή, κάπως περιοριζόταν η κυριαρχία της Γεωργίας, αλλά η χώρα διατηρούσε την ανεξαρτησία της και παρέμεινε ως αντικείμενο του Διεθνούς Δικαίου. Επιπλέον, σύμφωνα με το μυστικό άρθρο 4, της Συνθήκης, η Ρωσία δεσμευόταν να υποστηρίξει το βασίλειο Κάρτλης και Καχέτης στον αγώνα της επανένωσης όλων των γεωργιανών ιστορικών εδάφων. Επομένως αυτή η συνθήκη είχε άμεση σχέση με την Αμπχαζία, την οποία ως μέρος του πριγκιπάτου του Σαμεγκρέλου (της Γεωργίας) αναγνώριζαν και στη Ρωσία. Κατά τον «ιστορικό χάρτη της Ρωσικής Αυτοκρατορίας» του 1793, η Γεωργία θεωρείται ως καινούργιο έδαφος της επιρροής της Ρωσίας και τα βορειοδυτικά σύνορά της σημειώνεται στην Αζοφική θάλασσα¹⁴⁷. Στον χάρτη επίσης σημειώνεται οι γεωργιανές επαρχίες της Ιμερέτης και του Σαμεγκρέλου. Το μυστικό άρθρο της Συνθήκης του Γκεώργιεφσκ περιελάμβανε την αποκατάσταση του βασιλείου της Γεωργίας εντός των ορίων που καθορίζονταν στο «ιστορικό χάρτη της Ρωσικής Αυτοκρατορίας». Η Ρωσία όμως, όχι μόνο δε τήρησε τις δεσμεύσεις της, αλλά το 1801 κατήργησε το βασίλειο της Κάρτλης και Καχέτης και επέβαλε άμεση Ρωσική διακυβέρνηση. Το 1802 δημιουργήθηκε η «κυβέρνηση της Γεωργίας», στην οποία τα πόστα ανέλαβαν οι αρχηγοί των ρωσικών στρατευμάτων του Καυκάσου και ονομάζονταν ως αρχηδιοικητές. Μετά τη δημιουργία της «κυβέρνησης της Γεωργίας», η Ρωσία καταφεύγοντας στο μυστικό άρθρο της Συνθήκης του 1783 προσπαθούσε να «νομιμοποιήσει» την απελευθέρωση των γεωργιανών εδαφών από την τουρκική κατοχή και την ενοποίηση αυτών, όχι όπως είχε δεσμευτεί απέναντι στο Γεωργιανό βασιλιά - στο πλαίσιο ανεξάρτητου κράτους της Γεωργίας, αλλά με τη μορφή της Ρωσικής επαρχίας.

Μετά την καταπάτηση της Συνθήκης του 1783 και της προσάρτησης της Ανατολικής Γεωργίας, η Ρωσία δραστηριοποιήθηκε προς τη Δυτική Γεωργία. Το Δεκέμβριο του 1803, ο ηγέτης του Σαμεγκρέλου Γρηγόρης Νταντιάνι, με τον τίτλο «ο ιδιοκτήτης του Οντισίου, Λετσούμης, Σβανέτης, Αμπχαζίας και όλων των εδαφών της ιδιοκτησίας των

---

147. Essaus from the History of Georgia. Abkhazia.Tbilisi, 2011, p. 496, - Historical Maps № 19.

προγόνων μου» υπέγραψε «το αίτημα» περί της προστασίας του πριγκιπάτου του απο τη Ρωσία και ζήτησε να εισχωρήσει στη Ρωσία «με όλες τις ιδιοκτησίες του, μεταξύ τους και εκείνες όσες δεν έλεγχε εκείνη την περίοδο»¹⁴⁸. Στις ιδιοκτησίες των προγόνων και στις εκείνες που δεν έλεγχε πιά εννοούνταν τα εδάφη έως την Αζοφική θάλασσα (βλ. τον χάρτη της Ρωσίας του 1793).

Είναι αναμφισβήτητο ότι, το «αίτημα» του Γρηγόρη Νταντιάνι, για την εισχώριση στη Ρωσία μαζί με όλα τα εδάφη, ακόμα και με εκείνα, τα οποία είχαν αποσπαστεί προηγουμένως, γράφτηκε στην Αγία Πετρούπολη ή με την εντολή της, εις βάσιν της Συνθήκης Γκεώργκιεφσκ του 1783. Το «αίτημα» αυτό και η συμφωνία με τον βασιλιά της Ιμερέτης, εγκρίθηκαν απο το Ρώσο αυτοκράτορα Αλέξανδρο Α΄ στις 4 Ιουλίου του 1804. Το αποτέλεσμα αυτών των συμφωνιών ήταν, ότι η Ρωσία έλαβε «νόμιμο» δικαίωμα για την κατάκτηση του Ανατολικού μέρους της Μαύρης Θάλασσας.

Όλες τις διεργασίες, ό' τι γίνονταν στη Δυτική Γεωργία, με πολύ προσοχή παρακολουθούσε ο άρχοντας της Αμπχαζίας. Απο το 1803, ο άρχοντας Κελές Μπέι άρχισε να σκέφτεται να αλλάξει τον πολιτικό προσανατολισμό. Ο ίδιος εξέφρασε κρυφά την ετοιμότητά του να υποταχτεί τη Ρωσία και μέσω τον πρίγκιπα του Σαμεγκρέλου πρρασπαθούσε να επικοινωνήσει με τον αρχηδιοικητή της κυβέρνησης της Γεωργίας - Παύλο Τσιτσιάνοβ. Στις 27 Οκτωβρίου του 1803, στο γράμμα του, ο Παύλος ο Τσιτσιάνοβ, ειδοποιούσε τον κρατικό καγκελάριο τον Α. Βοροντσόβ: «... Επίσης θεωρώ το καθήκον μου, να αγγίξω την ιστορία του Κελές Μπέι και της αρχοντίας του. Στον 15ο αιώνα, συγκεκριμένα 1414, όταν η Ιβηρία δεν ήταν ακόμα διαλυμένο, αυτός, ο Κελές Μπέι, ήταν γνωστός ως Σαρβασίτζε και η αρχοντία του (δηλ. Αμπχαζία) αποτελούσε μια απο τις επαρχίες της Ιβηρίας»¹⁴⁹. Στην ιστορία βασιζόταν και ο υπουργός εξωτερικών της Ρωσίας ο Α. Μπούντμπεργκ, όταν στις 25 Σεπτεμβρίου του 1806 γνωστοποιούσε στον καινούργιο αρχηδιοικητή της Γεωργίας, τον στρατηγό Η. Γκούντοβιτς το θέλημα του αυτοκράτορα για την προσάρτηση της Αμπχαζίας. Στην επιστολή του ο Μπούντμπεργκ εξέφρασε την επιθυμία, τα ρώσικα στρατεύματα να καταλάβουν τα κάστρα του Γκόνιου, Μπατουμίου, του Πότι, της Ανάκλιας Ισγκαούρης (κοντά στο Ταμίσι), του Σουχούμι και της Ανάπας, επειδή «τα κάστρα αυτά, απο τα

148. Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, с. 287.

149. Акты, Собранные Кавказской Археографической Комиссией, т. 2. Тифлис, 1868, с. 463.

αρχαία χρόνια άνηκαν στο βασίλειο της Γεωργίας, οπότε δε γίνεται να μην θέλουμε την προσάρτηση στη Ρωσία όλων αυτών των τόπων»¹⁵⁰. Όπως φαίνεται ο Ρώσος υπουργός ήταν ενήμερος όχι μόνο για την Αμπχαζία, αλλά και για Ανάπα, για τη δικαιοδοσία της στη Γεωργία, η οποία απέχει από την Αμπχαζία 300 χιλιόμετρα και σήμερα ανήκει στη Ρωσία. Βλέπουμε ότι, η Ρωσία άλλη μια φορά χρησιμοποίησε το «νόμιμο» δικαίωμα για την προσάρτηση των τόπων αυτών.

Τό έδαφος της σύγχρονης Αμπχαζίας, όπως και άλλες περιοχές της Γεωργίας, ως ξεχωριστά μέρη μπήκαν στην «προστασία» της Ρωσίας. Στον 9 Ιουλίου του 1805, στο χωριό Μπάντζα (περιοχή Μαρτβίλης), οι ηγέτες του Σαμουρζακάνου Λεβάν και Μανουτσάρ Σαρβασίτζε υπέγραψαν τον όρκο στη γεωργιανή γλώσσα, για την πίστη και αφοσίωσή τους στον ρώσο βασιλιά και στον πρίγκιπα του Σαμεγκρέλου. Στο κείμενο του ορκού, το Σαμουρζακάνο (Αμπχαζία) αναγνωρίζεται ως το ιστορικό έδαφος του Σαμεγκρέλου. Στον όρκο γράφει: «όσο είμαστε οι δούλοι του βασιλιά και επίσης του πρίγκιπα του Σαμεγκρέλου Λεβάν Νταντιάνι, επειδή από τους αρχαίους χρόνους ανήκαμε στον Νταντιάνι»¹⁵¹. Ο όρκος του ηγέτη του Σαμουρζακάνου επισφραγίζεται με τη σφραγήδα του Μιτροπολήτη Τοκοντίντης Βησσαρίων Νταντιάνι.

Τον Μάιο του 1806, ο άρχοντας της Αμπχαζίας Κελές Μπέϊ ζήτησε από τη ρωσική διοίκηση της Γεωργίας, την προσάρτηση της Αμπχαζίας στη Ρωσία και την προστασία από την πιθανή επίθεση της Τουρκίας εναντίον τους. Λόγω της διεθνούς κατάστασης, και πρώτα απ' όλα , για το παράγον της Τουρκίας, η Ρωσία δε βιάστηκε, στο πλαίσιο της «προστασίας» να πάρει την Αμπχαζία υπο κηδεμονεία της.

Η αντιπαράθεση για την Αμπχαζία συνεχίστηκε και στο πλαίσιο του Ρωσοτουρκικού πολέμου, στα χρόνια 1806-1812. Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις κάλυψαν τη λεκάνη απορροής του Δούναβη και το Νότιο Καύκασο. Τον Αύγουστο 1807, τα μέρη υπέγραψαν μια προσωρινή κατάπαυση του πυρός, η οποία διήρκεσε μέχρι το 1809. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, στην Αμπχαζία συνέβησαν σημαντικά γεγονότα. Στις 2 Μαΐου, 1808, ο μεγαλύτερος γιος του Κελές Μπέϊ, ο Ασλάν Μπέϊ, σκότωσε τον πατέρα του, κατέλαβε το θρόνο της Αμπχαζίας και αναγνώρισε την υποταγή του προς τη Τουρκία. Ώς άρχοντα της Αμπχαζίας, τον εαυτό του ανακήρυξε και ένας

---

150. Акты, Собранные Кавказской Археογραφической Комиссией, т. 3. Тифлис, 1869, с. 525-526.

151. Акты, Собранные Кавказской Археογραφической Комиссией, т. 2, с. 527.

άλλος γιός του Κελές Μπέϊ, Σαφάρ Μπέϊ (το βαπτιστικό όνομα - Γεώργιος), ο οποίος πήρε και τον χριστιανισμό, και ήταν γαμπρός (σύζυγος της αδελφής του πρίγκιπα) του πρίγκιπα του Σαμεγκρέλου Γρηγόριου Νταντιάνι. Ο Γεώργιος Σαρβασίτζε κήρυξε τον πόλεμο στον Ασλάν Μπέϊ και ζήτησε τη βοήθεια, όπως απο τη ρωσική διοίκηση της Γεωργίας, έτσι και απο την προσωρινή διοικητή του Σαμεγκρέλου, Νίνο Νταντιάνι (η σύζυγος του Γρηγόρη). Η Νίνο τον έβαλε να ορκιστεί στη πίστη της Ρωσίας. Στην επιστολή του προς τη Νίνο και τον διάδοχο του θρόνου του πριγκιπάτου του Σαμεγκρέλου Λεβάν Ε΄ Νταντιάνι (1804-1840). Ο Γεώργιος Σαρβασίτζε αναλάμβανε την υποχρέωση, ότι μαζί με τους υποτελείς του θα υπάκουε τις διαταγές του αρχηδιοικητή της Γεωργίας. Αυτός ήξερε, ότι μετά την είσοδό του στην «προστασία» της Ρωσίας, η Αμπχαζία, θα επέστρεψε στη διακιοδοσία της Γεωργίας, δε θα την διοικούσαν όμως οι γεωργιανοί βασιλιάδες, αλλά οι Ρώσοι στρατηγοί. Εφ΄ όσον εσείς μου κάνετε να ορκιστώ στην αφοσίωση στον αυτοκράτορα, παρακαλώ να μου μεσολαβήσετε μπροστά του για τη προσάρτηση της Αμπχαζίας στη Ρωσία, - έγραψε ο Γεώργιος Σαρβασίτζε και προσέφετε: «έτσι λοιπόν απο την φροντίδα σας εξαρτάται κατά πόσο θα μου ανοίξετε την πόρτα του αυτοκράτορά μας»¹⁵².

Η μοίρα της Αμπχαζίας πραγματικά εξαρτόταν από το Σαμεγκρέλο. Οι πρίγκιπες του, συνεχώς θύμιζαν τους Ρώσους, πως η Αμπχαζία ήταν ιστορικό μέρος του πριγκιπάτου τους. 8 Ιουνίου του 1808, η Νίνο Νταντιάνι, ζητώντας απο τον αυτοκράτορα Αλέξανδρο Α΄ την προσάρτηση της Αμπχαζίας στη Ρωσία, έγραψε: «Ωστόσο, λόγω των ιστορικών αλλαγών και της αντιπαράθεσης μεταξύ των γειτόνων, η Αμπχαζία αποκόπηκε απο το πριγκιπάτο μας, αλλά επι αιώνες, ο θρόνος της Νικοψίας (Ανακοπίας - συγγρ.) άνηκε στον Λεβάν Νταντιάνι και τους προγόνους του και ο συγχωρημένος Κατσία Νταντιάνι (1758-1788), πατέρας του νεοπεθαμένου Γρηγόρη Νταντιάνι τους έπαιρνε φόρο υποτέλειας, επειδή άνηκαν σ΄ αυτόν»¹⁵³.

Κατά την άποψη της Νίνο, αυτή ήταν μια καλή προϋπόθεση και ένας ευνοϊκός περίοδος για να μπει η Αμπχαζία στην «προστασία» της Ρωσίας. Έτσι λοιπόν, η Αμπχαζία έπρεπε να γίνει μέρος αυτής της «προστασίας» της Ρωσίας, ως «περιοχή της Ιβηρίας» και ως «μέλος του Σαμεγκρέλου».

Για εκείνη την περίοδο, η Ρωσία τυπικά διατηρούσε τους όρους

---

152. Акты, Собранные Кавказской Археологической Комиссией, т. 3, с. 205.

153. Там же, с. 201.

της Συνθήκης με την Τουρκία, και απέφευγε την προσάρτηση της Αμπχαζίας. Αλλά, στις αρχές του Αυγούστου του 1808, προσπάθησε, με τις ενωμένες δυνάμεις του Γεώργιου Σαρβασίτζε και του πρίγκιπα του Σαμεγκρέλου να καταλάβει το Σουχούμι. Οι δυνάμεις αυτές υποστηρίζονταν απο ρωσικές στρατιωτικές μονάδες. Οι ενωμένες δυνάμεις έφτασαν έως το Σουχούμι, αλλά δεν κατάφεραν να το πάρουν.

Μετά το περιστατικό αυτό, το ζήτημα της Αμπχαζίας επιταχύνθηκε. Στις 12 Αυγούστου του 1808, ο Γεώργιος Σαρβασίτζε και οι ευγενείς του, υπέγραψαν στη γεωργιανή γλώσσα συνταγμένο «τα σημεία αιτήματων» για την αποδοχή της Αμπχαζίας στην «προστασία» της Ρωσίας. Ο άρχοντας της Αμπχαζίας, άλλη μια φορά τόνισε ότι, θα ήταν «μαζί με τους υποτελείς του υπάκουος του διοικητή της Γεωργίας». Κάτω απο «τα σημεία αιτήματων» υπάρχει η επιγραφή του ίδιου, όπου αναφέρει, ότι όλα τα προηγούμενα και το παρών αιτήματα ήταν γραμμένο απο τον πρωθιερέα της εκκλησίας του πριγκιπικού οίκου των Νταντιανών Ιωάννη Ιωσελιάνι, ο οποίος με καθαρά καρδιά συμβούλευέ με να γινόμεν υποτελής του αυτοκρατορικού θρόνου»¹⁵⁴. Λαμβάνοντας υπόψη τη διεθνή κατάσταση, η Ρωσία εξακολουθούσε να μην βιάζεται να λάβει την τελική απόφαση. Τον Μάρτιο 1809, η ανακωχή παραβιάστηκε και ξανάρχισαν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η Ρωσία κατάφερε να καταλάβει την Ανάπα στις 15 Ιουνίου και το Πότι στις 15 Νοεμβρίου. Όλα αυτά γεγονότα επιτάχυναν και το θέμα της Αμπχαζίας. Στις 17 Φεβρουαρίου του 1810, ο αυτοκράτορας Αλέξανδρος Α΄ επικύρωσε «τα σημεία αιτήματων». Στις 10 Ιουλίου του ίδιου έτους οι Ρώσοι μπήκαν στο Σουχούμι.

Τα άνω αναφερόμενα δείχνουν, ότι στην «προστασία» της Ρωσίας η Αμπχαζία μπήκε ως μια ιστορική περιοχή της Γεωργίας, ως μέρος του πριγκιπάτου του Σαμεγκρέλου. Στο περιστατικό αυτό, το καθοριστικό ρόλο απονέμετε στην προσωρινή διοικήτρια του Σαμεγκρέλου, στην κόρη του τελευταίου βασιλιά της Γεωργίας, Γεωργίου ΙΒ΄, Νίνο Μπαγκρατιόνι-Νταντιάνι. Αυτή ήθελε, με τη βοήθεια της Ρωσίας να επιστρέψει στο πριγκιπάτο της την Αμπχαζία. Ο αρχηδιοικητής της Γεωργίας Α. Τορμασόβ, στις 11 Ιανουαρίου του 1810, στον υπουργό εξωτερικών της Ρωσίας, στον κόμη Ν. Ρουμιάντσεβ έγραψε, ότι «χάρη της Νίνο δέχτηκε ο Σαφάρ Μπέϊ (Γεώργιος Σαρβασίτζε - συγγρ.) να ζητήσει την «προστασία» και να γίνει υποτελής της Ρωσίας»¹⁵⁵.

154. Там же, с. 209.

155. Акты, Собранные Кавказской Археογραφической Комиссией, т. 4. Тифлис, 1870, с. 393.

Μετά απ' όλα αυτά, δεν αντέχουν την κριτική οι δηλώσεις των εκπροσώπων της σημερινής Ρωσικής ηγεσίας, οι οποίοι προσπαθούν να δικαιολογήσουν την παράνομη απόφαση τους για την «ανακήρυξη ανεξαρτησίας» της Αμπχαζίας με την ψευδοιστορία, ότι η Ρωσία προσάρτησε την Αμπχαζία ανεξάρτητα από τη Γεωργία. Στην πραγματικότητα όμως, στην «προστασία» της Ρωσίας, η Αμπχαζία μπήκε ως μια περιοχή της Γεωργίας και την αλληλογραφία με την ρωσική κυβέρνηση της Γεωργίας, ο Γεώργιος Σαρβασίτζε πραγματοποιούσε με τη γεωργιανή γλώσσα.

Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος συνεχιζόταν. Τελείωσε με την υπογραφή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου στις 28 Μαΐου 1812. Το άρθρο 6, της Συνθήκης αυτής αφορούσε τον Καύκασο. Η Ρωσία υπέρ της Τουρκίας άφηνε το Πότι και η Ανάπα, αλλά υπο την «προστασία» της κράτησε το μεγαλύτερο μέρος της δυτικής Γεωργίας –οι περιοχές της Ιμερέτης, Γκούριας, Αμπχαζίας και του Σαμεγκρέλου.

Στον άρχοντα της Αμπχαζίας δεν υποταγόταν μια περιοχή της Τσεμπέλντας. Στη γεωργιανή γλώσσα συνταγμένο όρκο, για την πίστη στον αυτοκράτορα της Ρωσίας και στον ηγέτη του Σαμεγκρέλου, από την περιοχή αυτή υπέγραψαν οι διοικητές της – οι Μαρσάνια. Με το κάλεσμα του Λεβάν Νταντιάνι, στις 29 Νοεμβρίου του 1815, αυτοί έφτασαν στο Σαμουρζακάνο, στην Οκούμη. Το υπογεγραμμένο έγγραφο αναφέρει: «εμείς, κάτω υπογεγραμμένοι, οι διοικητές της Τσεμπέλντας, οι ευγενείς Μαρσάνια προσφέρουμε το έγγραφο αυτό, στον εξοχότατο πρίγκιπα Λεβάν Νταντιάνι, γνωρίζοντας ότι, οι πρόγονοί μας ήταν υποτελείς των προγόνων σας, και λόγω των γεγονότων διαχωριστήκαμε. Και εφ' όσον, με το έλεός σας θελήσατε να μας ανανεώσετε την πρωταρχική αγάπη και ελεημοσύνη, εμπιστεύοντας τις αληθινές σας προθέσεις, με τον όρκο πάνω στο Κοράνι, θέλουμε να σας διαβεβαιώσουμε ότι, μέσω εσάς θα είμαστε πιστοί του αυτοκράτορα της Ρωσίας Αλέξανδρο Παύλοβιτς και των διωρισμένων απ' αυτόν διοικητών. Θα τηρούμε τις εντολές σας και θα είμαστε ενεντίον των εχθρών της Ρωσίας και των δικών σας...»¹⁵⁶. Έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι, οι μουσουλμάνοι διοικητές της Τσεμπέλντας, ορκίστηκαν στο Κοράνι μπροστά στους ορθόδοξους κληρικούς – του Μιτροπολίτη Γρηγόρη (Τσικοβάνι), αρχιμανδρίτης Γεώργιο Κουχαλασβίλι και του πρωθιερέα

---

156. Акты, Собранные Кавказской Археографической Комиссией, т. 5. Тифлис, 1873, с. 507-508.

Ιωάννη Ιωσελιάνι. Από το έγγραφο αυτό, το οποίο επικυρώθηκε με τη σφραγήδα του Μητροπολίτη Γρηγόρη, φαίνεται πως η Τσεμπέλντα, κατά την αναγνώριση των διοικητών της (και με πολλές άλλες πηγές) ήταν μέρος του Σαμεγκρέλου έως τον 17ο αιώνα. Αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο οι διοικητές της ορκίστηκαν στην πίστη του αυτοκράτορα της Ρωσίας και του Λεβάν Ε΄ Νταντιάνι.

Ακόμα και μετά την υπογραφή των «σημείων αιτημάτων» και του «όρκου», οι Αμπχάζιοι δε σταμάτησαν την αντίστασή τους εναντίον της Ρωσίας, έως τα τέλη της δεκαετίας '70 του 19ου αιώνα. Αυτή η αντίσταση μετατράπηκε σε μια άνιση αιματηρή μάχη κατά της Ρωσίας. Ούτε η Τουρκία ήθελε να εγκαταλείψει την Αμπχαζία και ολόκληρη τη Δυτική Γεωργία, και να τηρήσει τους όρους της ειρηνευτικής Συνθήκης του Βουκουρεστίου. Με την υποστήριξη της Τουρκίας και την βοήθεια της πλειοψηφίας του πληθυσμού της Αμπχαζίας, ο Ασλάν Μπέι προσπάθησε να γυρίσει στην Αμπχαζία το 1813, αλλά μάταια.

Το 1817, η αρχή του Ρωσοτούρκικου πολέμου, αύξησε τη στρατιγική σημασία της περιοχής της Αμπχαζίας. Η Ρωσία στην πραγματικότητα έλεγχε το σουχούμι μόνο με 500 στρατιώτες, ενώ χρειαζόταν να ελέγξει την Αμπχαζία και ολόκληρη βορειοδυτική άκρη της Μαύρης Θάλασσας, απ' όπου οι Καυκάσιοι βουνίσιοι, μαχητές για την ελευθερία συνδεύονταν με τον έξω κόσμο και έπαιρναν την βοήθεια απο' κεί.

Οι βασικοί σύμμαχοι τους σε αυτόν τον αγώνα ήταν η Αγγλία και η Τουρκία. Για τον λόγο αυτό η Ρωσία υποστήριξε τον Γεώργιο Σαρβασίτζε, κυβερνήτη της Αμπχαζίας. Αυτή η υποστήριξη συνεχίστηκε έως το 1818, όταν η Ρωσία κατάφερε να καθισχύσει την κατάσταση με τους ανυπότακτους Αμπχαζίους. Οι αιματηρές μάχες όμως διαδραματίστηκαν το 1821 και 1824. Ο αρχηγός των εξεγερμένων Αμπχαζίων ήταν ο Ασλάν Μπέι. Μετά τις μεγάλες προσπάθειες της Ρωσίας, αυτές οι εξεγέρσεις καταστάθηκαν μέσω της στρατιωτικής δύναμης της.

Παρά τη στρατιωτική υποστήριξη της Ρωσίας, ο κυβερνήτης της Αμπχαζίας Γεώργιος Σαρβασίτζε, δεν έλεγχε την κατάσταση στην περιοχή του. Η κατάσταση δεν άλλαξε ούτε μετά το θάνατό του (1821). Ο άμεσος διάδοχος του - Δημήτρης Σαρβασίτζε, ο οποίος μεγάλωσε στην Ρωσία, έγινε θύμα συνωμοσίας εναντίον του το 1822. Στις 14 Φεβρουαρίου 1823, στην Αμπχαζία ενθρονίστηκε ο Μιχαήλ Σαρβασίτζε, και η δύναμη του οποίου, επίσης βασιζόταν πάνω στα ρωσικά όπλα. Έτσι συνεχίστηκε μέχρι τα τέλη της 2^{ης} δεκαετίας του 19ου αιώνα. Η Ρωσία καταλάβανε,

ότι για τη δημιουργία σταθερότητας στην Αμπχαζία, εκτός από τις κατασταλτικές στρατιωτικές επιχειρήσεις, χρειαζόταν να ληφθούν και άλλα μέτρα. Πρώτα απ'όλα, ήταν αναγκαίο να διευκρινιστούν οι σχέσεις τους με την Τουρκία, επειδή αυτή ήταν πίσω από κάθε εξέγερση των Αμπχαζίων. Η Ρωσία επωφελήθηκε με την οδυνηρή κατάσταση, που λόγο της εξέγερσης των Γεντισάρων στην Κωνσταντινούπολη, δημιουργήθηκε στην Τουρκία και έκανε πρόταση προς αυτήν, για την ανανέωση των ειρηνευτικών συνομιλιών. Κατόπιν διαπραγματεύσεως στην 1η Ιουλίου 1826 υπεγράφη η Σύμβαση του Άκκερμαν. Σε σχέση με τη Γεωργία, η Σύμβαση επιβεβαίωνε τους όρους της προαναφερθείσας συνθήκης ειρήνης του Βουκουρεστίου. Αυτή η Σύμβαση ήταν προσωρινή ανακούφιση και υποχώριση για την Τουρκία, αλλά η υπογραφή της έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μετατροπή της κατάστασης στην Αμπχαζία προς όφελος της Ρωσίας. Στις 20 Δεκεμβρίου 1827, ο σουλτάνος Μωάμεθ Β' μονοπλευρώς κατάργησε τη σύμβαση Άκκερμαν.

Το γεγονός αυτό έγινε ετία του Ρωσοτουρκικού πολέμου του 1828-1829. Στις 2 Σεπτεμβρίου 1829 υπογράφηκε Συνθήκη της Αδριανούπολης. Η Τουρκία αναγνώρισε τη κυριαρχία της Ρωσίας πάνω στις περιοχές της Ιμερέτης, Γκούριας, Αμπχαζίας και του Σαμεγκρέλου, επίσης πάνω στις πόλεις Πότι, Αχαλτσίχε και Αχαλκαλάκι.

Μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα, οι ρωσικές στρατιωτικές και διπλωματικές επιτυχίες είχαν μειώσει το κίνημα αντίστασης στην Αμπχαζία. Οι περισσότεροι ηγέτες ανταρτών αρνήθηκαν προσωρινά να πολεμήσουν με εναντίον της Ρωσίας και ορκίστηκαν για την υποταγή σ' αυτήν. Συνεπώς, ενισχύθηκε η εξουσία του άρχοντα της Αμπχαζίας - Μιχαήλ Σαρβασίτζε. Αυτή ήταν μια περίοδος, που η Ρωσία ανέπτυξε μια νέα τακτική ενάντια στους βουνισίους του Καυκάσου. Η νέα τακτική προτίμησε να διεξάγει ξεχωριστές κατασταλτικές πράξεις. Για τέτοιες επιχειρήσεις, δημιουργήθηκαν στρατιωτικές βάσεις στην ακτή της Μαύρης Θάλασσας, από την Ανάπα έως το Πότι. Στις αρχές της δεκαετίας του '30, τέτοιες βάσεις τοποθετήθηκαν στο έδαφος της Αμπχαζίας, ειδικότερα στις περιοχές Γκάγκρας, Μπιτσβίντας και Μπομπόρας.

Για να εφαρμόσει τη νέα αυτή τακτική ενάντια βουνισίων, δηλαδή να ενεργήσει με τις κατασταλτικές δράσεις, η Ρωσία χρησιμοποιούσε τον άρχοντα της Αμπχαζίας και την αστυνομία της περιοχής. Για παράδειγμα, τον Μάιο του 1837 και τον Ιούλιο του 1840, η αστυνομία της Αμπχαζίας συμμετείχε ενεργά στην ειρήνευση του πληθυσμού της Τσε-

μπέλντας¹⁵⁷. Τον Οκτώβριο του 1841, ο Μιχαήλ Σαρβασίτζε, μαζί με τους 1500 αστυνομικούς, συμμετείχε στη επιδρομή των ρωσικών στρατευμάτων, εναντίων των Σαπσούγων και Νατουχαίων, στο κάψιμο των σπιτιών τους και την απέλαση τους από την Αμπχαζία. Για τον «ηρωισμό» αυτό ο Μιχαήλ Σαρβασίτζε επαξιώθηκε τον έπαινο από τη ρωσική διοίκηση¹⁵⁸. Δυστυχώς, όσο η αστυνομία της Αμπχαζίας, τόσο της Γεωργίας πολλές φορές έχουν συμμετάσχει στις μάχες κατά των άμαχων βουνισίων. Με τη στρατιωτική άποψη, η αστυνομία δεν ήταν ισχυρή δύναμη, αλλά ακόμη και η συμβολική συμμετοχή ενός τέτοιου σχηματισμού εναντίων των άλλων καυκασίων φυλών, είχε μεγάλη πολιτική σημασία για τη Ρωσία. Με αυτό τον τρόπο προσπαθούσε να απομονώσει την καθεμία φυλή και να τους επιβάλει να διαμάχονται μεταξύ τους. Πρέπει να σημειωθεί, ότι αυτή η απόπειρα «έχει καρποφορήσει» και οι συνέπειές της παραμένουν στον Καύκασο έως τις ημέρες μας.

Το θέμα της Αμπχαζίας, πάλι έγινε σημαντικό, κατά τη διάρκεια του ανατολικού πολέμου (1853-1856), γνωστού και ως πολέμου της Κριμαίας. Τον Μάρτιο-Απρίλιο του 1854, οι ρωσικές στρατιωτικές μονάδες, με τη βοήθεια του Μιχαήλ Σαρβασίτζε αποχώρησαν από την Αμπχαζία. Τον Μάρτιο του 1855, στο Σουχούμι εισήλθαν Τουρκικά στρατεύματα. Οι περισσότεροι Αμπχάζιοι υποστήριζαν τους Τούρκους.

Όπως είναι γνωστό, η Ρωσία έχασε τον πόλεμο στην Κριμαία και στα Βαλκάνια, αλλά νίκησε στον Καύκασο. Η κατάσταση δεν άλλαξε, ούτε μετά την είσοδο στο Σουχούμι των 45 χιλιάδων Τούρκων στρατιωτών, με τον αρχηγό Ομάρ Πασά το 1855. Ο στόχος του ήταν καταλαμβάνοντας τη Γεωργία να βοηθήσει τους υπερασπιστές του Κάρς. Επειδή όμως το Νοέμβριο του 1855, οι Ρώσοι κατάφεραν να πάρουν το Κάρς, η στρατιωτική αποστολή στη Δυτική Γεωργία, του Ομάρ Πασά έχασε το νόημά της. Τον Φεβρουάριο του 1856, οι Τούρκοι εγκατέλειψαν την Αμπχαζία και ολόκληρη τη Δυτική Γεωργία. Βάση της Συνθήκης του Παρισίου, τον Μάρτιο του ίδιου έτους, η Ρωσία διατήρησε τον Καύκασο, αλλά τα σαντζάκια του Κάρς και της Μπεγιαζίτης επέστρεψε στην Τουρκία, την οποία απαγόρευσε την ανάπτυξη του στόλου πολεμικού ναυτικού στη Μαύρη Θάλασσα και την ενίσχυση των λιμανίων της.

Μετά τον ανατολικό πόλεμο, η Ρωσία εξαρχής κατέλαβε την Αμπ-

---

¹⁵⁷. Акты, Собранные Кавказской Археογραφической Комиссией, т.VIII. Тбилиси, 1881, с. 457 – 463; σταίδια, т. IX, Тбилиси, 1884, с. 492 – 493.
¹⁵⁸. Акты, Собранные Кавказской Археογραφической Комиссией, т. IX. Тбилиси, 1884, с.513 – 519.

χαζία και τοποθέτησε οι στρατιωτικές μονάδες της στην παραθαλάσσια ζώνη της Μαύρης Θάλασσας. Εισήχθει η θέση του αρχηγού του στρατού της Αμπχαζίας. Το βήμα αυτό, ταυτόχρονα είχε ως στόχο την ενίσχυση του ελέγχου πάνω σε όλη την αρχοντία, ο οποίος πιο πολύ ενισχύθηκε με την υποταγή της Αμπχαζίας στον Γενικό κυβερνήτη του Κουταΐσι. Εκτός απ' αυτό η αυτοκρατορική κυβέρνηση σκεφτόταν για την κατάρνηση αρχοντίας της Αμπχαζίας και την εισαγωγή της άμεσης ρωσικής διακυβέρνησης στην περιοχή αυτή. Η τελική απόφαση δεν πάρθηκε όμως εκείνη την περίοδο, λόγω ότι, η Ρωσία ετοιμαζόταν να υποτάξει όλο το βόρειο Καύκασο και η υποστήριξη των Αμπχαζίων και του Μιχαήλ Σαρβασίτζε θα ήταν πολύ χρήσιμο.

Στην τελευταία φάση του πολέμου της Ρωσίας στον Καύκασο, ο άρχοντας και η αστυνομία της Αμπχαζίας, μαζί με τους Ρώσους πολέμησαν εναντίον των Καυκασίων. Για παράδειγμα: Τον Αύγουστο του 1860, η αστυνομία της Αμπχαζίας, 3 χιλιάδες άτομα, συμμετείχαν στη μάχη εναντίον της φυλής Πσχού¹⁵⁹. Τον Μάιο του 1864, η αμπχαζική αστυνομία της Τσεμπέλντας ανάγκασε τη φυλή Αϊμπγκα να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να μεταναστεύσουν στην Τουρκία. Στην παρέλαση της «νίκης», η οποία έγινε στις 21 Μαΐου του ίδιου έτους και αφιερώταν στη λήξη του πολέμου, μαζί με τους Ρώσους, πήραν το μέρος οι αστυνομίες της Αμπχαζίας και της Γεωργίας¹⁶⁰. Οι αυτονομιστές ιστορικοί, οι οποίοι είναι ειδικευμένοι στην παραποίηση της ιστορίας, τονίζουν συνεχώς το γεγονός, ότι οι Γεωργιανοί, μαζί με τους Ρώσους καταπολεμούσαν εναντίον των Καυκασίων και ότι το 1864, στην παρέλαση της «νίκης» επίσης έλαβαν μέρος¹⁶¹. Την ίδια στιγμή όμως, κρύβουν απο τους αναγνώστες τα γεγονότα του «ηρωισμού» αστυνομίας της Αμπχαζίας εναντίον των Καυκασίων (Σαψούγων, Νατουχαίων), μεταξύ τους και των ίδιων των Αμπχαζίων (Τσεμπέλοι, Πσχού, Αϊμπγκα). Δεν τους λένε τίποτα για τις επιδρομές, κάψιμο σπιτιών και την εκδίωξή τους στην Τουρκία. Οι διαστρεβλωτές της ιστορίας κρύβουν επίσης το γεγονός της συμμετοχής τον άρχοντα της Αμπχαζίας Μιχαήλ Σαρβασίτζε και των αστυνομικών μονάδων της περιοχής αυτής, στη παρέλαση της «νίκης».

159. Акты, Собранные Кавказской Археографической Комиссией, т. XII. Тбилиси, 1904, с. 859 – 860.

160. Покорение Западного Кавказа и окончание кавказской войны. Исторический очерк. Составил С. Эсадзе. Тифлис, 1914, с. 167 – 174.

161. О. Бгажба, С. Лакоба. История Абхазии. Сухуми, 2015, с. 244.

Δύο μήνες πριν την λήξη του πολέμου της Ρωσίας στον Καύκασο, στις 27 Μαρτίου του 1864 ο εκπρόσωπος του αυτοκράτορα Μιχαήλ Ρομανόβ (αδελφός του αυτοκράτορα Αλέξανδρου Β΄) μπροστά στον υπουργό πολέμου, έθεσε το ζήτημα της αναγκαιότητας και σκοπιμότητας κατάργησης της αρχοντίας της Αμπχαζίας. Σύμφωνα με την πρότασή του, έπρεπε να γίνει κατάργηση της αρχοντίας, δημιουργία της στρατιωτικής περιοχής του Κουταΐσι, υπο τον έλεγχο του αρχηδικοικτητή, και ίδρυση των οικισμών για τους Καζάκους εώς την αρχή του ποταμού Εγκούρι¹⁶². Τον Απρίλιο του 1864, ο αυτοκράτορας ενέκρινε το σχέδιο του εκπροσώπου του. Το «μανιφέστο» της 17 Φεβρουαρίου του 1810, περί της αποδοχής της Αμπχαζίας στην προστασία της Ρωσίας, έχασε την νομική του ισχύ.

Μετά την ολοκλήρωση του πολέμου στον Καύκασο (21 Μαΐου 1864), η αρχοντία της Αμπχαζίας έχασε τη σημασία της και η άποψη για την κατάργησή της τέθηκε σε ισχύ. Τον Ιούνιο 1864, ο διοικητής της Αμπχαζίας Μιχαήλ Σαρβασίτζε απολύθηκε και η ρωσική διοίκηση εισήχθει στην περιοχή. Δημιουργήθηκε το στρατιωτικό τμήμα του Σουχούμι. Το 1883 ονομάστηκε περιοχή του Σουχούμι και εισήλθε στη διοικητική μονάδα του Κουταΐσι. Απο το 1903, η περιοχή αυτή ελεγχόταν απευθείας απο το γραφείο του εκπροσώπου του αυτοκράτορα, αν και τα διοικητικά (αστυνομικά, κινητοποιητικά) και δικαστηκά θέματα περέμειναν υπο την επιμέλεια του Γενικού κυβερνητή του Κουταΐσι. Το 1904, η Γκάγκρα αφαιρέθηκε απο την περιοχή του Σουχούμι και εντάχθηκε στην επαρχία της Μαύρης Θάλασσας.

Η κατάργηση της αρχοντίας της Αμπχαζίας και την εισαγωγή της άμεσης Ρωσικής διοίκησης προκάλεσαν μαζική δυσαρέσκεια του πληθυσμού, οι οποίες έγιναν κύριες αιτίες της εξέγερσης το 1866. Οι αρχές κατέστειλαν άγρια την εξέγερση και το 1867 περισσότεροι απο 20 χιλιάδες Αμπχάζιοι εκδιώχθηκαν στην Τουρκία (μουχατζιρόμπα).

Το επόμενο κύμα μαζικής εκδίωξης των Αμπχαζίων, συνδέεται με τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο στα 1877-1878. Και τότε το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της Αμπχαζίας υποστήριξε τη Τουρκία. Εξαιτίας αυτού, περίπου 32 χιλιάδες μουσουλμάνοι Απσούα-Αβάσγιοι, οι οποίοι κατηγορήθηκαν στην «προδοσία της πατρίδας» αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να μεταναστεύσουν στη Τουρκία. Το περι-

---

162. Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, с. 329-333.

στατικό αυτό, πραγματικά ήταν μια μεγάλη ανθρώπινη τραγωδία. Αρκετοί Αμπχάζιοι όμως, διέφυγαν απ' αυτή την τραγωδία και παρέμειναν στην Αμπχαζία. Σ' αυτό συνέβαλαν σημαντικά οι Γεωργιανοί κληρικοί, οι οποίοι εδώ και πολλά χρόνια ασχολήθηκαν με το ιεραποστολικό έργο στην περιοχή αυτή. Η Ρωσία εκκαθάρισε εντελώς, απο τους αυτόχθονες κατοίκους, ολόκληρα εδάφη απο το ποταμό Ψόου έως το ποταμό Κουμπάν. Οι Καυκάσιοι ή σκοτώθηκαν ή μετανάστευσαν στη Τουρκία. Οι Αμπχάζιοι όμως, λόγω της υποστήριξης του Γεωργιανού κλήρου και όλης της Γεωργιανής κοινωνίας, δεν είχαν την ίδια μοίρα.

Η Ρωσική κυβέρνηση, χρησιμοποίησε άλλα αυστηρότερα μέτρα, για την περαιτέρω δίωξη των «αναξιόπιστων» Αμπχαζίων που παρέμειναν στην Αμπχαζία. Σύμφωνα με το διάταγμα της 31ης Μαΐου του 1880, του αυτοκράτορα Αλέξανδρο Β', όλοι οι Αμπχάζιοι ανακηρύχθηκαν ως «ένοχος έθνος». Αυτό οδήγησε στην διάκριση εις βάρος του λαού και προκάλεσε τους περιορισμούς των κοινωνικό-πολιτικών δικαιωμάτων των Αμπχαζίων.

Μετά την νίκη στον πόλεμο του Καυκάσου, την εξόντωση ολόκληρων εθνών και την εκδίωξη των επιζώντων απο τα σπίτια τους, την αποδυνάμωση των Αμπχαζίων, η Ρωσία ενίσχυσε την ιμπεριαλιστική και αποικιακή της πολιτική στη Γεωργία. Σε σχέση με την Αμπχαζία, αυτό εκφράστηκε, με την ταχεία αποικισμό απο τους Ρώσους, Αρμενίων και άλλων λαών. Εκείνη την περίοδο στις εσωτερικές περιοχές της Αμπχαζίας επέστρεψαν και οι απόγονοι εκείνων των Γεωργιανών, όσοι απο τα τέλη του 17ου αιώνα εκδιώχθηκαν απο' κεί. Απο τα τέλη του 19ου αιώνα, στην Αμπχαζία άρχισαν να επιστρέψουν και οι Έλληνες. Με την απόφαση του αυτοκράτορα Αλεξάνδρου Β', απο το 1861, η Ρωσία έπαιρνε όλον τον χριστιανικό πληθυσμό της Τουρκίας υπο την προστασία της. Απ' αυτή την περίοδο, στην Αμπχαζία εμφανίζονται οι οικισμοί των Ελλήνων της Μικρασίας. Απο τη δεκαετία του '80, του ίδιου αιώνα, η μετανάστευση των Ελλήνων στην περιοχή του Σουχούμι έγινε πιο έντονη και διήρκησε μέχρι το 1917¹⁶³. Η ενίσχυση της ιμπεριαλιστικής και αποικιακής πολιτικής, εκφράστηκε στη προσπάθεια της ρωσικοποίησης των σχολίων και της εκκλησίας, στους περιορισμούς εις βάρος των Γεωργιανών, στην καταδίωξη της γεωργιανής γλώσσας απ' όλους τους τομείς της δημόσιας και της κοινωνικής ζωής, τεχνητά προ-

163. Н. Н. Иоаниди. Греки в Абхазии, с. 14-19; Панкратис Папунидис. Краткая история переселения греков в Грузию, с. 16-17. <http://papounidis.com/istoriya-pere-seleniya-grekov-v-gruziju/>

καλώντας αντιπαράθεση μεταξύ Γεωργιανών και Αμπχαζίων.

Η κυβέρνηση είχε μια πολιτική «μαστιγίου και καρότου» απέναντι των Αμπχαζίων. Μετά την εκδίωξη των Αμπχαζίων (μουχατζιρόμπα) από τα σπίτια τους, η Αμπχαζία αποδυναμώθηκε τόσο πολύ, που δεν αποτελούσε πια την πολιτική δύναμη και επομένως, ούτε την απειλή για την αυτοκρατορία (ειδικά μετά την κατάκτηση του βόρειου Καύκασου). Σ' αυτή την κατάσταση, η κυβέρνηση προσπαθούσε να κατευθύνει τη δυσaráεσκεια των Αμπχαζίων εναντίων των πρωτοπόρων των δημοκρατικών και εθνικο-απελευθερωτικών κινήματων στην περιοχή - των Γεωργιανών. Η πολιτική της «διαίρει και βασίλευε», έφερε τα πρώτα πραγματικά «αποτελέσματά» της, στην περίοδο της δημοκρατικής επανάστασης της Ρωσίας το 1905-1907. Οι Αμπχαζίοι, τότε υποστήριξαν την αυτοκρατορία και όχι την επανάσταση. Οι αιτίες αυτού του φαινομένου π'ρέπει να αναζητηθεί στις ιδιαιτερότητες του κοινωνικού καθεστώτος της Αμπχαζικής κοινωνίας, στην απουσία κοινωνικής καταπίεσης και της ταξικής πάλης, στην αντιγεωργιανή πολιτική του τσαρισμού, στον εκρωσισμό των Αμπχαζίων, στην αποκατάσταση δικαιωμάτων που τους αφαίρεσαν το 1880.

Στις 27 Απριλίου του 1907, ο Νικόλαος Β', έλαβε υπόψη οι «υπηρεσίες» των Αμπχαζίων στα χρόνια της επανάστασης, έδωσε έγκριση στη πρόταση της κυβέρνησης «περί της εξίσωσης του πληθυσμού της περιοχής του Σουχούμι, στα δικαιώματα κατοχής της γής». Έτσι, οι Αμπχαζίοι απελευθερώθηκαν από τον καταπιεστικό και ταπεινωτικό τίτλο του «ενόχου έθνους».

Στην περίοδο της επανάστασης των 1905-1907 και ειδικά μετά την ήττα της, η κυβέρνηση προσπάθησε να εμβαθύνει το χάσμα μεταξύ Γεωργιανών και Αμπχαζίων. Μέσω της εκκλησίας και του σχολείου, στην συνείδηση του πληθυσμού σκόπιμα εισαγόταν από τους ρωσικούς ακαδημαϊκούς κύκλους ανεπτυγμένη ιδεολογία, ότι «η Αμπχαζία δεν είναι Γεωργία».

Στην πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα, στην κοινωνική σκηνή εισήλθαν οι εκπρόσωποι της αμπχαζικής νεολαίας, όσοι είχαν μεγαλώσει με την ιδεολογία αυτή, ήταν επηρεασμένοι από την πολιτική του εκρωσισμού και κυρίως άνηκαν στα κατώτερα στρώματα του πληθυσμού. Ταυτόχρονα όμως, στην αμπχαζιανή κοινωνία ακόμα ήταν ισχυρή η επιρροή των γεωργιανών ευγενών, με τον γεωργιανό προσανατολισμό. Στην παρούσα κατάσταση, η αντιπαράθεση μεταξύ Γεωργιανών

και Αμπχαζίων επιδεινώθηκε. Παρά τις προσπάθειες της κυβέρνησης της Ρωσίας, έτσι κι αλλιώς δεν πέτυχε τον κύριο στόχο - τον διαχωρισμό Γεωργιανών και Αμπχαζίων, όσο στο διοικητικό, τόσο σε εκκλησιαστικό επίπεδο. Τέτοια σχέδια υπήρχαν και σύμφωνα μ' αυτά, έπρεπε να γίνει η προσάρτηση της επαρχίας του Σουχούμι με το ρωσικό κυβερνείο της Μαύρης Θάλασσας, καθώς και το διαχωρισμό της μητρόπολης του Σουχούμι απο τον εξαρχάτο της Γεωργίας. Αυτά τα σχέδια απέτυχαν, όχι μόνο λόγω του πρώτου παγκόσμιου πολέμου, όταν η κυβέρνηση της Ρωσίας δεν είχε το χρόνο να ασχοληθεί με την επαρχία του Σουχούμι, αλλά ήταν αποτέλεσμα κατανόησης της κοινής απειλής απο τους Γεωργιανούς και Αμπχαζίους, επομένως της διατήρησης ενότητας μεταξύ τους και της ενιαίας υπεράσπισης των συμφερόντων της Αμπχαζίας απέναντι στην ρωσική διοίκηση του Καύκασου.

Τον Φεβρουάριο του 1917, με την νίκη της δημοκρατικής επανάστασης και την ανατροπή της μοναρχικής τάξης, στην αυτοκρατορία της Ρωσίας δημιουργήθηκε μια νέα πραγματικότητα.

1.4. Το καθολικοσάτο της Αμπχαζίας του 18ου αιώνα.

Η θρησκευτική κατάσταση στον 19ο και τις αρχές του 20ου αιώνα

Στην πολιτική και θρησκευτική κατάσταση της Δυτικής Γεωργίας του 18ου αιώνα, αρνητικές επιπτώσεις είχαν οι εισβολές της Τουρκίας, κατάκτηση των εκκλησιαστικών κέντρων της Αμπχαζίας απο τους ειδωλολάτρες Απσούα-Αβασγίους και η καταστροφή της χριστιανικής πίστης απ' αυτούς, όπως επίσης η διάδοση του μουσουλμανισμού. Σ' αυτή την πραγματικότητα, η δικαιοδοσία του καθολικοσάτου της Αμπχαζίας «εκ των πραγμάτων» δεν κάλυπτε πια τη νέα Αμπχαζία, αν και «εκ του δικαίου» η περιοχή αυτή παρέμεινε ως το ποιμνιό του και η Μπιστβίντα ως την έδρα του. Οι καθολικοί, που εκδιώχθηκαν απο την αρχοντία της Αμπχαζίας, συνέχισαν τις δραστηριότητές τους στην προσωρινή έδρα του Γκελάτι.

Στα χρόνια 1696-1742, ο επικεφαλής του καθολικοσάτου της Αμπχαζίας ήταν πολύ έξυπνος και δίκαιος κληρικός Γρηγόριος Α' (Λορκιπανίτζε). Είχε μεγάλη σημασία η θετική του επίδραση στην πολιτική ζωή της Δυτικής Γεωργίας, η οποία περιελάμβανε την καλύτερη των σχέσεων μεταξύ των βασιλιάδων και των πριγκίπων, την απαγόρευση του δουλεμπορίου και σε άλλα σημαντικά μέτρα. Χάρη του Γρηγορίου,

έγινε δυνατόν η ελευθέρωση απο την αιχμαλωσία των Αποσούα-Αβασγίων, εκείνων των αγροτών, όσοι ζούσαν στην περιοχή της Γκάλης και άνηκαν στο καθολικοσάτο της Αμπχαζίας. Τους έδωσαν τα σπίτια στο Σαμεγκρέλο. Αυτό συνέβη στις αρχές του 18ου αιώνα.

Όταν η περιοχή αυτή, διατηρώντας ορισμένη αυτονομία και διοικώντας πάλι απο τον αρχοντικό οίκο των Σαρβασίτζε, επέστρεψε στην δικαιοδοσία του πριγκιπάτου του Σαμεγλρέλου, ο Γρηγόριος προσπάθησε νε εκχριστιανίσει, στην Αμπχαζία εγκατεστημένους Αποσούα-Αβασγίους, δίχως αποτέλεσμα όμως¹⁶⁴. Δυστυχώς, αυτός δε μπορούσε να πηγένει στην έδρα του καθολικοσάτου, στη Μπιτσβίντα.

Ο καθολικός Γρηγόριος Α' (Λορτικιπανίτζε) είχε τον τίτλο: «δεσπότης και αρχιεπίσκοπος της Αμπχαζίας», «δεσπότης και αρχιεπίσκοπος πάσης Αμπχαζίας». Το μεγάλο κύρος βεβαιώνεται και απο τον τίτλο, ο οποίος απεικονίζεται σε μια απο τις σφραγήδες του καθολικοσάτου: «Γρηγόρης, ποιμήν εκ του Χριστού, καθολικός πάσης Γεωργίας». Όντως ήταν ποιμένας όλης της Γεωργίας. Μετά το θάνατο του Γρηγόρη (1742), ο καθολικός της Αμπχαζίας έγινε ο εγγονός του βασιλιά της Ιμερέτης Μπαγκράτ Δ' (1660-1681), - ο Βησσαρίων, ο οποίος διεύθυνε το καθολικοσάτο στα χρόνια 1742-1769. Η δικαιοδοσία του νέου καθολικοσάτου κάλυπτε τη Δυτική Γεωργία, αλλά δεν είχε καμία σχέση με την Αμπχαζία, με τους Αποσούα-Αβασγίους και τη Μπιτσβίντα. Σ' εκείνη την περίοδο, λειτουργούσε μόνο μια έδρα της μητρόπολης της Μπεντίας, στην περιοχή Σαμουρζακάνο (σημερινή περιοχή της Γκάλης της Αμπχαζίας), όπου κατοικούσαν οι Γεωργιανοί. Η μητρόπολη αυτή υπαγόταν στον καθολικό Βησσαρίων. Ο Μητροπολήτης της Μπέντιας Μάξιμος (Ιασβίλι), στα χρόνια 1759 και 1761, συμμετείχε στις εκκλησιαστικές συνόδους της Δυτικής Γεωργίας και μαζί με τον βασιλιά της Ιμερέτης, τον καθολικό της Αμπχαζίας και άλλων επίσκοπων, υπέγραψε τις αποφάσεις των συνόδων.

Στις 10 Μαΐου του 1769, ο καθολικός της Αμπχαζίας έγινε, ο αδελφός του βασιλιά της Ιμερέτης Σολομών Α' (1752-1784) - Ιωσήφ (Μπαγκρατιόνι). Το καθολικό θρόνο κατείχε έως το 1776. Σε διάφορα έγγραφα, ο ίδιος αποκαλούσε τον ευατό του: «καθολικός του βόρειου Πόντου και πάντων Αμπχαζίων και Ιμερετινών», «καθολικός-πατριάρχης της Αμπχαζίας-Ιμερέτης-Γκούριας και του Σαμεγκρέλου» δηλαδή πάσης κάτω Ιβηρίας. Όπως και οι προκάτοχοί του, ο καθολικός Ιωσήφ,

---

164. Τζέμαλ Γκαμαχάρια. Αμπχαζία και Ορθοδοξία, σελ. 278-282, 298-307.

επίσης δεν μπορούσε να πηγαίνει στην αρχοντία της Αμπχαζίας, λόγο ότι, για εκείνα τα χρόνια, δεν είχαν καταφέρει να εκχριστιανίσουν τους Απσούα-Αβασγίους, σοβαρή προσπάθεια για το οποίο ούτε καν έγινε μετά τον Γρηγόριο Α'.

Καθ' όλη τη διάρκεια του 18ου αιώνα, παρά της ισλαμικής επέκτασης των Οθωμανών, στους τοπικούς γεωργιανούς ακόμα σώζοταν χριστιανικός πολιτισμός. Οι Απσούα-Αβάσγιοι, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στη «νέα Αμπχαζία» δεν δέχτηκαν ούτε τη μία και ούτε την άλλη γι' αυτούς ξένη θρησκεία, παρέμειναν οπαδοί της ειδωλολατρικής πίστης των προγόνων τους. Στα τέλη του 17ου αιώνα, οι νεοκάτικοι βουνίσιοι κατέστρεψαν (γκρέμισαν) τα ιστορικά εκκλησιαστικά κέντρα και πάνω στις τοποθεσίες των ναών έχτισαν τους βωμούς. Η ίδια κατάσταση επικρατούσε και στην εποχή του τελευταίου καθολικού της Αμπχαζίας Μαξίμου Β' (Αμπασίτζε), ο οποίος διήθυσε το καθολικισμό στα χρόνια 1776-1795.

Ο Μάξιμος Β' άρχισε δυναμικά να επιλύει τα θρησκευτικά και οικονομικά ζητήματα που συσσωρεύθηκαν στον Καθολικισμό της Αμπχαζίας. Ο κύριος στόχος ήταν να επιστραφεί η κανονική κατοικία της Μπιτσβίντας και να αποκατασταθεί η έδρα του καθολικισμού εκεί. Αυτό έγινε το όνειρο ολόκληρης ζωής του Μαξίμου Β'. Ταυτόχρονα, ήταν καλά κατανοητό ότι χωρίς την απομάκρυνση των Οθωμανών από την ανατολική Μαύρη Θάλασσα, από όλη τη δυτική Γεωργία, συμπεριλαμβανομένης της Αμπχαζίας, δε θα ήταν δυνατό η εκπλήρωση του ονείρου. Ως εκ τούτου, συμφώνησε με την πρόταση του βασιλιά της Ιμερέτης - Δαβίδ (1784-1789) να ταξιδέψει στην Αγία Πετρούπολη και να διαπραγματευτεί με την αυτοκράτειρα της Ρωσίας Αικατερίνη Β' (1762-1796).

Οι τρεις πρεσβευτές, απεσταλμένοι του Βασιλείου της Ιμερέτης, με τη συμμετοχή του Καθολικού Μαξίμου Β', συναντήθηκε πραγματικά με την Αικατερίνη Β', στις 29 Δεκεμβρίου 1784, αλλά οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Ρωσίας και του Βασιλείου της Ιμερέτης, για να συνάψουν μια συνθήκη περί της προστασίας απέτυχαν. Αλλά, ο Μάξιμος Β' παρέμεινε στη Ρωσία, όπου συνέχισε τη διπλωματική του αποστολή. Σε μια επιστολή του της 27ης Ιουλίου 1792 προς τον κλήρο της Δυτικής Γεωργίας, ο Καθολικός της Αμπχαζίας έγραψε για το έργο που πραγματοποιήθηκε στον διπλωματικό αγώνα, τους στόχους και τις απογοητεύσεις για τις ανεκπλήρωτες προσδοκίες για τη Μπιτσβίντα και την αρχοντία της Αμπχαζίας. Σύμφωνα με την επιστολή, μετά την απέλαση των Οθωμανών από την πόλη Ανάπα- της Μαύρης Θάλασσας (22 Ιου-

νίου 1791), ο Καθολικός Μάξιμος Β΄ ήταν πεπεισμένος, ότι ο ρωσικός στρατός θα συνέχιζε να προχωράει προς τα νότια, απελευθερώνοντας τη Μπιτσβίντα, την αρχοντία της Αμπχαζίας και όλη τη δυτική Γεωργία. Ήλπιζε επίσης, ότι χάρη στην Αικατερίνη Β΄, θα ανοικοδόμησε το ναό της Μπιτσβίντας. «Αλλά, με τη δύναμη της αμαρτίας μου, κι αυτό δεν επρόκειτο να γίνει και ο αιώνιος πόνος χύθηκε στην ψυχή μου»¹⁶⁵, έγραψε ο Καθολικός στην παραπάνω επιστολή.

Επειδή το όνειρο της απελευθέρωσης της Αμπχαζίας, η επιστροφή και η ανακαίνιση της εκκλησίας της Μπιτσβίντας δεν εκπληρώθηκαν, ο Μαξίμος Β΄ άφησε τον μελλοντικό Καθολικό της Δυτικής Γεωργίας και ολόν το κλήρο τη βούληση του να ολοκληρώσουν αυτή την υπόθεση: «Πάνω απ’ όλα να εργάζεσαι για τον εκχριστιανισμό της Αμπχαζίας και την ανακαίνιση της εκκλησίας της Μπιτσβίντας»¹⁶⁶. Το 1792, ο Καθολικός της Αμπχαζίας Μάξιμος Β΄ (Αμπασίτζε) μετακόμισε στη Λαύρα των σπηλαίων του Κιέβου, όπου απεβίωσε στις 30 Μαΐου 1795 και θάφτηκε εκεί.

Μετά το θάνατο του Μαξίμου Β΄, το Καθολικοσάτο της Αμπχαζίας δεν έπαψε να λειτουργεί, αν και τώρα υπόκειτο στη Μτσκέτα. Το Καθολικοσάτο της Αμπχαζίας, ως μέρος της ενιαίας Γεωργιανής εκκλησίας, διηύθυνε ο Μητροπολίτης του Κουταϊσι, αργότερα άγιος της Γεωργιανής Εκκλησίας, τον Δοσίθεο (Τσερετέλι). Στις αρχές του 19ου αιώνα, όταν η Ρωσία ολοκλήρωσε την προσάρτηση όλης της Γεωργίας, συμπεριλαμβανομένης της Αμπχαζίας, η Γεωργιανή Εκκλησία έχασε επίσης την αυτοκεφαλία της και υποτάχθηκε στην Άγια Σύνοδο της Ρωσικής Εκκλησίας.

Με καταφανή παραβίαση των εκκλησιαστικών νόμων, στον άγιο της Γεωργιανής Εκκλησίας, τον Καθολικό-Πατριάρχη Αντώνιο Β΄, τον οποίο κάλεσαν στην Αγία Πετρούπολη, τερματίστηκε πληρεξουσιότητά του και αντικαταστάθηκε από τον πρώτο εξάρχη της Γεωργίας στις 30 Ιουνίου 1811. Οι Εξάρχες διεύθυναν την Γεωργιανή Εκκλησία μέσω του δικαστηρίου της Άγιας Συνόδου, που ιδρύθηκε το 1814 και αργότερα από το 1815 μέσω του γραφείου της Γεωργίας-Ιμερέτης, της Άγιας Συνόδου.

Στις αρχές του 19ου αιώνα, στην Αμπχαζία (βορειοδυτικά του ποταμού Γαλίτζγκα) δεν λειτουργούσε καμία εκκλησία. Ακόμα και στο Σαμουρζακάνο, όπου κατοικούσαν οι γεωργιανοί, υπήρχε μόνο μία εκκλησία του Αγίου Γεωργίου του Ιλόρι, η οποία υπήχθη στην επισκοπή του Τσαϊσίου. Ο γεωργιανός κλήρος, πρωτίστως η μητρόπολη του Σα-

165. Ιστορικά έγγραφα και αρχεία του Κρατικού Μουσείου της Γεωργίας. ΙΙ. Τιφλίδα, 1953, σελ. 339.

166. Καθολικοί-Πατριάρχες της Γεωργίας, σ. 171.

μεγκρέλου, που συμμετείχε ενεργά στην τύχη της Αμπχαζίας (βλ. Επίσης Κεφάλαιο 1.3), ήταν επιφορτισμένοι με τη δυσκολότερη αποστολή της διάδοσης του χριστιανισμού ανάμεσα των Αμπχαζίων. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτη είναι η ιεραποστολική υπηρεσία του Ιωάννη Ιωσελιάνι, του Συμεών Ζορδανίας, του Ιωάννη Καυταράτζε, του Σολομώντος Ναντιράντζε και άλλων, οι οποίοι στάλθηκαν στην Αμπχαζία πριν τις αρχές της 2ης δεκαετίας του 19ου αιώνα. Αυτοί ανακαίνισαν τις εγκαταλελειμμένες εκκλησίες, συμπεριλαμβανομένης της εκκλησίας που άνηκε στους άρχοντες της Αμπχαζίας στην Λίχνη. Ο Έλληνας έμπορος Γεώργιος Σκαρδανάς, το 1821 έχτισε στο Σουχούμι, μια νέα εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, η οποία λειτούργησε για περισσότερο από έναν αιώνα – μέχρι την εγκαθίδρυση της σοβιετικής κυριαρχίας¹⁶⁷.

Από τα τέλη του 16ου αιώνα, όταν την πόλη Σχούμι/Σουχούμι κατέκτησαν οι Οθωμανοί, και με την βοήθεια τους οι βουνισιοί ειδωλολάτρες, αυτή ήταν η πρώτη τεκμηριωμένη περίπτωση, της κατασκευής (και όχι της ανακαίνησης) μιας νέας εκκλησίας στην Αμπχαζία. Τότε πολλά πράγματα γίνονταν για πρώτη φορά. Στις αρχές της δεκαετίας του 30, στον Σαμουρζακάνο στάλθηκε η πρώτη οργανωμένη αποστολή. Μετά από μια μακρά προκαταρκτική προετοιμασία, το 1834 στην Αμπχαζία έφτασε αποστολή αποτελούμενη από Γεωργιανούς κληρικούς, με επικεφαλής τον Αρχιμανδρίτη Αντόν Νταντιάνι. Η αποστολή αυτή περιλάμβανε εξέχοντες ιεραπόστολους, ορισμένοι εκ των οποίων έμαθαν επίσης την γλώσσα των Αβασγίων και κήρυξαν τον χριστιανισμό στη μητρική τους γλώσσα. Ήταν η πρώτη οργανωμένη Ορθόδοξη αποστολή στην περιοχή από τα τέλη του 17ου αιώνα, όταν οι Αψούα-Αβάσγιοι κατέλαβαν το έδαφος της σύγχρονης Αμπχαζίας και ο σκοπός της ήταν ο εκχριστιανισμός των ειδωλολάτρων και μουσουλμάνων βουνισίων, όσοι είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή πριν από ενάμιση αιώνα. Η αποστολή ξεκίνησε με μεγάλο ενθουσιασμό και πέτυχε σημαντική επιτυχία σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα.

Η διάδοση του Χριστιανισμού στην Αμπχαζία, θεωρήθηκε από το σημαντικό μέρος του πληθυσμού των Αψούα-Αβασγίων, ως μια προσπάθεια επέκτασης και εδραίωσης της πολιτικής επιρροής και της κατοχής της Ρωσίας στην περιοχή. Ο ισχυρισμός αυτός δεν ήταν αβάσιμος. Αυτός είναι ο λόγος, για τον οποίο οι αντίπαλοι της εξάπλωσης

167.Κεντρικό Ιστορικό Αρχείο της Γεωργίας, Ίδρυμα 489, αντίγραφο 1, υπόθεση 54949, φύλλο 1, υπόθεση 58702, Φύλλο 1-6. Н. Н. Иоаниди. Греки в Абхазии, σ. 14; Τζεμάλ Γκαμαχάρια. Αμπχαζία και Ορθοδοξία, σ. 372, 859.

του Χριστιανισμού ενδυνάμωσαν επίσης την προπαγάνδα του Ισλάμ.

Σε αυτή την κατάσταση, οι ρωσικές αρχές, αντί τον εκχριστιανισμό του πληθυσμού και μ' αυτό τον τρόπο της ενίσχυσης των θέσεων της αυτοκρατορίας στην Αμπχαζία, προτιμούσαν να χρησιμοποιήσουν την στρατιωτική δύναμη. Αυτή η πολιτική είχε τεθεί σε εφαρμογή από τα τέλη της δεκαετίας του 1930 και υπονοούσε την αντικατάσταση των γεωργιανών ιεραποστόλων από τους Ρώσους. Ευνοϊκές προϋποθέσεις για αυτό το σχέδιο δημιουργήθηκαν το 1842, όταν ο Αντών Νταντιάνι, επικεφαλής της αποστολής της Αμπχαζίας, διορίστηκε επίσκοπος του Σαμεγκρέλου. Ο αρχηγός της Αμπχαζίας Μιχαήλ Σαρβασίτζε όμως, δεν υποστήριξε το σχέδιο των αρχών. Ο ίδιος, ζήτησε το διορισμό του ηγούμενου Θεοφάνη Γκαμπούνια ως επικεφαλής της αποστολής της Αμπχαζίας, ο οποίος με τη σειρά του, θα ήταν υποταγμένος στον επίσκοπο του Σαμεγκρέλου Αντών Νταντιάνι.

Οι ρωσικές αρχές έλαβαν υπόψη τη βούληση του Μιχαήλ Σαρβασίτζε. Το ιεραποστολικό έργο στην Αμπχαζία διεξήχθη και πάλι από τη μητρόπολη του Σαμεγκρέλου και τον εκπρόσωπό του - Θεοφάνη Γκαμπούνια. Το 1845, ο αρχηγός της ιεραποστολής έγινε ο πνευματικός πατέρας του άρχοντα - ηγούμενος Γκερμάνε Γκογκελασβίλι. Τον ίδιο χρόνο, ο επίσκοπος του Σαμεγκρέλου Αντών (Νταντιάνι), για ιεραποστολικούς σκοπούς έφθασε στην Αμπχαζία, εγκαίνιασε αρκετές ενοριακές εκκλησίες και διόρισε τους γεωργιανούς κληρικούς.

Λόγω στρατιωτικό-πολιτικών στοχών, η διάδοση του χριστιανισμού στην Αμπχαζία διευκολύνθηκε από τον εκπρόσωπο του αυτοκράτορα - Μιχαήλ Βωροντσόφ (1844-1854). Με αυτό τον τρόπο, ο εκπρόσωπος ήθελε να περιορίσει τον κίνδυνο της εξάπλωσης της ιδεολογίας του Μιουριδισμού (του ριζικού Ισλάμ) ανάμεσα στους καυκασίους βουνισίους, οι οποίοι, με τον αρχηγό Ιμάμ Σαμίλ πολεμούσαν ενάντια της Ρωσίας. Ο Μιχαήλ Βωροντσόφ, το 1849 υποστήριξε την πρόταση του Μιχαήλ Σαρβασίτζε, για την ίδρυση της μητρόπολης της Αμπχαζίας.

Τον Απρίλιο του 1851, άνοιξαν την έδρα της Επισκοπής της Αμπχαζίας. Μαζί μ' αυτήν ιδρύθηκε και το Θεολογικό Σεμινάριο της Αμπχαζίας. Με την αλληλογραφία του, ο Βωροντσόφ έπεισε τις ρωσικές κοσμικές και εκκλησιαστικές αρχές, για την ανάγκη διορισμού του Γερμανέ (Γκογκελασβίλι) ως επίσκοπο Αμπχαζίας, όπως επίσης την απασχόληση στην επισκοπή των γεωργιανών και όχι των ρώσων κληρικών¹⁶⁸.

---

168. Акты, собранные Кавказской Археογραφической Комиссией, т. 10. Тбилиси,

Στις 8 Σεπτεμβρίου 1851, στον καθεδρικό ναό της Σιών της Τιφλίδας, χειρωτωνήθηκε ο πρώτος επίσκοπος της Αμπχαζίας Γερμανέ (Γκογκελασβίλι). Το σεμινάριο ανέλαβε ο απόφοιτος της Θεολογικής Ακαδημίας του Καζάν, νεαρός ιερομόναχος Αλέξανδρος (Οκροπιρίτζε) – στο μέλλον δημοφιλής κληρικός και άγιος της Γεωργιανής Εκκλησίας¹⁶⁹. Η συμβολή του Επισκόπου Γερμανέ και ιδιαίτερα του Αλέξανδρου (Οκροπιρίτζε) στην εξάπλωση του Χριστιανισμού μεταξύ των Αμπχαζιών και στην εισαγωγή της σχολικής εκπαίδευσης είναι τεράστια. Αυτή η διαδικασία σταμάτησε κατά τη διάρκεια του πολέμου της Κριμαίας του 1853-1856, αλλά συνεχίστηκε μόλις τελείωσε ο πόλεμος. Μετά τον Επίσκοπο Γερμανέ, ο αρχηγός της επαρχίας της Αμπχαζίας, το 1857-1862, έγινε ο επίσκοπος Γερόντι (Παπιτάσβιλι). Ο βοηθός του ήταν ο ίδιος ο Αλέξανδρος (Οκροπιρίτζε), ο οποίος είχε γίνει αρχιμανδρίτη πιά. Η μεγάλη αξία του τελευταίου θα πρέπει να θεωρηθεί μια επιτυχημένη ιεραποστολική και παιδαγωγική δραστηριότητα μεταξύ των Αμπχαζιών και η ανατροφή των αμπχαζίων κληρικών. Μεταξύ τους ήταν, ο πρώτος ιερέας στην ιστορία των Απσούα-Αβάσγιων, ο Ιωάννης Γκέγκια (χειροτονήθηκε ως ιερέα στις 1 Μαΐου 1855), ο οποίος από το 1859 ήταν ηγούμενος της εκκλησίας της Κοίμησης της Θεοτόκου της Λύχνης και ταυτόχρονα ο δάσκαλος του τοπικού σχολείου. Άφησε ένα αξιοσημείωτο σημάδι στην εκκλησιαστική ιστορία της Αμπχαζίας και μαρτύρησε στις 5 Αυγούστου 1877, όταν η Αμπχαζία ήταν κατεχόμενη από τους Οθωμανούς.

Στα χρόνια 1862-1868, την επαρχία της Αμπχαζίας διέθυε ο επίσκοπος Αλέξανδρος (Οκροπιρίτζε). Με το έργο και την φροντίδα του, κέρδισε την αγάπη και την εμπιστοσύνη της πολυεθνικής ενορίας, συμπεριλαμβανομένης των Αμπχαζίων. Το 1869-1885, την επαρχία της Αμπχαζίας διοικούσε ο δημοφιλής επίσκοπος της Ιμερέτης και άγιος της Γεωργιανής Εκκλησίας - Γαβριήλ (Κικότζε)¹⁷⁰. Με το όνομά του συνδέεται, αποκατάσταση των ιστορικών ναών, που δύο ή τρεις αιώνες νωρίτερα καταστράφηκαν από τους Απσούα-Αβάσγιους, η μαζική κατασκευή νέων ενοριακών εκκλησιών, άνοιγμα των σχολείων, βάπτισμα μέχρι 20 χιλιάδων Αμπχαζίων και άλλα.

1885, σ. 230-232.

169. Τζέμαλ Γκαμαχάρια. Ο Άγιος αρχιερέας Αλέξανδρος (Οκροπιρίτζε) και η Αμπχαζία. Τιφλίδα, 2006.

170. Τζέμαλ Γκαμαχάρια. Άγιος ιερομάρτυρας Γαβριήλ (Κικότζε) και η Αμπχαζία. Τιφλίδα, 2007.

Στα τέλη του 19ου αιώνα, από τον γεωργιανό κλήρο εκτεταμένο ιεραποστολικό έργο στην Αμπχαζία, το πρώτο μεγάλο στάδιο του οποίου ολοκληρώθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1880, προχωρούσε σε εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες. Στην εξάπλωση του Χριστιανισμού παρεμπόδισαν σοβαρά οι μόνιμες εξεγέρσεις των Αμπχαζίων εναντίον της Ρωσίας, οι Ρωσο-Καυκάσιοι και Ρωσο-οθωμανικοί πόλεμοι, ενίσχυση του μουσουλμανισμού, κατάργηση Αρχοντίας της Αμπχαζίας ενάντια στη βούληση του λαού, ανακήρυξη των Αμπχαζίων ως «ένοχος έθνος» απο τον ρώσο αυτοκράτορα, εκδίωξη των Αμπχαζίων στην Τουρκία (μουχατζιρόμπα), η αποικιοποίηση της περιοχής απο τους ξένους κτλ.

Παρά αυτούς και άλλους παρεμποδιστικές παράγοντες, μέχρι την δεκαετία του '80 του 19ου αιώνα, έγινε δυνατόν η αποκατάσταση του χριστιανισμού, ο οποίος με την βοήθεια των Οθωμανών, στους 16-17 αιώνες κατέστρεψαν οι Απσούα-Αβάσγιοι. Αυτή η αποκατάσταση έγινε χάρη των Γεωργιανών ιεραποστόλων στην Αμπχαζία, ειδικά των επίσκοπων Αλεξάνδρου (Οκροπιρίτζε) και Γαβριήλ (Κικότηζε). Με τον εκχριστιανισμό του μεγαλύτερου μέρους των Απσούα-Αβασγίων, όπως προαναφέρθηκε πιο πάνω, διασώθηκε ολόκληρο το έθνος από την εξορία στην Τουρκία, επομένως απο την φυσική εξόντωση, όπως συνέβη απο τους ρώσους εξορισμένες Καυκάσιες φυλές των Ουμπίχων και άλλων. Αυτή ήταν μιά άλλη μεγάλη επιτυχία του γεωργιανού κλήρου και των αρχιερέων.

Η εκκλησιαστική πολιτική της Ρωσίας στη Γεωργία, συμπεριλαμβανομένης της Αμπχαζίας, ήταν σημαντική συνιστώσα της κρατικής πολιτικής εκρωσισμού. Στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής πραγματοποιήθηκε ίδρυση ρωσικών μοναστηριών στην Αμπχαζία. Ο σχηματισμός τους ξεκίνησε τη δεκαετία του '70 του 19ου αιώνα και διήρκησε έως την αρχή του 20ου αιώνα - μέχρι το κομμουνιστικό πραξικόπημα. Τα ρωσικά μοναστήρια ανοίγονταν σκόπιμα σε ιστορικούς ναούς, που αποτελούσαν γεωργιανά εκκλησιαστικά και πολιτιστικά κέντρα. Τα μοναστήρια ανοίχτηκαν στη Μπιτοβίντα (1872), Ανακόπια / Νέο Άθω (1875), Ντράντα (1881), στο Κομάνι (1901), στη Μόκβη (1902). Αυτά τα σημαντικά κέντρα του γεωργιανού πολιτισμού, με τα ρώσικα μοναστήρια, θα έπρεπε να γίνουν, τα κέντρα αποεθνικοποίησης των Γεωργιανών και των Αμπχαζίων.

Μεταξύ των μοναστηριών που εδρεύουν στην Αμπχαζία, ιδιαίτερη προσοχή αξίζει να εστιάσουμε στο μοναστήρι Σιμών του Κανανίτη, του

Νέου Άθωνος. Ιδρύθηκε ως μετοχή της ρωσικής Μονής Παντελεήμονα («Ρουσίτσα») που λειτουργούσε στο όρος Άθω από τον 11ο αιώνα. Οι μοναχοί της ρωσικής μονής του Άθωνος, που θεωρούσαν τους ευατούς τους καταπιεσμένους από τους Έλληνες, στις 8 Φεβρουαρίου 1875, στη Ρωσία και πιο συγκεκριμένα στο Νότιο Καύκασο (όπου ανοικοδομούσαν τους παλιούς ναούς), απαίτησαν τη δημιουργία μετοχής. Το αίτημα υποστηρίχθηκε από τον Νικόλαο Ρομανόφ, αντικαταστάτη του βασιλιά στον Καύκασο. Ο ίδιος, μέχρι το τέλος του ίδιου έτους, τακτοποίησε επίσης, όλα τα θέματα που σχετιζονταν με την ίδρυση της μετοχής της Μονής του Αγίου Όρους. Η Ανακόπια, όπου έπρεπε να ανοίξει το μοναστήρι, μετονομαστηκε σε Νέο Άθως.

Οι πραγματικές προθέσεις των Ρώσων μοναχών του Αγίου Όρους, αποκαλύφθηκαν όταν ζήτησαν, ότι το νεοϊδρυθέν μοναστήρι να δηλωθεί ως ιδιοκτησία μόνο των ρώσων. Ο ηγούμενος της Μονής Νέου Άθωνος - Αρσένιος (Μίνην), στις 6 Φεβρουαρίου του 1876, σχολιάζοντας ένα αίτημα των αγιορειτών πατέρων, στον αρχηγό της διεύθυνσης υποθέσεων των καυκάσιων βουνισίων, έγραψε: «Επειδή το δικό μας μοναστήρι του αγίου Παντελεήμονα βρίσκεται στο εξωτερικό και υπάρχει ένα ελληνικό μέρος εκεί, γνωρίζοντας από την εμπειρία - όπου είναι οι Έλληνες, εκεί πάντα πρέπει να περιμένεις την ακαταστασία και ταραχές, γι' αυτό το λόγο, μου ανέθεσαν να σας παρακαλέσω, επι της έγκρισης της μετάδοσης νέας Μονής του Αγίου Άθωνος, που έχουμε στον Καύκασο, να διευκρινιστεί, ότι η μετοχή είναι αποκλειστική ιδιοκτησία των Ρώσων μοναχών της Μονής Αγίου Παντελεήμονα. Αν αυτό δε θα συμβεί, τότε στο μέλλον, οι Έλληνες, με την πονηριά τους, θα εισέλθουν στον καύκασο, με αφορμή, ότι το καυκασιανό μοναστήρι είναι μετοχή της Μονής του Παντελεήμονος του Αγίου Όρους, όπου μαζί με τους Ρώσους υπάρχουν και οι Έλληνες μοναχοί.

Νομίζω ότι, για κάθε περίπτωση, πρέπει να προστατεύσουμε προσεκτικά το Καυκασιανό μας μοναστήρι από κάθε προσπάθεια των Ελλήνων να συμμετάσχουν σε αυτό. Ας πούμε ότι, αυτό δε θα συμβεί τώρα, αλλά ποιος θα εγγυηθεί για το μέλλον; Και όταν αυτό θα είναι απαγορευμένο νομικά, τότε όλα θα είναι εντάξει νυν και αεί»¹⁷¹.

Παρόμοια ζήτηση ο ηγούμενος της Μονής Νέου Άθωνος, στις 24 Οκτωβρίου 1876, έστειλε στον διευθυντή του τμήματος στρατιωτικών υποθέσεων του Σουχούμι Π. Κράβτσενκο. Το αίτημα των μοναχών του

---

171. Τζεμάλ Γκαμαχαρία. Άγιος ιερομάρτυρας Γαβριήλ (Κικότζε) και η Αμπχαζία, σ. 54-57.

Άθωνος υποστηρίχθηκε από τον Β. Φράνκην και Β. Κράβτσενκο, καθώς και τον Εξάρχη της Γεωργίας - Ιωάννηκ (Ρούντνεβ), ο οποίος στις 31 Δεκεμβρίου 1877, απευθύνθηκε στην Ιερά Σύνοδο της Ρωσικής Εκκλησίας, με αντίστοιχη πρόταση. Όπως Αναμενόταν, το αίτημα των Ρώσων μοναχών του Αγίου Όρους ικανοποιήθηκε και αυτό αντικατοπτρίστηκε στο καταστατικό του μοναστηρίου του νέου Άθωνος. Στο πέμπτο άρθρο του Χάρτη που ενέκρινε ο ρώσος αυτοκράτορας Αλέξανδρος Β΄ στις 8 Δεκεμβρίου 1879 γράφτηκε: «Οι μοναχές διορίζονται από τη Μονή Παντελεήμονα μόνο μεταξύ των Ρώσων αδελφών τους»¹⁷². Με την ανακήρυξη αυτού του καθεστώτος, οι Ρώσοι μοναχοί «προστάτευαν» τη Μονή του Νέου Άθωνος, όχι μόνο από τους Έλληνες, αλλά και από τους Γεωργιανούς. Η Μονή αυτή, η οποία το 1885 ενσωματώθηκε με τη Μπιτσβήντα, σύντομα έγινε ακρόπολη κυβερνητικής και εκκλησιαστικής πολιτικής εκρωσισμού στην περιοχή.

Μετά τον επίσκοπο Γαβριήλ (Κικότζε), η επαρχία της Αμπχαζίας, η οποία με την απόφαση της Ιεράς Συνόδου στις 12 Ιουνίου 1885, μετονομάστηκε σε επαρχία του Σουχούμι, μέχρι το 1919 κυβερνήθηκε σε μεγάλο βαθμό από ρώσους αρχιερείς. Αυτό αποδεικνύεται από την λίστα των επίσκοπων του Σουχούμι: Γεννάδιος Παβλίνσκι (1886-1889), Αλέξανδρος Χοβάνσκι (1889-1891), Αγάθοδωρ Πρεοβραζένσκι (1891-1893), Πέτρος Δρούγοβ (1893-1894), Αρσένιος Ηζότοβ (1895-1905), Σεραφείμ Τσιτσάγκοφ (1905-1906), Δημήτρης Σπερόφσκι (1907-1911), ο Άνδρέας Ουχτόμσκυ (1911-1913) και Σεργκέι Πετρόφ (1914-1919)¹⁷³. Η κύρια αποστολή τους ήταν, η απαγόρευση της λατρείας και της εκπαίδευσης στη γεωργιανή γλώσσα και η μετατροπή τους στα ρώσικα, η απόσχιση της επαρχίας του Σουχούμι από το εξαρχάτο της Γεωργίας, η σκόπιμη επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ Γεωργιανών και Αμπχαζίων, που θα είχαν αρνητικό αντίκτυπο και στην κατάσταση άλλων λαών. Με τις προσπάθειες της Ρωσικής εκκλησίας, η επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ των Γεωργιανών και Αμπχαζίων, έγραψε ο Ν. Ιωαννίδης, επιφανειακά «δεν αφορούσε Αρμένιους, Έλληνες και άλλους λαούς, αλλά ταυτόχρονα αυτοί εξαρτιόνταν από αυτές τις καθιερωμένες σχέσεις»¹⁷⁴.

Κατά την εκλογή του Επισκόπου του Σουχούμι, μοναδική εξαίρεση έγινε, από τον Φεβρουάριο του 1906 έως τον Ιανουάριο του 1907,

172. Абхазия и в ней Симоно-Кананитский монастырь. Составил И. Н. М., 1899, с. 216-219.

173. Очерки из истории Грузии. Абхазия. Тбилиси, 2009, с. 428, 442.

174. Н. Н. Иоаниди. 1949 год (технология преступления). Сухуми, 2006, с. 10.

όταν, ο ηγέτης του κινήματος αποκατάστασης αυτοκεφαλίας της Γεωργιανής Εκκλησίας, ο Γεωργιανός αρχιερέας Κίριον Σατζαγκλισβίλι ανέλαβε την έδρα¹⁷⁵. Αυτή ήταν η περίοδος της ανόδου της πρώτης δημοκρατικής επανάστασης στη Ρωσική Αυτοκρατορία από το 1905 έως το 1907, όταν η κυβέρνηση έκανε κάποιες παραχωρήσεις. Ο διορισμός του επίσκοπου Κίριον Σατζαγκλισβίλι στην έδρα του Σουχούμι, ήταν επίσης μια προσωρινή υποχώρηση της κυβέρνησης, μπροστά στην κύρια κινητήρια δύναμη της δημοκρατικής επανάστασης στην Αμπχαζία (περιοχή Σουχούμι) – των Γεωργιανών. Σε σύντομο χρονικό διάστημα, ο Κίριον τερμάτισε τις διακρίσεις των ενοριτών με τον εθνικό σημείο. Γεωργιανοί, Αμπχάζιοι, Ρώσοι, Έλληνες και άλλοι Ορθόδοξοι Χριστιανοί που ζούσαν στην περιοχή Σουχούμι είχαν τη δυνατότητα να εκτελέσουν τις προσευχές στη μητρική τους γλώσσα. Πάνω από εκατό εκκλησίες στην περιοχή Σουχούμι, οι περισσότερες ήταν Γεωργιανές, τον ελληνικό πληθυσμό εξυπηρετούσε περισσότερες από 10 εκκλησίες, οι οποίες ήταν χτισμένες αποκλειστικά από τους Έλληνες. Στην επαρχία του Σουχούμι, εκτελούσαν την υπηρεσία στα ελληνικά οι ιερείς Ν. Λαμπριανίδης, Α. Μυλόπουλος, Ε. Μυλόπουλος, Η. Φιλιππίδης, Γ. Αγαθονικιάδης, Σ. Τεκτονίδης, Ε. Τσάτσα, Σ. Πανσιότοβ, Α.Οικοπολίδης, Α. Ιβανόβ, Μ. Σαφράνοβ, Τ. Κεχιόπουλος, Α. Κονολίδης, Κ. Τίτοβ και άλλοι. Το δικαίωμα να λατρεύουν και να λαμβάνουν εκπαίδευση στην μητρική τους γλώσσα ερχόταν σε αντίθεση με την πολιτική της αφομοίωσης της κυβέρνησης.

Εκμεταλεύοντας την αποδυνάμωση του επαναστατικού κινήματος, οι κοσμικές και εκκλησιαστικές αρχές του Καυκάσου έκαναν τα πάντα για την εξορία από τη Γεωργία του αρχηγού κινήματος της αποκατάστασης της αυτοκεφαλίας, του επίσκοπου της επαρχίας του Σουχούμι – Κίριον, τον Ιανουάριο του 1907. Η επαρχία του Σουχούμι πάλι συνέχισε την πολιτική εκρωσισμού, καταπίεσης και του διωγμού των Γεωργιανών. Το ζήτημα του διαχωρισμού της επαρχίας του Σουχούμι από την εξαρχία της Γεωργίας έγινε επίκαιρο πιά. Η πρώτηση για τον διαχωρισμό επισήμως υποβλήθηκε στην Ιερά Σύνοδο στις 20 Οκτωβρίου 1901, από τον Επίσκοπο του Σουχούμι Αρσένιο (Ιζότοβ) και δεν αφαιρέθηκε από την ημερήσια διάταξη στα επόμενα χρόνια. Το θέμα αυτό έγινε ιδιαίτερα έντονο στα χρόνια 1907-1908 και 1915-1916. Για διάφορους λόγους, συμπεριλαμβανομένης της αντίστασης των Αμπχαζίων, οι ρωσικές αρχές δεν κατάφεραν να πετύχουν τους στόχους

175. Τζεμάλ Γκαμαχάρια. Άγιος ιερομάρτυρας Κίριον ΙΙ και η Αμπχαζία. Τυφλίδα, 2006.

τους. Για να ουδετερώσει εντελώς το κίνημα αυτό, η Ιερά Σύνοδος εξέτασε ακόμα και τη δυνατότητα κατάργησης του ίδιου του Γεωργιανού εξαρχάτου. Για το σκοπό αυτό, επεξεργάστηκαν διάφορα σχέδια, τα οποία περιελάμβαναν τον διαμελισμό του εδάφους του εξαρχάτου της Γεωργίας, τον διαχωρισμό απ' αυτόν της επαρχίας του Σουχούμι, απο την επαρχία την αποκοπή της ενορίας του Σαμουρζακάνου (σημερινή περιοχή της Γκάλης) και στην τελική φάση την κατάργηση του εξαρχάτου¹⁷⁶. Ο προαναφερόμενος κίνδυνος αποφεύχθηκε με τη δημοκρατική επανάσταση στη Ρωσία τον Φεβρουάριο του 1917 και από τα επακόλουθα γεγονότα.

1.5. Η Αμπχαζία - αυτόνομη μονάδα της Δημοκρατίας της Γεωργίας

Μετά την ανατροπή του τσαρισμού, τον Φεβρουάριο του 1917, η κατάσταση άλλαξε σε όλη την αυτοκρατορία, μεταξύ άλλων στον Καύκασο και στην ίδια την Αμπχαζία. Στη νέα πραγματικότητα, οι ανώτατες αρχές έγιναν: - στη Ρωσία - η Προσωρινή Κυβέρνηση, στο Καύκασο - η Ειδική Επιτροπή, στην περιοχή του Σουχούμι - η Επιτροπή Δημόσιας Ασφάλειας. Η τελευταία δημιουργήθηκε στις 10 Μαρτίου 1917 και ο επικεφαλής του έγινε ο Αλέξανδρος Σαρβασίτζε. Τη θέση του δημάρχου της πόλης κατείχε Μπ. Τσικβισβίλι.

Όπως ήταν αναμενόμενο, οι Απσουά-Αμπχαζίοι και οι πολιτικοί ηγέτες τους, σύμπασχαν το ενωτικό κίνημα των βορειοκαυκασίων βουνισίων. Τον Μάιο του 1917, δημιουργήθηκε η Κεντρική Επιτροπή των βουνισίων (Κυβέρνηση), η οποία απέστειλε τον εκπρόσωπό της στην Αμπχαζία. Το συνέδριο των αμπχαζίων, στις 7-8 Νοεμβρίου 1917 αποφάσισε να ενταχθούν στην ένωση των βουνισίων, εξέλεξαν το σώμα του λαϊκού συμβουλίου των αμπχαζίων (επικεφαλής Σ. Μπασάρια) και ενέκρινε τη διακήρυξη και το σύνταγμα του συμβουλίου αυτού. Το συμβούλιο αποτελούσε, το εθνικό-πολιτικό όργανο μόνο των απσουά-αμπχαζίων, υπερασπιζόταν μόνο τα συμφέροντά τους και της περιφερειακής κυβέρνησης και δεν είχε αξιώσεις για το ανώτατο πολιτικό όργανο. Ως αντιπρόσωπό του συνεδρίου, στην κυβέρνηση των

176.Очерки из истории Грузии. Абхазия, с.428-429,448-449; Материалы об убийстве экзарха Грузии Никона (Софийский) и некоторые вопросы церковной истории. Составили Джемал Гамахария и Татьяна Ерохина. Тбилиси-Рязань, 2016, с. 37-41, 106-111; 328-339.

βουνισίων, διορίστηκε ο Σ. Ασχβατσάβα, ο οποίος έγινε «υπουργός» στα θέματα της Αμπχαζίας.

Πρέπει να τονιστεί, ότι ο διορισμός του εκπροσώπου του συνεδρίου στην κυβέρνηση των βουνισίων, παρά της υποστήριξης των αυτονομιστών, δεν σήμαινε, ότι με την διοικητική άποψη η Αμπχαζία προσαρτήθηκε στο Βόρειο Καύκασο. Για την περιοχή του Σουχούμι, δηλαδή η Αμπχαζία, παρέμεινε διοικητικό μέρος της Υπερκαυκασίας. Ούτε η προσωρινή κυβέρνηση της ένωσης των βουνισίων είχε αξιώσεις για το έδαφος της Αμπχαζίας. Στο υπ' αριθμό. 1 διάταγμα, της 4 Δεκεμβρίου 1917, έγραψε: «Πάνω στις περιοχές του Σουχούμι και της Ζακατάλας, η προσωρινή κυβέρνηση των βουνισίων έχει την εξουσία μόνο σε θέματα εθνικού και πολιτικού χαρακτήρα. Σε ότι αφορά, την άμεση και πλήρη αποδοχή της κρατικής εξουσίας της προσωρινής κυβέρνησης σ' αυτές τις περιοχές, για τις αποφάσεις να δωθούν στα λαϊκά συμβούλια των περιοχών της Ζακατάλας και του Σουχούμι». Το λαϊκό συμβούλιο της Αμπχαζίας ουδέποτε πήρε απόφαση για την ένωση της Αμπχαζίας με τον Βόρειο Καύκασο. Επιπλέον, η δεύτερη συνεδρίαση των επαρχιακών αγροτών του Σουχούμι, στις 4-9 Μαρτίου 1918 αποφάσισε, ότι η Αμπχαζία θα συμπεριληφθεί «στη συνολική σύνθεση των Υπερκαυκασικών λαών, ως ισότιμο μέλος της, έτσι ώστε να μπορέσει να δημιουργήσει ένα καλύτερο μέλλον μαζί με τη δημοκρατική Γεωργία»¹⁷⁷. Η ειδική επιτροπή της υπερκαυκασίας, στη δικαιοδοσία της οποίας βρισκόταν η Αμπχαζία, στις 11 Νοεμβρίου 1917 αντικαταστάθηκε από την προσωρινή κυβέρνηση της υπερκαυκασίας – επιτροπή (Πρόεδρος Ευγκένι Γκεγκετσκόρι).

Στις 25 Οκτωβρίου 1917, με το κρατικό πραξικόπημα στην Αγία Πετρούπολη και η έλευση των Κομμουνιστών στην κυβέρνηση, άλλαξαν βαθιά την κατάσταση σε όλη την αυτοκρατορία. Στις 5 Ιανουαρίου 1918, η κομμουνιστική κυβέρνηση διέλυσε την ιδρυτική συνέλευση (κοινοβούλιο) της Ρωσίας. Μετά από αυτό, η επιτροπή της υπερκαυκασίας πήρε την πορεία προς την ανεξαρτησία, η οποία ήταν αναγκαίο, για την επιδίωξη των συμφερόντων της υπερκαυκασίας στις διαπραγματεύσεις με την Τουρκία. Η Τουρκία επιδίωξε ενεργά την άσκηση δικαιωμάτων, που της έδωσε η Συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ, στις 3 Μαρτίου 1918, ζητώντας τη παράδοση των περιοχών Μπατούμι,

---

177. Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, с. 408 – 409.

Κάρς και Αρταάν, καθώς και μερικών άλλων περιοχών. Αυτή η κατάσταση επιτάχυνε τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας της υπερκαυκασίας. Οι υπερκαυκασιανοί βουλευτές της διαλυμένης ιδρυτικής συνέλευσης πάσης ρωσίας, στις 10 Φεβρουαρίου 1918 ίδρυσαν Seim της υπερκαυκασίας (Κοινοβούλιο). Στις 9 Απριλίου 1918, το κοινοβούλιο διακήρυξε ανεξαρτησία της περιοχής, ενέκριναν την κυβέρνηση της υπερκαυκασίας υπό την ηγεσία του Ακάκη Τσχενκέλη. Η Αμπχαζία ήταν και πάλι μέρος της Υπερκαυκασίας. Η διακήρυξη της ανεξαρτησίας δεν βελτίωσε την κατάσταση στην Υπερκαυκασία. Στις 8-9 Απριλίου 1918, η Τουρκία ξεκίνησε εχθροπραξίες εναντίον της και σε δύο βδομάδες κατέλαβε την Ατζαρία και μεγάλο μέρος της νοτιοδυτικής Γεωργίας.

Δύσκολη κατάσταση δημιουργήθηκε και προς την κατεύθυνση της Αμπχαζίας. Πρώτα απ' όλα, πρέπει να σημειωθεί, ότι παράλληλα με την οργάνωση πολιτεύματος της υπερκαυκασίας, ξεκίνησε και η διαδικασία αυτοδιάθεσης των εθνών της. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας, στις 9 Φεβρουαρίου 1918, στην Τιφλίδα πραγματοποιήθηκε μια συνάντηση των εκπροσώπων του Γεωργιανού εθνικού συμβουλίου και του λαϊκού συμβουλίου των Αμπχαζίων. Τα μέρη συμφώνησαν: « Μια ενιαία, αδιαίρετη Αμπχαζία να αποκατασταθεί στα σύνορά της, από τον ποταμό Εγγούρι μέχρι τον ποταμό Μζίζιμα, η οποία θα περιλαμβάνει την Αμπχαζία και το Σαμουρζακάνο»¹⁷⁸. Η μορφή της μελλοντικής πολιτικής οργάνωσης της Αμπχαζίας, θα αποφάσισε δημοκρατικά εκλεγμένη ιδρυτική συνέλευση.

Με τις προσπάθειες της κυβέρνησης της υπερκαυκασίας, εκείνη την περίοδο, ήταν αποφασισμένο το θέμα της επιστροφής της ζώνης Γκάγκρας στην περιοχή του Σουχούμι. Η προκαταρκτική απόφαση, εκδόθηκε από την ειδική επιτροπή της υπερκαυκασίας, υπο την προεδρία του Α. Τσχενκέλι, στις 30 Οκτωβρίου 1917. Το κομισαριάτο της υπερκαυκασίας με την προεδρία του Ε. Γκεγκετσκόρι, στις 7 Δεκεμβρίου 1917 αποφάσισε: «Να καταργηθεί στις 25 Δεκεμβρίου του 1904 εγκριμένο καταστατικό της επιτροπής των υπουργών, να αποκατασταθεί, τα παλιά ιστορικά όρια της περιοχής του Σουχούμι, με την ενσωμάτωση των περιοχών της Γκάγκρας και του Μζίφι»¹⁷⁹. Η Αμπχαζία όπως είπαμε, ήταν μέρος του ανεξάρτητου κράτους της υπερκαυκασίας, αλλά οι

178. Там же, с. 402.

179. Статус автономных регионов Абхазии и Юго – Осетии в составе Грузии. 1917 – 1988.

Сборник политико - правовых актов. Тбилиси, 2004, с. 213 – 214, 218.

Ρώσοι Μπολσεβίκοι δεν ήθελαν να υποχωρήσουν. Το χειμώνα και την άνοιξη του 1918, δύο φορές προσπάθησαν να κατακτήσουν την Αμπχαζία. Και στις δύο περιπτώσεις κατάφεραν να την κατακτήσουν και να δημιουργήσουν την προσωρινή κυβέρνησή τους, με τη μορφή της επαναστατικής επιτροπής. Ένα μεγάλο μέρος της Αμπχαζίας έγινε τη σκηνή της τρώμου και της ληστείας των μπολσεβίκων. Οι μπολσεβικοί διέλυσαν το λαϊκό συμβούλιο της Αμπχαζίας και ο πρόεδρος Σ. Μπα-σάρια και πολλά μέλη του συνελήφθησαν.

Με την απόφαση του κοινοβουλίου και της κυβέρνησης της υπερκαυκασίας, η γεωργιανή εθνική φρουρά, απελευθέρωσε το Σουχούμι από τους μπολσεβίκους, στις 17 Μαΐου 1918. Στις 20 Μαΐου, το λαϊκό συμβούλιο της Αμπχαζίας επαναβεβαίωσε οι δικές του αποφάσεις τις δικές του και επίσης της δεύτερης συνεδρίασης των επαρχιακών αγροτών του Σουχούμι, για την παρουσία της Αμπχαζίας σε κοινή οικογένεια των υπερκαυκασικών λαών. Σε αντίθεση με τα προφανή γεγονότα, η αυτονομιστική ιστοριογραφία, την ημέρα της διακήρυξης της δημοκρατίας των βουνισίων, την 11η Μαΐου του 1918, θεωρεί ως την ημέρα της αποκατάστασης της κρατικής οργάνωσης της Αμπχαζίας. Δεν είναι κατανοητό, πώς η Αμπχαζία αποκατέστησε την κρατική της υπόσταση κάτω από τις συνθήκες κατοχής των μπολσεβίκων, της ανατροπής του λαϊκού συμβουλίου και τις συλλήψεις των μελών του, και ενώ οι μπολσεβικοί, που ήρθαν στην εξουσία, την ολόκληρη περιοχή ονόμασαν την περιοχή του Σουχούμι και όχι την Αμπχαζία. Επομένως, ο ισχυρισμός των αυτονομιστών, για την αποκατάσταση της δημοκρατίας της περιοχής του Σουχούμι, υπό τις συνθήκες κατοχής των μπολσεβίκων, είναι εντελώς αβάσιμος.

Κανένα σοβαρό πρόβλημα δεν επιλύθηκε από την ειρηνευτική διάσκεψη στο Μπατούμι, στις 11 Μαΐου 1918, μεταξύ της Υπερκαυκασίας και της Τουρκίας. Η Γεωργία, η Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν διαφωνούσαν μεταξύ τους σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Η Γεωργία είχε γερμανικό προσανατολισμό, Αρμενία – Αγγλικό και Αζερμπαϊτζάν - Τούρκικο. Αυτή η διαφωνία οδήγησε στην κατάρρευση του υπερκαυκασιακού κράτους τον Μάιο του 1918. Στις 26 Μαΐου 1918, το εθνικό συμβούλιο της Γεωργίας κήρυξε ανεξαρτησία του κράτους. 11 Ιουνίου 1918, μεταξύ της κυβέρνησης της Γεωργίας και του λαϊκού συμβουλίου της Αμπχαζίας υπογράφηκε συμφωντικό, το οποίο έγινε μια από τις νομικές βάσεις, για την επιστροφή της Αμπχαζίας στο γεωργιανό κράτος.

Η γεωργιανή κυβέρνηση προσπάθησε, να προστατεύσει τα συμφέροντα όλων των εθνικοτήτων που ζούσαν στην Αμπχαζία, μεταξύ τους, οι υπήκοοι της Ρωσίας, χιλιάδες Έλληνες και Αρμένιοι, χωρίς όμως την ιδιότητα του πολίτη και της ιθαγένειας. Πρίν την αρχή του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, οι άνθρωποι όσοι ζούσαν και εργάζονταν στην Αμπχαζία, ανεξάρτητα από την εθνικότητα, όλοι έγιναν πληρεξούσιοι πολίτες της χώρας. Τους δόθηκε σε ιδιοκτησία η γη, καθώς και δικαίωμα «εκλέγειν και εκλέγεσθαι». Η κυβερνητική πολιτική ισότητας των εθνών, της εξισορρόπησης τους σε πολιτικά και οικονομικά δικαιώματα, στην κυβέρνηση παρείχε τη στήριξη σε ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού, αυτό όμως προκάλεσε δυσaréσκεια στους αυτονομιστές. Ο γνωστός αυτονομιστής Σ. Μπασάρια, κατηγορήσε τους Έλληνες για την υποστήριξη της κυβέρνησης της Δημοκρατίας της Γεωργίας¹⁸⁰. Υπήρχαν επίσης γεγονότα επίθεσης των Αμπχαζίων σε άλλες εθνότητες, συμπεριλαμβανομένων των Ελλήνων. Έτσι, για παράδειγμα, στις 20 Ιουλίου του 1918, το λαϊκό συμβούλιο εξέτασε, μια δήλωση ενός εκπροσώπου του Ελληνικού πληθυσμού της περιφέρειας Γκουνταούτας, σχετικά για τη δίωξη και την οργανωμένη ληστεία των Ελλήνων από τα μέλη της οπλισμένης σημμορίας των αμπχαζίων «Κιαράζι» που ήταν του μπολσεβίκικου προσανατολισμού.

Ο πρόεδρος του συμβουλίου Β. Σαρβασίτζε σημείωσε, ότι τα μέλη της σημμορίας εκδίκησαν στους Έλληνες, γιατί αυτοί ήταν εναντίον των κομμουνιστών. Ο ίδιος ζήτησε τα μέλη του «Κιαράζι» να επιστρέψουν στην ειρηνική ζωή, αλλιώς με την ειρήνευσή τους θα ασχολιόταν ο στρατός¹⁸¹. Η δίωξη των Ελλήνων όμως δεν σταμάτησε, αναγκάζοντας πολλές οικογένειες να εγκαταλείψουν την Αμπχαζία¹⁸². Το ίδιο έγινε και με τους Αρμένιους της περιφέρειας Γκουνταούτας. Κι αυτοί διώχθηκαν επίσης από το «Κιαράζι». Για το γεγονός αυτό μας διηγούνται πολλά έγγραφα, τα οποία έχουν δημοσιευθεί¹⁸³.

Πρέπει να σημειωθεί, ότι τόσο ο αρμένιος όσο και ο ελληνικός πληθυσμός της Αμπχαζίας, δεν συμμετείχαν στις τυχοδιωκτικές περιπέτειες των σοβινιστών και των αυτονομιστών. Η Ελληνική κοινότητα

---

180. С. Басария. Абхазия в географическом, этнографическом и экономическом отношении. Сухуми, 1923, с. 95.

181. Η εφημερίδα „χρυσόμαλλο δέρας“, 1991, № 2.

182. Н. Н. Иоаниди. 1949 год (технология преступления). Сухуми, 2006, с. 10.

183. Η εφημερίδα „χρυσόμαλλο δέρας“, 1991, № 15.

της Αμπχαζίας, που εξελέγη στις 3 Φεβρουαρίου 1918¹⁸⁴ και ηγήθηκε από τον εξέχοντα γιατρό Ιβάν Πασαλίδη, πάντα βρισκόταν υπέρ της θέσης του κράτος, υποστηρίζοντας τη Δημοκρατία της Γεωργίας.

Την σοβιετική Ρωσία, με κανένα τρόπο δεν βόλευε ειρήνη και συναίνεση στη Γεωργία, και κυρίως στην Αμπχαζία. Στα μέσα Ιουνίου του 1918, οι ρώσοι μπολσεβικοί άλλη μια φορά ξεκίνησαν την επίθεση από τον Σότσι και έφτασαν έως το νέο Άθω. Κατόπιν αιτήματος των μελών του λαϊκού συμβουλίου της Αμπχαζίας, η κυβέρνηση της Γεωργίας έστειλε στην Αμπχαζία μια στρατιωτική μονάδα με τον στρατηγό Γ. Μαζινιάσβιλι. Στις 19 Ιουνίου, ο στρατηγός έφτασε στο Σουχούμι. Με τριακόσιους αμπχαζίους ενισχυμένη στρατιωτική αυτή μονάδα, επιτέθηκε στον εχθρό στις 27 Ιουνίου, με αποτέλεσμα να απευλευθερώσει, όχι μόνο την Αμπχαζία, αλλά μέσα σ' ένα μήνα να καταλάβουν τον Τουάψε στις 26 Ιουλίου 1918 (που σήμερα είναι τμήμα της Ρωσίας). Κάτω από την πίεση της Λευκής Φρουράς, που στο ρωσικό εμφύλιο πόλεμο ήταν εναντίον του μπολσεβίκικου σοβιετικού κόκκινου στρατού, τον Αύγουστο του 1918, τα στρατεύματα της Γεωργίας υποχώρησαν προς το Σότσι.

Οι φιλορωσικές αυτονομιστικές δυνάμεις στην Αμπχαζία χρησιμοποίησαν την κατάσταση αυτή για δικούς τους σκοπούς. Στις 27 Ιουνίου 1918, ενώ πήγαιναν μάχες εναντίον των μπολσεβίκων εισβολέων στην Αμπχαζία, τα μέλη του λαϊκού συμβουλίου Αλέξανδρος Σαρβασίτζε και Τάτας Μαρσάνια, στην περιοχή Κοδόρη (Οτσαμτσίρε) έφεραν μια τουρκική στρατιωτική απόβαση, αποτελούμενη κυρίως από τους απογόνους των αμπχαζίων μουχατζίρων. Σχεδόν ένα μήνα πριν, την 1η Ιουνίου του 1918, η γεωργιανή εφημερίδα «Γεωργία» ανοιχτά έγραψε, για την πραγματική απειλή του ερχομού της τουρκικής απόβασης στην Αμπχαζία.

Οι αυτονομιστές μάταια προσπαθούσαν να συγκαλύψουν το στρατιωτικό προσωπικό της γειτονικής χώρας με τους απογόνους αμπχαζίων μουχατζίρων. Το θέμα αυτό, αποτέλεσε επίσης το αντικείμενο συζήτησης στις συνεδριάσεις του λαϊκού συμβουλίου της Αμπχαζίας. Σε μία συνεδρίαση του συμβουλίου, που πραγματοποιήθηκε στις 30 Ιουλίου 1918, ο Βλαντιμίρ Εμουχβάρι δήλωσε, ότι τα μέλη της απόβασης, με καταγωγή, όντως είναι αδέρφια μας. Ταυτόχρονα, υπογράμμισε το γεγονός, ότι « αυτοί ήρθαν σ' εμάς, ως μέρος του τουρκικού τακτικού στρατού και εξακολουθούν να παραμένουν τέτοιους. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι στρατιώτες δεν μπορούσαν να εγκαταλείψουν την Τουρκία αυθαίρε-

---

184. Н.Н. Иоаниди. Греки в Абхазии, с. 26-27.

τα. Η περίοδος αποστράτευσης ακόμα δεν ανακοινώθηκε. Εάν η τουρκική κυβέρνηση το επιτρέπει, τότε αυτή η πράξη είναι σκόπιμη»¹⁸⁵. Έπρεπε να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα. Τα Γεωργιανά στρατεύματα, με τη βοήθεια των Καζάκων, Ελλήνων, Αρμενίων, Γερμανών και άλλων λαών, που διέφυγαν από τον μπολσεβίκικο τρόπο και βρίκαν το καταφύγι στη Γεωργία, εξουδετέρωσαν την απόβαση¹⁸⁶. Μετά από αυτό, οι επιζώντες απο την απόβαση επέστρεψαν στην Τουρκία.

Έχοντας χάσει κάθε ελπίδα επιτυχίας, οι αυτονομιστές και οι άλλες φιλορωσικές δυνάμεις, έκαναν θόρυβο για την «κατοχή» της Αμπχαζίας απο τον στρατηγό Γ. Μαζνιασβίλι και ζήτησαν την αποχώρηση των γεωργιανών στρατευμάτων από την περιοχή. Τη θεωρία της «κατοχής» επαναλαμβάνει και η σύγχρονη ιστοριογραφία των αυτονομιστών, για να αποδείξει την «παράνομία» της ύπαρξης της Αμπχαζίας ως μέρος της Δημοκρατίας της Γεωργίας από το 1918 έως το 1921.

Το λαϊκό συμβούλιο της Αμπχαζίας, πολλές φορές συζήτησε το θέμα της λεγόμενης κατοχής. Στις 17 Ιουλίου 1918, συζητήθηκε το ζήτημα της εμπιστοσύνης προς το αρχηγείο του Γ. Μαζνιασβίλι. Το λαϊκό συμβούλιο αποφάσισε σχεδόν ομόφωνα: «Επανελλημμένα να επιβεβαιωθεί, πολλές αποφάσεις μας και να πούμε για την ανάγκη παρουσίας των Γεωργιανών στρατιωτικών μονάδων στην Αμπχαζία»¹⁸⁷. Στις 18-19 Ιουλίου 1918, το λαϊκό συμβούλιο, δεν υποστήριξε την πρόταση του εκπροσώπου της κυβέρνησης της Γεωργίας και του μέλους του λαϊκού συμβουλίου της Αμπχαζίας Ι. Ραμισβίλι, που αφορούσε την απόσυρση των γεωργιανών στρατευμάτων από την Αμπχαζία. Τα προαναφερθέντα γεγονότα αντικρούουν την κατηγορία «κατοχής». Τα Γεωργιανά στρατεύματα ήταν παρόντες στην Αμπχαζία, δηλαδή στη «χώρα τους», με βάση της συνθήκης της 11ης Ιουνίου 1918 και κατόπιν αιτήματος του λαϊκού συμβουλίου της Αμπχαζίας.

Μετά την αποτυχία της μπολσεβίκικης τυχοδιωκτικής περιπέτειας, οι αυτονομιστές για την βοήθεια κατέφυγαν στους στρατηγούς Μ. Αλεκσέεβ και Α. Ντενίκιν, οι οποίοι ήταν αρχηγοί της αντιμπολσεβίκικης δύναμης - λευκής φρουράς. Στις 25-26 Σεπτεμβρίου 1918 διεξήχθησαν άκαρπες διαπραγματεύσεις μεταξύ των αντιπροσώπων της κυβέρνησης της Γεωργίας (υπουργός εξωτερικών Ε. Γκεγκετσόρι, στρατηγός Γ. Μαζνιασβίλι) και των προαναφερθέντων στρατηγών. Η

185. Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, с. 423.

186. Там же, с. 81- 82.

187. Там же, с. 418.

διαπραγμάτευση κυρίως αφορούσε στο θέμα της ιδιοκτησίας του Σότσι. Οι ανεπιτυχείς διαπραγματεύσεις έδειξαν, ότι οι ρώσοι στρατηγοί, στην αντιπαράθεση με τη Γεωργία, είχαν μεγάλες ελπίδες για την υποστήριξη των αυτονομιστικών δυνάμεων της Αμπχαζίας.

Η ύπαρξη μιας τέτοιας απειλής επιβεβαιώθηκε σύντομα. Στις 9 Οκτωβρίου 1918, οι αυτονομιστές, υποκινούμενοι από τους ρώσους λευκούς στρατηγούς, στο Σουχούμι επιχείρησαν να προβούν το βίαιο πολιτικό πραξικόπημα, την αποτροπή της ηγεσία του λαϊκού συμβουλίου, συμπεριλαμβανομένου του προέδρου του Βαρλάμ Σαρβασίτζε. Η προσπάθεια απέτυχε. Με την πρόταση προέδρου του συμβουλίου Βαρλάμ Σαρβασίτζε και των μέλων του συμβουλίου Δ. Εμουχβάρι, Ι. Γκογκελασβίλι, Ι. Πασαλίδης και Π. Γκελοβάνι η κυβέρνηση της Γεωργίας διέλυσε το λαϊκό συμβούλιο της Αμπχαζίας, συνέλαβε τους συνωμότες και ανακοίνωσε εκλογές του αντιπροσωπευτικού οργάνου. Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας, η Γεωργία αναγκάστηκε να αποκρούσει τους λευκούς εισβολείς από το Σότσι. Ο εχθρός κατέλαβε τη Γκάγκρα και οχυρώθηκε στον ποταμό Μπζίφι. Παρ' ολ' αυτά, στις 13 Φεβρουαρίου 1919 διεξήχθησαν οι πρώτες δημοκρατικές εκλογές στην ιστορία της Αμπχαζίας. Στις εκλογές αυτές, κέρδισε το παράρτημα του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος της Γεωργίας στην Αμπχαζία.

Σχεδόν ταυτόχρονα, στις 14-16 Φεβρουαρίου 1919 διεξήχθησαν οι εκλογές της συντακτικής συνέλευσης της Γεωργίας (κοινοβουλίου). Από την Αμπχαζία, τα μέλη του κοινοβουλίου της Γεωργίας έγιναν – ο Δημήτρης Εμουχβάρι, ο Βαρλάμ Σαρβασίτζε, ο Βασίλης Γουρτζούα, ο Ιβάν Πασαλίδης και ο Δημήτρης Ζαχάροβ¹⁸⁸. Νωρίτερα, στις 13 Φεβρουαρίου, οι ίδιοι, εξελέγησαν επίσης σαν μέλη του λαϊκού συμβουλίου της Αμπχαζίας. Στις 12 Μαρτίου 1919, στην πρώτη σύνοδο του κοινοβουλίου της Γεωργίας, οι απεσταλμένοι της Αμπχαζίας, υπέγραψαν στο έγγραφο της ανεξαρτησίας της Γεωργίας, το οποίο στις 26 Μαΐου 1918 εγκρίθηκε από την εθνοσυνέλευση της Γεωργίας. Το νεοεκλεγμένο λαϊκό συμβούλιο της Αμπχαζίας, άρχισε να λειτουργεί από τις 18 Μαρτίου 1919 και ο Δημήτρης (Αρζάκαν) Εμουχβάρι εξελέγη πρόεδρος του συμβουλίου.

Υπό την προεδρία του, το λαϊκό συμβούλιο, στις 20 Μαρτίου 1919 ενέκρινε την «πράξη για την Αυτονομία της Αμπχαζίας». Η πρώτη παράγραφός του εγγράφου δήλωσε: «Η Αμπχαζία είναι μέρος της Δη-

---

188. First universal democratic elections in independent Georgia. Tbilisi, 2017, p. 29-30, 89-90.

μοκρατίας της Γεωργίας, ως αυτόνομη μονάδα της»¹⁸⁹. Τον Μάιο το 1919, το λαϊκό συμβούλιο αποφάσισε να συστήσει το κομισαριάτο (κυβέρνηση) με επικεφαλής τον Αρζάκαν (Δημήτρη) Εμουχβάρι. Εκείνη την περίοδο η περιοχή Σουχούμι ονομάστηκε - Αμπχαζία και το λαϊκό συμβούλιο των Αμπχαζίων, μετονομάστηκε σε λαϊκό συμβούλιο της Αμπχαζίας και ο Βαρλάμ Σαρβάσιντσε πάλι έγινε πρόεδρος.

Το 1919-1921, ήταν η περίοδος της υλοποίησης της αυτονομίας της Αμπχαζίας στην πραγματικότητα, της εγκαθίδρυσης και της εδραίωσης των κυβερνητικών δομών, της απέλασης των λευκών της Ρωσίας (Απρίλιος 1919) από τη Γκάγκρα, της σύνταξης του σχεδίου συντάγματος της Αμπχαζίας. Επιπλέον, οι αρχές αντιτάχθηκαν σθεναρά από τους κομμουνιστές και τους υποστηρικτές τους, όσοι ήταν στο λαϊκό συμβούλιο, οι οποίοι συγκρότησαν μια ομάδα «ανεξάρτητων» βουλευτών. Αυτοί οι βουλευτές, έκριβαν τον πολιτικό τους προσανατολισμό και προσπαθούσαν μόνο να αποσταθεροποιήσουν την κατάσταση στην Αμπχαζία.

Στη συνεδρίαση του λαϊκού συμβουλίου, στις 8 Απριλίου 1919, οι λεγόμενοι ανεξάρτητοι βουλευτές, στην πραγματικότητα οι κομμουνιστές, επικρίθηκαν έντονα από τον Ιβάν Πασαλίδη. «Το σοσιαλδημοκρατικό μας πρόγραμμα είναι γνωστό για όλους, αλλά τι γίνεται με τις πολιτικές σας απόψεις», - ρώτησε ο Έλληνας νομοθέτης και ο ίδιος απάντησε: «το πρόγραμμα του μποϊκοτάζ»¹⁹⁰.

Η διεθνής αναγνώριση της Γεωργίας τον Ιανουάριο του 1920, καθώς και η υπογραφή της συνθήκης μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας στις 7 Μαΐου του ίδιου έτους και η αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Γεωργίας από τη Σοβιετική Ρωσία, βελτίωσαν την κατάσταση της χώρας, δημιούργησαν νομικές εγγυήσεις για τη διατήρηση και την ενίσχυση της ακεραιότητας των εδάφων της. Ο παράγραφος I, του άρθρου III, της συνθήκης Ρωσίας-Γεωργίας της 7ης Μαΐου 1920, όριζε σαφώς τα κρατικά σύνορα μεταξύ των δύο χωρών, από τη Μαύρη Θάλασσα, παράλληλα του ποταμού Ψόου, έως το βουνό Αχάτσα.

Η Ρωσία αναλάμβανε «να αναγνωρίσει ως μέρος του κράτους της Γεωργίας άνευ όρων», τη ζώνη Γκάγκρας και τις περιοχές «της πρώην Ρωσικής αυτοκρατορίας» - Τιφλίδα, Κουταΐσι και Μπατούμι μαζί με τις επαρχίες και τις συνοικίες τους, που απαρτίζουν τις εν λόγω περιοχές,

---

189. Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, с. 435.

190. Κεντρικό Ιστορικό Αρχείο Γεωργίας, Ίδρυμα 1833, Εγγραφή 1, υπόθεση 853, Φύλλο 94

καθώς και τις περιοχές Ζακατάλα και Σουχούμι με τις επαρχίες τους»¹⁹¹. Από το 1918 έως το 1921, η Αμπχαζία έγινε μια σημαντική πολιτική μονάδα στη δικαιοδοσία της Γεωργίας. Είχε δημοκρατικά εκλεγμένο λαϊκό συμβούλιο και κυβέρνηση εγκεκριμένη από αυτόν. Το καθεστώς αυτονομίας κατοχυρώθηκε στο σύνταγμα της Γεωργίας, που εγκρίθηκε από τη συντακτική συνέλευση στις 21 Φεβρουαρίου 1921. Την ίδια ημέρα, από τη συντακτική συνέλευση εγκρίθηκε και ο συνταγματικός νόμος περί του «κανονισμού διακυβέρνησης της αυτονομίας της Αμπχαζίας». Κατά τη διακυβέρνηση των εσωτερικών υποθέσεων στην αυτονομία δόθηκε ευρεία δικαιώματα.

Δυστυχώς, το σύνταγμα, καθώς και ο συνταγματικός νόμος για την Αμπχαζία δεν πρόλαβε να τεθεί σε ισχύ - το Φεβρουάριο-Μάρτιο του 1921, η Σοβιετική Ρωσία κατέλαβε τη Δημοκρατία της Γεωργίας με περαιτέρω φάση της προσάρτησης.

1. 6. Η επαρχία Τσχούμ-Αμπχαζίας της Γεωργιανής Εκκλησίας

Παράλληλα με την επεξεργασία των θεμάτων που σχετίζονταν με το πολιτικό καθεστώς της Αμπχαζίας, πραγματοποιήθηκε ριζική αναδιοργάνωση στη επαρχία του Σουχούμι. Αυτό έγινε εφικτό με την απόκτηση της εκκλησιαστικής και πολιτικής ελευθερίας από την εκκλησία της Γεωργίας. Ο γεωργιανός κλήρος εκμεταλλεύτηκε την ευνοϊκή κατάσταση που δημιουργήθηκε μετά τη Ρωσική Επανάσταση του 1917 και αποκατέστησε την αυτοκεφαλία της εκκλησίας τους στις 25 Μαρτίου του ίδιου έτους. Πριν από τη σύγκληση της εκκλησιαστικής συνέλευσης όλης της Γεωργίας, η εκκλησιαστική διοίκηση ήταν επιφορτισμένη σε μια προσωρινή επιτροπή.

Στις 27 Μαρτίου 1917, η προσωρινή κυβέρνηση της Ρωσίας, αναγνώρισε την αποκατάσταση της αυτοκεφαλίας της ορθόδοξης εκκλησίας της Γεωργίας, όχι όμως με την εδαφική, αλλά με την εθνική της σημασία. Ως αποτέλεσμα έντονων διαπραγματεύσεων με την προσωρινή διοίκηση εκκλησίας της Γεωργίας, την 1η Ιουλίου 1917, η προσωρινή κυβέρνηση της Ρωσίας ενέκρινε τους προσωρινούς κανόνες για το νομικό καθεστώς και δικαιώματα της εκκλησίας της Γεωργίας, που είχε συμφωνηθεί εκ των προτέρων με την Αγία Σύνοδο. Σύμφωνα με το έγγραφο, στην δικαιοδοσία της Γεωργιανής εκκλησί-

191. Оккупация и фактическая аннексия Грузии. Документы и материалы. Тбилиси, 1990, с. 75-76.

ας έμπαιναν, μόνο οι ορθόδοξες Γεωργιανές ενορίες σε ολόκληρη τη Ρωσική Αυτοκρατορία.

Οι Αμπχάζιοι, οι Οσέτιοι και άλλες έθνηκότητες με την επιθυμία τους μπορούσαν να ενταχθούν στην Γεωργιανή εκκλησία. Στις 14 Ιουλίου 1917, η αγία σύνοδος της Ρωσίας, με βάση της απόφασης της 1ης Ιουλίου της προσωρινής κυβέρνησης, ενέκρινε τους προσωρινούς κανόνες, για την οργάνωση της Ρωσικής ορθόδοξης εκκλησίας στον Καύκασο. Από τώρα και στο εξής, το εξαρχάτο της Γεωργίας μετονομάστηκε εξαρχάτο του Καύκασου. Θα το διοικούσε ο έξαρχος του Καυκάσου και ο Μητροπολίτης της Τιφλίδας.

Παρά το γεγονός, ότι οι προαναφερθείσες αποφάσεις της προσωρινής κυβέρνησης και της ιεράς συνόδου της Ρωσίας, καθιέρωσαν την αντικανονική πρακτική του φυλετισμού στη Γεωργία, έτσι κι αλλιώς έδιναν δυνατότητα, για την οργάνωση της εκκλησίας της Γεωργίας με την εδαφική έννοια. Αυτό εξαρτιόταν, σε μεγάλο βαθμό, από τη θέση των αυτόχθονων λαών που ζούσαν στη Γεωργία, ειδικά στην επαρχία του Σουχούμι. Η πιο καυτή γραμμή αντιπαράθεσης, μεταξύ του γεωργιανού και του ρωσικού κλήρου περνούσε στη επαρχία αυτή.

Το νεοσύστατο ρώσικο εξαρχάτο του Καυκάσου και ο επίσκοπος του Σουχούμι Σέργιος (Πετρόβ), κατέβαλαν κάθε δυνατή προσπάθεια, για να διατηρήσουν τον έλεγχο της ρωσικής εκκλησίας πάνω στη επαρχία του Σουχούμι. Η γεωργιανή εκκλησία, αντίθετα, προσπαθούσε να επεκτείνει τη δικαιοδοσία της, στο πλαίσιο της κανονικής της επικράτειας – πάνω στη επαρχία του Σουχούμι.

Αυτός ήταν ο σκοπός διεξαγωγής της επαρχιακής συνέλευσης στο Σουχούμι, στις 12 Απριλίου 1917. Στη συνέλευση έλαβε μέρος, κυρίως ο γεωργιανός κλήρος, ο οποίος αντιπροσώπευε τη συντριπτική πλειοψηφία των ενοριών της επαρχίας του Σουχούμι. Φυσικά, η συνέλευση αποφάσισε να ενωθεί με την Γεωργιανή Εκκλησία.

Στις 24-27 Μαΐου 1917, στο Σουχούμι πραγματοποιήθηκε εκκλησιαστική συνέλευση των Αμπχαζίων, η οποία τυπικά μπορεί να ονομαστεί «εκκλησιαστική συνέλευση», επειδή για εκείνη την περίοδο (1917), στη επαρχία του Σουχούμι, πάνω από εκατό κληρικούς που υπηρετούσαν, μόνο οκτώ ήταν με εθνικότητα Αμπχάζιοι. Η πλειοψηφία ήταν οι αντιπρόσωποι διαφορετικών θρησκειών. Τη συνέλευση διοργάνωσαν τα δημόσια πρόσωπα του κομμουνιστικού ή αθεϊστικού προσανατολισμού (Συμεών Μπασάρια, Σάμσων Τσάνμπα, Μ. Τάρναβα και άλλοι).

Ο δάσκαλος Συμεών Μπασάρια, εξελέγη πρόεδρος της συνέλευσης, αντιπρόεδρος Βασίλη Αγκρμπά, ιερέας της εκκλησίας του Αγίου Ηλία του Προφήτη της Μουγκουτζίρχβης, ο οποίος ήταν ενεργός μέλος του κομμουνιστικού κόμματος. Τη συνέλευση, με το λόγο απευθύνθηκε, ο αρχηγός των αμπχαζικών κομμουνιστών και αργότερα ο επικεφαλής της σοβιετικής Αμπχαζίας Νέστορας Λακόμπα. Αναφορά για το εκκλησιαστικό θέμα έκανε, επίσης ο κομμουνιστής Μ. Τάρναβα. Στην έκθεση ήταν διαστρεβλωμένη η ιστορία του Καθολικοσάτου της Αμπχαζίας. Ωστόσο, το ψήφισμα που εγκρίθηκε ήταν αρκετά ισορροπημένο.

Δεν δικαιώθηκαν οι ελπίδες του Ρωσικού κλήρου για την παραμονή των αμπχαζιανών ενοριών στην διακιοδοσία ιεράς συνόδου της ρωσικής εκκλησίας. Η συνέλευση απαίτησε την ίδρυση ανεξάρτητης Αμπχαζιανής εκκλησίας, ο επικεφαλής της οποίας, θα ήταν εκλεγμένος από τους Αμπχαζίους. Η συνέλευση εξέφρασε την χαρά της, για την αποκατάσταση της αυτοκεφαλίας της γεωργιανής εκκλησίας και την ελπίδα, ότι η εκκλησία της γεωργίας θα δείξει συνηθισμένη αγάπη προς την «εκκλησία της αμπχαζίας». Η προσωρινή διοίκηση της γεωργιανής εκκλησίας, χαιρέτισε επίσης την απόφαση της συνέλευσης της Αμπχαζίας και δεσμεύτηκε για την υποστήριξη «στην ενίσχυση της αδελφικής μας αμπχαζιανής εκκλησίας»¹⁹².

Μετά την αποκατάσταση της αυτοκεφαλίας, η πρώτη σύνοδος της γεωργιανής εκκλησίας πραγματοποιήθηκε στις 8-17 Σεπτεμβρίου 1917. Η Αμπχαζία-Σαμουρζακάνο έστειλε 22 εκπροσώπους της. Μεταξύ αυτών ήταν ο υπουργός υποθέσεων της Αμπχαζίας στην κυβέρνηση της Γεωργίας, Ραφαήλ Τσκότουα, ο οποίος βγήκε στη σύνοδο με την ομιλία. Το καταστατικό της διοίκησης της γεωργιανής εκκλησίας, που ενέκρινε η σύνοδος, προέβλεπε την ίδρυση της επαρχίας Τσχούμ-Μπέντιας, με έδρα στο Τσχούμ (Σουχούμι). Δεδομένου, ότι η δικαιοδοσία της γεωργιανής εκκλησίας δεν είχε επεκταθεί ακόμα επί της Αμπχαζίας, η επαρχία Τσχούμ-Μπέντιας προσωρινά ανατέθηκε στη επαρχία της Τσκοντίντης. Με τις προσπάθειες του μητροπολίτη της Τσκοντίντης, τον κάτοικο της Αμπχαζίας Αμβροσίου (Χελάϊα) και την υποστήριξη καθολικού-πατριάρχη της Γεωργίας Κιρίονα Β', έως τα τέλη του 1917, οι γεωργιανές ενορίες της Αμπχαζίας, προσωρινά μεταφέρθηκαν στη δικαιοδοσία της επαρχίας Τσκοντίντης.

Η δήλωση της Ανεξαρτησίας της Γεωργίας στις 26 Μαΐου 1918, ο

---

192. Η αγγελία του Πατριαρχείου, 2011, 12-19 Μάϊος, № 18, σελ. 5-8.

προσδιορισμός του καθεστώτος της Αμπχαζίας και η σταθεροποίηση της κατάστασης εκεί, στην ημερήσια διάταξη έθεσε το θέμα της αναδιοργάνωσης της επαρχίας του Σουχούμι. Ο επίσκοπος του Σουχούμι Σέργιος (Πετρόβ), από τον Μάρτιο του 1919, δεν βρισκόταν στην Αμπχαζία, οι ρώσοι κληρικοί όμως, όσοι υπηρετούσαν στο Σουχούμι, δεν αναγνώριζαν τις νόμιμα εκλεγμένες τοπικές αρχές. Αυτή η κατάσταση επιτάχυνε τα γεγονότα ακόμη περισσότερο.

Την 1η Σεπτεμβρίου 1919, η κυβέρνηση της αυτόνομης Αμπχαζίας ενέκρινε το διάταγμα, περί της διοίκηση των ορθοδόξων εκκλησιών. Η εκκλησιαστική περιουσία μεταφέρθηκε στην ιδιοκτησία της Αμπχαζίας, η έδρα της επισκοπής παρέμεινε χρεεύουσα¹⁹³. Μετά τις προπαρασκευαστικές εργασίες, στις 7 Οκτωβρίου του 1919, πραγματοποιήθηκε η έκτακτη εκκλησιαστική συνέλευση της Αμπχαζίας, στην οποία συμμετείχαν συνολικά 350 εκπρόσωποι, ένας κληρικός και ένας λαϊκός απ' όλες τις ενορίες της Αμπχαζίας. Η συνέλευση άκουσε την έκθεση του μητροπολίτη Αμβροσίου (Χελαΐα) και έλαβε ιστορικές αποφάσεις. Από τώρα και στο εξής, Η επαρχία του Σουχούμι, με την απόφαση της συνέλευσης μετονομάστηκε σε επαρχία Τσχούμ-Αμπχαζίας και επέστρεψε στη μητέρα εκκλησία. Ως επικεφαλής της νεοσύστατης επαρχίας αυτής, η συνέλευση ομόφωνα επέλεξε τον μητροπολίτη Αμβρόσιο.

Στις 17-23 Οκτωβρίου 1919, την επαρχία Τσχούμ-Αμπχαζίας επισκέφθηκε ο καθολικός-πατριάρχης της Γεωργίας Λεονίδας (Οκροπρίτζε). Η κοινότητα της Αμπχαζίας και οι κληρικοί τον υποδέχτηκαν θερμά. Στις 19 Οκτωβρίου, ο καθολικός-πατριάρχης μαζί με τους Γεωργιανούς, Έλληνες και Ρώσους κληρικούς λειτούργησε στον καθεδρικό ναό. Η θεία λειτουργία, επίσης γινόταν σε γεωργιανή, ελληνική και ρωσική γλώσσα. Την ίδια μέρα, χειροτόνηθηκαν οι έλληνες και οι Ρώσοι ιερείς. Μετά την επιστοφή του στην Τιφλίδα, ο καθολικός-πατριάρχης στις 28 Οκτωβρίου 1919 κάλεσε τη συνεδρίαση του συμβουλίου του καθολικοσάτου, το οποίο ενέκρινε τις αποφάσεις του έκτακτου εκκλησιαστικού συνεδρίου της Αμπχαζίας, που έγινε στις 7 Οκτωβρίου του ίδιου έτους¹⁹⁴.

Πρέπει να τονιστεί, ότι η ενοποίηση της γεωργιανής εκκλησίας πλήρως πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τους εκκλησιαστικούς και κοσμικούς νό-

193. ДжемалГамахария, БадриГогия. Абхазия – историческая область Грузии, с.450-451.

194. Τζεμάλ Γκαμαχάρια. Άγιος ομολογητής Αμβρόσιος (Χελαΐα) και η Αμπχαζία. σελ. 241-281.

μους. Στην Αμπχαζία τερματίστηκε η διάκριση της εκκλησίας στην εθνοτική βάση, τη χρήση των κληρικών για πολιτικούς σκοπούς. Γι' αυτό το λόγο, οι μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν στην Αμπχαζία, δεν άρρισαν τους ρώσους σοβινιστές και τους αυτονομιστές. Στις 18 Νοεμβρίου 1919, στο αντιπροσωπευτικό όργανο της Αμπχαζίας - λαϊκό συμβούλιο αυτό το θέμα έγινε πράγμα κατηγοριών και έντονης συζήτησης. Οι αντίπαλοι ισχυρίζονταν, ότι η σοσιαλιστική κυβέρνηση δεν έπρεπε να παρεμβαίνει στα εκκλησιαστικά θέματα, λόγω ότι παραβιαζόταν η ελευθερία της συνείδησης.

Σύμφωνα με τους αυτονομιστές, ήταν παράνομο, η εκκλησιαστική περιουσία να γίνει ιδιοκτησία της Αμπχαζίας, η εκλογή του νέου αρχιερέα, και άλλα. Η αιτιολογημένη απάντηση στους αντιπάλους δόθηκε από τον επίτροπο παιδείας (υπουργός) της αυτόνομης Αμπχαζίας Ι. Λορτκιπανίτζε. Στις συζητήσεις συμμετείχε ενεργά, το μέλος της συντακτική συνέλευσης (κοινοβούλιο) της Γεωργίας και του λαϊκού συμβουλίου της Αμπχαζίας Ιβάν Πασαλίδης. «Το ζήτημα της εκκλησίας βεβαίως έχει τη σημασία και εμείς, σοσιαλιστές, ως κυβερνητικές αρχές, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε αυτό το ζήτημα», - είπε ο ίδιος. - Ίδιες, οι σοβιετικές αρχές παρακολουθούν την εκκλησία της πρώην ρωσικής αυτοκρατορίας ακόμη και οι ιερείς συνελήφθησαν. Για παράδειγμα, ο Λένιν έβαλε τον πατριάρχη στη φυλακή. Εμείς υπολογίζουμε την εκκλησία, επειδή η θρησκεία και η εκκλησία δεν είναι ίδια ... η εκκλησία είναι ένα συγκεκριμένο ίδρυμα, που έχει τη δική της σημασία στην ιστορία. Για μάρ δεν έχει σημασία, πώς οι πολίτες προσεύχονται στο Θεό, όταν όμως προσεύχονται, όχι στο θεό, αλλά στον σατανά, ο οποίος βρίσκεται στην πύλη μας (εννοείτε ο ρώσος στρατηγός Ντενίκην – συγγρ.), Θα πρέπει να τον βάλουμε στη θέση του... Η γεωργιανή αυτοκέφαλη εκκλησία ήταν αναγνωρισμένη από την οικουμενική σύνοδο. Αυτό σημαίνει, ότι όσο κανονικά τόσο ιστορικά, η γεωργιανή εκκλησία, ήταν αυτοκέφαλη νωρίτερα απο την ρωσική εκκλησία. Η γεωργιανή εκκλησία ιδρύθηκε τότε, όταν οι Ρώσοι προσεύχονταν στον περούν (παγανιστική θεότητα – συγγρ.)». Το λαϊκό συμβούλιο της Αμπχαζίας, η συζήτηση για το θέμα αυτό τελείωσε με την πρόταση του Ιβάν Πασαλίδη, την οποία υιοθέτησε μ' ένα σύντομο ψήφισμα. Στο ψήφισμα έγραψε, ότι το λαϊκό συμβούλιο θεωρεί ικανοποιητική την εξήγηση της επιτροπής μορφωτικών υποθέσεων, σχετικά για τη μεταρρύθμιση της διοίκησης ορθόδοξης εκκλησίας στην Αμπχαζία¹⁹⁵.

195.Τζεμάλ Γκαμαχάρια. Αμπχαζία και Ορθοδοξία, σελ. 820-821.

Η επανένωση της επαρχίας Τσχούμ-Αμπχαζίας με την μητέρα εκκλησία, σήμαινε την αποκατάσταση της αυτοκέφαλης εκκλησίας της Γεωργίας εντός των κανονικών ορίων της. Στην πραγματικότητα η εκκλησία είχε όχι μόνο εθνική, αλλά εδαφική αυτοκεφαλία, στά όρια της δημοκρατίας της Γεωργίας. Η πολυεθνική επαρχία της Τσχούμ - Αμπχαζίας, παρά τις δυσκολίες αντικειμενικού ή υποκειμενικού χαρακτήρα, πήρε τον δρόμο της αναβίωσης. Τελείωσαν οι διακρίσεις ενοριακών με το εθνοτικό σήμα. Στα ορθόδοξα έθνη - Γεωργιανών, Αμπχαζίων, Έλλήνων, Ρώσων, δόθηκε το απεριόριστο δικαίωμα λατρείας στη μητρική τους γλώσσα . Η κατάσταση άλλαξε ριζικά από τον Φεβρουάριο-Μάρτιο του 1921, όταν η σοβιετική ρωσία κατέλαβε τη Γεωργία, Όταν έπεσε η δημοκρατία της Γεωργίας και στη χώρα ήρθε η αθεϊστική σοβιετική κυβέρνηση.

1.7. Η προσάρτηση της Γεωργίας από την κομμουνιστική Ρωσία και η Σοβιετική Αμπχαζία

Παραβιάζοντας τη συνθήκη της 7 Μαΐου 1920, η σοβιετική Ρωσία το Φεβρουάριο – Μάρτιο του 1921 κατέλαβε τη Γεωργία και ακολούθησε περαιτέρω προσάρτηση της χώρας. Για την επίλυση του θέματος της Αμπχαζίας, στις 28 Μαρτίου του ίδιου έτους, στο Μπατούμι έγινε σύσκεψη των εκπροσώπων της κατοχικής κυβέρνησης, του Σέργο Ορτζονικίτζε, Σάλβα Ελιάβα, Μ.Τοροσελίτζε, μαζί τους ήταν οι αμπχάζιοι Εφραίμ Έσπα και Νέστωρας Λακόμπα. Και οι δύο ήρθαν από την Τουρκία, όπου είχαν πάει με εντολή των Ρώσων κομμουνιστών, για να διέδωσαν ανάμεσα στους απογόνους των Μουχατζίρων και άλλων καυκάσιων τη κομμουνιστική προπαγάντα, καθώς ασχολούνταν με την κατασκοπεία υπέρ της Ρωσίας. Στη σύσκεψη αυτή αποφάσισαν, προσωρινά, μέχρι την εκλογή του αντιπροσωπευτικού οργάνου - Η Αμπχαζία να ανακηρυχθεί ως σοβιετική σοσιαλιστική δημοκρατία. Μέχρι των λεγόμενων εκλογών όλη η «ανεξαρτησία» της Αμπχαζίας εκφράστηκε, όχι στην άμεση διοίκηση από τη σοβιετική κυβέρνηση της Γεωργίας, αλλά στην διακυβέρνηση, απο τα άτομα του γραφείου καυκασίας, της κεντρικής επιτροπής του Ρωσικού κομμουνιστικού κόμματος, που λειτουργούσε στην Τιφλίδα (επικεφαλής Σέργκο Ορτζονικίτζε).

Οι αυτονομιστές και οι προστάτες τους - σύγχρονοι κορυφαίοι ηγέτες της Ρωσίας, συμπεριλαμβανομένου του Βλαντιμίρ Πούτιν -

πρόθυμα ή ακούσια ασχολούνται με την παραποίηση της ιστορίας. Αυτοί εσκεμμένα εξαπατούν τον λαό τους και την παγκόσμια κοινότητα, όταν λένε, ότι μετά την επικράτηση των σοβιετών, η Αμπχαζία σαν να ήταν ανεξάρτητη δημοκρατία και αργότερα, ο Γεωργιανός - Ιωσήφ Στάλιν την πρόσφεσε στη Γεωργία, ως αυτόνομη δημοκρατία της. Γι' αυτό το θέμα, πρέπει να ειπωθεί, ότι στα πρώτα χρόνια της σοβιετικής κυριαρχίας, στην ίδια τη Ρωσία, ειδικά στο νότο της υπήρξαν πολλές «ανεξάρτητες» σοβιετικές δημοκρατίες. Για παράδειγμα, η σοβιετική δημοκρατία της Τέργκης, σοβιετική δημοκρατία του Ντόν, σοβιετική δημοκρατία Μαύρης Θάλασσας, σοβιετική δημοκρατία του Κουμπάν, σοβιετική δημοκρατία Κουμπάν - Μαύρης Θάλασσας, σοβιετική δημοκρατία της Σταυρούπολης, σοβιετική σοσιαλιστική δημοκρατία του Βόρειου Καύκασου, δημοκρατία της Άπω Ανατολής. Προσωρινά «ανεξάρτητες» ήταν επίσης Οι σοβιετικές σοσιαλιστικές δημοκρατίες της Κριμαίας (Ουκρανία), Καραμπάχ (Αζερμπαϊτζάν) και άλλα. Με τις προσπάθειες του Στάλιν, οι «δημοκρατίες» αυτές, πού ήταν εντός της Ρωσίας, Ουκρανίας και του Αζερμπαϊτζάν απέκτησαν το καθεστώς αυτονομιών ή διοικητικών μονάδων.

Το ίδιο συνέβη στη Γεωργία. Όπως ειπώθηκε, η δημοκρατία της Αμπχαζίας απο την αρχή ανακοινώθηκε ως προσωρινή δημοκρατία. Είναι λυπηρό, ότι μερικοί επιστήμονες δεν λαμβάνουν υπόψη το γεγονός αυτό. Εξαιτίας αυτού, πολλοί Ευρωπαίοι αληθινοί επιστήμονες πιάστηκαν με το αγκίστρι αυτό. Για παράδειγμα, μεταξύ τους είναι, η Γερμανίδα καθηγήτρια δικαίου- Αγγελίκα Νιουσμπεργκερ. Διακεκριμένη επιστήμονας, χωρίς να μελετήσει την ιστορία, επαναλαμβάνει τα παραμύθια των αυτονομιστών και των προστάτων τους, για την κατάργηση της δημοκρατίας της Αμπχαζίας απο τον Στάλιν¹⁹⁶. Οι ισχυρισμοί αυτοί απέχουν πολύ από την αλήθεια. Ούτε σ' ένα επίσημο ή ανεπίσημο έγγραφο των κυβερνητικών οργάνων της σοβιετικής Ρωσίας και της κεντρικής κυβέρνησης της σοβιετικής ένωσης, στη δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, ακόμα και στις ομιλίες του Λένιν, μεταξύ των «ανεξάρτητων» δημοκρατιών ποτέ δεν αναφέρεται η Αμπχαζία. Η χρηματοδότησή της γινόταν από την Τιφλίδα. Τα διατάγματα της κυβέρνησης σοβιετικής Γεωργίας, για την εκτέλεση αποσταλλόταν και στην κυβέρνηση της σοβιετικής Αμπχαζίας, και ούτο καθεξής.

---

196. Angelika Nußberger. Das volkerrecht. Geschichte. Institutionen. Perspektiven. Bonn, 2010, σελ. 45.

Στις 5 Ιουλίου 1921, το γραφείο του Καυκάσου, της κεντρικής επιτροπής του ρωσικού κομμουνιστικού κόμματος αποφάσισε, να διεξαχθεί εργασία «προς την κατεύθυνση, να μπει η Αμπχαζία στη δικαιοδοσία της Γεωργίας, ως αυτόνομη δημοκρατία της». Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, στις 23 Ιουλίου 1921, οι υπεύθυνοι υπάλληλοι, επι τη σύσκεψη, στη βάση της έκθεσης του Νέστωρα Λακόμπα, έλαβε το ψήφισμα «Λόγω των εθνογραφικών, ιστορικών και υφιστάμενων συνθηκών, να γίνει ένωση της σοβιετικής Αμπχαζίας με τη σοβιετική Γεωργία με βάση της ομοσπονδίας»¹⁹⁷. Αυτό σήμαινε, «εκ των πραγμάτων» υπάρχουσες σχέσεις μεταξύ της Τιφλίδας και του Σουχούμι μετατρεπόταν σε «εκ του νόμου» σχέσεις.

Αντίθετα απο τυπικά ανεξάρτητων δημοκρατιών της υπερκαυκασίας (Γεωργία, Αζερμπαϊτζάν, Αρμενία), η Αμπχαζία δεν είχε καμία εκπροσώπηση στη Μόσχα. Ο επίτροπος (Υπουργός) υποθέσεων των εθνικοτήτων της ρωσίας Ι. Στάλιν, στην 1 Σεπτέμβρη του 1921, ενημέρωσε την κεντρική εκτελεστική επιτροπή πάσης Ρωσίας (στην ενδιάμεση περίοδο συνεδριάσεων των σοβιετών – ανώτατο νομοθετικό σώμα) ότι «η Αμπχαζία είναι το αυτόνομο τμήμα της ανεξάρτητης Γεωργίας, εξαιτίας αυτού δεν έχει τους εκπροσώπους της στη Ρωσία και ούτε πρόκειται να έχει. Επομένως, ούτε τη πίστωση δεν μπορεί να λάβει απο τη σοσιαλιστική ομοσπονδία σοβιετικής δημοκρατίας της Ρωσίας (ΣΟΣΔΡ - RSFSR)»¹⁹⁸.

Η Αμπχαζία, το 1921 παρέσχε τέτοια δάνεια μόνο από τη σοβιετική κυβέρνηση της Γεωργίας, επειδή στη Μόσχα τη θεωρούσαν ως μέρος της Γεωργίας. Στις 14 Νοεμβρίου 1921, ο αρχηγός της Αμπχαζίας Εφραίμ Έσμπα έθεσε το ζήτημα της άμεσης σύνδεσης της Αμπχαζίας με τη ομοσπονδία της υπερκαυκασίας, που σχηματιζόταν εκείνη την περίοδο. Σε απάντηση αυτής της πρωτοβουλίας, στις 16 Νοεμβρίου του ίδιου έτους, το γραφείο του καυκάσου, της κεντρικής επιτροπής του κομμουνιστικού κόμματος της Ρωσίας αποφάσισε: «να δοθεί πρόταση στον συνάδελφο Έσμπα, να παρουσιάσει το τελικό συμπέρασμα του, για την είσοδο της Αμπχαζίας, σε συμβατική βάση ή στη σύνθεση της Ομοσπονδίας της Γεωργίας ή ως αυτόνομη περιφέρεια στη σοσι-

---

197. ДжемалГамахария, БадриГогия. Абхазия – историческая область Грузии, с. 118, 475.

198. А. Ментешавили. Исторические предпосылки современного сепаратизма в Грузии. Тбилиси, 1998, с. 67.

αλιστική ομοσπονδία σοβιετικής δημοκρατίας της Ρωσίας (RSFSR)»¹⁹⁹.

Έτσι, σύμφωνα με τα σοβιετικά πρότυπα, η Αμπχαζία δεν θα μπορούσε να έχει καμία αξίωση για τη κατάσταση σοβιετικής σοσιαλιστικής δημοκρατίας ή ακόμα της αυτόνομης δημοκρατίας, παρά μόνο της αυτόνομης περιφέρειας, αλλά εντός της Γεωργίας, της δόθηκε το καθεστώς σοβιετικής σοσιαλιστικής δημοκρατίας. Το έκαναν, για να είχαν την Αμπχαζία μοχλό πίεσης πάνω στη Γεωργία, που προσπαθούσε να αποκτήσει την ελευθερία.

Βασισμένοι στις «βαθιές και κοινές εθνικές σχέσεις» η Γεωργία και η Αμπχαζία, στις 16 Δεκεμβρίου 1921 υπέγραψαν μεταξύ τους συμφωνίες για την δημιουργία στρατιωτικών, πολιτικών και οικονομικών σχέσεων. Η συμφωνία προέβλεπε επίσης την «είσοδο της Αμπχαζίας στις περιφερειακές ενώσεις, π.χ. στην ομοσπονδία των υπερκαυκασιανών δημοκρατιών, μέσω της Γεωργίας» και όχι άμεσα. Απ' αυτό φαίνεται καλά, ότι με τη συμφωνία της 16ης Δεκεμβρίου 1921, δεν έγινε ενοποίηση των δύο ισοτήτων δημοκρατιών, αλλά μια τεχνητά δημιουργημένη αυτόνομη δημοκρατία (Αμπχαζία) έγινε μέρος της πραγματικής (Γεωργία). Στα επόμενα χρόνια, όταν σχηματίστηκαν αντιπροσωπευτικά όργανα, η σχέση αυτή ήταν κατοχυρωμένη και συνταγματικά.

Στη πρώτη συνεδρίαση του συμβουλίου αντιπροσώπων των εργαζομένων, αγροτών και των στρατιωτών του κόκκινου στρατού της Γεωργίας, στις 28 Φεβρουαρίου του 1922, εγκρίθηκε το σύνταγμα, η πρώτη παράγραφος του πρώτου κεφαλαίου του οποίου ανέφερε: «στη σοσιαλιστική σοβιετική δημοκρατία της Γεωργίας, στη βάση της ελεύθερης αυτοδιάθεσης μπαίνουν: αυτόνομη σοσιαλιστική σοβιετική δημοκρατία της Ατζαρίας, αυτόνομη περιφέρεια Νότιας Οσετίας, και αυτόνομη σοσιαλιστική σοβιετική δημοκρατία της Αμπχαζίας: Η τελευταία ενωποιείται με τη σοσιαλιστική σοβιετική δημοκρατία της Γεωργίας - με τη σύναψη ειδικής σύμβασης μεταξύ τους»²⁰⁰. Στη 2η δεκαετία του 20ού αιώνα η Αμπχαζία αποτελούσε τη νόμιμη και πραγματική αυτόνομη δημοκρατία και δεν ήταν υποκείμενο ομοσπονδίας της υπερκαυκασίας, και ούτε της Σοβιετικής Ένωσης, η οποία δημιουργήθηκε στις 29-30 Δεκεμβρίου του 1922. Ο επικεφαλής της ομοσπονδίας υπερκαυκασίας Γ. Ορζονικίντζε, ο οποίος έδωσε τη συγκατάθεσή του

199. Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, с. 482.

200. Образование Союза Советских Социалистических Республик. Сборник документов. Москва, 1972, с. 237-238.

για τη δήλωση της σοσιαλιστικής σοβιετικής δημοκρατίας της Αμπχαζίας, στις 21 Δεκεμβρίου 1923, στο δεύτερο συνέδριο των σοβιετών της Αμπχαζίας είπε: «Οι Αμπχάζιοι πρέπει να γνωρίζουν, ότι η Αμπχαζία είναι αυτόνομη δημοκρατία και ισότιμη στην ένωση μας»²⁰¹.

Με το πρώτο σύνταγμα (1924) της σοβιετικής ένωσης, η Αμπχαζία επίσης είχε το καθεστώς μιας αυτόνομης δημοκρατίας. Η παράγραφος 15 του κεφαλαίου IV του συντάγματος αυτού ανέφερε: «Οι αυτόνομες δημοκρατίες της Ατζαρίας και της Αμπχαζίας, οι αυτόνομες περιφέρειες της Νότια Οσετίας, του Ναγκόρνο-Καραμπάχ και Ναχιτσεβάνι στο συμβούλιο εθνικοτήτων στέλνουν έναν εκπρόσωπο»²⁰². Έτσι, παρά τις προσπάθειες των αυτονομιστών και παραπονητών της ιστορίας και παρά τις δηλώσεις των σημερινών ρωσικών ηγετών, που παραπλανούν τη διεθνή κοινότητα, το γεγονός παραμένει: Με το πρώτο σύνταγμα (1924 έως το 1936) της σοβιετικής ένωσης, η Αμπχαζία είχε το καθεστώς μιας αυτόνομης δημοκρατίας.

Στα συντάγματα της Γεωργίας και της Αμπχαζίας, κατά το κοινό συμφωνητικό η Αμπχαζία αναφερόταν ως σοβιετική σοσιαλιστική δημοκρατία. Οι αυτονομιστές συχνά αναφέρονται στο σύνταγμα της Αμπχαζίας του 1925. Από νομική άποψη, τέτοιο σύνταγμα δεν υπήρχε ποτέ. Μιλάμε για ένα «σύνταγμα» που υιοθετήθηκε την 1η Απριλίου 1925, στο τρίτο συνέδριο των σοβιετών της Αμπχαζίας. Δεδομένου ότι, οι περισσότεροι νομοθέτες ήταν αναλφάβητοι, το συνέδριο το ενέκρινε χωρίς προηγούμενη εξέταση και συζητήσεις. Αποδείχθηκε, ότι το εγκριθέν έγγραφο ερχόταν σε αντίθεση, με τα συντάγματα της ΕΣΣΔ, της ομοσπονδίας της υπερκαυκασίας και της Γεωργίας. Εξαιτίας αυτού, το σύνταγμα δεν ανακοινώθηκε και επομένως ούτε τέθηκε σε ισχύ. Επιπλέον, σύμφωνα με τις πληροφορίες που δημοσιεύονται στο «δελτίο του τρίτου συνεδρίου των σοβιετών της Αμπχαζίας» (Σουχούμι, 1925), το συνέδριο έχει αποφασίσει, να ολοκληρωθεί το έργο επι το σχέδιο του συντάγματος της Αμπχαζίας, θα πρέπει να συμμορφωθεί και να εναρμονιστεί με τα συντάγματα της υπερκαυκασίας και της Γεωργίας.

Τι ήταν το σύνταγμα ή το σχέδιο του συντάγματος του 1925; Σε γενικές γραμμές επαναλάμβανε το σύνταγμα της σοβιετικής Γεωργίας, αλλά περιείχε και διάφορα αντιφατικά άρθρα. Οι σχέσεις με τη Γεωργία ήταν

201. Съезд Советов Абхазии. Сборник документов и материалов. 1922-1923. Сухуми, 1959, с. 153.

202. Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, с. 488-489.

σημειωμένο στην παράγραφο IV του κεφαλαίου III: «Η σοβιετική σοσιαλιστική δημοκρατία της Αμπχαζίας, βάση ενός ειδικού συμφωνητικού ενωμένη με τη σοβιετική σοσιαλιστική δημοκρατία της Γεωργίας, μέσω αυτής εισέρχεται στη σοσιαλιστική ομοσπονδιακή σοβιετική δημοκρατία της υπερκαυκασίας, και μέσω της τελευταίας στην ένωση σοβιετικών σοσιαλιστικών δημοκρατιών». Στη V παράγραφο του κεφαλαίου II έγραψε, ότι η Αμπχαζία ως «ανεξάρτητο» κράτος (σαν να) διατηρούσε το δικαίωμα ελεύθερης εξόδου, όσο από την ομοσπονδία της υπερκαυκασίας, τόσο και από τη σοβιετική ένωση. Διότι η Αμπχαζία στην πραγματικότητα δεν υπήρχε ανεξάρτητο κράτος, άμεσα δεν ήταν μέρος ομοσπονδίας της υπερκαυκασίας και της ΕΣΣΔ, σε καμία περίπτωση δεν μπορούσε να βγει από τις συνθέσεις τους. Ο αρχηγός της Αμπχαζίας Νέστωρας Λακόμπα στις 2 Δεκεμβρίου 1925, βγαίνοντας στο 4ο συνέδριο του κομμουνιστικού κόμματος της Γεωργίας, στην ομιλία του μίλησε για τα λάθη που έγιναν και είπε, ότι «κάναμε τη συνταγματική ανοησία»²⁰³.

Γι' αυτή την «ανοησία», κατά κύριο λόγο και της ασυνέπειας ανώτερου συντάγματος με τα άλλα συντάγματα, οι αρχές της ομοσπονδίας υπερκαυκασίας και της Γεωργίας εξέδωσαν απόφαση για τη μετεπεξεργασία του σχεδίου συντάγματος της Αμπχαζίας της 1ης Απριλίου 1925. Πρέπει να σημειωθεί, ότι στο σύνταγμα του 1925, το οποίο σαν να έδινε την Αμπχαζία το δικαίωμα ελεύθερης εγκατάλειψης ομοσπονδίας της υπερκαυκασίας και της ΕΣΣΔ, δεν περιλάμβανε το δικαίωμα αποχώρησης της Αμπχαζίας από την δικαιοδοσία της Γεωργίας ή της πάυσης του συμφωνητικού ενοποίησης.

Η μετεπεξεργασία του σχεδίου συντάγματος της Αμπχαζίας τελείωσε το 1926. Στις 11 - 16 Ιουνίου του ίδιου έτους, η τρίτη σύνοδος της κεντρικής εκτελεστικής επιτροπής της Γεωργίας, που πραγματοποιήθηκε στο Σουχούμι, ενέκρινε το σύνταγμα της Γεωργίας. Το δεύτερο κεφάλαιό του ρύθμιζε τις σχέσεις με την Αμπχαζία. Στις 27 Οκτωβρίου του 1926, η τρίτη σύνοδος της κεντρικής εκτελεστικής επιτροπής της Αμπχαζίας, επίσης ενέκρινε το σύνταγμα της Αμπχαζίας, στο οποίο χωρίς αλλαγές μετέφεραν το δεύτερο κεφάλαιο του συντάγματος της Γεωργίας, σχετικά για την Αμπχαζία. Με αυτόν τον τρόπο και στα δύο συντάγματα δηλώθηκε ότι «η Αμπχαζία, βάση ενός ειδικού συμφωνητικού μπαίνει στη σοβιετική σοσιαλιστική δημοκρατία της Γεωργίας και μέσω αυτής εισέρχεται στη σοσιαλιστική ομοσπονδιακή σοβιετική δημοκρατία της υπερκαυκασίας».

---

203. Н. А. Лакоба. Статьи и речи. Сухуми, 1987, с. 176-178.

Το σοβιετικό σύνταγμα του 1926, ουσιαστικά ψεύτικα, αλλά συγχρόνως σαφές διευκρίνισε τις πληρεξουσιότητες μεταξύ της Τιφλίδας και του Σουχούμι. Τα κομισαριάτα (υπουργεία) εσωτερικών, δικαιοσύνης, εκπαίδευσης, υγείας, γεωργίας και κοινωνικής μέριμνας, ενεργούσαν ανεξάρτητα από τις αρμόδιες επιτροπές της Γεωργίας, αν και ήταν υποχρεωμένοι να ενημέρωναν ο ένας τον άλλον για τα έργα τους. Το λαϊκό αγροτικό συμβούλιο της Αμπχαζίας υπάκουε τόσο την κυβέρνηση της Αμπχαζίας όσο και το λαϊκό αγροτικό συμβούλιο της Γεωργίας.

Στην κυβέρνηση της Αμπχαζίας ήταν επίσης και οι εκπρόσωποι των λαϊκών επιτροπών - οικονομικών, εργασίας και της επιθεώρησης αγροτών και εργαζομένων της Γεωργίας. Αυτοί υπακούαν στις αρμόδιες επιτροπές της Γεωργίας, αλλά λογοδοτούσαν και την κυβέρνηση της Αμπχαζίας. Όπως βλέπουμε, δεν υπάρχουν ενδείξεις ανεξαρτησίας της Αμπχαζίας στο πρώτο σύνταγμα του 1926. Πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη, ότι τόσο η Αμπχαζία όσο και η Γεωργία λογοδοτούσαν απέναντι στις κρατικές αρχές ομοσπονδίας της υπερκαυκασίας και της σοβιετικής ένωσης και δεν μπορούσαν να λάβουν ανεξάρτητες αποφάσεις.

Σύμφωνα με το εν δράση σύνταγμα της ΕΣΣΔ, στις 11 Φεβρουαρίου 1931, το έκτο συνέδριο των σοβιετών της Αμπχαζίας, τη σοβιετική σοσιαλιστική δημοκρατία της Αμπχαζίας μετονόμασε σε αυτόνομη σοβιετική σοσιαλιστική δημοκρατία της Αμπχαζίας (ΣΣΔ της Αμπχαζίας). Όπως πριν το 1931, έτσι και μετά την μετονομασία, η Αμπχαζία ήταν και παρέμεινε στη δικαιοδοσία της Γεωργίας, αμετάβλητες παρέμειναν συνταγματικές πληρεξουσιότητες καθορισμένες από το σύνταγμα του 1926. Επομένως, είναι αβάσιμες οι ισχυρισμοί για την παράδοση της «ανεξάρτητης» Αμπχαζίας στη Γεωργία από τον Στάλιν. Όλα αυτά είναι ένας άλλος μύθος των παραπονητών της ιστορίας.

Στη 3η δεκαετία του 1930, στη σοβιετική αυτοκρατορία ήταν σε εξέλιξη η διαδικασία της συγκεντρωτικής διακυβέρνησης. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας, στις 7 Ιανουαρίου 1935, με την απόφαση του έβδομου συνεδρίου των σοβιετών της Αμπχαζίας υιοθετήθηκε μια νέα έκδοση του συντάγματος της Αμπχαζίας, σύμφωνα με την οποία όλες οι επιτροπές της αυτόνομης δημοκρατίας υπάγονταν στις αντίστοιχες επιτροπές της Γεωργίας (άρθρο 42). Η διαδικασία εγκαθίδρυσης του ολοκληρωτικού συστήματος ενοποίησης και της διακυβέρνησης της σοβιετικής ένωσης, στις 5 Δεκεμβρίου 1936 τελείωσε με την υιοθέτηση του σταλινικού συντάγματος. Ακολούθησε η υιοθέτηση ομοιόμορ-

φων συνταγμάτων σε όλες τις συμμαχικές και αυτόνομες δημοκρατίες εντός της σοβιετικής ένωσης, μεταξύ τους η Γεωργία (13 Φεβρουαρίου 1937) και η Αμπχαζία (2 Αυγούστου 1937). Σύμφωνα με τα νέα συντάγματα, καμία σφαίρα κρατικής ζωής δεν παρέμεινε στον άμεσο έλεγχο των συμμαχικών και αυτόνομων δημοκρατιών.

Η γένεση του σοβιετικού σοσιαλιστικού συστήματος και η διαδικασία οικοδόμησης του σοσιαλισμού στην Αμπχαζία εντάσσονταν στο πλαίσιο του κοινού σχεδίου και των γενικών κατευθύνσεων που είχαν ορίσει σε κεντρικό επίπεδο. Η υπερβολική «αυτοδημιουργικότητα» δεν επιτρεπόταν σε επι τόπου μέρη. Από αυτή την άποψη θα πρέπει να δούμε οι πολιτικές καταστολές στην Αμπχαζία της 3ης δεκαετίας του 20ου αιώνα, η ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης της Αμπχαζιανής γραφής το 1938 (αλλαγή της Αμπχαζιανής γραφής απο λατινική σε γεωργιανή), η μεταρρύθμιση της σχολικής αγωγής στους ακαδημαϊκούς έτους 1945-1946 (στα σχολεία της Αμπχαζίας αλλαγή διδασκαλίας απο ρωσικά σε γεωργιανά, ταυτόχρονα με τη διατήρηση και περαιτέρω ενίσχυση της αμπχαζιανής γλώσσας), η μετανάστευση του πληθυσμού απο τις γειτονικές περιοχές, όσοι καταστράφηκαν απο τους σεισμούς (ένα ορισμένο μέρος αυτού του πληθυσμού αφομοιώθηκε και τώρα ανήκει στην εθνικότητα των Αμπχαζίων). Οι πολιτικές καταστολές ήταν «εκδηλώσεις» πανσοβιετικού χαρακτήρα.

Η μετάβαση των γραφών σε γραφές των συμμαχικών δημοκρατιών, καθώς και η μετάβαση της διδασκαλίας στην κρατική γλώσσα των συμμαχικών δημοκρατιών, κατά των οδηγιών των κεντρικών αρχών, ήταν σε εξέλιξη σε όλη τη σοβιετική ένωση. Για το λόγο αυτό, θα ήταν πιο δίκαιο και πιο χρήσιμο, αν οι αυτονομιστές μ' αυτές τις αξιώσεις τους, να απευθύνονταν όχι στους Γεωργιανούς, αλλά στη Ρωσική αυτοκρατορία, η οποία και σήμερα, με επιτυχία συνεχίζει να αφομοιώνει τους «ανεξάρτητους» Απσουών. Η εγκατάσταση ατόμων από γειτονικές περιοχές, οι οποίες συνέβαλαν σημαντικά στην οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της Αμπχαζίας, είναι γνωστό, ότι πραγματοποιήθηκε βάση των οδηγιών της Μόσχας. Με την οδηγία της Μόσχας διεπράττει το έγκλημα της απέλασης των Ελλήνων το 1949²⁰⁴.

Η μετασταλινική περίοδος χαρακτηρίστηκε από ένα τραγικό γεγονός στη Γεωργία. Την εποχή εκείνη στην σοβιετική ένωση επικρίθηκε ενεργά η λατρεία της προσωπικότητας του Στάλιν. Δεδομένου, ότι

---

204. Н. Н. Иониди. 1949 год (технология преступления). Сухуми, 2006.

ο ηγέτης με εθνικότητα ήταν γεωργιανός, ακόμη και η απλή κριτική του συνοδευόταν συχνά από επιθετικό αντι-γεωργιανό συνθήματα. Σε σχέση με αυτό, στην Τιφλίδα διοργανώθηκε μια ειρηνική διαδήλωση διαμαρτυρίας της νεολαίας, με βάση της εντολής του κρεμλίνου, στις 9 Μαρτίου 1956, οι ρώσοι στρατιώτες ανελέητα επιτέθηκαν και σκότωσαν πολλούς. Κατά τη διαδήλωση κλήθηκαν συνθήματα να αποκατασταθεί η ανεξαρτησία της Γεωργίας. Την εποχή εκείνη, στη δημοκρατία κρυφά λειτουργούσαν δημοφιλείς οργανώσεις νεολαίων που αγωνίζονταν για την ελευθερία της Γεωργίας (Ζβιάδ Γκαμσαχούρντια, Μεράμπ Κωστάβα και άλλοι).

Μετά τα τραγικά γεγονότα του 1956, η Μόσχα ενίσχυσε την πίεση πάνω στην Τιφλίδα. Το κομμουνιστικό κόμμα της Γεωργίας κατηγορήσε στον σοβινισμό, ότι προσπαθούσε να αφομοιώσει τους Αμπχαζίους, Οσσετίους και Αρμένιους (βλ. Το διάταγμα της 10ης Ιουλίου 1956, του προεδρείου της κεντρικής επιτροπής του κομμουνιστικού κόμματος της ΕΣΣΔ). Αυτή η ψευδής και προκλητική καταγγελία, έχει γίνει ένα ιδιαίτερο επιχείρημα για τους αυτονομιστές. Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι το κρεμλίνο προκάλεσε στην Αμπχαζία τις αντιγεωργιανές διαδηλώσεις του 1957, του 1967 και του 1977, αν και στις δύο πρώτες περιπτώσεις ως αφορμή χρησιμοποιήθηκαν από τους Γεωργιανούς μελετητές δημοσιευμένα, για τους αυτονομιστές απαράδεκτα ιστοριογραφικά έργα, στην τρίτη περίπτωση, την υιοθέτηση νέου συντάγματος. Απο μια πλευρά το κρεμλίνο, προκαλούσε τις αντιγεωργιανές διαδηλώσεις, απο την άλλη προσπαθούσε να «επιλύσει» τη σύγκρουση (κάνοντας μετατοπίσεις των αυτονομιστών σε χρήσιμα πόστα), προκειμένου να δημιουργήσει πιο ευνοϊκό έδαφος, αργότερα, στην κατάλληλη ώρα για νέες, μεγαλύτερες αντιγεωργιανές διαδηλώσεις διαμαρτυρίας, και τέτοια στιγμή ήρθε στην εποχή της περεστρόικας.

1.8. Αποκατάσταση της εθνικής ανεξαρτησίας της Γεωργίας και η κατάσταση στην Αμπχαζία

Κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας '80 του 20^{ου} αιώνα, οι μετασχηματισμοί που έγιναν στη σοβιετική ένωση με επικεφαλής τον Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, προκάλεσαν την εμφάνιση εθνικών απελευθερωτικών κινήματων σε όλη τη σοβιετική αυτοκρατορία. Η Γεωργία, μαζί με άλλες δημοκρατίες ήταν στην πρωτοπορία στον αγώνα για την ελευ-

θερία. Αποθαρρυσμένο και αποδιοργανωμένο κρεμλίνο προχώρησε σε αιματηρή τρομοκρατία και καταπίεση. Προσπάθησε να επιτύχει για το αυτοκρατορικό κέντρο τα ωφέλιμα αποτελέσματα, όταν στις 9 Απριλίου 1989, με βάση παράνομη απόφαση της κεντρικής επιτροπής της σοβιετικής ένωσης, με στρατιωτική δύναμη, στην Τιφλίδα καταρρίφθηκε και εκτελέστηκε μια ειρηνική συγκέντρωση²⁰⁵. Το αποτέλεσμα ήταν ακριβώς το αντίθετο. Ούτε οι αντιγεωργιανές διαδηλώσεις στην Αμπχαζία, τον Ιούλιο του 1989 δεν έφερε το κατάλληλο αποτέλεσμα για το κέντρο. Παρά τα κόλπα του κρεμλίνου, η Γεωργία σταθερά προχωρούσε προς την ανεξαρτησία.

Στις δημοκρατικές εκλογές της 28ης Οκτωβρίου του 1990, κέρδισε το εθνικό- απελευθερωτικό κίνημα υπό την ηγεσία του Ζβιάδ Γκαμσαχούρντια. Ακολούθησε η εκκαθάριση της σοβιετικής κυβέρνησης στη Γεωργία. Η δημοκρατία της Γεωργίας δεν συμμετείχε στο δημοψήφισμα της 17^{ης} Μαρτίου του 1991, που διεξάχθηκε από το κρεμλίνο για το ζήτημα διαφύλαξης της σοβιετικής ένωσης. Στην Αμπχαζία το δημοψήφισμα διεξήχθη με σοβαρές παραβιάσεις. Για να επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα, η γεωργιανή συνοικία Γκάλης, όπου ζούσε το 20% του πληθυσμού της Αμπχαζίας, για λόγους ανετοιμότητας των εκλογικών κέντρων αποσύρθηκαν από την ψηφοφορία. Εκτός απ' αυτό, ο αριθμός των υποστηρικτών της διατήρησης της ΕΣΣΔ στις εκλογικές περιφέρειες των Αμπχαζίων ήταν πολύ περίεργος - 115-120% (!) από τον συνολικό αριθμό των ψηφοφόρων. Με αυτό τον τρόπο, οι αποσχιστές, σε ολόκληρη την Αμπχαζία, με το ζόρι πέτυχαν το επιθυμητό αποτέλεσμα - λίγο περισσότερο από το 50% εκείνων που στήριξαν τη σοβιετική ένωση. Ωστόσο, για όλους, και πρώτα απ' όλα για το κρεμλίνο κατέστη σαφές, ότι το δημοψήφισμα για διατήρηση της ΕΣΣΔ, ακόμα και στην αυτόνομη δημοκρατία της Αμπχαζίας απέτυχε. Αυτό ήταν ένα πολύ ανησυχητικό μήνυμα για τη «δημοκρατική» κυβέρνηση του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ.

Στις 31 Μαρτίου 1991 στην Αμπχαζία με μεγάλη επιτυχία διεξάχθηκε ένα άλλο δημοψήφισμα για την αποκατάσταση της ανεξαρτησίας της Γεωργίας. Η ηγεσία της Αμπχαζίας εκείνης της εποχής με τον αρχηγό Άρτζινμπα, αποφάσισαν να μην συμμετάσχουν στο δημοψήφισμα, αλλά να μην παρεμποδίσουν τη διαξαγωγή του στην αυτόνομη δημοκρατία. Σ' εκείνη τη κατάσταση αυτή ήταν μια λογική απόφαση. Το μπλόκ πο-

---

205. 9 Απριλίου. Τιφλίδα, 2017, σελ. 18-40.

λιτικών και κοινωνικών οργανισμών του «σόγιουζ», που ένωνε τους υποστηρικτές διατήρησης της ΕΣΣΔ, μοιχόταρε το δημοψήφισμα. Παρ' όλα αυτά, το 61,27% του συνολικού αριθμού των ψηφοφόρων (347175 άτομα) συμμετείχε στο δημοψήφισμα της 31ης Μαρτίου 1991. Την αποκατάσταση της κρατικής ανεξαρτησίας της Γεωργίας, εκτός από τους τοπικούς Γεωργιανούς υποστήριξαν και οι Έλληνες, Ουκρανοί, καθώς και ορισμένος αριθμός των Αμπχαζίων και Ρώσων.

Στο δημοψήφισμα, το 97,73%, ή σχεδόν το 60% του συνολικού αριθμού των ψηφοφόρων στην Αμπχαζία, ψήφισαν για την αποκατάσταση της ανεξαρτησίας της Γεωργίας. Στη βάση των αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος, στις 9 Απριλίου 1991, το κοινοβούλιο της Γεωργίας ενέκρινε την ανακοίνωση αποκατάστασης της ανεξαρτησίας του κράτους. Στις 26 Μαΐου 1991, παρόμοια κατάσταση σημειώθηκε και με τα ίδια αποτελέσματα ολοκληρώθηκε, οι εκλογές του πρώτου προέδρου της Γεωργίας στο έδαφος της Αμπχαζίας.

Σε σύντομο χρονικό διάστημα, τα αποτελέσματα δύο διαφορετικών δημοψηφισμάτων και των εκλογών του προέδρου της Γεωργίας έδειξαν, ότι η συντριπτική πλειονότητα του πολυεθνικού πληθυσμού της αυτόνομης δημοκρατίας της Αμπχαζίας, συμπεριλαμβανομένης ένα μέρος των εθνικών Αμπχαζίων, δεν υποστήριζαν τον διαχωρισμό, ούτε τη διατήρηση της σοβιετικής αυτοκρατορίας, αλλά την ενότητα της Γεωργίας και την αποκατάσταση της ανεξαρτησίας του κράτους.

Το παράδειγμα της επίδειξης μιας προσεκτικής, ειρηνικής και συμβιβαστικής πολιτικής της τότε κυβέρνησης της Γεωργίας προς την Αμπχαζία, ήταν το καλοκαίρι του 1991. Με τις κοινές προσπάθειες των δυο πλευρών, της Γεωργίας και της Αμπχαζίας, εκπονήθηκε νέος νόμος για τις εκλογές του ανωτάτου συμβουλίου της Αμπχαζίας και τροποποιήθηκε το σύνταγμα της αυτόνομης δημοκρατίας. 65 έδρες του ανώτατου συμβουλίου, που είχαν δημιουργηθεί στη εθνοτική βάση, διανεμήθηκαν μεταξύ εκλογικών περιφερειών με μονομερή εντολή. 28 εντολές χορηγήθηκαν στους Αμπχαζίους (17% του πληθυσμού), στους Γεωργιανούς 26 (47% του πληθυσμού), σε άλλες εθνικότητες - 11. Οι εντολές διανεμήθηκαν εξίσου, ώστε καμία πλευρά δε θα μπορούσε να αποκτήσει ειδική πλειοψηφία και να επιλύσει μονομερώς συνταγματικά ζητήματα, συμπεριλαμβανομένου του καθεστώτος της Αμπχαζίας. Χωρίς τη συμφωνία μεταξύ των Γεωργιανών και των Αμπχαζίων, ήταν αδύνατο, όχι μόνο να επιλυθεί το ζήτημα του καθεστώτος με νόμιμο

τρόπο, αλλά και να διοργανωθεί δημοψήφισμα και να διοριστούν μέλη της κυβέρνησης. Για όλα αυτά, ήταν απαραίτητο, η απόφαση της ειδικής πλειοψηφίας του Ανώτατου Συμβουλίου.

Με βάση της εθνικότητας διανεμήθηκαν τόσο οι εντολές στο ανώτατο συμβούλιο όσο και οι ανώτερες θέσεις. Ο πρόεδρος του ανώτατου συμβουλίου έπρεπε να εκλεγεί Αμπχάζιος, ο πρώτος αναπληρωτής του – Γεωργιανός. Ο Γεωργιανός διοριζόταν επικεφαλής της κυβέρνησης της Αμπχαζίας, ο πρώτος αναπληρωτής - Αμπχάζιος. Επίσης έγιναν σημαντικές συνταγματικές αλλαγές. Για παράδειγμα, στο σύνταγμα της Αμπχαζίας, ο όρος «ΣΣΔ της Γεωργίας» αντικαταστάθηκε με τον όρο «Δημοκρατία της Γεωργίας». Αυτός ήταν ένας σοβαρός συμβιβασμός. Με την παραπάνω αλλαγές, Η Αμπχαζία επιβεβαίωσε συνταγματικά, ότι προηγουμένως αποτελούσε μέρος της Γεωργίας εντός της σοβιετικής ένωσης, τώρα όμως έγινε μέλος ανεξάρτητης Δημοκρατίας της Γεωργίας.

Προκειμένου να εκτιμηθεί σωστά η σημασία αυτής της συνταγματικής τροποποίησης, πρέπει να υπενθυμίσουμε το παράξενο επιχείρημα του κρεμλίνου, στο οποίο βασίζονται οι αυτονομιστές, ότι η Αμπχαζία, με το σύνταγμα της, ήταν μέρος της σοβιετικής Γεωργίας εντός της ΕΣΣΔ, αλλά δεν έγινε μέρος της ανεξάρτητης δημοκρατίας της Γεωργίας. Η αντικατάστασή του όρου «ΣΣΔ της Γεωργίας» με τον όρο «Δημοκρατία της Γεωργίας» στο σύνταγμα της Αμπχαζίας έθεσε τέλος σε τέτοιες εικασίες. Στο σύνταγμα της Αμπχαζίας προστέθηκε επίσης, ότι για την αλλαγή του πολιτικού και νομικού καθεστώτος απαιτούσε τα δύο τρίτα των ψήφων. Μπορούμε να πούμε, ότι η ειρηνευτική πολιτική της κυβέρνησης της Γεωργίας, σε σχέση με την Αμπχαζία πέτυχε και κερδισμένοι βγήκαν και οι δύο πλευρές.

Η νίκη όμως ήταν προσωρινή. Τα πάντα έδειχναν, ότι το κρεμλίνο ανησυχούσε πάρα πολύ, απο την πορεία της Γεωργίας προς την πραγματική ανεξαρτησία. Με βάση τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων της 17ης και 31ης Μαρτίου, καθώς των προεδρικών εκλογών της 26ης Μαΐου, η Μόσχα διαπίστωσε, ότι με ειρηνικές, δημοκρατικές μεθόδους δε θα κατάφερνε να γονατίσει τη Γεωργία, και να αποκοπεί απ' αυτήν την Αμπχαζία. Το αυτοκρατορικό κέντρο ανησυχούσε επίσης, ότι η Τιφλίδα και το Σουχούμι, απο μόνη τους, χωρίς τη διαμεσολάβηση του κρεμλίνου, ήταν σε θέση να βελτιώσουν τις αρκετά τεταμένες σχέσεις, δηλαδή δεν «παίχτηκε» αποτελεσματικά «το χαρτί της Αμπχαζι-

ας». Η Μόσχα κατανόησε, ότι για την αποκατάσταση ελέγχου πάνω στην Γεωργία, χρειαζόταν την ανατροπή του πρώτου προέδρου της και διεξαγωγή του πολέμου στην Αμπχαζία. Αλλά η κεντρική κυβέρνηση της αυτοκρατορίας δεν είχε χρόνο ακόμα για τη Γεωργία.

Στη Μόσχα είχε αρχίσει εξοργισμένη μάχη για την εξουσία, μεταξύ του κέντρου της ένωσης (Μιχαήλ Γκορμπατσόφ) και της ηγεσίας της Ρωσικής Ομοσπονδίας (Μπορίς Γέλτσιν). Η μάχη αυτή ολοκληρώθηκε, με τη νίκη του Μπορίς Γέλτσιν και την κατάρρευση της σοβιετικής ένωσης. Η διάλυση της σοβιετικής ένωσης υπογράφηκε στις 8 Δεκεμβρίου 1991 και τελικά στις 21 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, στην Αλμα-Άτα, οι 11 πρόεδροι πρώην σοβιετικών δημοκρατιών, υπέγραψαν το αντίστοιχο πρωτόκολλο. Το πρωτόκολλο κήρυξε τον τερματισμό της ύπαρξης της σοβιετικής ένωσης και την ίδρυση της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών. Μ' αυτό έληξε το κύριο νομικό εμπόδιο για τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, προς τη πορεία της ανεξαρτησίας.

1.9. Τιμωρήτικα μέτρα της Μόσχας κατά την ανεξάρτητη Γεωργία και ο πόλεμος στην Αμπχαζία

Μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, ο διάδοχός της, η Ρωσική Ομοσπονδία, βρήκε το χρόνο για την «ανυπάκουη» Γεωργία. Υπήρχε και αφορμή - η Τιφλίδα αρνήθηκε να προσχωρήσει στην Αλμά-Άτα νεοσύστατη Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών. Εξαιτίας αυτού, το κρεμλίνο αποφάσισε να τιμωρήσει τη Γεωργία. Με ενεργή συμμετοχή της Ρωσικής Ομοσπονδία, στα χρόνια 1991-1992 πραγματοποιήθηκε ένα βίαιο κρατικό πραξικόπημα στην Τιφλίδα, το οποίο ανέτρεψε τη νόμιμη κυβέρνηση του προέδρου Ζβιάδ Γκαμσαχούρντια. Μετά το πραξικόπημα, δημιουργήθηκε η προσωρινή, στην ουσία παράνομη κυβέρνηση του Ε. Σεβαρντνάζε (κρατικό συμβούλιο), και η χώρα βυθίστηκε σε εμφύλιες συγκρούσεις και χάος.

Σε συνθήκες της τεχνητά διαμορφωμένης πολιτικής αντιπαράθεσης στη Γεωργία, οι αποσχιστικές δυνάμεις της Αμπχαζίας δραστηριοποιήθηκαν πάρα πολύ. Με την ενθάρρυνση και την ανοικτή υποστήριξη του κρεμλίνου, η ηγεσία της Αμπχαζίας παραβίαζε κατάφωρα το σύνταγμα της αυτόνομης δημοκρατίας, λάμβανε μονομερείς αντισυνταγματικές αποφάσεις, ασκούσε τις διακρίσεις εις βάρος του γεωργιανού κυβερνητικού προσωπικού.

Οι αυτονομιστές σχημάτισαν μονοεθνικές (εθνικοί αμπχάζιοι) οπλισμένες παράνομες ομάδες και άρχισαν τις κακοπραξίες. Στις 23 Ιουλίου του 1992, με σκοπό τον διαχωρισμό της Αμπχαζίας από τη Γεωργία, το ανώτατο συμβούλιο της Αμπχαζίας, χωρίς ειδική πλειοψηφία, εντελώς παράνομα αποφάσισε να καταργήσει το υπάρχον σύνταγμα και να αποκαταστήσει το νεκρό σύνταγμα του 1925 (βλ. κεφάλαιο 1.7). Η απόφαση αυτή επιτάχυνε περαιτέρω διαδικασίες διαχωρισμού μέσα στο ανώτατο συμβούλιο της Αμπχαζίας με εθνικά σήματα, η οποία τελικά οδήγησε στον πόλεμο.

Σήμερα δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι το κρατικό πραξικόπημα στη Γεωργία και ο πόλεμος στην Αμπχαζία ήταν δαχτυλίδια μονής αλυσίδας. Όπως το ένα, έτσι και το άλλο, ήταν κομμάτια του ενιαίου σχεδίου του κρεμλίνου, το οποίο αποσκοπούσε την αποδυνάμωση του γεωργιανού κράτους, τον κατακερματισμό του και με τη νέα μορφή την επιστροφή της στη δικαιοδοσία της Ρωσικής αυτοκρατορίας. Ο πόλεμος στην Αμπχαζία ξεκίνησε στις 14 Αυγούστου 1992 και έληξε στις 30 Σεπτεμβρίου 1993. Ήταν μια αιματηρή αντιπαράθεση μεταξύ της Ρωσίας και της Γεωργίας, με τους σύγχρονους όρους, ή ρωσία διεξάγαγε τον υβριδικό πόλεμο κατά της Γεωργίας. Οι συνέπειές του, όπως είναι γνωστό, ήταν καταστροφικές για τον πληθυσμό της Αμπχαζίας, για όλη τη Γεωργία. Δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι σκοτώθηκαν και απο τις δύο πλευρές. Τα τρία τέταρτα του πληθυσμού της εγκατέλειψαν την αυτόνομη δημοκρατία. Περίπου 300.000 Γεωργιανοί έγιναν πρόσφυγες.

Λόγω του χάους και της αναταραχής στην αυτόνομη δημοκρατία, μέχρι και 40.000 Αμπχάζιοι (σχεδόν τα μισά των Αμπχαζίων) χιλιάδες Έλληνες, Εσθονοί, Ουκρανοί, Εβραίοι, Ρώσοι και ούτω καθεξής εκτοπίστηκαν από την Αμπχαζία. Συγκεκριμένα, ο αριθμός των Ελλήνων, που το 1939 ανερχόταν σε 34 621, το 1989 έπεσε στα 14 664²⁰⁶. Το 2016, στην Αμπχαζία καταγράφηκαν μόνο 1351 Έλληνες. Σύμφωνα με τα τρέχοντα στατιστικά δεδομένα, μέχρι τον Ιανουάριο του 1992, πριν το πόλεμο δηλαδή, ο πληθυσμός της Αμπχαζίας ήταν 535.000. Κατά το 1997 ο πληθυσμός είχε μειωθεί έως 145.986 άτομα. Στη συνέχεια, τα στοιχεία αυτά δεν έχουν αλλάξει σημαντικά, αν και οι στατιστικές των αυτονομιστών δείχνουν μη ρεαλιστική εικόνα – 240.705 άτομα. Από αυτά, 122.690 σαν να ανήκουν στην Αμπχαζιανή εθνότητα, το οποίο είναι ψέμα. Στην πραγματικότητα, ο αριθμός των εθνοτικών Αμπχαζίων μειώθηκε από τους

---

206. Н. Н. Иоаниди. Греки в Абхазии, с. 34, 70.

προπολεμικούς 94.767 σε 53.993 (στοιχεία του 1997) και στη συνέχεια αυξήθηκε τεχνητά, με την μετανάστευση στην Αμπχαζία απογόνων των Μουχατζιρών, αλλά όχι και σημαντικά. Όσον αφορά τον πληθυσμό, οι αρμενικές και ρωσικές κοινότητες ισούνται με τους Αμπχαζίους.

Συνολικά, ως αποτέλεσμα του πολέμου, ο πληθυσμός της αυτόνομης δημοκρατίας μειώθηκε κατά 388.075 (72,7%), ή 3,7 φορές,. Σε αντίθεση με άλλες εθνοτικές ομάδες, οι Γεωργιανοί αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την Αμπχαζία. Την 1η Ιανουαρίου 1992, ο αριθμός τους ήταν 244.872 (στοιχεία προφανώς είναι μειωμένα), μετά τη γενοκτονία και την εθνοκάθαρση με τα δεδομένα του 1997, ο αριθμός τους μειώθηκε σε 43.442. Έτσι, ο αριθμός των Γεωργιανών μειώθηκε τουλάχιστον 201.430 άτομα - 82,2%, ή 5,64 φορές²⁰⁷.

Επίσης συνολικά, ο αριθμός των εσωτερικά εκποτισμένων ατόμων από την Αμπχαζία είναι 3,5 φορές υψηλότερος από αυτούς που παρέμειναν εκεί. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο ΟΑΣΕ επανειλημμένα αναγνώρισε και καταδίκασε την εθνοκάθαρση στην Αμπχαζία με τη συμμετοχή της Ρωσίας: στις 6 Δεκεμβρίου 1994 στη Βουδαπέστη, στις 3 Δεκεμβρίου 1996 στη Λισαβόνα και στις 18 Νοεμβρίου 1999 στην Κωνσταντινούπολη.

Αυτές οι ξηρές στατιστικές και τα γενικά ψηφίσματα του ΟΑΣΕ, δεν μπορούν να αντικατοπτρίζουν τη σοβαρότητα της τραγωδίας στην Αμπχαζία, την κλίμακα της σφαγής ειρηνικού γεωργιανού πληθυσμού, τις μορφές και τους μεθόδους βασανιστηρίων των ανθρώπων, τη σκληρότητα. Η αναλογία της τραγωδίας της Αμπχαζίας, πρέπει να αναζητηθεί στο μεσαίωνα και στο πιο μακρινό παρελθόν.

Χιλιάδες έχουν εκτελεστεί, αφού ταπεινώθηκαν και βασανίστηκαν. Πολύ συχνά αυτονομιστές και οι κατακτητές ανάγκαζαν τα θύματά, να σκάψουν το λάκκο και τους έθαψαν ζωντανά. Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις, που τα άτομα, οικογένειες, οι ολόκληρες ομάδες των ανθρώπων, κλειδωμένα σε μεμονωμένα κτίρια και στα σπίτια τους, ήταν καμένα ζωντανά. Υπάρχουν επίσης πολυάριθμα παραδείγματα καύσης βενζίνης τόσο των ζωντανών όσο και των σφαγμένων. Προφανώς, οι κατακτητές πριν σκοτώσουν τους ανθρώπους, απολάμβαναν από τα βάνουσα βασανιστήρια των θυμάτων - κόβοντας τα χέρια, τα πόδια, τη μύτη, τ' αυτιά, τη γλώσσα, τα γεννητικά όργανα, και βγάζοντας τα δόντια τους. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα, όταν τους άνδρες ανά-

---

207. Essays from the history of Georgia. Abkhazia, p. 491-492.

γκασαν να βλέπουν, πως βίαζαν τις μητέρες, τις συζύγους, τις κόρες, τις αδελφές τους και στη συνέχεια όλους μαζί σκότωναν. Δεν ήταν ασυνήθιστο για τους κακοποιούς, να μην επιτρέψουν στους συγγενείς να θάψουν τα πτώματα, και τα έτρωγαν τα σκυλιά και τα γουρούνια.

Τον Σεπτέμβριο του 1992, στο χωριό Μπζίφι (περιοχή Γκάγκρας), το κρέας κομμένο απο το σώμα του Γεώργιου Αμπραμισβίλι, που σκότωσαν, αλάτισαν, συσκεύασαν στα παπούτσια του και έστειλαν στη σύζυγό του. Στις 10 Οκτωβρίου 1993, στον κάτοικο του χωριού Άνω Κελασούρι (επαρχία του Σουχούμι), Ηρώδη Πίπια απέκοψαν τη καρδιά του και την πέταξαν στα σκυλιά. Συχνά, το σώμα του θύματος διαμέλιζαν, έπεξαν μπάλα με τα κεφάλιά τους. Πολύ συνηθισμένες μορφές εθνοκάθαρσης και γενοκτονίας ήταν, το κρέμασμα των ανθρώπων σε δέντρα ή στους ηλεκτρικούς πύργους, καθώς και πνίξιμο στα πηγάδια στις αυλές τους. Με αυτόν τον τρόπο, πέτυχαν δύο στόχους: βασιάνιζαν τα συγκεκριμένα άτομα, τους σκότωναν και ταυτόχρονα χάλαζαν τις πηγές ύδατων διαβίωσης.

Οι κατακτητές και οι αυτονομιστές ειδικά άσχημα συμπεριφερόνταν τις γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων των εγκύων γυναικών. Ο συλλογικός βιασμός, το κόψιμο του στήθους και άλλων μέρων του σώματος, και τελικά το κάψιμο ζωντανά, ήταν αναπόφευκτη μοίρα μεγάλου αριθμού γυναικών που έπεφταν στα χέρια των κακοποιών. Ούτε τα παιδιά είχαν καλύτερη μοίρα. Κι αυτούς σκότωναν μαζί με τους γονείς τους.

Ένας μάρτυρας τραγωδίας της Αμπχαζίας, ο Ρώσος δημοσιογράφος Μιχαήλ Αϊδιδόνεβ, σε μία επιστολή του έγραψε, για ένα τρομακτικό γεγονός: «στην Αχαλντάμπα (περιοχή της Οτσαμτσίρε), στα παιδιά έσπασαν τα χέρια και τα πόδια τους, ένα παιδί έριξαν κάτω απο το τάνκ. Τις βιασμένες γυναίκες έκαψαν ζωντανές στο γήπεδο. Σ'ένα παιδί έβγαλαν το δέρμα και έγραψαν πάνω του: «Γεωργιανό σκυλί πουλιέται στο κουπόνι»²⁰⁸ (προσωρινή μονάδα χρημάτων στη Γεωργία – συγγρ.). Τα σχόλια είναι περιττά.

Οι κατακτητές και οι αυτονομιστές δεν έδειξαν την ελεημώση ούτε στους σοβαρά άρρωστους ανθρώπους και τις αλυσοδεμένες σε αναπηρικές καρέκλες, τους σκότωναν στο κρεβάτι. Η επιθετικότητά τους άγγιξε και στους ηλικιωμένους. Για παράδειγμα, τον 103χρονο Δούρου Ταμπάγουα (χωριό Οτομπάια, περιοχή Γκάλη), την 96χρονη Μαρίνα Γκόγκουα (χωριό Λίνταβα, περιοχή Σουχούμι), τον 90χρονο

---

208. Βλέπε: Век, № 40, 1993.

Λούσα Τσάαβα (χωριό Σρόμα, περιοχή Σουχούμι) και πολλούς άλλους έκαψαν ζωντανά στα σπίτια τους.

Τα θύματα της εθνοκάθαρσης και της γενοκτονίας στην Αμπχαζία ήταν κατά κύριο λόγο Γεωργιανοί, αλλά οι αυτονομιστές και οι κατακτητές επίσης σκότωσαν εκατοντάδες ανθρώπους από άλλες εθνότητες. Οι περισσότεροι κατηγορήθηκαν, ότι προσπαθούσαν να σώσουν τους Γεωργιανούς. Για παράδειγμα, τον Νοέμβριο του 1993, στο χωριό Οντίση (περιοχή Σουχούμι), εκτέλεσαν και στη συνέχεια, μαζί με τους δεκατρείς γείτονες Γεωργιανούς, όσους έκριβε στο σπίτι της, έκαψαν την Έλληνίδα Μέρη Αναστασιάδη. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, για τη προσπάθεια να σώσει τη Γεωργιανή σύζυγο και τα παιδιά του, βασάνισαν και σκότωσαν τον 26χρονο Έλληνα Αλέξανδρο Τσάκλοβ, νεαρό που είχε επιστρέψει από την Ελλάδα. Μεταξύ των πολιτών που σκοτώθηκαν, εκτός από τους Έλληνες, είναι και οι Αμπχάζιοι, Ρώσοι, Αρμένιοι, Εβραίοι, Ουκρανοί και άλλες εθνότητες. Ένας από αυτούς ήταν η Μπρανισλάβα Ηγουμένωβα, απο την Οτσαμτσίρε, την οποία τον Δεκέμβριο του 1993 εκτέλεσαν, διότι είπε στους αυτονομιστές μαχητές: «τέτοια, ούτε οι φασίστες δεν έκαναν».

Οι αυτονομιστές και οι κατακτητές αιχμαλώτισαν και εκτέλεσαν τον επικεφαλής της κυβέρνησης της Αμπχαζίας, Ζιούλι Σαρτάβα, τα μέλη της κυβέρνησής του Ραούλ Έσμπια, Σουμπάτ Σαακιάν, Ταμάζ Χαρμπέδια, δήμαρχο του Σουχούμι Γκούραμ Γκαμπεσκίρια, επίσης Οι συνοδευόμενοι κυβερνητικά στελέχη Τζούμπερ Μπετασβίλι, Μάμια Αλασάνια και άλλοι. Σκότωναν και τους κληρικούς. Εκτέλεσαν τον ηγούμενο του μοναστηρίου Κομάν, νέο ιερομόναχο Ανδρέα Κουρασβίλι, μαζί του υποδιάκονο, με εθνικότητα αμπχάζιο, Γιούρι (Γιώργος) Άνουςα.

Τα στοιχεία των θυμάτων της εθνοκάθαρσης και γενοκτονίας στην Αμπχαζία είναι ελλιπή. Εώς σήμερα, δεν είναι δυνατόν να δημιουργηθεί, μια πλήρης βάση δεδομένων, των σφαγομένων από τους χωριστές και κατακτητές κατά τις ημέρες κατοχής της Αμπχαζίας. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τις πληροφορίες της καλά ενημερωμένης εφημερίδας της Μόσχας «Ρωσία», στις ημέρες της κατάκτησης του Σουχούμι, σκοτώθηκαν έως 6 χιλιάδες άνθρωποι²⁰⁹. Με βάση τα διαθέσιμα δεδομένα όμως ο αριθμός των αμάχων που σκοτώθηκαν είναι 1.200.

Αυτόπτες μάρτυρες λένε, ότι οι δρόμοι της πόλης ήταν γεμάτοι από πτώματα Γεωργιανών. Μόνο στο πάρκο Ν. Κούρτσενκου σκότωσαν 400

---

209. Россия, №42, 1993.

άτομα. Τα σώματα των νεκρών ήταν επίσης και στη θάλασσα. Δεν ήταν δυνατόν να τα αναγνωρίσουν, καθώς και να εντοπίσουν εκείνους, που σκοτώθηκαν από κατακτητές και χωριστές στις πόλεις και στα χωριά της Αμπχαζίας, μετά την κατοχή. Για παράδειγμα, ο προαναφερόμενος δημοσιογράφος Μιχαήλ Άιδιόνοβ μας ενημερώνει, ότι «στο χωριό Κίντγι (περιοχή Οτσαμισίρας – συγγρ.) όλους Τούς Γεωργιανούς κατοίκους κρέμασαν»²¹⁰. Ο Ρώσος υπουργός εξωτερικών Α. Κόζιρεβ, στη συνέντευξη τύπου, στις 15 Οκτωβρίου 1993, αναγκάστηκε να ομολογήσει, ότι: «Αυτό που συμβαίνει στο σημερινό Σουχούμι είναι εθνικάθαρση». Εκείνη την περίοδο, στο Σουχούμι είχε φτάσει Ι. Διάκοβ, στις 19 Οκτωβρίου 1993, ανέφερε στην εφημερίδα «Ιζβέστια»: «στην Αμπχαζία κυριαρχεί γενοκτονία». Προσωπικά είδε «δεκάδες πτώματα στη θάλασσα», «γυναίκες με ανοιχτά κοιλιά», «κομμένα κεφάλια στην παραλία». Φυσικά, οι προσωπικότητες των περισσότερων από αυτούς δυστυχώς είναι άγνωστες, αλλά ακόμα γίνεται δουλειά για την εξακρίβωση του πλήρους καταλόγου των νεκρών.

Αυτά και άλλα φρικιαστικά γεγονότα, σχετικά με εγκλήματα κατά αμάχων στην Αμπχαζία, περιέχονται σε βιβλία που δημοσιεύτηκαν στα αγγλικά, ρωσικά και γεωργιανά²¹¹. Τα βιβλία παρέχουν, μια πολύ λεπτομερή νομική ανάλυση της τραγωδίας για ό'τι έχει συμβεί. Υπάρχει ένα καλά τεκμηριωμένο συμπέρασμα, ότι οι κατακτητές και οι αυτονομιστές, στην Αμπχαζία έκαναν στοχοθετημένη εθνικάθαρση και γενοκτονία του γεωργιανού πληθυσμού.

Πρέπει να σημειωθεί το λυπηρό γεγονός, ότι μέσω των εγκληματιών γεωργιανών «στρατιωτών», όσοι είχαν σχηματίσει τις παράνομες οπλισμένες ομάδες, σκοτώθηκαν μέχρι και εκατό πολίτες, συμπεριλαμβανομένων εξήντα άμαχων Αμπχαζίων, περισσότεροι από δύο δεκάδες Αρμένιοι, μερικοί Τούρκοι και Γεωργιανοί. Πρέπει να τονιστεί επίσης, ότι το γεωργιανό κράτος τιμώρησε αυστηρά, εκείνοι οι γεωργιανοί στρατιώτες και εγκληματίες, οι οποίοι διέπραξαν εγκλήματα πολέμου. Σύμφωνα με τα στοιχεία της de facto Αμπχαζικής Εισαγγελίας, η κλίμακα και η σοβαρότητα των εγκλημάτων που διαπράττονταν

---

210. Россия, №42, 1993.

211. „International society to bring a verdict on the tragedy of Abkhazia/Georgia.Tbilisi, 2015“ (<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/117908>) και «Трагедия Абхазии, Грузия на суд Российской общественности. Тбилиси, 2016» (<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/180785>); Τραγωδία της Αμπχαζίας, Γεωργία: Ιστορικές, πολιτικές και νομικές απόψεις. Τυφλίδα, 2017.

<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/250997>

από τους χωριστές και τους κατακτητές, είναι ασύγκριτα μεγαλύτερα και πιο σοβαρά από αυτά των Γεωργιανών²¹². Οι τελευταίοι υπερασπίζονταν κυρίως τις πόλεις και τα χωριά τους και απέκρουαν τις εχθρικές επιθέσεις. Το πιο σημαντικό είναι, ότι οι Αμπχαζίοι δεν ήταν και δεν θα μπορούσαν να γίνουν θύματα στοχευμένης εθνοκάθαρσης και γενοκτονίας, ακόμη και λόγω, ότι τα γεωργιανά στρατεύματα ποτέ δεν μπήκαν στους συμπαγείς οικισμούς των αμπχαζίων.

Οι δυνάμεις κατοχής, εντούτοις, κατέστρεψαν εντελώς εκατοντάδες γεωργιανοί οικισμοί, εξόντωσαν είτε εκδίωξαν από τα σπίτια τους τους Γεωργιανούς, τα περιουσιακά στοιχεία των οποίων κατασχέθηκαν και εξακολουθούν να παραμένουν παράνομα σ'αυτά, σε αστικές ή αγροτικές περιοχές. Οι κατακτητές και οι χωριστές που διέπραξαν τη γενοκτονία των Γεωργιανών, όχι μόνο δεν τιμωρήθηκαν, αντίθετα, ενθαρρύνθηκαν ηθικά, υλικά και οικονομικά.

Η τραγωδία που πέρασαν οι Γεωργιανοί, είναι άμεσο αποτέλεσμα της μακροπρόθεσμης και προγραμματισμένης πολιτικής του κρεμλίνου, για τη κατάληψη της Αμπχαζίας και τη αποκοπή της από τη Γεωργία. Αυτή η πολιτική πραγματοποιώταν και ακόμα εκτελείται με το όνομα των αυτονομιστών και μέσω της ενεργής συμμετοχής τους. Ωστόσο, η κύρια ευθύνη για το περιστατικό είναι πάνω στη Ρωσική Ομοσπονδία. Ακριβώς αυτή ήταν που σχεδίασε και προκάλεσε τον πόλεμο στην Αμπχαζία, Αυτή όπλωνε τους αυτονομιστές, τους εγκληματίες που έστειλε η ίδια, στον πόλεμο, στο πλευρό των αυτονομιστών συμμετείχαν οι μονάδες ρωσικού τακτικού στρατού και οι ρώσοι στρατηγοί, η Μόσχα υπερασπιζόταν και ακόμα προστατεύει τους άμεσους δράστες εγκληματιών κατά της ανθρωπότητας.

1.10. Η Ρωσική πολιτική κατοχής και της υφέρπουσας προσάρτησης της Αμπχαζίας

Μετά την παύση των εχθροπραξιών στην Αμπχαζία, η Γεωργία έκανε ορισμένα βήματα για τη βελτίωση των σχέσεων με τη Ρωσική Ομοσπονδία, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Η Μόσχα, από την άλλη πλευρά, προσπαθούσε να νομιμοποιήσει τα αποτελέσματα της εθνοκάθαρσης και της γενοκτονίας στην Αμπχαζία. Αυτόν το σκοπό εξυπηρετούσε και η ρωσική «ειρηνευτική» αποστολή, η οποία άρχισε να λειτουργεί από

---

212. www.abkhaziya.org

τον Ιούνιο του 1994. Για τους δικούς της αυτοκρατορικούς σκοπούς, η Μόσχα μπλόκαρε ορισμένες διεθνείς πρωτοβουλίες για την επίλυση της σύγκρουσης στην Αμπχαζία. Ανάμεσά τους μπορούμε να ονομάσουμε το σχέδιο του προσωπικού εκπροσώπου του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, στα ζητήματα επίλυσης συγκρούσεως μεταξύ Γεωργίας και Αμπχαζίας Δίτερ Μπόντεν (Dieter Boden) (2001), το σχέδιο του Γερμανού υπουργού εξωτερικών (επί του παρόντος πρόεδρος) Frank - Walter Steinmeier (2008), σχέδιο της Ουάσιγκτον (2008) και άλλα.

Αντίθετα, η «ειρηνοποιός» Ρωσία εμφάνισε τους πραγματικούς της στόχους όταν κατέλαβε το 20% των γεωργιανών εδαφών τον Αύγουστο του 2008 και αναγνώρισε την «ανεξαρτησία» της Αμπχαζίας καθώς και της περιοχής Τσхинβάλι (η αποκαλούμενη Νότια Οσετία) στις 26 Αυγούστου 2008. Μ' αυτή την πράξη, η Ρωσία νομιμοποίησε την κατοχή και ταυτόχρονα, από τις δύο περιοχές εκτοπισμένους σχεδόν 500.000 ανθρώπους στέρισε το δικαίωμά να επιστρέψουν στα σπίτια τους.

Τον Αύγουστο του 2008, ο απώτερος στόχος της ρωσικής στρατιωτικής επιθετικότητας ήταν να ανατραπεί η κυβέρνηση της Γεωργίας, να τεθεί ένα καθεστώς μαριονέτας στην Τιφλίδα και να σταματήσει η ευρωατλαντική ενσωμάτωση της χώρας. Με την παράνομη και επιθετική αυτή πράξη, η Ρωσία υπονόμωσε τη διεθνή έννομη τάξη, θέτοντας υπο την πραγματική απειλή την ασφάλεια των μετασοβιετικών χωρών, ολόκληρου του ευρωατλαντικού χώρου. Στην άμυνα της Γεωργίας βασικό ρόλο διαδραμάτισε, η σκληρή θέση του γάλλου προέδρου Νικολά Σαρκοζί, τότε αρχηγού της Ε.Ε. Λόγω των προσπαθειών του κ. Σαρκοζί, στις 12 Αυγούστου 2008, οι πρόεδροι της Ρωσίας και της Γεωργίας υπέγραψαν συμφωνία κατάπαυσης του πυρός.

Η εδαφική ακεραιότητα της Γεωργίας, η επιστροφή των προσφύγων στα σπίτια τους υποστηρίζεται από ολόκληρο τον πολιτισμένο κόσμο, απο τους διεθνείς οργανισμούς, όπως τον ΟΗΕ, τον Οργανισμό Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO), την Ευρωπαϊκή Ένωση, το Συμβούλιο της Ευρώπης και τον ΟΑΣΕ. Στα πολυάριθμα ψηφίσματά τους, η ρωσική επίθεση ονομάζεται ως κατοχή των γεωργιανών εδαφών. Περιλαμβάνουν επίμονες εκκλήσεις για την ακύρωση αναγνώρισης ανεξαρτησίας της Αμπχαζίας και της περιοχής του Τσхинβάλι, για την αποχώρηση στρατευμάτων κατοχής από τη Γεωργία, για την αξιοπρεπή επιστροφή των προσφύγων. 2016 και 2017 στην Τιφλίδα (29 Μαΐου 2017) και το Βουκουρέστι (9 Οκτωβρίου 2017) κοινοβουλευτική

συνέλευση του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO), όχι μόνο επιβεβαίωσε τη στήριξη του για την εδαφική ακεραιότητα, αλλά εστίασε την προσοχή στις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα κατεχόμενα εδάφη, από τα καθεστώτα κατοχής, στα βήματα της Ρωσίας προς τη προσάρτηση των κατεχομένων εδαφών και στη στρατιωτικοποίηση των εδαφών, η οποία αποτελεί την απειλή για την περιφερειακή ειρήνη και ασφάλεια.

Οι απειλές που απορρέουν από τη ρωσική κατοχή των γεωργικών εδαφών, υπολογίζονται στους νόμους περί προϋπολογισμού του 2017 και του 2018 που εγκρίθηκαν από το Κογκρέσο των ΗΠΑ. Για πρώτη φορά, σε επίπεδο νόμου επιβεβαιώνεται η στήριξη της Ουάσιγκτον για την εδαφική ακεραιότητα της Γεωργίας, το γεγονός κατοχής της Αμπχαζίας και της περιοχής Τσινβάλι από την Ρωσία. Σύμφωνα με τους νόμους για τον προϋπολογισμό, οι κυβερνήσεις που αναγνωρίζουν την «ανεξαρτησία» των κατεχομένων περιοχών της Γεωργίας, δεν μπορούν να λάβουν οικονομική βοήθεια. Απαγορεύεται χορήγηση χρηματοδότησης για την υποστήριξη της ρωσικής κατοχής σ' αυτούς τους περιοχές. Θα έχουν σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις, στα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα για τη χορήγηση δανείων και επιχορηγήσεων, σε προγράμματα που παραβιάζουν την εδαφική ακεραιότητα της Γεωργίας. Η υποστήριξη για την ακεραιότητα της χώρας, καταγράφεται σε άλλο νόμο που υπογράφηκε από τον πρόεδρο Donald Trump, στις 2 Αυγούστου 2017, επιβάλλοντας νέες κυρώσεις κατά της Ρωσίας, του Ιράν και της Βόρειας Κορέας.

Δυστυχώς, τα μέτρα που έλαβε η διεθνής κοινότητα κατά τη διάρκεια όλης αυτής της περιόδου, φάνηκε ότι δεν ήταν επαρκή. Δεν μπόρεσαν να σταματήσουν τη ρωσική επιθετικότητα, το επόμενο θύμα της οποίας έγινε η Ουκρανία. Η προσάρτηση της Κριμαίας τον Μάρτιο του 2014 και οι επακόλουθες εξελίξεις στη νοτιοανατολική Ουκρανία, υποχρεώνει τον πολιτισμένο κόσμο να ενωθεί για να λάβει αποτελεσματικά μέτρα για την αντιμετώπιση του επιτιθέμενου. Διαφορετικά, τα κράτη μέλη της ΕΕ και του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO) σύντομα θα αντιμετωπίσουν οι ίδιοι το σοβαρό κίνδυνο.

Στη διεθνή σκηνή, η καθιέρωση της πολιτικής μη αναγνώρισης των δύο κατεχομένων εδαφών Γεωργίας - της Αμπχαζίας και της περιοχής Τσινβάλι (λεγόμενη Νότια Οσετία) είναι ζωτικής σημασίας. Με την υποστήριξη της παγκόσμιας κοινότητας, οι πολιτική αυτή πραγματο-

ποιείτε αρκετά επιτυχημένα. Σε αυτό το θέμα, η Ρωσία έμεινε πρακτικά μόνη. Δεν την υποστήριξαν τα ανεξάρτητα κράτη, που προέκυψαν από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων ακόμα και των συμμάχων της.

Έν συνέχεια, το κρεμλίνο ξεκίνησε μια πορεία δωροδοκίας «ομοϊδεατών», για το θέμα αυτό μίλησε ανοιχτά ο ρωσός αναλυτής Αντρέι Επιφάντσεβ στις 2 Δεκεμβρίου 2014, ο ίδιος στην ανοιχτή ακρόαση είπε: «μετα το 2008, όταν επιλέξαμε, ένα είδος σχέσης – επώασης με την Αμπχαζία, στην ουσία αρχίσαμε να την ταΐζουμε, να προστατεύουμε, δοκιμάσαμε να την βγάλουμε στον εξωτερικό κόσμο («затащить во внешний мир»), για το οποίο αγοράσαμε την αναγνώριση από διάφορες μικρές χώρες, την αγοράσαμε πραγματικά. Δεν ήταν, ότι κάποιος το ήθελε, απλά την αγοράσαμε»²¹³. Εξαιτίας αυτού, δε μπορεί να θεωρηθεί ως διπλωματική επιτυχία της Μόσχας, η αναγνώριση της Αμπχαζίας και της περιοχής του Τσхинβάλι από τον Ντάνιελ Ορτέγκα (πρόεδρος της Νικαράγουας), τον Ουγκό Τσάβες (πρώην πρόεδρος της Βενεζουέλας), το Ναουρού και δύο νησιωτικά νάνο κράτη, σε αντάλλαγμα ανοικτών οικονομικών συμφωνιών και ανοικτών δωροδοκιών. Από αυτές τις χώρες, το Τουβαλού, ακύρωσε την αναγνώριση των περιφερειών της Αμπχαζίας και του Τσхинβάλι στις αρχές του 2014, αναγνώρισε την εδαφική ακεραιότητα της Γεωργίας και καθιέρωσε διπλωματικές σχέσεις με αυτήν.

Ούτε ένα πολιτισμένο κράτος, ούτε ένας αξιοπρεπής πολιτικός ηγέτης, δε θα κάνει ένα τέτοιο εγκληματικό βήμα, όπως είναι η αναγνώριση των κατεχομενών γεωργιανών περιοχών απο τη Ρωσία. Η αναγνώριση αυτών των περιοχών πράγματι είναι έγκλημα, διότι, εξαιτίας της γενοκτονίας και της εθνοκάθαρσης, που έγινε στην Αμπχαζία και στην περιοχή Τσхинβάλι, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού έχει εκδιωχθεί απο' κει, επειδή υπάρχουν παράνομα εθνοτικά καθεστώτα μαριονετών, που παραβιάζουν κατάφωρα τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Σε σχέση με τη Γεωργία, η Ρωσία εξακολουθεί να επιδιώκει την ιδιαίτερα αντιδραστική, εσκεμμένη, ιμπεριαλιστική πολιτική παραβίασης του διεθνούς δικαίου, παραβιάζοντας κατάφωρα τη συμφωνία κατάπαυσης του πυρός της 12ης Αυγούστου 2008. Όχι μόνο δεν αποκατέστησε την υπάρχουσα κατάσταση των πραγμάτων (status quo), δεν απέσυρε τις στρατιωτικές της μονάδες σε προπολεμικές θέσεις, όπως

---

213. <https://www.youtube.com/watch?v=bFdiCf2oGhk>

αυτό είχε προβλεφθεί με τη συμφωνία του 12 Αυγούστου, αλλά, αντίθετα, αύξησε σημαντικά την στρατιωτική παρουσία της στα κατεχόμενα εδάφη της Γεωργίας και άρχισε την πορεία προς την προσάρτησή τους. Στις 30 Απριλίου 2009, υπό μια «συμφωνία» με τους αυτονομιστές, το κρεμλίνο πραγματοποίησε «διαχωρισμό» των διοικητικών συνόρων της Αμπχαζίας, σε ολόκληρη την περίμετρο της διαχωριστικής γραμμής έχτισε συνοριακές υποδομές και εξάρθρωσε οι ειδικές δυνάμεις της ομοσπονδιακής υπηρεσίας ασφαλείας.

Με την χρησιμοποίηση της αρνησικυρίας στο Συμβούλιο Ασφάλειας των ΗΕ, στις 15 Ιουνίου 2009, η Ρωσία ανέστειλε τις δραστηριότητες της αποστολής παρατηρητών του ΟΗΕ στην Αμπχαζία. Όλα αυτά αποτελούν σοβαρή απειλή για την ειρήνη και τη σταθερότητα, όχι μόνο στη Γεωργία αλλά και σε ολόκληρη την περιοχή.

Στο σύγχρονο στάδιο, η ειρηνευτική διαδικασία στην Αμπχαζία έχει μπλοκαριστεί πλήρως. Έχει τεθεί σε ισχύ ο νόμος της Γεωργίας της 23ης Οκτωβρίου 2008, για τα Κατεχόμενα Εδάφη. Ταυτόχρονα, πραγματοποιείτε μια «κρατική στρατηγική προς τα κατεχόμενα εδάφη - εμπλοκή - με τη μορφή συνεργασίας» που εγκρίθηκε από την κυβέρνηση της Γεωργίας στις 27 Ιανουαρίου 2010, και «το σχέδιο στρατηγικής της εμπλοκής» της 3ης Ιουλίου του ίδιου έτους.

Ο στόχος της Τιφλίδας είναι, η διατήρηση και επέκταση των οικονομικών, πολιτιστικών και άλλων δεσμών, με τους πολίτες της που ζούν στις κατεχόμενες ζώνες. Διασφάλιση της πρόσβαση για αυτούς, σε όλα τα οφέλη και τις κοινωνικές παροχές που απολαμβάνουν οι πολίτες των μη κατεχομενών περιοχών της χώρας (ειδικά στους τομείς της υγείας και της εκπαίδευσης). Η σημερινή κυβέρνηση της Γεωργίας εργάζεται ενεργά προς αυτή την κατεύθυνση. Τα πρώτα θετικά αποτελέσματα αυτής της εργασίας ήδη έχουν φανεί.

Η γεωργιανή πλευρά έκανε σημαντικό βήμα προς την ειρήνη. Σε ομιλία του στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 23 Νοεμβρίου 2010, ο πρόεδρος Μιχαήλ Σακακασβίλι, εν ονόματι της Γεωργίας, μονομερώς δεσμεύθηκε για τη μη χρήση βίας και τη μη ανανέωση πυρός στην Αμπχαζία και στην περιοχή Τσхинβάλι, δηλαδή στην επίλυση της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας μόνο με ειρηνικούς τρόπους. Σύμφωνα με τη δήλωση της 7ης Μαρτίου 2013, του κοινοβουλίου της Γεωργίας, αυτή η δέσμευση επιβεβαιώθηκε επίσης από τις σημερινές αρχές της χώρας.

Ωστόσο, μέχρι τώρα η κατάσταση είναι εξαιρετικά δύσκολη και χει-

ροτερεύει. Η Ρωσική Ομοσπονδία ανοιχτά αγωνίζεται για την αποκατάσταση της πλήρους επιρροής στον μετασοβιετικό χώρο. Δεν θέλει να συμφιλιωθεί με την αποκατάσταση της κρατικής ανεξαρτησίας της Γεωργίας και άλλων πρώην σοβιετικών δημοκρατιών, την ελευθερία τους και την ένταξη τους στον ευρωπαϊκό χώρο. Αντιβαίνει στη συμφωνία σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, την οποία υπέγραψε η Γεωργία στις 27 Ιουνίου 2014. Η κυβέρνηση της Γεωργίας, σε σχέση με τη Ρωσία ακολουθεί μια ιδιαίτερα εποικοδομητική και συνεπή πολιτική, επιδιώκοντας να βελτιώσει τις σχέσεις της με τη Ρωσία. Γίνονται συγκεκριμένα βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση. Παρ' όλα αυτά, το κρεμλίνο συνεχίζει την επιθετική του πολιτική. Ένα παράδειγμα αυτού είναι η σύμβαση της «συμμαχίας και των στρατηγικών εταιρικών σχέσεων»²¹⁴ η οποία υπογράφηκε στις 24 Νοεμβρίου 2014 μεταξύ της Μόσχας και των ντε φάκτο αρχών της Αμπχαζίας. Με αυτή την πράξη, η Ρωσία απέδειξε και πάλι τις πραγματικές της προθέσεις, πήρε ανοιχτά το μονοπάτι για την προσάρτηση της κατεχόμενης Αμπχαζίας. Επιπλέον, σύμφωνα με την «σύμβαση», η παραθαλάσσια ζώνη Μαύρης Θάλασσας της Γεωργίας, η περιοχή της Αμπχαζίας, μήκος 200 χιλιόμετρα, έχει καταστεί ένα ισχυρό στρατιωτικό πεδίο.

Με αυτό εξασφαλίζεται το καθοριστικό γεωπολιτικό πλεονέκτημα της Ρωσίας, όχι μόνο στον Νότιο Καύκασο, αλλά και στη λεκάνη της Μαύρης Θάλασσας και στις παρακείμενες περιοχές. Η θέση της Ρωσίας ενισχύεται περαιτέρω, με τη «συμφωνία» της 21ης Νοεμβρίου 2015, με τις ντε φάκτο αρχές της Αμπχαζίας, για τη δημιουργία κοινών ένοπλων δυνάμεων. Η Ρωσία την «επικύρωσε» στις 16 Νοεμβρίου 2016. Αυτή η πράξη, ήταν ένα άλλο σημαντικό βήμα προς την προσάρτηση της Αμπχαζίας και τη μετατροπή της περιοχής σε ρωσική στρατιωτική βάση.

Μια άλλη εκδήλωση της πολιτικής προσάρτησης των περιοχών αυτών, απο τη Ρωσία, είναι η «συμφωνία» της 18ης Μαΐου του 2017, που υπογράφηκε στο Σότσι και αφορά τη δημιουργία κοινού κέντρου πληροφόρησης-συντονισμού των εσωτερικών υποθέσεων, το οποίο θα λειτουργούσε στο Σουχούμι. Το προσωπικό του κέντρου, διαθέτουν τη διπλωματική ασυλία και απεριόριστα δικαιώματα. Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα της πολιτικής αυτής, είναι η εντολή του επικεφαλής της ρωσικής τελωνειακής υπηρεσίας, να δημιουργηθεί ένα εξειδικευμένο τελωνειακό σημείο ελέγχου στην Αμπχαζία και η τοπική τελωνειακή υπηρεσία να υποταχθεί σ' αυτό.

---

214. www.nevs.kremlin.ru/ref_notes/4783

Οι στόχοι και οι πρακτικές ενέργειες της Μόσχας, είναι κατά βάση αντίθετες με τα ζωτικά συμφέροντα της τεράστιας πλειοψηφίας του πληθυσμού της Αμπχαζίας, όσοι εκδιώχθηκαν από τα σπίτια τους, έγιναν εντός χώρας αναγκαστικά εκτοπισμένοι και εδώ και ένα τέταρτο του αιώνα, χωρίς αποτέλεσμα περιμένουν την επιστροφή στα σπίτια τους. Ασκώντας ανοιχτά την πολιτική της προσάρτησης της Αμπχαζίας, το κρεμλίνο προσπαθεί να εξαλείψει ένα από τα σοβαρά εμπόδια που εμποδίζουν την επίτευξή της, που είναι ο γεωργιανός πληθυσμός της περιοχής Γκάλης.

Από το 1993, οι ρωσικές αρχές κατοχής παραβιάζοντας την αξιοπρέπεια και τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, διεξάγουν πειράματα εναντίων σε δεκάδες χιλιάδες ανθρώπους που επέστρεψαν στα σπίτια τους στη Γάλη και ζουν εκεί. Όλη η περιοχή, στα προπολεμικά της σύνορα, είναι σήμερα μέρος της κατεχόμενης Αμπχαζίας, όπου υπο τη διάκριση λόγω της εθνικής καταγωγής, κατοικούν οι άνθρωποι, που τους έχουν αφαιρέσει πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα. Σύμφωνα με το λεγόμενο νόμο («για το νομικό καθεστώς των ξένων πολιτών στην Αμπχαζία») που παραλήφθηκε τον Δεκέμβριο του 2015, και τροποποιήθηκε τον Δεκέμβριο 2016, οι αυτόχθονοι Γεωργιανοί, οι οποίοι απο τους προγόνους τους κληρονόμησαν τα σπίτια και επί αιώνες ζούσαν στην Αμπχαζία, από το κατοχικό καθεστώς ανακηρύχθηκαν ως «πολίτες του ξένου κράτους». Τούς δόθηκε μόνο το δικαίωμα διαμονής, επομένως, δεν συμμετέχουν στη δημόσια ζωή του κατεχόμενου εδάφους, σε ντε φάκτο εκλογές, δεν διορίζονται σε δημόσιες ή άλλες υπηρεσίες (εκτός τον δάσκαλο). Οι πολίτες της «ξένης χώρας» από την περιοχή της Γκάλης έχουν στερηθεί απο το δικαίωμα να κατέχουν, να χαρίσουν, να αγωράσουν ή να πουλήσουν τις περιουσίες που κληρονόμησαν από τους προγόνους τους. Οι άνθρωποι στερούνται επίσης το δικαίωμα γάμου και της εγγραφής νεογέννητων παιδιών στην Αμπχαζία. Η εγγραφή αυτή, για κατοίκους της Γκάλης γίνεται μόνο πέρα από την Αμπχαζία. Πουθενά στον κόσμο δεν γίνεται τέτοια διάκριση κατά του αυτόχθονου πληθυσμού, η οποία περιέχει σαφώς σημάδια γενοκτονίας.

Οι κατακτητές παραβιάζουν κατάφωρα το θεμελιώδες δικαίωμα της εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα. Το 2016-2017, το κλείσιμο των σημείων ελέγχου στα διοικητικά σύνορα της Αμπχαζίας, περιόρισε σοβαρά το δικαίωμα μετακίνησης. Έτσι, οι κατακτητές συνεχίζουν την πολιτική γενοκτονίας εναντίον του γεωργιανού πληθυσμού της περιοχής

Γκάλης, προσπαθώντας να τους αφομοιώσουν ή να τους εκδιώξουν από τα σπίτια τους και με αυτό τον τρόπο «να λύσουν» το «γεωργιανό ζήτημα» στην Αμπχαζία για πάντα.

Το υπουργείο εξωτερικών της Γεωργίας έχει ετοιμάσει πολυάριθμες εκθέσεις, σχετικά με παραβιάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων των Γεωργιανών, που ζουν στην Αμπχαζία και τις παρουσίασε στους διεθνείς οργανισμούς²¹⁵. Το θέμα της χειρότερης κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις κατεχόμενες περιοχές της Γεωργίας, βρίσκεται συνεχώς στην ημερήσια διάταξη των Ηνωμένων Εθνών, των αρμόδιων οργάνων της, του ΟΑΣΕ, του Συμβουλίου της Ευρώπης, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΝΑΤΟ. Δυστυχώς, η Ρωσία δεν δίνει σημασία τις αποφάσεις και τις συστάσεις αυτών των αξιόπιστων διεθνών οργανισμών.

1.11. Τα Εκκλησιαστικά ζητήματα στην κατεχόμενη Αμπχαζία και το πρόβλημα της ελευθερίας της συνείδησης

Ακόμα και κατά τη διάρκεια της σοβιετικής κατοχής (1921-1991), η επαρχία Τσχούμ-Αμπχαζίας ήταν μέρος της Αυτοκέφαλης Γεωργιανής Εκκλησίας. Αυτό το ζήτημα δεν αμφισβητήθηκε ούτε στην Αμπχαζία και ούτε από οποιαδήποτε άλλη (συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας) εκκλησία. Όπως είναι γνωστό, το κομμουνιστικό καθεστώς, που επικρατούσε στη Σοβιετική Ένωση, καταδίωκε σοβαρά τις ορθόδοξες εκκλησίες της Ρωσίας και της Γεωργίας. Η σοβιετική ρωσική κυβέρνηση, στις 23 Ιανουαρίου (5 Φεβρουαρίου) 1918, εξέδωσε ειδικό διάταγμα, με το οποίο κήρυξε την εκκλησία ως μια οργάνωση εκτός νόμου. Ένα διάταγμα του ίδιου περιεχομένου, στις 15 Απριλίου 1921 εκδόθηκε και στη Σοβιετική Γεωργία²¹⁶. Κάτω από την πίεση των κομμουνιστικών αρχών, η Ρωσική ορθόδοξη εκκλησία, υπό την ηγεσία του Πατριάρχη, διαλύθηκε σε κατευθύνσεις. Από το 1922 έως το 1943, στη Ρωσία, με την ιδιότητα της επίσημης ορθόδοξης εκκλησίας λειτουργούσε, το κίνημα ανανέωσης (обновленцы), που υπήρχε από το 1917 και ονομαζόταν επίσης «ζωντανή εκκλησία» (живая церковь). Από το κίνημα αυτό ιδρυθείσα «Ρωσική ορθόδοξη εκκλησία», εκτός του κράτους, αναγνώριζαν και οι

215. Quarterly Reports of the Ministry of Foreign Affairs of Georgia on the Human Rights Situation in the Occupied Regions of Georgia <http://mfa.gov.ge/Occupied-Territories/Τριμηνιαίες αναφορές.aspx>

216. Τζέμαλ Γκαμαχάρια. Άγιος ομολογητής Αμβρόσιος (Χελάια). Για την 150η επέτειο. Τυφλίδα, 2012, σελ. 356-357.

πατριάρχες της Κωνσταντινούπολης, της Αλεξανδρείας και της Ιερουσαλήμ²¹⁷. Το διοικητικό όργανο της «Ρωσικής ορθόδοξης εκκλησίας» - Ιερατική Σύνοδος, στις 8 Φεβρουαρίου 1927, αναγνώρισε την αυτοκεφαλία της Γεωργιανής εκκλησίας, μέσα στα κανονικά της όρια. Στο χαρτί της αναγνώρισης της αυτοκεφαλίας έγραψε: «Οι επαρχίες της Τιφλίδας και του Σουχούμι να μην θεωρούνται πλέον στην Ιερατική Σύνοδο»²¹⁸.

Το Ρωσικό Πατριαρχείο, έντονα καταπιεσμένο από τις σοβιετικές αρχές, την εποχή εκείνη έμεινε χωρίς τον προκαθήμενο. Μετά τον θάνατο του πατριάρχη Νίκων, δηλαδή μετά τις 7 Απριλίου 1925, στερήθηκε επίσης, από το δικαίωμα να εκλέγει νέο πατριάρχη και μέχρι τον Μάιο του 1927 θεωρήθηκε ως παράνομη οργάνωση. Στα χρόνια 1920-1930, κάτω από τις συνθήκες του τυραννικού αθεϊσμού, η εκκλησία αυτή, με τίποτα δεν θα μπορούσε να δημιουργήσει μια ευχαριστιακή σχέση με την Γεωργιανή εκκλησία, ούτε είχε την άδεια, χωρίς τη συγκατάθεση των σοβιετικών αρχών να αναγνωρίσει την αυτοκεφαλία της Γεωργιανής εκκλησίας ή όχι. Από το 1943, λόγω των πολιτικών σκοπών, η σοβιετική κυβέρνηση ξεκίνησε μια πορεία προς την ανοικτόδομηση της ορθόδοξης εκκλησίας και του πατριαρχείου. Στις 4 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, μια ομάδα ρώσων ιεραρχών συναντήθηκαν με τους Ι. Στάλιν και Β. Μόλοτοβ, και στις 8 Σεπτεμβρίου πραγματοποιήθηκε η συνέλευση των επισκόπων πάσης Ρωσίας. Η συνέλευση εξέλεξε τον μητροπολίτη Σεργκέι (Σταρογκορόνσκι) ως πατριάρχη της Μόσχας και πάσης Ρωσίας²¹⁹. Σύντομα δημιουργήθηκε ευχαριστιακή σχέση με την Γεωργιανή εκκλησία. Στις 19 Νοεμβρίου 1943, η Ιερά Σύνοδος της Ρωσικής εκκλησίας αναγνώρισε την Αυτοκεφαλία της Γεωργιανής εκκλησίας μέσα στα κανονικά της όρια²²⁰.

Μέχρι το 1943 και στη μεταγενέστερη περίοδο, η Αμπχαζία παρέμεινε στη δικαιοδοσία της επαρχίας Τσχούμ-Αμπχαζίας, της Γεωργιανής ορθόδοξης εκκλησίας. Η επαρχία δεν ήταν διαιρημένη με την εθνοτική έννοια - γεωργιανές, αμπχαζικές, ελληνικές και ρωσικές ενορίες υποτάγονταν μόνο στους Γεωργιανούς αρχιερείς. Στην έκθεση των ετών 1925-1926 της Έκτακτης Επιτροπής της Γεωργίας (προηγούμενη

217. Обновленчество. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

218. Μητροπολίτης Ανανία Τζαπαρίτζε. Οι εκκλησιαστικοί σύνοδοι της Γεωργίας, σ. 164-167.

219. Московский собор 1943 года. <https://drevo-info.ru/articles/14105.html>

220. Грузинская Православная Церковь, часть I. - В книге: Православная Энциклопедия, т. 13. Москва, 2011, с. 191-229. <http://www.pravenc.ru/vol/xiii.html>

υπηρεσία πριν την Επιτροπή για την Κρατική Ασφάλεια- KGB) σημείω-
νε ότι, στην Αμπχαζία, οι πέντε ελληνικές ενορίες ήταν εχθρικές προς
το «κίνημα ανανέωσης» και υπάκουαν στο Γεωργιανό επίσκοπο Χρι-
στόφορο²²¹.

Σε διάφορες περιόδους, την επαρχία Τσχούμ-Αμπχαζίας διέυθυ-
ναν, ο Αμβρόσιος Χελάϊα (1919-1921), Ιωάννης Μαργισβίλι (1921-1925),
Χριστόφορος Τσιτσκισβίλι (1925-1927), Εφραίμ Σιδαμονίτζε (1927),
Μελχισεδέκ Φχαλάτζε (1927-1928 και 1935-1944), Παύλος Τζαπαρίτζε
(1928), Βαρλάμ Μαχαράτζε (1929-1935), Αντώνης Γκιγκινεϊσβίλι (1952-
1956), Λεονίντε Ζβάνια (1957-1964), Ρωμάν Πετριασβίλι (1965-1967),
Ηλίας Σιολασβίλι (1967-1977), Νικόλαος Μαχαράτζε (1978-1981), Δα-
βήδ Τσκάδουα (1981-1992), Δανιήλ Δατουασβίλι (1992-2010)²²². Στις 3
Μαρτίου του 1990, η αναγνώριση της Αυτοκεφαλίας εκκλησίας της Γε-
ωργίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης, ενί-
σχυσε περαιτέρω την ακεραιότητα του κανονικού εδάφους της χώρας.

Στα χρόνια 1992-1993, ο πόλεμος στην Αμπχαζία κατέστρεψε την
ενότητα της χώρας και της εκκλησίας. Η πηγή του εκκλησιαστικού δι-
αχωρισμού ήταν και παραμένει ο κατακτητής – το κράτος της «ορθό-
δοξης» Ρωσίας. Κατά τη διάρκεια του πολέμου στην Αμπχαζία, η Ρω-
σία ανελέητα πολέμησε και εξόντωσε τον τοπικό γεωργιανό ορθόδοξο
πληθυσμό. Η επαρχία της Τσχούμ-Αμπχαζίας, με επικεφαλής τον Δανιήλ
(Δατουασβίλι), το φθινόπωρο του 1993, μαζί με τους περισσότερους
ενορίτες, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το έδαφος της κανονικής της-
δικαιοδοσίας. Στην Αμπχαζία έμειναν μόνο τέσσερεις κληρικούς. Με-
ταξύ αυτών ήταν, σε όλη την Αμπχαζία, ο μοναδικός Απσούα-Αβασγιός
ιερέας Βησσαρίων Άπλια. Από το 1998, αυτός διευθύνει το επαρχιακό
συμβούλιο αυτοανακηρυχθείσας επαρχίας Σουχουμίου και Αμπχαζίας.

Τα γεγονότα που ακολούθησαν τον Ρωσογεωργιανό πόλεμο τον
Αύγουστο του 2008, και στα εκκλησιαστικά ζητήματα έφεραν περισ-
σότερη αναταραχή. Στις 15 Σεπτεμβρίου 2009, χωρίς την ευλογία του
αρχιερέα, παράνομα πραγματοποιήθηκε έκτακτη συνέλευση του Αμπ-
χαζικού κλήρου, η οποία αποφάσισε, στο έδαφος της Αμπχαζίας να
καταργηθεί η επαρχία Τσχούμ-Αμπχαζίας της εκκλησίας της Γεωργίας
και να ιδρυθεί η επαρχία Μπιτσβίντας και Σουχουμίου της ορθόδοξης

---

221. Αρχείο του υπουργείου εσωτερικών της Γεωργίας, Ίδρυμα 14, Περιγραφή 2,
υπόθεση 28, Φύλλο 863.

222. Пичундская и Сухумо-Абхазская епархия. <https://ru.wikipedia.org/wiki>

εκκλησίας της Αμπχαζίας²²³. Η αυτοανακηρυχθείσα επαρχία αποσκοπούσε την αποκατάσταση του καθολικοσάτου της Μπιτσβίντας. Τέτοιος ισχυρισμός, όπως έχει ήδη αποδειχθεί, στερείται τις ιστορικές ή κανονικές βάσεις (βλ. Κεφάλαια 1.2, 1.4, 1.5 και κεφάλαιο 2). Αυτή η παράνομη απόφαση των Απσούα-Αβασγίων κληρικών προκάλεσε αντίστοιχη αντίδραση από πλευράς της Ιεράς Συνόδου της εκκλησίας της Γεωργίας. Σύμφωνα με την απόφαση της ιεράς Συνόδου της 21ης Δεκεμβρίου 2010, η επαρχία της Τσχούμ-Αμπχαζίας, της εκκλησίας της Γεωργίας μετονομάστηκε σε επαρχία Μπιτσβίντας και Τσχούμ-Αμπχαζίας. Την διαχείριση της ανέλαβε ο Καθολικός-Πατριάρχης Πάσης Γεωργίας Ηλίας II, ο οποίος από τώρα και στο εξής κατέχει τον τίτλο: «Ο Καθολικός-Πατριάρχης πάσης Γεωργίας, Αρχιεπίσκοπος Μτσχέτης και Τιφλίδος και Μητροπολίτης Μπιτσβίνθας και Τσχούμ-Αμπχαζίας».

Λόγω εσωτερικών και εξωτερικών πολιτικών ή θρησκευτικών παραγόντων, το 2011 ο ελάχιστος κλήρος της Αμπχαζίας, χωρίστηκε σε δύο μέρη. Ένα μέρος είναι στην αυτοανακηρυχθείσα επαρχία Μπιτσβίντας και Σουχουμίου, την οποία διευθύνει ο ιερέας Βησσαρίων Άπλια. Αυτή η «επαρχία», στην πραγματικότητα βρίσκεται υπο κηδεμονεία του Ρωσικού Πατριαρχείου. Δυστυχώς, η πολιτική της Ρωσικής εκκλησίας, στην προκείμενη περίπτωση χαρακτηρίζεται από διπλά πρότυπα. Προφορικά αναγνωρίζει την Αμπχαζία ως την κανονική επικράτεια της εκκλησίας της Γεωργίας, ουσιαστικά όμως, Μέσω της επαρχίας Μπιτσβίντας και Σουχουμίου επιδιώκει τον πλήρη έλεγχο της εκκλησιαστικής ζωής στην κατεχόμενη περιοχή.

Το δεύτερο μέρος του κλήρου της Αμπχαζίας, στις 15 Μαΐου 2011, στο μοναστήρι του Νέου Άθωνος κάλεσε την πρώτη συνέλευση των κληρικών και κοσμικών, η οποία επίσης δεν ήταν ευλογημένη από τον αρχιερέα. Στη συνέλευση συμμετείχαν περισσότερα από 2000 άτομα των διαφορετικών θρησκειών, εκτός από τους ορθοδόξους, υπήρχαν πολλοί μουσουλμάνοι, ειδωλολάτρες, άθεοι, αβάπτιστοι. Στην πραγματικότητα ήταν μια διαδήλωση που είχε πολιτικούς και θρησκευτικούς στόχους και ίδρυσε την «Ιερά Μητρόπολη της Αμπχαζίας»²²⁴. Ο επικεφαλής της μητρόπολης είναι, ο πλαστογράφος της εκκλησιαστικής

223.Заявление экстренного собрания духовенства и церковного совета абхазской православной церкви. http://aiasha.ru/orthodox_abkhazia/90/385/

224.Джемал Гамахария. Церковно-народное собрание в Абхазии: религиозно-политические последствия. <http://abkhazeti.info/society/20110919254292182125.php>

ιστορίας αρχιμανδρίτης Δωρόθεος Δμπάρι²²⁵. Κι αυτό το δεύτερο μέρος του κλήρου της Αμπχαζίας αγωνίζεται επίσης να «αποκαταστήσει» την ανεξαρτησία της «εκκλησίας της Αμπχαζίας», που είναι εντελώς άγνωστη για την ιστορία. Η δεύτερη εκκλησιαστική και λαϊκή συνέλευση, η οποία επιβεβαίωσε την πορεία της προς την «ανοικοδόμηση» της ανύπαρκτης εκκλησίας, πραγματοποιήθηκε στις 15 Μαΐου²²⁶. Η «Ιεράς Μητρόπολης της Αμπχαζίας» έχει τον προσανατολισμό προς την Ελληνική εκκλησία και στον πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης και με αίτημα αναγνώρισης αυτοκεφαλίας της «εκκλησίας της Αμπχαζίας», συνεχώς απευθύνεται στους προκαθήμενους των ορθόδοξων εκκλησιών όλου του κόσμου, συμπεριλαμβανομένου του πατριάρχη Κωνσταντινούπολης Βαρθολομαίου Α'²²⁷. Στις 9 Ιανουαρίου του 2012, ο Βαρθολομαίος Α', στην Κωνσταντινούπολη, δέχτηκε τα μέλη της «Ιεράς Μητρόπολης της Αμπχαζίας» με την ιδιότητα των μεμονωμένων προσώπων²²⁸.

Πρέπει να τονιστεί, ότι ο Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινούπολης, Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος Α', θεωρεί, ότι η Αμπχαζία αποτελεί μέρος του γεωργιανού κράτους και την κανονική επικράτεια της εκκλησίας της Γεωργίας. Τη δική του στάση για το θέμα αυτό, ο Οικουμενικός Πατριάρχης επιβεβαίωσε στις 25 Δεκεμβρίου 2017, όταν συνεχάρησε τον Ηλία Β' από την αναγόρευση στον πατριарχικό θρόνο την 40η, και από τη γέννηση την 85η επέτειό του, ως τον Αρχιεπίσκοπο Μτσχέτης και Τιφλίδος και Καθολικό-Πατριάρχη πάσης Γεωργίας και Μητροπολίτη Μπιτσβίνθας και Σουχουμίου-Αμπχαζίας²²⁹.

225. Как в Абхазии возвращали церковный раскол. <https://eadaily.com/ru/news/2016/05/16/>

226. На церковно-народном собрании священной митрополии Абхазии принято обращение к Всеправославному Церковному Собору. <http://abaza.tv/news/?ID=3271&SID=23>

227. Обращение церковно-народного собрания православного народа Республики Абхазия к Предстоятелям и священным синодам поместных православных церквей. <https://anyha.org/aarxjara-nanhua-9-2011-sh/>; Церковно-народное собрание просит Вселенского Патриарха об автокефалии. <http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=120358>;

Обращение II церковно-народного собора Абхазии ко Вселенскому Патриарху. <http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=120370>

228. Два Афона – две проблемы. https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/14188; Вселенский Патриарх Варфоломей принял руководство священной митрополии Абхазии. <http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=89064>

229. Вселенский Патриарх поздравил Илию Второго с 40-летием интронизации. <https://1tv.ge/ru/news/>.

Είναι αδύνατο να αποκατασταθεί κάτι που δεν υπήρχε ποτέ στη φύση. Είναι αδύνατο να αποκατασταθεί στις φαντασίες των διαχωριστών υπάρχον το « καθολικοσάτο της Αμπχαζίας», διότι, στην πραγματικότητα, το καθολικοσάτο ήταν μια καθαρά γεωργιανή εκκλησιαστική οργάνωση, που κάλυπτε ολόκληρη τη δυτική Γεωργία. Όπως φαίνεται παραπάνω, στα τέλη του 17ου αιώνα με βίαιο και αντικανονικό τρόπο κατάργησε τη δικαιοδοσία του, πάνω στο έδαφος της Αμπχαζίας, και ολόκληρη περιοχή έμεινε χωρίς εν λειτουργία εκκλησίες και κληρικούς (βλ. κεφάλαια 1.2, 1.4), επομένως δεν είναι κατανοητό, τι απαιτούν απο τις διαχωριστικές τάσεις ενθαρυμμένοι Αμπχάζιοι Κληρικοί;

Η ιστορία επαναλήφθηκε στα τέλη του 20ου και στις αρχές του 21ου αιώνα –στην επικράτεια κατεχόμενης Αμπχαζίας, με αντικανονικό, βίαιο τρόπο τερματίστηκε δικαιοδοσία της επαρχίας Τσχούμ-Αμπχαζίας, της Γεωργιανής εκκλησίας. Εκείνη την εποχή, η περιοχή έμεινε με έναν Αμπχάζιο, έναν Ουκρανό και δύο Ρώσους ιερείς. Το πιο τραγικό είναι, ότι το 1993, απο την Αμπχαζία, με εξαναγκασμό εκτοπίστηκε και έως σήμερα δεν μπορούν να επιστρέψουν πίσω το 80-90% των ορθοδόξων ενοριτών της Αμπχαζίας. Μετά τον πόλεμο, ποσοτικά ελαφρώς αυξημένοι ορθόδοξοι κληρικοί της Αμπχαζίας, οι οποίοι είναι αποστάτες απο την Γεωργιανή εκκλησία και μη νόμιμος χειροτονημένοι, αντιτάσσονται σθεναρά στην επιστροφή των ορθοδόξων ενοριτών. Μ' αυτή τη στάση, αυτοί υποστηρίζουν την αντιχριστιανική, εγκληματική πολιτική εθνοκάθαρσης και γενοκτονίας, που διεπράχθησαν στην Αμπχαζία κατά του Γεωργιανού πληθυσμού και καταδικάστηκε από τον πολιτισμένο κόσμο. Μετά απ' όλα αυτά εξακολουθεί να παραμένει το στοιχειώδες ερώτημα: Για ποιά αποκατάσταση και ποιανής εκκλησίας μιλούν οι διαχωριστές, χωρίς να επιστρέψει το μεγαλύτερο μέρος των ενοριτών στην Αμπχαζία κιάλας;

Οι κληρικοί στην Αμπχαζία, ανεξάρτητα από τον ρωσικό ή τον ελληνικό προσανατολισμό τους, εντελώς παραποιούν την ιστορία και την πραγματικότητα, προσπαθούν να παραπλανήσουν τον χριστιανικό και ορθόδοξο κόσμο, για να «αποδείξουν», ότι είναι αδύνατο να επιστρέψουν στα σπίτια τους εκατοντάδες χιλιάδες ορθόδοξοι πρόσφυγες απο την Αμπχαζία. Τα ιστορικά-κανονικά επιχειρήματα που έφεραν οι χωριστές στα αιτήματά τους, που σε διάφορες εποχές έστελναν στους προκαθημένους των ορθοδόξων εκκλησιών, για την αναγνώριση της εκκλησίας της Αμπχαζίας, δεν έχουν καμία σχέση ούτε με την ιστορία και ούτε με τον εκκλησιαστικό κανονισμό.

Οι αυθαίρετες ερμηνείες των γεγονότων, επιθετικές και δυσφημιστικές αξιώσεις απέναντι στην αρχαιότατη Γεωργιανή εκκλησία, αναλυτικά απαντήθηκαν και με επιχειρήματα ακυρώθηκαν από τους ειδικούς²³⁰.

Τα αιτήματα των διαχωριστών, με την ουσία και το πνεύμα των περιεχόμενων τους και είναι αντίθετο με την πραγματικότητα και, πολύ συχνά, ακόμη και με την ίδια τη χριστιανική κοσμοθεωρία.

Οι Αμπχάζιοι κληρικοί, αποστάτες από την Γεωργιανή εκκλησία, μαζί με το τοπικό καθεστώς κατοχής, παραβιάζουν κατάφωρα τα δικαιώματα των ορθοδόξων Γεωργιανών, που ζουν στα κατεχόμενα εδάφη, στην περιοχή Γκάλη. Στις διακρίσεις, απάνθρωπες πολιτικές, οικονομική και κοινωνική καταπίεση, για το οποίο μιλήσαμε πιο πάνω, προστίθεται ιθρησκευτική καταπίεση, η έλλειψη ελευθερίας της συνείδησης, η οποία αντανάκλαται στην απαγόρευση ανοίγματος των εκκλησιών και της λατρείας στη μητρική τους γλώσσα. Είναι προφανές, ότι η πολιτική δίωξης των ορθοδόξων Γεωργιανών από τους αυτονομιστές, το κατοχικό καθεστώς και τον κλήρο, αποσκοπεί την εθνοκάθαρση, την αφομοίωση του πληθυσμού και την τελική προσάρτηση της Αμπχαζίας στη Ρωσία.

Είναι επιθυμητό και εξαιρετικά σημαντικό, πάνω στο γεγονός αυτό, να εστιάσουν την προσοχή τους οι αρχηγοί των ορθοδόξων εκκλησιών και πρώτα απ' όλα, ο πατριάρχης της Κωνσταντινούπολης. Είμαστε πεπεισμένοι, ότι με την υποστήριξη του Οικουμενικού Πατριάρχη, θα είναι δυνατή, στην κατεχόμενη Αμπχαζία και ιδιαίτερα στην περιοχή Γκάλη η πρόληψη της άδικης και επαίσχυντης πρακτικής της πολιτικής, κοινωνικής και θρησκευτικής καταπίεσης των ορθοδόξων χριστιανών.

1. 12. Αντί Συμπέρασμα

Τα προβλήματα γεωπολιτικής, ανθρωπιστικής, εκκλησιαστικής και της ασφάλειας, που δημιουργούνται από τη ρωσική κατοχή της Αμπχαζίας, με τη σημασία τους, εδώ και πολύ καιρό, έχει υπερβεί το σημαντικό θέμα της ενοποίησης της Γεωργίας, της επιστροφής στα σπίτια τους των εκτοπισμένων και των προσφύγων ατόμων και έχει καταστεί παγκόσμια πρόκληση. Η σκληρή πραγματικότητα, απαιτεί την απόσυρση ρωσικών στρατευμάτων κατοχής από τις κατεχόμενες περιοχές της Γεωργίας, όπως συμφωνήθηκε με το έγγραφο του Σαρ-230. Αλέξης Κσουτασβίλι. Νομική ανάλυση της εκκλησιαστικής κατάστασης στην Αμπχαζία. <http://www.orthodoxtheology.ge/afxazetisproblema/>; Алекси Кшуташвили. Вновь о церкви Абхазии. <http://abkhazeti.info/news/1365723799.php>

κοζί, που υπογράφηκε από τους προέδρους της Ρωσίας και της Γεωργίας (Δ. Μεντβέντεφ, Μ. Σακασβίλι) στις 12 Αυγούστου του 2008. Η απαίτηση αυτή, θα πρέπει να αποτελέσει μία από τις προϋποθέσεις για την ακύρωση διεθνών κυρώσεων κατά της Ρωσίας. Αλλιώς όπως η Ευρώπη, έτσι και ο υπόλοιπος κόσμος, δε θα μπορέσει να αποφύγει τις στρατιωτικές και οικονομικές απειλές, που θα απορρεύουν από την επιθετική πολιτική της Ρωσικής Ομοσπονδίας.

Για να διευκολύνεται η τρέχουσα κατάσταση και να σταματήσει η ανθρωπιστική καταστροφή, εκτός την απόσυρση από την Αμπχαζία των Ρωσικών δυνάμεων κατοχής, είναι αναγκαίο να ξεκινήσει η ειρηνευτική διαδικασία με τη συμμετοχή των ουδέτερων κρατών και να επιστραφούν οι πρόσφυγες στα σπίτια τους. Μόνο τότε θα καταστεί δυνατή η πλήρης και δίκαιη διευθέτηση της σύγκρουσης. Αυτό περιλαμβάνει την επίλυση και του ζητήματος του πολιτικού καθεστώτος της Αμπχαζίας, υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου, του Συντάγματος της Γεωργίας, καθώς και της ιστορίας και της πραγματικότητας.

2. Τα Μνημεία του υλικού πολιτισμού της Γεωργίας/Αμπχαζίας (Σύντομη επισκόπηση)

Τα γεωγραφικά όρια της τοπωνυμίας «Αμπχαζία», όπως φαίνεται παραπάνω άλλαζε κατά τη διάρκεια των αιώνων. Οι ξένες πηγές ονομάζουν το αρχαίο βασίλειο της Αμπχαζίας ως Δυτική Γεωργία και στη συνέχεια όλη τη Γεωργία. Το σύγχρονο έδαφος της Αμπχαζίας, μέσα στο ενιαίο Γεωργιανό βασίλειο, περιελάμβανε όπως την αρχοντία της Αμπχαζίας, έτσι και ένα μέρος του πριγκιπάτου του Τσκούμ και Οδισίου (Σαμεγκρέλο). Αυτό συνεχίστηκε μέχρι τα τέλη του 17ου αιώνα. Επομένως, το μεγαλύτερο μέρος του μεσαιωνικού γεωργιανού πολιτισμού στο έδαφος της αυτόνομης δημοκρατίας της Αμπχαζίας, πραγματικά δημιουργήθηκε στο Οδίσι και μόνο στις δεκαετίες '70 και '80 του 17ου αιώνα έγινε μέρος εδαφικά εκτεταμένης Αμπχαζίας. Τα πολιτιστικά και εκπαιδευτικά κέντρα συνέβαλαν σημαντικά στην πνευματική καλλιέργεια και ανάπτυξη του πληθυσμού της Γεωργίας.

Στο παρόν στάδιο μελέτης της πολιτιστικής κληρονομιάς της Γεωργίας, τα πολυάριθμα και ποικίλα μνημεία του υλικού πολιτισμού της περιοχής της Αμπχαζίας, μπορούν να χωριστούν σε τέσσερις κύριες ομάδες:

- I. Αρχιτεκτονικά μνημεία,
- II. Γραπτά μνημεία του πολιτισμού.
- III. Εκκλησιαστικά αντικείμενα.
- IV. Τα υλικά που έχουν βρεθεί στις αρχαιολογικές ανασκαφές.

Αυτή η ταξινόμηση, αντικατοπτρίζει τη γενική εικόνα των μνημείων της υλικής κουλτούρας της Αμπχαζίας στο παρόν στάδιο²³¹.

I. Οι αρχιτεκτονικές δομές αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο αριθμό μνημείων του υλικού πολιτισμού της Αμπχαζίας, ο αριθμός των οποίων υπερβαίνει τα εκατό. Παρά το γεγονός, ότι τα περισσότερα από αυτά τα μνημεία διατηρήθηκαν έως τις ημέρες μας με μισό κατεστραμμένη μορφή, έχουν τις δικές τους ιστορίες ανάπτυξης. Με τη σειρά τους, οι αρχιτεκτονικές δομές συμπεριλαμβάνουν τις δύο μεγάλες υποομάδες του υλικού πολιτισμού της Αμπχαζίας: Α) Τα εκκλησιαστικά μνημεία και β) κοσμικά μνημεία. Μεταξύ αυτών, η πρώτη υποομάδα περιλαμβάνει

231. Λία Αχαλάτζε. Μνημεία της υλικής κουλτούρας της Αμπχαζίας και η ταξινόμησή τους. – Στη συλλογή: Η πολιτιστική κληρονομιά της Γεωργίας στα κατεχόμενα εδάφη. Τιφλίδα, 2012, σελ. 131

μοναστικά συγκροτήματα, ναούς, μικρές εκκλησίες και παρεκκλησίες και η δεύτερη - οχυρωματικά κτήρια, γέφυρες, κτίρια παρακολούθησης, τα παλάτια των κοσμικών ηγεμόνων και άλλα.

Είναι γνωστό ότι, η παλιά αρχιτεκτονική αντικατοπτρίζει τις δημιουργικές δυνατότητες του εθνικού πολιτισμού. Φυσικά, δεν είναι κλεισμένη στα σύνορά της και είναι ανοιχτή για τη θετική επίδραση από το εξωτερικό. Ταυτόχρονα, χωρίς να ληφθούν υπόψη οι τοπικές αρχιτεκτονικές παραδόσεις, η απλή μεταφορά των άλλων πολιτισμικών εμπειριών, μπορεί να έχει μορφή της επιφανειακής μίμησης. Τα αρχιτεκτονικά μνημεία της μεσαιωνικής περιόδου, με σύνθετες μορφές και ποικίλες διακοσμήσεις, τα οποία είναι αρκετά στην περιοχή της Αμπχαζίας, καταλαμβάνουν ένα από το επιλεγμένο μέρος στην ενιαία στοά των αρχιτεκτονικών μνημείων της Γεωργίας.

Τα πιο γνωστά και αρχαία μνημεία της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής της περιοχής είναι, οι εκκλησίες και τα μοναστικά συγκροτήματα της Μπιτσβίντας, της Μπέντιας, της Μοκβής, του Ιλόρι, της Λίχνης, της Ντράντας, της Γκάγκρας, της Μπζίπης, της Τσκελικάρης, της Γκουδάβας, του Λασκεντέρι και άλλα²³². Μπορούμε να πούμε, ότι η Αμπχαζία, όπως και όλες οι περιοχές της Γεωργίας, είναι γεμάτη με διάφορα εκκλησιαστικά κτήρια.

Από τα κοσμικά μνημεία έως τις ημέρες μας, διατηρήθηκαν ταυπολείμματα παλιών οχυρωμένων αμυντικών μνημείων - φρούρια, πύργοι παρακολούθησης, γέφυρες κλπ. Επίσης τα παλάτια των ηγεμόνων. Παρά το γεγονός, ότι τα περισσότερα μνημεία είναι καταστραμμένα, δεν έχουν χάσει την ιστορική τους αξία και εξακολουθούν να εντυπωσιάζουν τους επισκέπτες.

Για πολλούς αιώνες, το σημαντικότερο ρόλο για την προστασία των βορειοδυτικών συνόρων της Γεωργίας έπαιζαν:— το κάστρο της Ανακοπίας, το φρούριο του Μπαγκράτ, κοντά στο Σουχούμι, η Ακρόπολη του Σουχούμι, ο τοίχος της Κελασούρης, τα φρούρια της Μπζίφης, της Γκάγκρας, της Ανούχθης, του Κοδόρι, του Λιτζάβα, της Τσχάλτας, της Αμτκέλης, της Χασούπσε, της Μτσιόστης, της Μπιτσβίντας, της Αζάντας, του Ντουριπσί, της Λίχνης, της Σαταμασίας και άλλων. Στην επικράτεια της σύγχρονης αυτόνομης δημοκρατίας της Αμπχαζίας, ο αριθμός τους ανέρχεται στα 70.

232.Λ. Ρτσεουλισβίλι. Δοκίμια για την ιστορία της γεωργιανής τέχνης. Τιφλίδα, 1994: Πολιτιστική κληρονομιά της Γεωργίας. Αμπχαζία, τόμ. Ι. Τιφλίδα, 2007.

Απο τα παλάτια των κοσμικών και εκκλησιαστικών αρχών, ιδιαίτερο ενδιαφέρον δίνεται στα ερείπια των παλατιών της Λίχνης, του Μερχεούλι, της Μπέντιας, της Ανούχβης και της Τσεμπέλντας, τα οποία ανήκαν στα φεουδαρχικά επώνυμα του Σαρβασίτζε, του Μαρσάνια, του Σβανίστζε και Μπασιλίτζε. Ανάμεσα στις παλαιότερες γέφυρες της Γεωργίας, εντυπωσιακή είναι η «γέφυρα της Ταμάρας» πάνω στον ποταμό Μπεσλέτι κοντά στο Σουχούμι. Τέτοιες γέφυρες είναι χαρακτηριστικές για τη Γεωργία των 10-13ων αιώνων και έχουν διατηρηθεί στην Κάρτλη, στην Αζαρία, στο Σάμτσχε-Τζαβαχέτι, και στην ιστορική Τάο-Κλαρτζέτη. Είναι μοναδική γέφυρα, η οποία έχει την επιγραφή στη αρχαία γεωργιανή γλώσσα - Ασομαβρούλι, όπου γράφει το όνομα του πρώτου βασιλιά της ενωμένης Γεωργίας - Μπαγκράτ Γ', Μπαγκρατιόνι (978-1014). Παρ' όλα αυτά, ο τοπικός πληθυσμός, τη γέφυρα αυτή συσχετίζει με το όνομα της βασίλισσας Ταμάρας (1184-1213).

II. Τα γραπτά μνημεία του πολιτισμού, αποτελούν μια απο τη μεγαλύτερη ομάδα στην πολιτιστική κληρονομιά της Αμπχαζίας, η οποία με τη σειρά της χωρίζεται σε τρεις υποομάδες: α) Επιγραφικά μνημεία (οι επιγραφές γραμμένες σε σκληρό υλικό), β) Τα χειρόγραφα (γραπτά μνημεία σε μαλακό υλικό) και γ) Τα νομισματικά υλικά με επιγραφές²³³.

Α) Απο τα επιγραφικά μνημεία έχουμε: λαξευμένα (επιγραφές σε πέτρα), πλαστά (σκαλισμένα σε εικόνες, σταυρούς, σε διάφορα εκκλησιαστικά αντικείμενα) και τοιχογραφημένες επιγραφές (με μπογιά). Τα επιγραφικά μνημεία, τις επιγραφές, τις βρίσκουμε στην γεωργιανή, ελληνική, λατινική και τουρκική (με Αραβική γραφή) γλώσσα. Περισσότερες από εκατό επιγραφές στη γεωργιανή γλώσσα, οι οποίες έχουν ιστορική σημασία, χρονολογούνται με τους 8-19ους αιώνες²³⁴. Οι ελληνικές επιγραφές είναι κυρίως του 9ου αιώνα, αλλά συναντάμε και ελληνικές γραφίτες του 11ου αιώνα. Υπάρχουν επτά Τούρκικες και τρεις λατινικές επιγραφές.

---

233. Л. Ахаладзе. Эпиграфические памятники Абхазии, в книге: Разыскания по истории Абхазии/ Грузия. Тбилиси, 1999, с. 363-374; В. Σιλογκάβα. Η επιγραφική του Σαμεγκρέλου και της Αμπχαζίας. Τιφλίδα, 2004: Λ. Αχαλάτζε. Η επιγραφική της Αμπχαζίας ως ιστορική πηγή (επιγραφές πάνω στις πέτρες και τοιχογραφίες). Τιφλίδα, 2005.

234. В. Σιλογκάβα. Η επιγραφική του Σαμεγκρέλου και της Αμπχαζίας. Τιφλίδα, 2008: Λ. Αχαλάτζε. Η επιγραφική της Αμπχαζίας ως ιστορική πηγή (επιγραφές πάνω στις πέτρες και τοιχογραφίες). Τιφλίδα, 2005.

Οι ελληνικές επιγραφές με τα ιστορικά περιεχόμενα, για τις οποίες θα μιλήσουμε παρακάτω, κάμποσες φορές δημοσίευθηκαν από την Ακαδημαϊκό Τινατίν Καουχτσισβίλι²³⁵. Επίσης, οι ελληνικές επιγραφές των ναών του Σιμεών του Κανανίτη και του Αγίου Θεοδώρου, που βρίσκονται πάνω στο βουνό της Ιβηρίας, πρόσφατα δημοσίευσε ο Ρώσος επιστήμονας Α. Βινογκράντοβ²³⁶. Δυστηχώς αυτός ο Ρώσος επιστήμονας δεν γνωρίζει καλά και δεν χρησιμοποιεί σωστά τις εκδόσεις της Τινατίν Καουχτσισβίλι.

Οι οθωμανικές ιστορικές επιγραφές αφορούν κυρίως τους 16-18ους αιώνες. Υπάρχουν επίσης επιτάφιοι του 19ου αιώνα άγνωστων Αμπχαζίων ευγενών. Σύμφωνα με τον Αμπχάζιο γλωσσολόγο Χ. Μπγκάσμπια, η τουρκική γραφή δεν ήταν συνηθισμένη στην Αμπχαζία και την συναντάμε μόνο σε αποσπασματική μορφή επιταφίων μεμονωμένων τάφων²³⁷. Οθωμανικές επιγραφές βρίσκουμε κυρίως στο Σουχούμι και στο περίγυρό του, στα χωριά Τσάλα (Τσλού) και Τζίρχβα. Στην πρόσφατη περίοδο, στους επιστημονικούς κύκλους άρχισε να κυκλοφορήσει η επιγραφή του φρουρίου του Σουχούμι, η οποία μας λέει για την αναστήλωση του φρουρίου του Σουχούμι στον 18ο αιώνα.

Στο έδαφος της Αμπχαζίας βρέθηκαν μόνο τρεις λατινικές επιγραφές. Σε μία απ' αυτές, που βρέθηκε στο Σουχούμι αναφέρονται ο αυτοκράτορας Αδριανός και ο υπηρέτης του Φλάβιος Αρριανός. Επομένως, η επιγραφή αυτή χρονολογείται μ' εκείνα τα χρόνια, του αυτοκράτορα Αδριανό (117-138 μ.Χ.), και διηγείτε την ιστορία της κατασκευής οχυρώματικών εγκαταστάσεων απο τον Αριάνη. Όπως είναι γνωστό, ο Φλάβιος Αρριανός, κατά την αυτοκρατορική εντολή, έκανε επιθεώρηση και την περιγραφή των Ρωμαϊκών φρουρών και πραγματοποίησε κατασκευαστικά και αναστηλωτικά έργα όλων των φρουρίων, στο νότιο και ανατολικό τμήμα της Μαύρης Θάλασσας, συμπεριλαμβανομένης του Σουχούμι²³⁸.

Η δεύτερη λατινική επιγραφή βρέθηκε στη Μπιτσβίντα, απο το απόσπασμα της οποίας έμειναν μόνο τρία γράμματα «λεγ». Οι περισ-

---

235. Τ. Καουχτσισβίλι. Οι Ελληνικές επιγραφές στη Γεωργία. Τιφλίδα, 1951: Τ. Καουχτσισβίλι. Το κτήριο των Ελληνικών επιγραφών της Γεωργίας, δεύτερη ολοκληρωμένη έκδοση. Τιφλίδα, 2004: Τρίτη έκδοση – 2008.

236. Α. Виноградов. Эпиграфика. Надписи с Анакопийской горы. Στο βιβλίο: Искусство Абхазского царства. Санкт-Петербург, 2011, с. 209 – 224.

237. Χ. Бгажба. Из истории письменности в Абхазии. Тбилиси, 1967, с. 27.

238. Φλάβιος Αρριανός. «Περίπλους του Ευξείνου Πόντου». Μετάφραση, μελέτη, σχόλια και χάρτης της Νατέλας Κετσακμάτζε. Τιφλίδα, 1961.

σότεροι ερευνητές θεωρούν, ότι η λέξη «λεγεώνα» ή «λεγεωνέρης». Η επιγραφή αυτή χρονολογείται 2 – 4ους αιώνες μ.Χ.

Η τρίτη επιγραφή ανακαλύφθηκε κατά τη διάρκεια των ανασκαφών στο φρουρίο του Σουχούμι το 2011, όπου αναφέρεται το όνομα του Ρωμαίου αυτοκράτορα Βαλεριανού (253-260). Επομένως, η επιγραφή χρονολογείται με 253-260 χρόνια. Με βάση του περιεχομένου των τριών αυτών επιγραφών, μπορούμε να συμπεράνουμε, ότι στους 2-4ους αιώνες μ.Χ., η Σεβαστούπολη, δηλαδή το Τσχούμι / Σουχούμι ήταν σημαντική βάση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, όπου βρισκόταν η ρωμαϊκή φρουρά.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι οι πληροφορίες σχετικά με τα μνημεία της υλικής κουλτούρας της Αμπχαζίας συναντάμε και στους καθολικούς ιεραποστόλους, ιδιαίτερα στα έργα του Χριστόφορου Καστέλι, του Αρκάντζελου Λαμπέρτι και άλλων. Στο αλμπουμ του Καστέλη και στο εργό του Λαμπέρτι, η «περιγραφή του Σαμεγκρέλου» υπάρχουν πολύτιμες πληροφορίες για τις εκκλησίες, τα μοναστήρια και επισκοπικές έδρες, μερικά από τα οποία διατηρήθηκαν έως τις ημέρες μας, κάποια όμως καταστράφηκαν εντελώς ή μερικώς²³⁹.

Β) Η δεύτερη ομάδα γραπτών πολιτιστικών μνημείων αποτελείτε απο τα χειρόγραφα, τα οποία είναι μόνο γεωργιανά και έχουν αντιγραφεί στα πολιτιστικά και εκπαιδευτικά κέντρα της Μπιτσβίντας, της Μόκβης και της Μπέντιας. Ανάμεσά τους, τα σημαντικότερα είναι με τις μοναδικές μινιατούρες ζωγραφισμένα ευαγγέλια της Μπιτσβίντας του 12ου αιώνα και της Μόκβης του 13ου αιώνα, Ιανγκάρ (τροπάριο) της Μπιτσβίντας του 16ου αιώνα, Γκουλάν (συλλογή των ιερατικών βιβλίων) της Μπέντιας του 17ου αιώνα, επιτραχήλιο της Μόκβης του 16ου αιώνα, ιστορικό έργο - ντιβάνι (χρόνικα) των βασιλιάδων της Αμπχαζίας του 10ου αιώνα και άλλα.

Τα πιο σημαντικά κέντρα της Γεωργιανής κουλτούρας, Μόκβη, Μπέντια, Μπιτσβίντα, Ιλόρι, Λίχνη, Τσεμπέλντα, Τσάρτσε και άλλα, για πολλούς αιώνες δημιουργούσαν πνευματικές αξίες, απο τις οποίες όχι μόνο οι Γεωργιανοί, αλλά και οι Αβάσγιοι πρέπει να είναι περήφανοι. Σ' αυτό το κέντρο της χριστιανικής κουλτούρας βρισκόταν περίθυμη βιβλιοθήκη, όπου γράφτηκαν τα πρωτότυπα γεωργιανά έργα, από ελληνικά στα γεωργιανά μεταφράστηκαν θεολογικά βιβλία και δημιουργήθηκαν νέα χειρόγραφα, τα οποία διασώθηκαν έως τις ημέρες μας,

---

239. Αρκάντζελο Λαμπέρτι. Η περιγραφή του Σαμεγκρέλου. Τυφλίδα, 1938: Ντον Χριστοφόρο ντε Καστέλη. Οι πληροφορίες και άλμπουμ για τη Γεωργία. Τυφλίδα, 1977.

αποτελούν πολύτιμο θησαυρό, για την ιστορία ανάπτυξης της Γεωργιανής γραπτής κουλτούρας και σήμερα φυλάγονται στο Εθνικό Κέντρο Χειρόγραφων της Γεωργίας στην Τιφλίδα.

Δεν πρέπει να αγνοήσουμε τα γραπτά μνημεία του βασιλείου του Εγκρίσι και της Αμπχαζίας (8-10 αιώνες), τα οποία εκτελούνταν με την εντολή των «βασιλιάδων της Αμπχαζίας» ή λόγω της κτητορικής τους δράσεις αναφέρονται στις επιγραφές. Έως τις ημέρες μας διασώθηκαν είκοσι επιγραφικά μνημεία και ένα ιστορικό χρονικό - «ντιβάνι των βασιλιάδων της Αμπχαζίας». Όλες οι επιγραφές, εκτός μιας ελληνικής τοιχογραφίας, που υπάρχει στον καθεδρικό ναό της Μαρτβίλης, έχουν γραφτεί με την αρχαία γεωργιανή γραφή²⁴⁰.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι οι περισσότερες επιγραφές των «βασιλιάδων της Αμπχαζίας» συναντάμε εκτός του εδάφους της σύγχρονης Αμπχαζίας, σε άλλες ιστορικές περιοχές της Γεωργίας: Στο Σαμεγκρέλο, στην Κάρτλη, στην Ιμερέτη και στο Τζαβαχέτι.

Γ) Στο έδαφος της Αμπχαζίας, κυρίως στο Σουχούμι, Στη Λίχνη, στο φρουρίο της Ανακοπίας, βρέθηκαν πολυάριθμα νομισματικά δείγματα. Τα περισσότερα νομίσματα είναι γεωργιανά και ελληνικά. Τα γεωργιανά νομίσματα, σύμφωνα με τις επιγραφές τους, ανήκουν στους βασιλείς Μπαγκράτ Δ' (1027-1072), Γεώργιο Β' (1072-1089), Δαβήδ Δ' «χτίστη» (1089-1125) και άλλους. Εκτός απ' αυτό, βρέθηκαν ασημένια νομίσματα, τα οποία ανάμεσα στους ντόπιους ήταν γνωστά ως «Τσχομούρι τέτρι», ενώ οι Τενουάτες τα ονόμαζαν ως «άσπρο της Σεβαστούπολης» (όπως είναι γνωστό, στην αρχαία Γεωργία, το Σουχούμι ήταν γνωστό ως Τσχούμι, αλλά λατινικές πηγές, οι Ρωμαίοι, την πόλη αυτή ονόμαζαν Σεβαστούπολη). Το «άσπρο της Σεβαστούπολης» με την άδεια του βασιλιά της Γεωργίας, στο νομισματοκοπείο του Τσχούμι έκοβε ο πρίγκιπας του Οδισίου και ταυτόχρονα ο αρχηγύλας της δημόσιας τάξης του βασιλικού οίκου της Γεωργίας Βαμέκ Νταντιάνι (1384-1396) (εικόνα 18). Ο αριθμός των γεωργιανών νομισμάτων υπερβαίνει τα 50, αλλά αν ληφθεί υπόψη το γεγονός, ότι τα περισσότερα νομίσματα, που βρέθηκαν στο Σουχούμι, χάθηκαν το 1927, ο αριθμός τους θα ήταν πολύ μεγαλύτερος.

Τα βυζαντινά νομίσματα περιέχουν τα ονόματα του Ιουστινιανού Α' (527-565), του Κωνσταντίνου Μονομάχου (1042-1055), του Κωνσταντί-

---

240.L. Akhaladze. Inscriptions of the Kings of Egris-Abkhazeti, Informational – analytical journal “Abkhazeti” I.Tbilisi, 2004.

νου Δούκα (1059-1067), του Ρωμανού Δ' Διωγένη (1067-1071) και άλλα. Ο αριθμός τους φτάνει έως 30 και έχουν βρεθεί στο Σουχούμι, στη Λίχνη και σε άλλα μέρη. Υποθέτουμε ότι, εκτός απο τα νομίσματα των Βασιλιάδων της Γεωργίας, όπως στην Αμπχαζία, έτσι και στην υπόλοιπη Γεωργία, κυκλοφορούσαν και βυζαντινά νομίσματα (μεταξύ αυτών και της Τραπεζούντας).

III. Τα πιο διάσημα δείγματα των εκκλησιαστικών ειδών είναι το χρυσό Άγιο Ποτήριο της Μπέντιας (999), το ασημένιο Άγιο Ποτήριο του Ιλόρι (10ος αιώνας), οι εικόνες της Τσεμπέλντας, της Αγίας Εκατερίνης (11ος αιώνας), του Ιωάννη βαπτιστή (11ος αιώνας) και του Ανδρέα Πρωτοκλήτου (12ος αιώνας), η εικόνα του βασιλιά της Αμπχαζίας Λέωντος Γ' (957-967), η εικόνα, που χάρισε στο ναό του Ιλόρι, ο βασιλιάς Δαβήδ ΣΤ' Ναρίνι (1247-1293), η εικόνα της Παναγίας της Μπιτοβίντας και ο σταυρός του καθολικού της Αμπχαζίας ευφθύμιου Σακβαρελίτζε (1578-1614), η εικόνα του Αγίου Γεωργίου, που χάρισε στο ναό του Ιλόρι ο αρχιεπίσκοπος της Μπέντιας Κύριλος Τσουανίστζε (περίπου 1572-1582), επίσης οι εικόνες, που χάρισαν στον ίδιο ναό οι ηγεμόνες του Οδισίου, μεταξύ τους Λεβάν Β' Νταντιάνι (1511-1557).

Σε όλα τα άνω αναφερόμενα μνημεία υπάρχουν γεωργιανές επιγραφές (στα αρχαία γεωργιανά - Ασομαβρούλι), οι οποίες μας διηγούνται για τους κτήτορες ή τους αρχιτεχνίτες, ή γενικά αποτελούν τις επιγραφές των μνημείων²⁴¹.

Όσον αφορά το πλούσιο και ποικίλο υλικό, που βρέθηκαν στις αρχαιολογικές ανασκαφές και αποτελούν ξεχωριστή ομάδα στην ταξινόμησή μας, ανάμεσά τους συναντάμε τα μνημεία των λιθικών, χάλκινων, σιδηρένιων και μεσαιωνικών εποχών. Στον αναγνώστη προσφέρεται μια σύντομη περισκόπηση για τα σημαντικότερα μνημεία της υλικής κουλτούρας της Αμπχαζίας:

I. Η Βασιλική της Γκάγκρας. Πόλη Γκάγκα, 6ος αιώνας (Εικόνα 1) - ένα από τα αρχαιότερα δείγματα της γεωργιανής αρχιτεκτονικής του Πρώιμου Μεσαίωνα, που βρίσκεται στο κέντρο των ερειπίων του φρουρίου της Γκάγκρας. Αποτελεί την πρώιμη χριστιανική βασιλική. Ο ναός χτίστηκε με τις τετράγωνες πέτρες και είναι το αρχαίο δείγμα της τρίκλιτης βασιλικής, η οποία ήταν διαδεδομένη στη Γεωργία στους 6-8ους αιώνες. Η βασιλική αυτή, με την αρχιτεκτονική της μορφή είναι

241. Г. Чубинашвили. Грузинское чеканное искусство: исследование по истории грузинского средневекового искусства. Тбилиси, 1959; Г. Чубинашвили, Грузинское чеканное искусство с VIII по XVIII век. Тбилиси, 1957.

παρόμοια με τις βασιλικές, χτισμένες στην ίδια εποχή στην Ανατολική Γεωργία. Στο εσωτερικό του ναού, αντί κίωνων υπάρχουν τοίχοι, αυτό δείχνει ότι, ο ναός αναστηλώθηκε στους επόμενες αιώνες. Σήμερα, ούτε στη πρόσοψη και ούτε στο εσωτερικό του ναού της Γκάγκρας, δεν υπάρχουν πια οι επιγραφές. Υπό την έννοια της τέχνης, σημαντικό είναι ο σταυρός που απεικονίζεται στην καμάρα της εκκλησίας. Η εκκλησία χρονολογείται με τον 6ο αιώνα.

Το φρουρίο της Γκάγκρας. Περιοχή Γκάγκρας, το περίγυρο της πόλης Γκάγκρας, 5ος – 6ος αιώνας - βρίσκεται στην παλιά συνοικία της πόλης. Μέσα στο φρουρίο υπάρχει περίφημος Βασιλικός ναός της Γκάγκρας, ο οποίος είναι σε καλή κατάσταση. Το φρουρίο αναστηλώθηκε στον Ύστερο Μεσαίωνα.

II. Η Βασιλική του Γκαντιάντι. Δήμος Γκάγκρας, 6 -7οι αιώνες - στα βορειοδυτικά της Γκάγκρας, στην συνοικία του Γκαντιάντι. Στην παραλία υπάρχουν τα ερείπια του ναού. Ο ναός είναι τρίκλιτη βασιλική. Είναι χτισμένος από λίθους μεσαίου μεγέθους, έχουν χρησιμοποιήσει και επίπεδα τούβλα διαφόρων μεγεθών. Στο ναό βρίσκουμε τα θραύσματα μαρμάρου, που χρονολογούνται με τους 6-7ους αιώνες. Υπάρχει μια άποψη, ότι αυτός ο ναός έχει χτιστεί από τον αυτοκράτορα του βυζαντίου Ιουστινιανού Α' (527-565), για τους προγόνους των Απσούα-Αβασγίων στην περίοδο του εκχριστιανισμού τους. Το 1980, στα ερείπια της βασιλικής, ανακάλυψαν ένα θραύσμα της ταφόπετρας με την ελληνική επιγραφή, που έγραφε «Αβασγίας». Όπως φαίνεται, η επιγραφή αυτή ήταν κομμάτι του τάφου ενός κοσμικού ή θρησκευτικού αρχηγού της Αμπχαζίας. Η επιγραφή χρονολογείται με τον 6ο αιώνα.

III. Η εκκλησία της Παναγίας της Ντράντας. Χωριό Ντράντα, δήμος Γκουλρίφσης, 8ος αιώνας (εικόνα 2) – Η εκκλησία είναι χτισμένο από τούβλο και λιθόστρωτο και με αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά διαφοροποιείται από τα άλλα εκκλησιαστικά κτήρια της Γεωργίας. Παρόμοιους ναούς εκείνης της εποχής, βρίσκουμε και σε άλλες ιστορικές επαρχίες της χώρας. Στο Βυζάντιο των 6-7ων αιώνων, ήταν ευρέως διαδεδομένο, πάνω στους τέσσερεις κίονους στηριγμένο, σταυροειδής με τρούλο εκκλησιαστικά κτήρια, αλλά ο αρχιτέκτονας της εκκλησίας της Ντράντας έχει προσφέρει μερικά στοιχεία από τη γεωργιανή αρχιτεκτονική. Παρόμοια με τον ναό του Τιμίου Σταυρού της Μτσχέτης, κι εδώ, πάνω από τον ιερό υπάρχουν αρχιτεκτονικές κατασκευές²⁴².

Σύμφωνα με τον γεωργιανό ιστορικό Βαχούστι Μπαγκρατιόνι 242. Л. Рчеулишвили. Купольная архитектура VIII - X веков в Абхазии. Тбилиси, 1988.

(1696-1757), «πάνω στο βουνό υπάρχει μια εκκλησία της Ντράντας, όμορφη, μεγάλη, με τρούλο. Είναι η έδρα του επισκόπου, του ποιμένα των τόπων μεταξύ του Κοντορίου και της Ανακοπίας»²⁴³. Ο Βαχούστι σημείωνε επίσης, ότι λόγω των εισβολών των Αβασγίων, ο επίσκοπος δεν καθόταν πια στην Ντράντα.

Το 1637, μια από τις οθωμανικές εισβολές υπέστη ζημιά από πυρκαγιά, η καμάρα, τοιχογραφίες, εκκλησιαστικά βιβλία και χειρόγραφα καταστράφηκαν ολοσχερώς. Απο τα τέλη του 17ου αιώνα, η εκκλησία της Ντράντας σταμάτησε να λειτουργεί και μόνο το 1871 κατάφεραν να την ανοίξουν. Το 1900, με την πρωτοβουλία της ιεράς συνόδου της Ρωσίας αναστηλώθηκε ο τρούλος, αλλά ταυτόχρονα απο το ναό χάθηκαν κοσμήματα και τα μαρμάρια τάφη. Στην εκκλησία είναι καλά διατηρημένη η τοιχογραφία του Χριστού (στον τρούλο), του Αρχαγγέλου Μιχαήλ (πάνω στην δυτική πόρτα) και η σκηνή του ευαγγελισμού με γονατισμένη Παναγία²⁴⁴. Η εκκλησία της Ντράντας είναι ένα μίγμα γεωργιανής και βυζαντινής εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής. Οι επιγραφές δεν έχουν διατηρηθεί.

IV. Ο ναός του Αρχαγγέλου Μιχαήλ - της Μσίγχβας. Βουνό Μσίγχβας. Δήμος Γκουνταούτας. 8ος και 9ος αιώνας - στο δήμο Γκουνταούτας, κοντά στο χωριό Σαναπίρο, 3 χλμ. Απο τη Μαύρη Θάλασσα, στο υψηλό σημείο της κοιλάδας του ποταμού Τσκούρας, το οποίο ονομάζουν βουνό Μσίγχβας, βρίσκεται ο ναός του Αρχαγγέλου Μιχαήλ. Σύμφωνα με τον Αμπχάζιο τεχνοκρίτη Α.Κάτσια, ο ναός αποτελεί ένα φαινόειν δείγμα της γεωργιανής τέχνης των 8-9ων αιώνων, η πρόσοψη του οποίου ήταν διακοσμημένο με όμορφα διακοσμητικά κομμάτια. Στο ναό της Μσίγχβας ανακαλύφθηκαν οι παλαιότερες γεωργιανές επιγραφές (στα αρχαία γεωργιανά) (συνολικά 46) (εικόνα 20). Από το περιεχόμενο των επιγραφών μαθένουμε, ότι ο ναός εξαρχής χτίστηκε εις το όνομα του Αρχαγγέλου Μιχαήλ.

V. Ο ναός του Αγίου Σίμων του Κανανίτη - Νέου Άθωνος. Δήμος της Γκουνταούτας. 9ος-10ος αιώνας (εικόνα 9) - βρίσκεται κοντά στο Σουχούμι, στο περίγυρο του Νέου Άθωνος, στο όρος της Ιβηρίας. Το αρχικό κτήριο του οποίου χρονολογείται 7ο με 8ο και το σύγχρονο 9ο με 10ο αιώνα. Σύμφωνα με τους αρχαίους γεωργιανούς και ξένους χρονικογράφους, οι απόστολοι του Χριστού - Σιμών ο Κανανίτης και Ανδρέας ο Πρωτόκλητος κήρυξαν τον χριστιανισμό στην Νότια και Δυτική Γεωρ-

243. Βία της Κάρτλης, τομ. 4, σελ. 781.

244. Л. Рчеулишвили. Купольная архитектура VIII - X веков в Абхазии. Тбилиси, 1988.

γία, συμπεριλαμβανόμενης της Αμπχαζίας.

Κατά των αγίων πατέρων, το 55 μ.Χ. τον απόστολο Σίμων σταύρωσαν οι ειδολολάτρες και έθαψαν στο Νέο Άθω, στην οχθή του ποταμού Πσιρτσχι. Υπάρχει μια άποψη, ότι ο απόστολος θάφτηκε στην Νικοπσία, κοντά στο ιστορικό βόρειο σύνορο της Γεωργίας. «ο τάφος του Σιμών Κανανίτη είναι στην πόλη Νικοπσία, μεταξύ της Αμπχαζίας και του Τζικέτι»²⁴⁵ – γράφει η «Βία της Κάρτλης».

Τον 4ο αιώνα, στο Νέο Άθω, στον τάφο του αποστόλου έχτισαν μια μικρή εκκλησία, που υποτίθεται, ότι ήταν απο δέντρο, στους επόμενους αιώνες όμως ανεγέρθη η εκκλησία απο λευκή πέτρα, η οποία στον 19ο αιώνα αναστηλώθηκε κάμποσες φορές. Στην εκκλησία δεν διατηρήθηκε οι τοιχογραφίες. Απο πλευράς της αρχιτεκτονικής διακόσμησης, την προσοχή προσελκύει τα ανάγλυφα χριστιανικά σύμβολα του ψαριού, λιονταριού και του σταυρού. Οι γεωργιανές επιγραφές του ναού, δεν είναι πλέον αναγνώσιμες, σε ότι αφορά τις ελληνικές έχουν διατηρηθεί οκτώ επιγραφές του 9ου και του 10ου αιώνα. Ανάμεσά τους το σημαντικότερο είναι μια επιγραφή στο Νότιο τοίχο του ναού, στο πάνω μέρος της πόρτας, όπου αναφέρεται το όνομα του ηγεμόνα του Τζικέτι - Γεώργιος.

Η μορφή της πέτρας κάνει τους ερευνητές να θεωρούν, ότι η επιγραφή αυτή είναι επιτάφιος της ταφόπλακας και πρέπει να τον έχουν τοποθετήσει πάνω στον τοίχο στον 12ο αιώνα, κατά την αναστήλωση του ναού. Στις υπόλοιπες ελληνικές επιγραφές έχουν διατηρηθεί αποσπάσματα των ιστορικών φιγούρων: Σισινέ, Νικόλαου, Μιχαήλ, Ανταροκέ, Χαρίτονου και Δεσπότη, επίσης ελληνικό σγκραφίτο ενός αγνώστου και άλλα.

VI. Η ροτόντα της Τσχορτόλης. Χωριό Τσχορτόλη. Δήμος Οτσαμσίρας. 9ος-10ος αιώνας - σε απόσταση των 26 χλμ. από τη Γκάλη, στη βορειοδυτική άκρη της πεδιάδας του Σαμουρζακάνου, μεταξύ των ποταμών Οχότζι και Οκουμιστσκάλι., βρίσκεται το χωριό Τσχορτόλη, όπου έως τις ημέρες μας διατηρήθηκε μια εκκλησία.

Η Εκκλησία αυτή ανήκει σ'εκείνη την ομάδα των εκκλησιών, οι οποίες με τα σύνθετα σχήματα και αρχιτεκτονικά σημάδια, βρίσκουν αναλογίες με τα άλλα αρχιτεκτονικά δείγματα, με άλλες περιοχές της Γεωργίας. Τέτοιες εκκλησίες, απο τον 5ο έως τον 11ο αιώνα του Πρώιμου Μεσαίωνα συναντάμε σε ολόκληρη τη Γεωργία, όπως στην Ερέδβη, στο Χέϊτι, στη Ντισέβη, στην Κουσιρέτη, στη Λασκεντάρη και στο Ιλόρι.

Η εκκλησία της Τσχορτόλης, αποτελεί ένα μεταβατικό μνημείο και

245.Βία της Κάρτλης ,τομ. 1, σελ. 42-43.

όπως τα άλλα μνημεία της εποχής αυτής είναι χωρίς γλυπτική, η έμφαση δίνεται στον χώρο και αντανακλάται απόλυτα, τη γενική γραμμή της εθνικής εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής της Γεωργίας και περιέχει συνδυασμένες δημιουργικές τάσεις στη γεωργιανή αρχιτεκτονική. Λαμβάνοντας υπόψη το αρχιτεκτονικό στυλ και οι αναλογίες της εποχής, η εκκλησία πρέπει να έχει χτιστεί στην εποχή του «βασιλιά των Αμπχαζίων» Κωνσταντίνου (893-922).

VII. Η εκκλησία της Μπζίφης. Η κοιλάδα της Μπζίφης. Δήμος Γκουνταούτας. 9ος-10ος αιώνας - στο χωριό Μπζίφη, στη δεξιά όχθη του ποταμού Μπζίφης, σε λόφο υπάρχει ένα αρχιτεκτονικό συγκρότημα, το οποίο περιλαμβάνει με φράχτη περιφραγμένο κάστρο και το ναό. Το κάστρο αυτό αποτελείται από τα δύο μέρη. Στο επάνω μέρος βρισκόταν ο ναός και στο κάτω μέρος της αυλής περνούσε δρόμος των караβανιών.

Η εκκλησία του κάστρου της Μπζίφης είναι «εγγεγραμμένος σταυροειδής με τρούλο» με τρεις αψίδες. Με πελεκητές πέτρες διακοσμημένοι τοίχοι έχουν διατηρηθεί με πλήρες τους ύψους, χωρίς τον τρούλο όμως, αλλά έτσι κι αλλιώς κάνουν μεγάλη εντύπωση στον επισκέπτη. Οι πόρτες και τα παράθυρα της εκκλησίας είναι διακοσμημένες με διακοσμητικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη γεωργιανή εκκλησιαστική αρχιτεκτονική. Στο ανατολικό τμήμα του ναού της Μπζίφης φαίνονται τα ερείπια του παλαιότερου ναού.

Το κάστρο της Μπζίφης. Η κοιλάδα της Μπζίφης. Δήμος Γκουνταούτας. 9ος-10ος αιώνας - λόγω ότι, έλεγχε τους δρόμους που οδηγούσαν στο Βόρειο Καύκασο, το κάστρο κατείχε σημαντική θέση στο αμυντικό σύστημα της ενωμένης Γεωργίας. Ο τοίχος του φράχτη είναι κατασκευασμένος από επεξεργασμένο ασβεστόλιθο, με ορθογώνιους και ημίκυκλους πύργους και την πυλή.

VIII. Η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου της Μπιτσβίντας. Δήμος Γκάγκρας. 10ος-11ος αιώνας (εικόνα 4) - ένα από τα πιο διάσημα και δημοφιλή μνημεία της γεωργιανής αρχιτεκτονικής είναι αυτός ο καθεδρικός ναός, ο οποίος βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Αμπχαζίας, στη μεγάλη πόλη Μπιτσβίντας, στον τόπο της αρχαίας πόλης του Πίτιούντας. Η πόλη αυτή διαδραμάτισε ειδικό ρόλο στην εξάπλωση του χριστιανισμού στη Δυτική Γεωργία.

Η αρχική κατασκευή του καθεδρικού ναού συνδέεται με το όνομα του Αποστόλου Ανδρέα του Πρωτοκλητού, ο οποίος στον πρώτο αιώνα κήρυξε τον χριστιανισμό στην περιοχή αυτή και έχτισε και το ναό. Για πολλούς αιώνες υπήρχε στη Μπιτσβίντα η έδρα του επισκόπου, την

οποία ονόμαζαν «η έδρα του Αγίου Ανδρέα». Σημερινός ναός με τον τρούλο χτίστηκε αργότερα. Πρόκειται για μια γεωργιανή αρχιτεκτονική σχεδίαση εκείνης της περιόδου, αν και δείχνει την ομοιότητα με την ελληνική αρχιτεκτονική. «υπάρχει μια εκκλησία στη Μπιτσβίντα, στην ακτή της θάλασσας, μεγάλη, καλοχτισμένη, όμορφη, με τρούλο»²⁴⁶ - έγραψε ο Βαχούστι Μπαγκρατιόνι.

Στα τέλη του 3ου και στις αρχές του 4ου αιώνα, η Μπιτσβίντα έγινε ένα σημαντικό εκκλησιαστικό κέντρο. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται με τη συμμετοχή του επισκόπου της Μπιτσβίντας - του Στρατοφίλου στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο. Η έδρα του επισκόπου, λόγω των συνεχών εισβολών των βουνισίων, στα μέσα του 16ου αιώνα μεταφέρθηκε στο Γκελάτι. Από τα τέλη του 17ου αιώνα, ο ναός της Μπιτσβίντας ήταν εγκαταλειμμένος και είχε σταματήσει να λειτουργεί. Στα τέλη του 18ου αιώνα, υπέστη σοβαρές ζημιές απο τον κεραυνό. Ο αρχηγός της εκκλησιαστικής αποστολής στην Αμπχαζία, ο αρχημανδρίτης Αντώνης Νταντιάνι, τον Ιούλιο του 1835, επίσημα έθεσε το ζήτημα της αποκατάστασης του καθεδρικού ναού της Μπιτσβίντας, αλλά για διάφορους λόγους, χρειάστηκαν πολλές δεκαετίες, για να παρθούν οι κατάλληλες αποφάσεις και να τελειώσουν οι εργασίες αποκατάστασης. Μόνο στις 28 Σεπτεμβρίου 1869, ο αρχηγός της επαρχίας της Αμπχαζίας, ο επίσκοπος Γαβριήλ (Κικότζε) πανηγυρικά εγκαινίασε τον ναό²⁴⁷. Κατά την ανακατασκευή του ναού, άλλαξε το σχήμα του θόλου και άσπρισαν οι τοιχογραφίες. Η δομή του ναού άλλαξε και παραμορφώθηκε. Στη δεκαετία του '60 του 20ού αιώνα, με τη σύσταση του ακαδημαϊκού Γ. Τσουμπινασβίλι, στο ναό πραγματοποιήθηκαν εργασίες αναστήλωσης. Στον τρούλο επέστρεψαν το παλιό πρόσωπο, αντικαταστάθηκε η στεγή, αποκαταστάθηκαν η αυλή το αρχικό πρόσωπο του ναού. Σήμερα ο ναός της Θεοτόκου της Μπιτσβίντας ανήκει σ' ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της εποχής μας. Στις αρχές του 19ου αιώνα, όταν τα ρωσικά στρατεύματα μπήκαν στη Μπιτσβίντα και άνοιξαν τον δρόμο προς το ναό, πάνω στο ιερό ήταν ανοιχτό το γεωργιανό χειρόγραφο του ευαγγελίου του μεσαίωνα.

Απο τα γραπτά μνημεία της Μπιτσβίντας, ανεκτίμητης αξίας είναι μερικές ελληνικές επιγραφές, το γεωργιανό ευαγγέλιο του 12ου αιώνα (εικόνα 23), ζωγραφισμένο σε μινιατούρες και διακοσμημένο με στολίδια, το γεωργιανό τροπάριο του 16ου αιώνα, η εικόνα της παναγίας της Μπιτσβίντας (16ος αιώνας) και άλλα.

246. Βίος της Κάρτλης, τόμος 4, σελ. 784.

247. Τζέμαλ Γκαμαχάρια. Αμπχαζία και Ορθοδοξία, σ. 396-397, 476.

Από τις ελληνικές επιγραφές της Μπιτσβίντας, σημαντικότερες είναι δυο μωσαϊκές επιγραφές του 5ου και του 6ου αιώνα, η μία από τις οποίες μνημονεύει τον ευγενή Ορέλιο, με την πρωτοβουλία και την χρηματοδότηση του οποίου κατασκευάστηκε το ψηφιδωτό δάπεδο του καθεδρικού ναού στον 6ο αιώνα. Στη ανατολική γωνία του δυτικού τμήματος του ναού, είναι χτισμένο ένα μικρό παρεκκλησάκι, το λεγόμενο «η καπέλα του Ευδέμονα» (του καθολικού Ευδέμονα), το εσωτερικό του οποίου ήταν πλήρως ζωγραφισμένο. Στο παρεκκλησάκι υπάρχουν ελληνικές επιγραφές του 16ου αιώνα, στις οποίες ονομάζονται ο καθολικός της Αμπχαζίας (Δυτική Γεωργία) Ευδέμον Τσχετίτζε (1557-1578) και ο καλλιτέχνης Παρασκευάς. Κάτω από την επιγραφή, είναι μια εικόνα ενός σταυρού με ελληνικές επεξηγηματικές επιγραφές, «Ιησούς», «Χριστός», «Νίκα Ω»²⁴⁸, οι οποίες παρακάτω συνοδεύονται με τις γεωργιανές τοιχογραφίες.

Στις τοιχογραφίες του καθεδρικού ναού υπάρχουν επεξηγηματικές σημειώσεις των απεικονισμένων αγίων. Είναι γνωστό, οι τοιχογραφίες του αγίου Ανδρέα του Πρωτοκλητού, του αγίου Σιμών του Κανανίτη, του αγίου Πέτρου με ελληνικές επιγραφές, και η τοιχογραφία του Ιωάννη του Χρυσόστομου, εκτός τις επεξηγηματικές επιγραφές «Ιωάννης ο Χρυσόστομος», υπάρχει και ένα άλλο κείμενο των έξι γραμμών, το οποίο είναι ένα βιβλικό κείμενο²⁴⁹.

Η εικόνα της Παναγίας με την επιγραφή του Ευδέμον Τσχετίτζε (1568) - Το 1568, ο «Καθολικός όλου του Βορρά και της Αμπχαζίας», Ευδέμον Τσχετίτζε θέλησε να ετοιμάσουν το τρίπτυχο της Παναγίας της Μπιτσβίντας. Η κεντρική εικόνα ήταν του χρυσού και η επιφάνεια της εικόνας ασημένια. Η εικόνα ήταν τοποφετημένη στο ναό. Μετά τη μεταφορά της έδρας του καθολικού απο τη Μπιτσβίντα στο Γκελάτι, μαζί με τα άλλα εκκλησιαστικά είδη και η εικόνα αυτή βρέθηκε στο νέο τόπο. Στο πίσω μέρος της εικόνας υπάρχει μια γεωργιανή επιγραφή, που διηγείται την ιστορία της δημιουργίας της. Στην επιγραφή αυτή επίσης αναφέρονται ο καθολικός της Αμπχαζίας Ευδέμον Τσχετίτζε, οι πρίγκιπες του Οδισίου Μαμία Γ' (1512-1533) και Λεβάν Α' (1533-1572) Νταντιάνι. Από το τρίπτυχο, σήμερα έχει διατηρηθεί μόνο η κεντρική εικόνα χωρίς τη θήκη. Η εικόνα φυλάσσεται στο Εθνικό Μουσείο της Γεωργίας.

ΙΧ. Το μοναστικό συγκρότημα της Μπέντιας. Χωριό Μπεντία. Δήμος Οτσαμσίρας. 10ος-11ος αιώνας (εικόνα 3) - βρίσκεται στα 25 χλμ.

248.Τ. Καυχτσισβίλι. Το κτήριο των ελληνικών επιγραφών της Γεωργίας, δεύτερη ολοκληρωμένη έκδοση. Τυφλίδα, 2004, σ. 61.

249. Στο ίδιο βιβλίο, σ. 61-62.

από την Οτσαμσίρα, το οποίο περιλαμβάνει τον καθεδρικό ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου, την κατοικία του επισκόπου και το καμπαναριό. Σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές, το συγκρότημα χτίστηκε στα τέλη του 10ου αιώνα, απο τον πρώτο βασιλιά της ενωμένης Γεωργίας Μπαγκράτ Γ' Μπαγκρατιόνι (978-1014), και η ανέγερσή του ολοκληρώθηκε περίπου το 999 χρόνια. Κατά τον γεωργιανό χρονικογράφο, τη Μπέντια, ο βασιλιάς Μπαγκράτ «δημιούργησε ως έδρα του επισκόπου»²⁵⁰.

Το κύριο κτήριο του συγκροτήματος, είναι ο ναός της Παναγίας, χτισμένος στο κέντρο της αυλής. Δυτικά απ' αυτόν, σε 40 μέτρα υπάρχει η πυλή, όπου βρίσκεται το καμπαναριό του ναού. Από τα νότια του ναού, δίπλα στην πυλή έχει ένα διώροφο κτίριο - το παλάτιο των Μητροπολιτών της Μπέντιας. Ο ναός μεταμορφώθηκε σημαντικά στον 13ο-14ο, καθώς και στον 15ο αιώνα. Το καμπαναριό είναι το κτήριο του 13ου-14ου αιώνα, το παλάτιο του επισκόπου χτίστηκε στον 16ο αιώνα, απο τον Μητροπολίτη της Μπέντιας Αντώνη Ζουανίστζε. Αυτό αποδεικνύεται από τη αρχαία γεωργιανή επιγραφή στο πάνω μέρος της πυλής (εικόνα 17). Στο εσωτερικό του ναού υπάρχουν τρία στρώματα τοιχογραφιών, που χρονολογούνται με 10ο -11ο, 13ο-14ο και 16ους αιώνες.

Οι αρχαίες γεωργιανές επιγραφές υπάρχουν πάνω στην πρόσοψη, στο εσωτερικό του ναού, στις τοιχογραφίες και στα εκκλησιαστικά είδη και μας διηγούνται την ιστορία ανέγερσης και της αναστήλωσης του ναού. Απ' αυτές ξεκάθαρα διαβάζονται 11 επιγραφές, ενώ απο τις άλλες διασώθηκαν μόνο αποσπάσματα.

Στις επιγραφές του ναού, αναφέρονται ονόματα του αρχιτέκτονα του ναού Σιμεών του χτιστή (το τέλος του 10ου αιώνα), του καθολικού της Αμπχαζίας Νικολάου Γκογγλιμπαϊστζε (δεκαετίες του 80 και του 90 του 13ου αιώνα), των Μητροπολιτών της Μπέντιας: Σωφρονίου Γκογγλιμπαϊστζε (13ος-14ος αιώνες), Αντώνη Ζουανίστζε (16ος αιώνες) του Γκερμάνε Τσχετίτζε (17ος- 18ος αιώνες), των κτητόρων εκκλησίας της Μπεντίας και των αναστηλωτών της: Του πρώτου βασιλιά της Γεωργίας Μπαγκράτ Γ' Μπαγκρατιόνι (978-1014), του βασιλιά Λίχνης και της Ιμερέτης Κωνσταντίνου, του γιού του Δαβήδ Ναρίνης (1293-1327), της βασίλισσας Ροντάμπης και του γιού της Καχαμπέρ (13ος αιώνας), της βασίλισσας του Οδισίου Μαρίχης και του γιού της, του πρίγκιπα και αρχηγού του σωματίου της δημόσιας τάξης της Γεωργίας - Γεωργίου Νταντιάνι (14ος - 15ος αιώνες) και άλλων. Στις τοιχογραφίες των αγίων: Κωνσταντίνου, Βασιλίου, Γρηγορίου του Θεολόγου, Στεφάνου, Ζαχαρία, Νικολάου, της Ελένης και άλλων, επίσης υπάρχουν γεωργιανές επιγραφές.

250. Βία της Κάρτλης, τόμ. 1, σελ. 281.

Η επισκοπή της Μπεντίας, ήταν ένα από τα σημαντικότερα εκκλησιαστικά, πολιτιστικά και εκπαιδευτικά κέντρα της μεσαιωνικής Γεωργίας. Ο βασιλιάς της Γεωργίας Δαβήδ Δ΄ χτίστης (1089-1125) στον Αρχιεπισκόπο της Μπεντίας - Σίμων Γκουλασπερίστζε έδωσε τον τίτλο του Αρχιεπισκόπου της Μπεντίας και της Αλαβέρντης, ο τίτλος αυτός συμβόλιζε την εδαφική και εκκλησιαστική ακαιρεότητα της Γεωργίας. Το 1118 τον διόρισε ως αρχηγό της Τσκοντίντης (δηλαδή τον έκανε δεύτερο πρόσωπο στο κράτος).

Ο Αρχιεπίσκοπος Αντώνης Ζουανίστζε, στον 16ο αιώνα, στο μοναστηριακό συγκρότημα δημιούργησε μια υπέροχη βιβλιοθήκη, όπου ανανεώθηκαν παλιά χειρόγραφα, μεταφράστηκαν θεολογικά βιβλία και η βιβλιοθήκη συμπληρώθηκε με τα νέα χειρόγραφα. Ο Μητροπολίτης Γκερμάνε Τσχεϊτζε ειδικά προσκάλεσε τους καλλιγράφους από τη Νότια Γεωργία. Στην βιβλιοθήκη εργάστηκαν οι διάσημοι γεωργιανοί καλλιγράφοι: Ο Γαβριήλ Λομσανίτζε, ο Αμβρόσιος Καργαρετέλι και ο Συμεών Γκιωργίτζε (ευφρατινός), μερικά χειρόγραφα των οποίων διασώθηκαν έως τις ημέρες μας.

Το μοναστικό συγκρότημα της Μπεντίας αποτελεί σύμβολο της ενότητας και της ακεραιότητας της Γεωργίας. Εδώ διατηρήθηκαν οι τάφοι του πρώτου βασιλιά της ενωμένης Γεωργίας Μπαγκράτ Γ΄ (978-1014) και της μητέρας του - βασίλισσας Γκουραντούχτι. Η σημερινή κατάσταση του μοναστηρίου: κατά τη διάρκεια των εργασιών αναστήλωσης του ναού της Μπεντίας, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν απο τις ντε φάκτο αρχές των αυτονομιστών της Αμπχαζίας, καταστράφηκε η τοιχογραφία του Μπαγκράτ Γ΄, μαζί με την επιγραφή (εικόνα 10), που χρονολογούνταν με το 999.

Το Άγιο Ποτήριο της Μπεντίας (999) (Εικ. 21) - Μεταξύ των αντικειμένων του ναού, υπάρχει ένα αξιοσημείωτο δείγμα της χρυσοτεχνικής της Γεωργίας - το Άγιο Ποτήριο, που είναι ένα στρογγυλό χρυσό μπόλ. Το ύψος του είναι 12,5 εκ. και η διάμετρος 14 εκ. Η εξωτερική επιφάνεια του μπόλ χωρίζεται στα 12 τμήματα. Σε κάθε τμήμα απεικονίζονται οι άγιοι, ανάμεσα στους οποίους εμφανίζεται στο θρόνο καθούμενος Χριστός, στο πλάϊ την Παναγία με τον Χριστό στο χέρι. Οι επιγραφές των δύο διαφορετικών εποχών διηγούνται την ιστορία της δημιουργίας και της αποκατάστασης του Ποτηρίου. Κάτω απο τους αγίους υπάρχουν επεξηγηματικές γεωργιανές επιγραφές. Στο πάνω μέρος του Ποτηρίου έχει μια επιγραφή στα αρχαία γεωργιανά, που μας λέει την ιστορία, της δωρεάς του Ποτηρίου αυτού στο ναό της Μπεντίας, απο τον πρώτο βασιλιά της ενωμένης Γεωργίας Μπαγκράτ

Γ' και της βασίλισσας Γκουραντούχτ.

Μια άλλη επιγραφή επίσης σχετίζεται με το Άγιο Ποτήριο. Ακόμα και τον 19ο αιώνα, το Ποτήριο είχε το χρυσό στήριγμα, το οποίο χάθηκε. Σ' αυτό το στήριγμα υπήρχουσα γεωργιανή επιγραφή, μας έλεγε, πώς στο 17ο αιώνα, το έκαναν με την εντολή του Μητροπολίτη Μπεντίας Γκερμανού Τσχετίτζε. Όπως φαίνεται, το στήριγμα του ποτηρίου είχαν κλέψει δυο φορές, στον 17ο και στον 19ο αιώνα. Το πάνω στρόγγυλο μέρος του Ποτηρίου φυλάσσεται στο Μουσείο Τέχνης της Γεωργίας.

Χ. Ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου της Λίχνης, Δήμος Γκουνταούτας. 10ος αιώνας. (εικόνα 6) - το χωριό Λίχνη βρίσκεται 5 χιλιόμετρα από τη Γκουνταούτα, όπου υπάρχει ναός, ο οποίος είναι σταυροειδής με τρούλο. Απο ανατολικά έχει τρεις αψίδες. Αργότερα, και απο δυτική, βόρεια και νότια πλευρές έχτισαν τα δωμάτια. Οι εσωτερικοί τοίχοι του ναού και των δωματίων ήταν ζωγραφισμένα εντελώς. Στο ναό διατηρούνται τα ίχνη των τοιχογραφιών και οι επιγραφές όπως του 10ου και του 11ου αιώνων, έτσι της ύστερης περιόδου. Τα αρχαία αντικείμενα της Λίχνης, πρώτη φορά κατέγραψε ο διάσημος Γάλλος επιστήμονας, που ασχολήθηκε με τη μελέτη της Γεωργιανής ιστορίας - Μαρί Μπροσέ, ο οποίος αντέγραψε οι γεωργιανές επιγραφές απο τον τοίχο. Μεταξύ τις υπάρχει το κείμενο του 1066, το οποίο δηγόταν για την εμφάνιση του κομητή του Αλεϊ (εικόνα 19), για το οποίο επίσης μιλάνε οι χρονικογράφοι του Κιέβου και της Κίνας.

Μπορούμε να πούμε ότι, ο ναός της Λίχνης εμπεριέχει μια συλλογή επιγραφικών μνημείων, διότι στην τοιχογραφία της υπάρχουν γεωργιανές και ελληνικές γραφές. Οι γεωργιανές επιγραφές φτάνουν στα είκοσι (εικόνα 16). Οι επιγραφές αναφέρουν διάφορα ιστορικά γεγονότα, διάσημα κοσμικά και πνευματικά πρόσωπα. Μεταξύ τους είναι: Οι βασιλιάδες της ενωμένης Γεωργίας - Μπαγκράτ Δ' (1027-172) και Γεώργιος Β' (1072-1089), Βατσέ πρωτοσπατάρης και ήπατος (δεκαετία του '60, του 11ου αιώνα) και Πέτρικ Πατρίκιος, υπουργός Τσκοκνιντέλι Ιωάννης (πρώτη δεκαετία του 12ου αιώνα), οι εκκλησιαστικές προσωπικότητες και άλλοι. Πέτρικ Πατρίκιος ήταν έμπιστος άνθρωπος του βασιλιά Μπαγκράτ Δ' και ο εκπρόσωπός του στο αυτοκρατορικό οίκο του Βυζάντιου. Αξίζει να σημειωθεί, ότι αυτοί οι ιστορικοί προσωπικότητες συνόδευαν την κόρη του Βασιλιά Μπαγκράτ Δ', Μαρία-Μάρθα στο γάμο της με τον γιό του αυτοκράτορα του Βυζαντίου²⁵¹.

Όπως σημειώθηκε παραπάνω, στην τοιχογραφία του ναού διασώθηκαν και οι ελληνικές επιγραφές, οι οποίες χρονολογούνται με 251. Ο ιερομόναχος Γεώργιος. Η βία του Γεώργιου Αγιορείτη. Το κείμενο για την έκδοση ετοίμασε, αναζητήσεις και το λεξιλόγιο πρόσθεσε Ιβάνε Λολασβίλι. Τυφλίδα, 1994, σελ. 206.

τον 14ο αιώνα. Στις τοιχογραφίες αυτές συναντάμε τα ονόματα των πατριαρχών της Κωνσταντινούπολης: του αγίου Νικηφόρου, αγίου Γερμανού, αγίου Κυρίλλου, αγίου Βασιλείου μαζί με επεξηγηματικές ελληνικές επιγραφές. Εκτός απ' αυτά, στην περιγραφή του αγίου Κυρίλλου και Βασιλείου υπάρχουν τα κείμενα της Βίβλου, γραμμένα στα Ελληνικά, σε μορφή έξι γραμμών²⁵².

XI. Ο ναός της Παναγίας της Μόκβης. Δήμος Οτσαμτσίρας. 10ος αιώνας (εικόνα 5) - ο ναός βρίσκεται σε απόσταση 15 χλμ. από την Οτσαμτσίρα, είναι τρίκλιτος με τον τρούλο. Σύμφωνα με το γεωργιανό χρονικογράφο του 11ου αιώνα, ο βασιλιάς της Αμπχαζίας Λεώνν Γ' (957-967) «έκτισε την εκκλησία της Μόκβης και την κατέστησε ως έδρα της επισκοπής»²⁵³. Όπως έγραψε ο Βαχούστη Μπαγκρατιόνι, η επισκοπή καταλάμβανε το έδαφος μεταξύ των ποταμών Κοντόρι και Μοκβιστσκάλι²⁵⁴.

Στη Μόκβη, για πολλούς αιώνες υπήρχε ισχυρό κέντρο γεωργιανού πολιτισμού, όπου αντιγράφηκαν τα χειρόγραφα και ανανεώθηκαν παλιές λίστες. Έως τις ημέρες μας διασώθηκαν τα χειρόγραφα της βιβλιοθήκης της Μόκβης, τα οποία αναφέρουν τα ονόματα διάσημων ανθρώπων της Μόκβης. Απο τα αρχεία της Μόκβης, το πιό πολιτισμο είναι το Ευαγγέλιο, που αντιγράφηκε το 1300, ζωγραφίστηκε και στολίστηκε με την πρωτοβουλία του Δανιήλ. Το αντίγραφο του ευαγγελίου και η διακόσμησή του έκανε ο μοναχός Εφραίμ (εικόνα 22).

Ο ναός της Μόκβης, ο οποίος αποτελούσε σημαντικότερο κέντρο του γεωργιανού πολιτισμού, επίσης ήταν πλούσιος με τα γεωργιανά επιγραφικά μνημεία. Σήμερα όμως, απο τις επιγραφές αυτές διασώθηκαν μόνο του καμπαναριού του 12ου αιώνα, όπου αναφέρεται το όνομα του επισκόπου της Μόκβης – Γρηγορίου (εικόνα 13). Απο τις τοιχογραφίες είναι γνωστή εκείνη, την οποία το 1659 ο πατριάρχης των Ιεροσολύμων Δοσίθεος (1669-1707) είδε στο μοναστήρι της Μόκβης, που αναφερόταν τον βασιλιά Δαβίδ Δ' χτίστη (1089-1125), και τον αυτοκράτορα του βυζάντιου Αλέξιο Κομνηνό (1081-1118)²⁵⁵.

Ο ναός της Μόκβης αναστηλώθηκε και ζωγραφίστηκε και στην εποχή του βασιλιά Δαβίδ. Το ίχνος της τοιχογραφίας είναι ελάχιστα ορατό σήμερα. Οι πηγές επιβεβαιώνουν, ότι κάποτε υπήρχαν πολλές επιγραφές εδώ, αλλά καταστράφηκαν στους επόμενους αιώνες. Το

252. Λία Αχαλάτζε. Επιγραφική της Αμπχαζίας ως ιστορική πηγή, τομ. 1, σελ. 167-169.

253. Βίος της Κάρτλης, τομ. 1. σελ. 270.

254. Βίος της Κάρτλης, τομ. 4, σελ. 780-781.

255. Μ. Селезнев. Руководство к познанию Кавказа, книга I. Санкт-Петербург, 1847, с. 31

1902, ο Τ. Ζορντάνια, με στενοχώρια σημείωνε, πως «επι τον τελευταίο άρχοντα της Αμπχαζίας αναστηλωμένο ή μάλλον χαλασμένο ναό της Μόκβης, δεν φέρονται πια οι γεωργιανές επιγραφές». «όπου εύρισκαν τις γεωργιανές επιγραφές, τις έσβηναν, κατέστρεψαν, χάλαζαν»²⁵⁶.

Η έδρα της επισκοπής της Μόκβης ιδρύθηκε στον 10ο αιώνα, αλλά ως σημαντικότερο κέντρο του γεωργιανού πολιτισμού έγινε ιδιαίτερα από τον 13ο αιώνα. Οι Γεωργιανές πηγές διέσωσαν τα ονόματα των επισκόπων της Μόκβης, που έχουν συμβάλει σημαντικά στο γεωργιανό πολιτισμό. Σε διάφορες εποχές εδώ εργάστηκαν τα γνωστά εκκλησιαστικά πρόσωπα: Γρηγόριος Μαγκνίστζε (12ος αιώνας), Δανιήλ απο τη Μόκβη (1300 χρόνια), Αβραάμ απο τη Μόκβη (το πρώτο μισό του 14ου αιώνα), Φίλιππος απο τη Μόκβη (15ος αιώνας), Ευφήμιος Σακβαρελίτζε (το δεύτερο μισό του 16ου αιώνα. Το 1578-1614 καθολικός της Αμπχαζίας) και άλλοι.

Η εικόνα της Παναγίας, με την επιγραφή του βασιλιά της Αμπχαζίας Λέωντος Γ' (957-967) - με την εντολή του βασιλιά γράφτηκε η εικόνα αυτή. Στην εικόνα η παναγία ικετεύει τον Σωτήρα, ο οποίος βρίσκεται στη δεξιά γωνία της εικόνας, στην αριστερή γωνία είναι οι Αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ. Το πρόσωπο της θεοτόκου αναστηλώθηκε στον 19ο αιώνα. Το στολισμένο πλαίσιο της εικόνας είναι διακοσμημένα με τα μενταγιόν των διάφορων αγίων. Στο κάτω μέρος της εικόνας βρίσκεται η γεωργιανή επιγραφή, όπου αναφέρεται το όνομα του βασιλιά της Αμπχαζίας Λέων Γ'.

Η εικόνα της Παναγίας της Μόκβης, με την επιγραφή του Ανδρέα Σακβαρελίτζε – το ασημένιο τρίπτυχο της Μόκβης χρονολογείται με την 5η-6η δεκαετία του 17ου αιώνα. Μέσα έχει τοποθετηθεί χρυσή εικόνα της Θεοτόκου, η οποία είναι εξαιρετικό παράδειγμα της Ύστερης Μεσαιωνικής γεωργιανής τέχνης. Στο κέντρο της εικόνας βρίσκεται η Θεοτόκος σε όρθια μορφή, στα δεξιά της είναι ο Ιωάννης ο Πρόδρομος και στα αριστερά ο αρχιδιάκονος Στέφανος. Το ασημένιο τρίπτυχο πάνω του έχει πολυάριθμες γεωργιανές επιγραφές, η σημαντικότερη απ' αυτές είναι η ικεσία του Ανδρέα Σακβαρελίτζε – Αρχιεπισκόπου Μόκβης στα χρόνια 1660-1666, όπου ο ίδιος διηγείτε την ιστορία αφιέρωσης της εικόνας της Θεοτόκου στο ναό της Μόκβης.

XII. Ο ναός του Αγίου Γεωργίου του Ιλόρι. Χωριό Ιλόρι. Δήμος Οτσαμσίρας. 11ος αιώνας (εικόνα 7-8) – ο ναός βρίσκεται σε απόσταση 3 χιλιομέτρων απο την Οτσαμσίρα και αποτελεί, ένα απο τα σημαντικότερα εκκλησιαστικά κέντρα και ιερό τόπο της Δυτικής Γεωργίας. Σύμφωνα με τον Βαχούστι Μπαγκρατιόνι «στην ακτή της θάλασσας...

256. Τέδο Ζορντάνια. Το επιτραχήλιο της Μόκβης με ιστορικές επιγραφές. Η εφημερίδα Ιβηρία, 1902, # 92.

υπάρχει μια εκκλησία του Αγίου Γεωργίου του Ιλόρι... μικρή, πλούσια, διακοσμημένη και χωρίς τρούλο»²⁵⁷.

Ο ναός του Ιλόρι χτίστηκε απο τον τοπικό φεουδάρχη Γεώργιο Γκουργκενιστζέ, για τον οποίο αναφέρεται μια απο τις επιγραφές του ναού. Σύμφωνα με τα λόγια του Αμπχαζίου τεχνοκριτικού Α.Κάτσια, η εκκλησία του Ιλόρι είναι στρόγγυλος τύπος κτηρίου, οι όμορφες συμμετρίες της οποίας απεικονίζονται καλά τα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά της μεσαιωνικής γεωργιανής αρχιτεκτονικής. Η εκκλησία έχει τα διάφορα κτήρια απο την βόρεια, νότια και δυτική πλευρά.

Η εκκλησία είναι χτισμένη με πελεκητές πέτρες. Έχει δύο πόρτες απο τη Δυτική και Ανατολική πλευρά. Ο εσωτερικός χώρος φωτίζεται απο τα έξι παράθυρα²⁵⁸. Στην πρόσοψη της εκκλησίας του Ιλόρι έχουν διασωθεί πέντε επιγραφές, η έκτη είναι σβησμένη και διαβάζονται μόνο μερικά γράμματα. Η τοιχογραφία δεν διασώθηκε, λόγο ότι, την εκκλησία, την οποία ανακαίνισε και ζωγράφησε ο πρίγκιπας του Οδισίου Λεβάν Β' Νταντιάνι (1611-1657), το 1736 έκαψαν οι Οθωμανοί. Κατά τον Βαχούστι Μπαγκρατιόνι - η ζωγραφική του ναού τότε καταστράφηκε²⁵⁹.

Σύμφωνα με τις επιγραφές, η εκκλησία αυτή εξ' αρχής χτίστηκε εις το όνομα του Αγίου Γεωργίου. Οι κτήτορες του ναού ήταν ο φεουδάρχης Γεώργιος Γκουργκενιστζε, Αρχιεπίσκοπος Γεώργιος και ιερέας Γεώργιος Κοτσολάβα, ανάμεσα στους κτήστες του ναού αναφέρονται τα ονόματα Γεώργιου μάστορα, του Μιχαήλ και άλλων. Η σημερινή κατάσταση του ναού: Αναστηλώθηκε κάτω απο το καθεστώς κατοχής στην Αμπχαζία και έχασε την αυθεντικότητα. Απο μέσα και απο έξω άσπρισαν όλο το ναό και έβαλαν το θόλο του Ρωσικού στύλ, ως αποτέλεσμα να καταστρέψουν όλες οι γεωργιανές επιγραφές.

Το Άγιο Ποτήριο του Ιλόρι. 10ος αιώνας – το ασημένιο Δισκοπότηρο βρήκαν στα τέλη του 11ου αιώνα, στο ναό του Αγίου Γεωργίου του Ιλόρι. Επιφανειακά μοιάζει πολύ με το Δισκοπότηρο της Μπέντιας. Η εξωτερική του επιφάνεια είναι διαιρημένη σε οκτώ αψίδες με εικονίδια. Σε κάθε αψίδα υπάρχει ένας άγιος. Στη μεσαία αψίδα απεικονίζεται ο Χριστός καθισμένος στο θρόνο, ευλογώντας με το δεξί του χέρι και κρατούντος τον ευαγγέλιο στο αριστερό του χέρι. Στην διπλανή αψίδα είναι οι Αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ, οι οποίοι με το Άγιο Ποτήριο και τον Δίσκο στα χέρια τους, στρέφονται προς τον Χριστό²⁶⁰.

257. Βίος της Κάρτλης, τόμ. 4, σελ. 779.

258. А. Качия. Илори (памятник XI века). Сухуми, 1963.

259. Βίος της Κάρτλης, τομ. 4. σελ. 886-887.

260. Г.Чубинашвили. Грузинское чеканное искусство: исследование по истории

Το ασημένιο Ποτήριο του Ιλόρι γύρο-γύρο έχει γεωργιανές επιγραφές (στα αρχαία γεωργιανά). Η τοποθεσία του ποτηρίου είναι άγνωστη.

Η εικόνα του Αγίου Γεωργίου του Ιλόρι (1572-1582) – η εικόνα είναι θαυμάσιο δείγμα της γεωργιανής τέχνης του Ύστερου Μεσαίωνα, η οποία σύμφωνα με τις γεωργιανές επιγραφές ζωγραφίστηκε με την εντολή του Αρχιεπισκόπου Μπεντίας Κυρίλλου Ζουανίστζε και του πρίγκιπα Οδισίου Γεωργίου Γ΄ Νταντιάνι. Στην εικόνα απεικονίζεται η σκηνή του πρώτου θαύματος του Αγίου Γεωργίου. Αρχικά η εικόνα ήταν στο μοναστήρι της Μπέντιας, σύντομα όμως μεραφέρθηκε στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου του Ιλόρι. Απο΄ δω αρχίζει η ιστορία της θαυματουργίας της εικόνας, η οποία συνδέεται με την θεραπεία του ανάπυρου, του τυφλού, του κουφού και άλλων. Η εικόνα χάθηκε το 1936, αλλά οι φωτογραφίες της έχουν διατηρηθεί.

Η εικόνα του Αγίου Γεωργίου του Ιλόρι (6η-7η δεκαετία του 17ου αιώνα) – Η ασημένια δίπτυχη εικόνα, στη μπροστινή πλευρά της οποίας απεικονίζονται ο Άγιος Δημήτρης και ο Άγιος Θεόδωρος με επεξηγηματικές επιγραφές. Στην εικόνα ο Άγιος Γεώργιος με τη στολή είναι όρθιος και δεξιά του σε ικετευτική μορφή είναι ο Αρχιεπίσκοπος της Μπέντιας ο Κύριλλος Ζουανίστζε (1572-1582). Όλες οι εικόνες συνοδεύονται από επεξηγηματικές επιγραφές. Εκτός απ΄ αυτό στη θήκη της εικόνας υπάρχει μια επιγραφή στα αρχαία γεωργιανά, η οποία διηγείται την ιστορία, πώς ο αρχιεπίσκοπος Κύριλλος δώρισε η εικόνα αυτή, στο ναό του Αγίου Γεωργίου του Ιλόρι. Στην επιγραφή, μαζί με τον αρχιεπίσκοπο ονομάζονται και οι άλλοι κοσμικοί άνθρωποι, όπως ο πρίγκιπας του Οδισίου Γεώργιος Γ΄ Νταντιάνι και η σύζυγός του Ταμάρια. Η εικόνα φυλάσσεται στο Μουσείο Ζουγκντίντης.

XIII. Η εκκλησία των Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ της Ανούχβης. Χωριό Ανούχβη. Δήμος Γκουνταούτας. 11ος αιώνας (εικόνα 12) - στο χωριό Ανούχβη, στον 19ο αιώνα, από την Ρωσίδα αρχαιολόγο, κόμησσα Πρασκόβια-Ουβάροβα ανακάλυφθηκαν τα ερείπια μιας μεγάλης εκκλησίας, οι διαστάσεις της οποίας, όπως επίσης η συμμετρικότητα των στολιδιών έως σήμερα εξακολουθούν να εκπλήσσουν τους επισκέπτες. και οι αναλογίες των εκλεπτυσμένων αρμονιών και κοσμημάτων εξακολουθούν να εκπλήσσουν. Ο ναός είναι ένα από τα καλύτερα παραδείγματα της γεωργιανής αρχιτεκτονικής του 11ου αιώνα, ο οποίος με την αρχιτεκτονική και τον χαρακτήρα διακόσμησης συγγενεύει με τη γεωργιανή αρχιτεκτονική της Νότιας Γεωργίας.

Οι Γεωργιανές επιγραφές του 11ου έως τον 15ο αιώνα, που βρέ-
грузинского средневекового искусства. Тбилиси, 1959.

θηκαν στα ερείπια της εκκλησίας Ανούχβης, μας λένε την ιστορία ανέγερσης του ναού, για τους κτήτορές του και για την αναστήλωσή του στις επακόλουθες εποχές. Σύμφωνα με μία αρχαία γεωργιανή επιγραφή, ο ναός χτίστηκε στο όνομα των Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ. Μια άλλη γεωργιανή επιγραφή του 11ου αιώνα, χαραγμένη στη στηλή της ανούχβης, αναφέρεται στους κήτορες του ναού: Τον Γεώργιο, γιού του βασιλείου, τον Βασίλειο, τους αδελφούς - Θεόδωρο, Δημήτριο και Μερκίλιο, οι οποίοι ήταν απο το φεουδαρχικό οίκο της Αμπχαζίας, εγκατέστησαν τον σταυρό και έχτισαν τον ναό για την ανάπαυση των ψυχών όλων των μελών της οικογένειάς τους²⁶¹. Απο το ναό της Ανούχβης διασώθηκε ένα πέτρινο πλακάκι με τον σταυρό και επεξηγηματικές επιγραφές στα γεωργιανά και στα ελληνικά. Η ελληνική επιγραφή λέει «σταύρωση» και οι γεωργιανές επιγραφές διευκρινίζουν: «εδώ ο βασιλιάς των Ιουδαίων» και «σταύρωση του Χριστού»²⁶².

Το εξαιρετικό αρχιτεκτονικό στυλ του ναού της Ανούχβης, τα στολίδια και οι μορφές των επιγραφών επαναλαμβάνονται στην αρχιτεκτονική των άλλων περιοχών της Γεωργίας. Αξίζει να σημειωθεί, ότι τις καλυτεχνικές επιγραφές Γεώργιου, γιού του βασιλείου συναντάμε και στις τοιχογραφίες της Σβετιτσοβέλης, Σαμαβίσης, Αλαβέρντης, Νικορτσμίντας και Σιομγβίμε.

XIV. Η εκκλησία της Μπεσλέτης. Χωριό Μπεσλέτη. Δήμος Σουχούμι. 10ος και 11ος αιώνας - Η εκκλησία βρίσκεται σε απόσταση 200 μέτρα από τη διάσημη αψίδα γέφυρα της Μπεσλέτης. Τα ερείπια δείχνουν, ότι κάποτε εδώ υπήρχε το μοναστικό συγκρότημα, το κύριο κτήριο του οποίου καταστράφηκε και τα περιγράμματά του είναι ελάχιστα ορατά, πάνω από το έδαφος.

Στα βορειοανατολικά του ναού, κοντά στο βράχο βρίσκεται ένα μεγάλο κτίριο, στον πρώτο όροφο του οποίου υπάρχουν τέσσερα δωμάτια με στενούς διαδρόμους. Επιπλέον, φαίνονται τα ερείπια, των άλλων καταστραμμένων κτηρίων, που υποδηλώνουν την ύπαρξη ενός μεγάλου μοναστικού συγκροτήματος. Είναι σαφές ότι, το μοναστήρι ήταν ένα από τα σημαντικότερα εκκλησιαστικά κέντρα της μεσαιωνικής Γεωργίας.

Η γέφυρα της Μπεσλέτης. 10ος -11ος αιώνες (εικόνα 11) – Κοντά στο Σουχούμι, πάνω στο ποταμό Μπεσλέτι υπάρχει μια αψίδα γέφυρα, την οποία οι ντόπιοι ονομάζουν γέφυρα της Ταμάρας. Συνολικό μήκος της είναι 35 μέτρα και το πλάτος 8 μέτρα. Είναι φτιαγμένη απο ασβεστολιθικές πλάκες και καλύπτεται απο πέτρες, ανάμεσά τους υπάρχουν λωρίδες απο

261. Λία Αχαλάτζε. Επιγραφική της Αμπχαζίας ως πηγή (επιγραφές και τοιχογραφίες). Τυφλίδα, 2005.

262. Λία Αχαλάτζε. Επιγραφική της Αμπχαζίας ως ιστορική πηγή, 1, σελ. 163-164.

τούβλα. Σύμφωνα με τον ακαδημαϊκό Ν.Τσουμπινασβίλι η γέφυρα αποτελεί τη γεωργιανή κατασκευή της Μεσαίωνας, ο αρχιτέκτονας του οποίου είχε μελετήσει καλά τα χαρακτηριστικά του ποταμού. Αυτή η παλιά γέφυρα ικανοποιεί απόλυτα τις απαιτήσεις των κανόνων της κατασκευής των γεφύρων και ακόμη μπορεί να αντέξει το φορτίο με βάρος 8 τόνων. Μια τόσο ισχυρή και τεχνολογικά προχωρημένη γέφυρα έπρεπε να ήταν μέρους εμπορικού του δρόμου και να είχε μεγάλη πολιτική σημασία. Παρόμοιες γέφυρες με την Μπεσλέτη υπάρχουν και σε άλλες περιοχές της Γεωργίας: Η αψίδα γέφυρα στην Κάρτλη, η γέφυρα του Ντοντάλου στη Ατζαρία, ολόκληρη σειρά αψίδα γεφύρων στην ιστορική νότια Γεωργία (Τάο-Κλαρτζέτι). Στο Δυτικό άκρο της αψίδας υπάρχει μια αρχαία γεωργιανή επιγραφή, η οποία αναφέρει: «Χριστέ, ο βασιλιάς των πάντων, να δοξάσεις και στους δύο κόσμους τον ανίκητο βασιλιά Μπαγκράτ».

Παρά το γεγονός, ότι στην επιγραφή ξεκάθαρα ονομάζεται ο βασιλιάς Μπαγκράτ Γ' (975-1014), ο λαός όμως, για την απόδειξη της αγάπης τους προς τη βασίλισσα Ταμάρρα, την γέφυρα ονόμασαν ως γέφυρα της Ταμάρρας. Η επιγραφή και η γέφυρα χρονολογούνται στα τέλη του 10ου και αρχές του 11ου αιώνα. Η σημερινή κατάσταση του μνημείου: Η γέφυρα έχει καθαριστεί από τη βλάστηση. Ένα μέρος της Γεωργιανής επιγραφής έχει διασωθεί.

XV. Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου της Τσκελικάρης. Χωριό Ρέτσο-Τσάρι. Δήμος Γκάλης. 11ος αιώνας - η εκκλησία βρίσκεται σε απόσταση 20 χλμ. από τη Γκάλη, έχει χτιστεί στο όνομα του Αγίου Γεωργίου, αλλά οι ντόπιοι τον αποκαλούν Τσκελικάρη (η πόρτα της κατάρρας). Σύμφωνα με τον Αμπχάζιο τεχνοκρικό Λ. Σερβασίτζε, ο ναός αποτελεί ένα υπέροχο παράδειγμα γεωργιανής αρχιτεκτονικής του 11ου αιώνα. Στην επιστημονική βιβλιογραφία είναι γνωστές οι τρεις επιγραφές χαραγμένες σε πέτρα και επτά επιγραφές στον τοίχο, από τα περιεχόμενα των οποίων μαθαίνουμε, ότι τον 11ο αιώνα, η εκκλησία της Τσκελικάρης χτίστηκε, με την πρωτοβουλία του κοσμικού ανθρώπου Μερκίλιο και με την κτητορία του τοπικού ευγενή.

Κατά τους επόμενους αιώνες, η εκκλησία αρκετές φορές αναμορφώθηκε και αναστηλώθηκε. Τον 17ο αιώνα, ο κτήτορας και αργότερα ο αναστηλωτής του ναού ήταν η οικογένεια του Τσίτσουα, η εικόνα τοιχογραφίας ενός εκπροσώπου της οποίας, μαζί με γεωργιανές επιγραφές διατηρήθηκαν στους τοίχους του ναού.

XVI. Οι εκκλησίες της Τσεμπέλντας. Δήμος Γκουλρίπσης. Η εκκλησία του Αγίου Θεοδώρου. 11ος αιώνας – στο περίγυρο της Τσεμπέλντας, στον 19ο αιώνα, η Ρωσίδα αρχαιολόγος, κόμησσα Πρασκό-

βια-Ουβάροβα ανακάλυψε τον ναό, όπου αργότερα επισκέφτηκε ο Δ. Μπακράτζε. Και οι δύο ερευνητές περιέγραψαν μια επιγραφή που βρέθηκε μέσα στο ναό. Απο την επιγραφή μαθαίνουμε, ότι ο ναός απο την αρχή χτίστηκε στο όνομα του αγίου Θεοδώρου, με πελεκητές, σκαλισμένες πέτρες, οι οποίες είναι εξαιρετικά παραδείγματα της τέχνης. Αυτές οι πέτρες προσέλκυσαν επιστήμονες στη δεκαετία του '60 και του '70 του 20ου αιώνα και ειδικά μελετήθηκαν από τους ιστορικούς της τέχνης R.Shmarling και L. khrushkova (Σμάρλινγκ και Χρουσκώβα). Βρίσκοντας παραλληλισμούς και τις αναλογίες των αρχιτεκτονικών μορφών απέδειξαν, ότι αυτά τα δείγματα βρίσκουν ομοιότητα με τα άλλα δείγματα της χριστιανικής αρχιτεκτονικής της Ανατολικής και της Νότιας Γεωργίας (εικόνα 15).

Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου της Τσεμπέλντας. 12ος - 13ος αιώνες - το 1988, ένας Ρώσος αρχαιολόγος Ι.Βορόνοβ, 4 χλμ. ανατολικά απο την Τσεμπέλντα ανακάλυψε τα ερείπια ενός χριστιανικού ναού, στον οποίο βρέθηκε μια γεωργιανή επιγραφή (εικόνα 14). Η επιγραφή διηγείται για την κατασκευή της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου.

Η εικόνα της Αγίας Αικατερίνης της Τσεμπέλντας. 11ος αιώνας - στη δεκαετία του '80 του 19ου αιώνα, στην Τσεμπέλντα βρέθηκε μια εικόνα, η οποία υπέστη βλάβη. Στο κέντρο της εικόνας απεικονίζεται η αγία Αικατερίνη. Λόγω της βλάβης της εικόνας, φαίνεται μόνο ένα χέρι της Αγίας. Πάνω στην εικόνα υπάρχει μια επεξηγηματική επιγραφή «η Αγία Αικατερίνη». Στο κάτω μέρος της εικόνας, είναι χαραγμένες δίγραμμες επιγραφές στα αρχαία γεωργιανά, που μας διηγούνται την ιστορία του γραψίματος της εικόνας και την παραγγελέα της - την κυρία Μαρία. Με καλλιτεχνικές και παλαιογραφικές ενδείξεις, η εικόνα αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα της γεωργιανής τέχνης του 11ου αιώνα.

Η εικόνα του Ιωάννη του Βαπτιστή της Τσεμπέλντας. 11ος αιώνας - στα ερείπια της παλιάς εκκλησίας της Τσεμπέλντας, στη δεκαετία του '80 του 19ου αιώνα, βρέθηκε μια εικόνα, το πλαίσιο της οποίας ήταν ασημένιο. Στο κεντρικό τμήμα της εικόνας απεικονίζεται ο Ιωάννης ο Βαπτιστής, του οποίου το πρόσωπο δεν είναι πλέον ορατό. Ο άγιος είναι στραμμένος προς τα δεξιά, με το σηκομένο χέρι να ικετεύει. Στην επάνω, δεξιά και αριστερή γωνιά του πλαισίου της εικόνας, μαζί με έναν άγιο υπάρχει μια επεξηγηματική γεωργιανή επιγραφή «Άγιος Ιωάννης». Στο κάτω μέρος του πλαισίου υπάρχει επιγραφή αναφέρεται στον Σάββα, τον γιο του Μαλέλι, ο οποίος ήταν παραγγελιοδότης της εικόνας. Με καλλιτεχνικές και παλαιογραφικές ενδείξεις, η εικόνα αποτελεί το αριστούργημα της γεωργιανής τέχνης.

Η εκκλησία και η εικόνα του Αγίου Ανδρέα της Τσεμπέλντας. 12ος αιώνας – επίσης ένα εξαιρετικό παράδειγμα της γεωργιανής τέχνης είναι ασημένα εικόνα του Αγίου Ανδρέα. Σήμερα έχει διασωθεί μερικά τμήματα της εικόνας, στα οποία υπάρχουν ανάγλυφες επιγραφές στα αρχαία Γεωργιανά. Οι επιγραφές αυτές μας διηγούνται για τον διάσημο πρόσωπο της εποχής βασίλισσας Ταμάρας, ευγενής Αμπουλασάν, του γιού του Ιώβ, οι πρόγονοι του οποίου ήταν απο την κοιλάδα Ντάλι-Τσεμπέλντας, για τον λόγο αυτό ο ευγενής αυτός στην Τσεμπέλντα έχτισε το ναό του αγίου Ανδρέας και δώρισε στο ναό την εικόνα του αγίου αυτού.

XVII. Οι εκκλησίες του Γουμουρίσι. Δήμος Γκάλη.

A) Η εκκλησία. Προάστια του Γουμουρίσι. 11ος αιώνας – στο χωριό Γουμουρίσι, στη δεκαετία του '60 του 20ού αιώνα, ο Αμπχάζιος ιστορικός τέχνης Λ. Σερβασίτζε βρήκε τα ερείπια της εκκλησίας. Στις ανασκαφές βρέθηκε η αρχαία Γεωργιανή επιγραφή. Η επιγραφή διηγείται την ιστορία της κατασκευής του ναού και του σταυρού απο τη βασίλισσα Σαγκντούχτ. Σύμφωνα με ιστορικές πηγές, η βασίλισσα Σαγκντούχτ καταγόταν απο την φεουδαρχική οικογένεια και ήταν σύζυγος του πρίγκιπα του Οδισίου, που έχτισε τον ναό. Ο ναός και η επιγραφή χρονολογούνται με τον 11ο αιώνα. Η σημερινή κατάσταση του ναού: διατηρήθηκαν τα ερείπια της εκκλησίας.

B) Η εκκλησία. 19ος αιώνας – στο κέντρο του Γκουμουρίσι βρίσκεται η βασιλική, η οποία με την πρωτοβουλία του τοπικού πληθυσμού χτίστηκε στον 19ο αιώνα. Στα χρόνια της Σοβιετικής Ένωσης, ο ναός δεν λειτουργούσε και χρησιμοποιόταν ως χώρος αποθήκευσης. Στις αρχές του 21ου αιώνα, ο πληθυσμός καθάρισε την εκκλησία, όπου βρέθηκαν πολυάριθμοι τάφοι με τις γεωργιανές επιγραφές. Σ' αυτές τις επιγραφές ονομάζονται οι εκπρόσωποι των τοπικών οικογενιών φεουδαρχών: Εμχβάρι και Αντσαμπάτζε.

XVIII. Η εκκλησία της Ντιχαζούργκας. Χωριό Ντιχαζούργκας. Δήμος Γκάλης. 11ος αιώνας -

στο νοτιοανατολικό τμήμα της Αμπχαζίας, στη δεξιά όχθη του ποταμού Εγγούρι, βρίσκεται το χωριό Ντιχαζούργκα, το οποίο έως το 1952 ονομαζόταν «Μεγάλο Τσίπουρι». Το χωριό, με την ίδια ονομασία, συναντάμε στο ιστορικό έργο του Ιταλού καθολικού ιεραποστόλου Αρκάντζελο Λαμπέρτι (Arcangelo Lambertini) και στον χάρτη του 1654, όπου σημειώνεται ύπαρξη της εκκλησίας αυτής. «Το μοναστήρι του χωριού Τσίπουρι» - έγραψε ο Λαμπέρτι, είναι χτισμένο σε πεδιάδα, στην οχθή του ποταμού Εγγούρι. Το μοναστήρι αυτό, τώρα είναι στα χέρια των δικών μας. Εδώ υπάρχουν δύο, μεταξύ τους ενωμένες εκκλησίες. Η μία εί-

ναι χτισμένη στο όνομα της Θεοτόκου και η άλλη του αγίου Γεωργίου». Όπως φαίνεται, στο χωριό Τσίπουρι, στον Ύστερο Μεσαίωνα, υπήρχαν δύο εκκλησίες, τις οποίες ένωσαν αργότερα. Αυτές οι εκκλησίες, στον 17ο αιώνα ήταν υπό τη διοίκηση των καθολικών ιεραποστόλων.

Μια απ' αυτές της εκκλησίας είναι της αγίας Βαρβάρας. Στις αρχές του 20ου αιώνα, στα ερείπια της βρέθηκαν δύο πέτρινα πλακάκια. Στο ένα πλακάκι απεικονίζεται ο σταυρός, στην αριστερή πλευρά του οποίου στέκεται ένας άντρας. Τα χέρια του άντρα, ως ένδειξη παράκλισης κατευθύνονται προς τον σταυρό. Στην κορυφή του σταυρού υπάρχει μια επιγραφή στα νέα γεωργιανά, στην οποία ονομάζεται ο αρχιτέκτονας του ναού της Ντιχαζούργκας - Γρηγόρης. Η επιγραφή αυτή, είναι μια από τα πρώτα δείγματα της νέας γεωργιανής γραφής στη Δυτική Γεωργία.

XIX. Η εκκλησία της Γκουντάβας. Δήμος Γκάλης, 6ος – 8ος και 15ος – 17ος αιώνες - σύμφωνα με τις αρχαίες Ελληνικές και Βυζαντινές πηγές, η Γκουντάβα, από τα αρχαιότερα χρόνια, ήταν το σημαντικό εκκλησιαστικό κέντρο. Εδώ υπήρχε το φρουρίο Ζιγκανίας, το οποίο ήταν το σημαντικότερο προπύργιο του γεωργιανού βασιλείου της Λαζικής στη Δυτική Γεωργία. Στον 7ο-10ο αιώνα, μια από τις 4 εκκλησιαστικές έδρες του βασιλείου της Λαζικής βρισκόταν στη Γκουντάβα. Είναι γνωστό, ότι ο πρώτος βασιλιάς της ενωμένης Γεωργίας Μπαγκράτ Γ' Μπαγκρατιόνι (978-1014) ακύρωσε την επισκοπή της Γκουντάβας και αντί αυτής δημιούργησε η επισκοπή της Μπέντιας.

Η εκκλησία της Γκουντάβας, πρέπει να έχει χτιστεί μεταξύ 7ου και του 10ου αιώνων, αλλά στον Ώριμο και Ύστερο Μεσαιωνικό χρόνο κάμποσες φορές αναμορφώθηκε και αναστηλώθηκε. Τα έργα της αναστήλωσης, που έγιναν στον 15ο αιώνα, συνδέεται με το όνομα του τοπικού φεουδάρχη –Ραμπάϊ και την σύζυγό του Ναγκαμτσίρι, τα ονόματα των οποίων είναι γραμμένα στο στολισμένο πέτρινο πλακάκι που βρέθηκε στην αυλή της εκκλησίας της Γκουντάβας. Στην άλλη πλευρά του πλακακιού υπάρχει σταυρός. Μέσα στα στολίδια, στη Γεωργιανή επιγραφή γράφουν και τα ονόματα των κλητόρων της εκκλησίας Ραμπάϊ και Ναγκαμτσίρι. Επίσης υπάρχει, μια δεύτερη επιγραφή, όπου διαβάζεται το όνομα του ιερέα του ναού. Και οι δύο επιγραφές, όπως επίσης η αναστήλωση της εκκλησίας χρονολογούνται με τον 15ο αιώνα.

XX. Το φρουρίο του Σουχούμι. Δήμος Σουχούμι. 1ος – 2ος και 18ος αιώνες – στις αρχαίες και στις μεταγενέστερες δυτικοευρωπαϊκές γραπτές πηγές η πόλη Σουχούμι (στα γεωργιανά Τσούμι) και το φρουρίο του ονομάζονται με διαφορετικά ονόματα: Κάστρο Σεβαστούπολης, Σαβαστούπολης, Σαβατούπολης, Σανατούπολης, Φαβάστα, Πόρτο Με-

γκρέλο και άλλα. Όπως η πόλη, το φρουρίο και το λιμάνι στο Σαμεγκρέλο της Γεωργίας. Στις Γαλλικές γεωγραφικές εκδόσεις του 18ου αιώνα, το Σουχούμι μνημονεύεται ως προτεύουσα του Σαμεγκρέλου (Jean-Baptist Lou Clu, Nicole Delacroix και άλλοι). Όπως αναφέρθηκα παραπάνω (στο πρώτο μέρος), οι γεωργιανές πηγές το Σουχούμι αποκαλούν Τσχούμι. Για πρώτη φορά, η αναφορά για το «φρουρίου του Τσχούμι» έχουμε σ' ένα έργο ενός γεωργιανού ιστορικού του 8 ου αιώνα -Τζουανσέρ²⁶³.

Η ίδρυση του φρουρίου του Σουχούμι συνδέεται με τους Ρωμαίους, οι οποίοι ήρθαν στην περιοχή στον πρώτο αιώνα π.Χ., έχτισαν το φρουρίο και το ονόμασαν Σεβαστούπολη. Στις αρχές του 6ου αιώνα, το Σουχούμι ήταν υπό τον έλεγχο της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (Βυζάντιο). Στην διάρκεια πολέμου του Βυζάντιου με το Ιράν, το 542-562, ο βυζαντινός αυτοκράτορας Ιουστινιανός Α' απέσυρε στρατεύματα από το φρουρίο του Σουχούμι και το γκρέμισε. Το 565, όμως αποκατέστησαν το φρούριο και την πόλη Τσχούμι, η οποία από τον 7ο αιώνα έγινε κέντρο της περιοχής. Για μεγάλο χρονικό διάστημα, το φρουρίο ήταν σημείο στήριξης των Βυζαντινών στη περιοχή. Το 738, το φρουρίο και η πόλη Τσχούμι καταστράφηκαν από τους Άραβες, με τον αρχηγό Μαρουάν Β'. Σύντομα όμως έγινε το διοικητικό κέντρο της Αρχοντίας και ήταν σημαντικότερη πόλη του δυτικού Γεωργιανού κράτους, του βασιλείου – Εγκρίσης και Αμπχαζίας. Στην πόλη ιδρύθηκε και η εκκλησιαστική έδρα. Κατά τη διάρκεια της ακμής της φεουδαρχικής της Γεωργίας (11ος -13ος αιώνες), το φρουρίο και η πόλη ακμάζουν, παρά το γεγονός ότι, την εποχή εκείνη, η κατοικία των πριγκίπων του Τσχούμι, ήταν το κάστρο του Μπαγκράτ και όχι το φρουρίο.

Στις αρχές του 14ου αιώνα, οι Γενουάτες (Ιταλία) ιδρύουν στο Σουχούμι το εμπορικό πρακτορείο. Σύμφωνα με τις δυτικές πηγές, εκείνη την περίοδο, το κάστρο του Σουχούμι (Τσχούμι) ήταν η κατοικία των πριγκίπων του Οδισίου. Εκεί έκοβε το «άσπρο του Τσχούμι» ή «άστρα της Σεβαστούπολης» ο πρίγκιπας του Οδισίου και ο βεζίρης δημόσιας τάξης του βασιλείου της Γεωργίας Βαμέκ Α' Νταντιάνι (1384-1396). Κατά των ιστορικών πηγών, στο Τσχούμι είχε την κατοικία και ο Βαμέκ Β' Νταντιάνι (1474-1482). Το 1453 την πόλη και το φρουρίο, για μικρό χρονικό διάστημα κατέλαβαν οι Οθωμανοί. Τη δεύτερη φορά, οι Οθωμανοί την πήραν στο δεύτερο μισό του 16ου αιώνα (βλ. το πρώτο μέρος). Για την όμορφη τοποθεσία και καταπληκτική παραλία οι Οθωμανοί ονόμαζαν το Σουχούμι «δεύτερη Ισταμπούλ» (Κωνσταντινούπολη). Για το λόγο αυτό, το Σουχούμι έγινε σημείο στήριξης των Οθωμανών στην περιοχή. Το 1724 έκαναν την πλήρη αναστήλωση του φρουρίου, το ενίσχυσαν με κανόνια και το

263. Βίος της Κάρτλης, τόμ. 1, σελ. 235, 238.

ονόμασαν Σουχούμ Καλέ (το κάστρο του Σουχούμι) (εικόνα 26). Παρ' όλα αυτά, στο τέλος του 18ου αιώνα, όπως φαίνεται, το Σουχούμι πάλι έγινε η κατοικία του Άρχοντα της Αμπχαζίας, αλλά ταυτόχρονα το φρουρίο του Σουχούμι σχηματίστηκε ως σημαντικότερο κέντρο του δουλεμπορίου.

Το 1810, το φρουρίο κατέλαβαν τα Ρωσικά στρατεύματα, τους οποίους υποστήριξε ο διάδοχος του Άρχοντα της Αμπχαζίας, Γεώργιος Σαρβασίτζε. Το φρουρίο επισκευάστηκε αρκετές φορές κατά τη διάρκεια της Ρωσικής κατοχής.

XXI. Το κάστρο του Μπαγκράτι. Δήμος Σουχουμίου. 10ος αιώνας - στο νοτιοδυτικό τμήμα της πόλης Σουχούμι, στην αριστερή όχθη του ποταμού Μπεσλέτης, πάνω στο λόφο βρίσκεται το κάστρο του Μπαγκράτ Γ' Μπαγκρατιόνι (978-1014), του πρώτου βασιλιά της ενωμένης Γεωργίας (εικόνα 27). Μερικοί ερευνητές θεωρούν, ότι το κάστρο έχει χτιστεί πολύ νωρίτερα και στη εποχή του Μπαγκράτ Γ', στον 10ο και 11ο αιώνες τον έκαναν θεμελιώδη επισκευάση. Το κάστρο αυτό είναι το δείγμα της οικοδομικής παράδοσης που χαρακτηρίζουν τις οχυρώσεις της Νοτιοδυτικής Γεωργίας. Το σχέδιο του κάστρου έχει ωσειδές σχήμα, οι τοίχοι του είναι καλά διατηρημένοι και στη μια πλευρά υπάρχει πυλή που προστατεύεται από ένα τετράγωνο πύργο. Στον 10ο και 11ο αιώνες, στην εποχή του βασιλείου της ενωμένης Γεωργίας, το κάστρο αποτέλεσε το κεντρικό κτήριο του Σουχούμι (Τσοχούμι). Στην εποχή αυτή, τον 10ο και 14ο αιώνες, το κάστρο ήταν κατοικία του Άρχοντα Σουχούμι. Από τον 16ο αιώνα, όταν η πόλη μεταφέρθηκε στη δυτική όχθη του ποταμού Μπεσλέτης, το κάστρο έχασε το νόημά του και αδειάσε.

XXII. Το φρουρίο της Ανακόπιας. Όρος Ιβηρίας, κοντά στο Νέο Άθω - σε απόσταση 20 χιλιομέτρων από το Σουχούμι, σ' ένα τμήμα του όρους Ιβηρίας Βρίσκεται ιστορική Ανακοπία, η οποία από το 1875 ονομάζεται Νέος Άθως. Σε αυτό το βουνό, σε υψόμετρο 350 μέτρων, πάνω από τη θάλασσα, είναι χτισμένο το πύργο του φρουρίου. Σύμφωνα με τον Γεωργιανό χρονικογράφο Βαχούστη Μπαγκρατιόνι: «Στην ακτή της θάλασσας υπήρχε η πόλη Ανακοπία. Η πόλη ήταν όμορφη, στολισμένη από τους βασιλιάδες Μπαγκρατιόνι. Μέσα στη θάλασσα, ακόμα και στις ημέρες μας φαίνονται σαράντα πυλώνες της πόλης αυτής»²⁶⁴.

Το φρουρίο με τον πέτρινο τοίχο ήταν αμυντική κατασκευή. Τα μεγαλοπρεπή τείχη του, μαζί με τους πύργους παρακολούθησης διατηρήθηκαν έως τις ημέρες μας. Το σημαντικό κτήριο του φρουρίου είναι ο ναός, που χρονολογείται με 7ο – 8ο αιώνες. Στα ερείπιά του παρατηρούνται τα σκαλισματα των μετέπειτα περιόδων. Στο βουνό Ιβηρίας, στο ναό του αγίου Θεοδώρου υπάρχουν ελληνικές επιγραφές,

264. Βίος της Κάρτλης, τόμ. 4, σελ. 781.

οι οποίες διηγούνται για την ιστορία του ναού. Η μία επιγραφή στον τοίχο, πάνω στο σταυρό λέει για την εγκαίνια του ναού απο τον Αρχιεπίσκοπο Μιχαήλ. Οι ερευνητές θεωρούν ότι, αυτή η επιγραφή είναι του 9ου ή του 11ου αιώνα. Στην δεξιά πλευρά του σταυρού υπάρχει μια άλλη επιγραφή, των 17 γραμμών, του ιερέα Ευσταθίου και χρονολογείται με το 929. Στον ίδιο τοίχο είναι χαραγμένο μια επιγραφή του 1046, όπου μνημονεύονται ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο Μονομάχος (1042-1055), ο άγνωστος πρωτοσπαθάρης, ο αρχηγός της Δαλματίας Ευγένιος και ο στρατηγός Θεόδωρος Βαλάντης.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι το Βυζαντινό εκκλησιαστικό αξίωμα του πρωτοσπαθαρίου συναντάμε στα γεωργιανά επιγραφικά μνημεία και στις ιστορικές πηγές. Μεταξύ των επιγραφικών μνημείων του ναού της Λίχνης μνημονεύονται ο Βάτσε πρωτοσπαθάρης και ο Ύπατος. Κάτω απο την επιγραφή του Ευσταθίου υπάρχει ένας μεγάλος σταυρός, στο οποίο στα ελληνικά είναι χαραγμένο: «Ιησούς Χριστός». Κοντά στο σταυρό γράφει «άγιε Κωνσταντίνε». Στις επιγραφές του ναού αγίου Θεοδώρου, επίσης μνημονεύονται ο Θεόδωρος Βαλάντης. Μαζί με τον πρωτοσπαθάρη Ευγένιο Δεσπότη²⁶⁵ (εικόνες 24,25,26).

Σύμφωνα με τον «βίο της Κάρτλης», λόγω των ιστορικών συνθήκων, την Ανακοπία απο το 1032 έλεγξε το Βυζάντιο και μόνο το 1074 επιστρέφθηκε στη Γεωργία (βλ. το πρώτο μέρος του βιβλίου) και οι ελληνικές επιγραφές του ναού αγίου Θεοδώρου χρονολογούνται με την ίδια εποχή.

Στη δεκαετία του '80 του 8ου αιώνα η Ανακοπία ήταν το κέντρο της Αρχοντίας της Αμπχαζίας. Περίπου το έτος 738 τα ενωμένα στρατεύματα της Κάρτλης, του Εγκρισίου και της Αμπχαζίας, με την ηγεσία των πριγκίπων Μίρ, Αρσίλι και του άρχοντα Λέωντος Α', κοντά στην Ανακοπία νίκησαν τους Άραβες και τον στρατηγό τους Μαρουάν Β' (χαλίφης της Δαμασκού στα χρόνια 744-750). Στα τέλη του 8ου αιώνα, όταν ο άρχοντας της Αμπχαζίας Λέων Β' ένωσε όλη τη δυτική Γεωργία και ίδρυσε το βασίλειο της Αμπχαζίας, μετέφερε την πρωτεύουσα απο την Ανακοπία στο Κουταΐσι.

Μετά την ενοποίηση της Γεωργίας, το φρουρίο της Ανακοπίας, πάλι ήταν ένα απο τα σημαντικότερα οχυρά της χώρας και αναστηλώθηκε αρκετές φορές. Το φρουρίο αυτό, ήταν στρατόπεδο των γεωργιανών στρατευμάτων, υπερασπιζόταν τα βορειοδυτικά σύνορα της χώρας. Κατά τη 265. Πληροφορίες για τα κείμενα των επιγραφών ελήφθησαν από: Τ. Καουχτσισβίλι. Το κτήριο των Ελληνικών επιγραφών της Γεωργίας, δεύτερη ολοκληρωμένη έκδοση. Τυφλίδα, 2004, σελ. 69-72; А. Виноградов. Эпиграфика. Надписи с Анакопийской горы. Στο βιβλίο: Искусство Абхазского царства. Санкт-Петербург, 2011, с. 209 – 224.

διάρκεια των ανασκαφών στο φρουρίο της Ανακοπίας βρέθηκε το νόμισμα του βασιλιά της Γεωργίας - Γεωργίου Β' (1072-1089), με την επιγραφή πάνω του: «Χριστέ! Ευλόγησον τον Γεώργιο, τον βασιλιά και Καίσαρο της Αμπχαζίας και της Γεωργίας». Στην εποχή του Γεωργίου Β', το φρουρίο της Ανακοπίας ανακαινίσθηκε πλήρως. Απο το φρουρίο αυτό, είναι γνωστές μερικές ελληνικές επιγραφές, κυρίως θρησκευτικού χαρακτήρα.

Στο τέλος του 15ου αιώνα, μετά τη διάλυση της Γεωργίας σε πριγκιπάτα και βασιλεία, η Ανακοπία παρέμεινε ως κατοικία των αρχόντων της Αμπχαζίας. Τον 18ο αιώνα, την πόλη κατέλαβαν οι Τούρκοι και η κατοικία των αρχόντων της Αμπχαζίας μεταφέρθηκε στη Λίχνη. Μετά απο καιρό, η Ανακοπία μετατράπηκε σε ερείπια. «νύν ερείπιον έστι»²⁶⁶ - έγραψε ο Βαχούστι Μπαγκρατιόνι. Οι άποικοι Απσούα-Αμπχάζιοι την ονόμασαν «πσίρτσχα».

Το 1875-1900, κατά την διάρκεια της Ρωσικής κυριαρχίας, στο ιστορικό έδαφος της Ανακοπίας χτίστηκε το μοναστικό συγκρότημα του αγίου Παντελεήμονος, το οποίο ήταν μετοχή του Ρωσικού μοναστηρίου του Αγίου Όρους. Την εποχή αυτή, η Ανακοπία μετονομάστηκε σε Νέο Άθως.

Όπως βλέπουμε, από τα αναφερόμενα πολιτιστικά μνημεία, τα περισσότερα δημιουργήθηκαν στις περιόδους των βασιλίων Λαζικής (4ος - 7ος αιώνες), Εγκρισίου - Αμπχαζίας (8ος – 10ος αιώνες) και της ενωμένης Γεωργίας (10ος – 15ος αιώνες). Ένα μέρος αυτών των μνημείων υπάρχουν στο έδαφος της σύγχρονης Αυτόνομης Δημοκρατίας της Αμπχαζίας, δημιουργήθηκαν όμως εκείνη την ιστορική εποχή, όταν αυτή η περιοχή ήταν μέρος του πριγκιπάτου του Οδισίου της Γεωργίας. Απο τον 16ο και 17ο αιώνα, όταν ξεκίνησε η μετανάστευση των βουνισίων του Καύκασου, στο έδαφος της Αμπχαζίας. Ταυτόχρονα άρχισε καταπίεση του απροστάτευτου τοπικού γεωργιανού πληθυσμού, με αποτέλεσμα να μετακινηθούν στις εσωτερικές περιοχές του πριγκιπάτου του Οδισίου, επομένως άλλαξαν και τα όρια του Οδισίου.

Στην καινούργια πραγματικότητα, που επικράτησε στην Αμπχαζία, όχι μόνο δεν δημιουργούνταν τίποτα, αλλά σταδιακά καταστρέφονταν στους προηγούμενους αιώνες δημιουργηθέντα ανεκτίμητα γεωργιανά μνημεία. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται απο τους 16-17 ους αιώνες αδειασμένες εκκλησίες της Μπιτσβίντας, της Μπέντιας, Της Ντράντας και άλλων. Δυστυχώς, ίδια κατάσταση επικρατεί στην δεκαετία του '90 του 20ου αιώνα, όταν η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού της Αμπχαζίας εκδιώχθηκαν απο τα σπίτια τους.

266.Βίος της Κάρτης, τομ. 4, σελ. 781.

Με την πρωτοβουλία της αυτονομιστικής, ντε φάκτο κυβέρνησης έγινε η αναστήλωση των εκκλησιών του Ιλόρι, της Μπέντιας, της Ντράντας και του αγίου Συμεών του Κανανίτη. Με αποτέλεσμα, οι ναοί αυτοί να χάσουν την αυθεντικότητά τους. Στην δύσκολη κατάσταση βρίσκονται οι ναοί της Λίχνης, της Γκάγκρας και της Τσουμπουρχίντζης. Οι ναοί αυτοί επισκέφθηκαν απο τους εκπροσώπους της Ρωσικής επιτροπής του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων, στην αναφορά τους υπογραμίζουν λυπηρή κατάσταση της υλικής κουλτούρας της Αμπχαζίας. «όπως φαίνεται απο μια περιγραφή των μνημείων, - διαβάζουμε στην έκθεση, - για την προστασία τους είναι αναγκαίο η διεξαγωγή πολύπλοκων έργων διατήρησης όλων των μνημείων. Αυτά τα έργα θα πρέπει να περιλαμβάνουν: Καθαρισμός και ενίσχυση του τοίχου, η προστασία του με τα ειδικά μέσα, διευθέτηση της προστατευμένης στέγης, οργάνωση των υδρορροών πάνω στον τοίχο, ενίσχυση του θεμελίου και άλλα.

Ένα άλλο πρόβλημα είναι η αυθαίρετη δράση των ιερέων, επιστημόνων, αποκαταστατών, που διαστρεβλώνουν το ιστορικό τους πρόσωπο και βλάπτουν την αυθεντικότητα των μνημείων: Ιλόρι (τρούλος, άσπρισμα), Ντράντα (βαπτιστήριο), Μπέντια (κατά την ένεση η πτώση των τοιχογραφιών). Όλα αυτά γίνονται λόγω της έλλειψης πόρων απο πλευράς των αρχών της προστασίας των μνημείων. Λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία των ιστορικών μνημείων της Δημοκρατίας της Αμπχαζίας, είναι απαραίτητο να τονιστεί, ότι όλες οι εργασίες πρέπει να εκτελούνται απο τους ειδικούς και με υψηλό επαγγελματισμό. Επίσης η ανακαίνιση των μνημείων θα πρέπει να γίνει σύμφωνα με καθιερωμένο σχέδιο, το οποίο θα είναι συμφωνημένο και θα έχει έγκριση με τα ειδικά έγγραφα (σχέδιο, πρωτάσεις, τεχνικές και τεχνολογικές συστάσεις και άλλα)».

Απο την παρούσα έκθεση προκύπτει, ότι όλοι οι διεθνείς κανονισμοί περί της πολιτιστικής κληρονομιάς παραβιάζονται στο έδαφος της κατεχόμενης Αμπχαζίας. Σύμφωνα με τον Διεθνή Χάρτη περί της προστασίας και αποκατάστασης μνημείων (χάρτης της βενετίας, 25-31 Μάιος 1964)²⁶⁷. Το ιστορικό και πολιτιστικό μνημείο είναι απαραβίαστο. «Η ευθύνη του καθενός είναι να μεταφέρουμε στις επόμενες γενιές την πληρότητα της αυθεντικότητας αυτής της κληρονομιάς». Κατά τη διάρκεια της «αποκατάστασης» των ναών του Ιλόρι και της Μπέντιας, χάθηκε ιστορική και αισθητική τους αξία, σβήστηκε η ενότητα μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος. Για την ανάγκη αυτής της ενότητας επισημάνει το άρθρο 7, του «Χάρτη της Βενετίας», το οποίο αναφέρει ότι «το μνημείο είναι αδιάσπαστο απο την ιστορία του, της

267.Ο Χάρτης της Βενετίας, <http://www.tbilisiarchitecture.net/en/the-venice-charter-1964/>

οποίας είναι μάρτυρας και απο το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται».

Με σκοπό της προστασίας των πολιτιστικών αξιών στην περίοδο διένεξης, το 1995 στην πόλη Νάρα της Ιαπωνίας, στο διεθνές συνέδριο ανακοινώθηκε το έγγραφο Νάρας «περί αυθεντικότητας», στο δεύτερο παράγραφο του οποίου διαβάζουμε: «η ποικιλομορφία της πολιτιστικής κληρονομιάς υπάρχει σε χρόνο και χώρο και απαιτεί τον σεβασμό προς τους άλλους πολιτισμούς και σε όλα τα συστήματα απόψεων. Στην περίπτωση όταν οι πολιτιστικές αξίες αντιβαίνουν ο ένας στον άλλο, η αρχή του σεβασμού της πολιτιστικής ποικιλομορφιάς απαιτεί την αναγνώριση της νομιμότητας των πολιτιστικών αξιών του καθενός»²⁶⁸.

Το έγγραφο αυτό βασίζεται στον Χάρτη της Βενετίας και στη Σύμβαση περί της «προστασίας της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς» της 16ης Νοεμβρίου 1972. Παρ' όλ' αυτά, ορισμένες ομάδες της κατεχόμενης Αμπχαζίας με την βοήθειά του αυτοανακηρυχθέντου Βησσαρίωνα Άπλια, παραβιάζοντας όλους τους κανόνες του διεθνούς δικαίου προσπαθούν παράνομα να οικειοποιηθούν την πολιτιστική κληρονομιά, να αλλάξουν και να εξαφανίσουν τα ίχνη της γεωργιανής κουλτούρας. Δυστυχώς, αυτό δεν είναι μόνο η εξαφάνιση του γεωργιανού ίχνους, αλλά το μέσον της απόσπασης απο τις ιστορικές ρίζες των πραγματικών Αμπχαζίων, της απώλειας της εθνικής τους ταυτότητας και της προσαρμογής στην «νέα» πραγματικότητα.

268.Το έγγραφο της Νάρας «περί αυθεντικότητας»,

<https://ancientgeorgia.files.wordpress.com/2014/04/naras-dokumenti-avtenturobis-sesaxeb.pdf>

№1

№2

№3

№4

№5

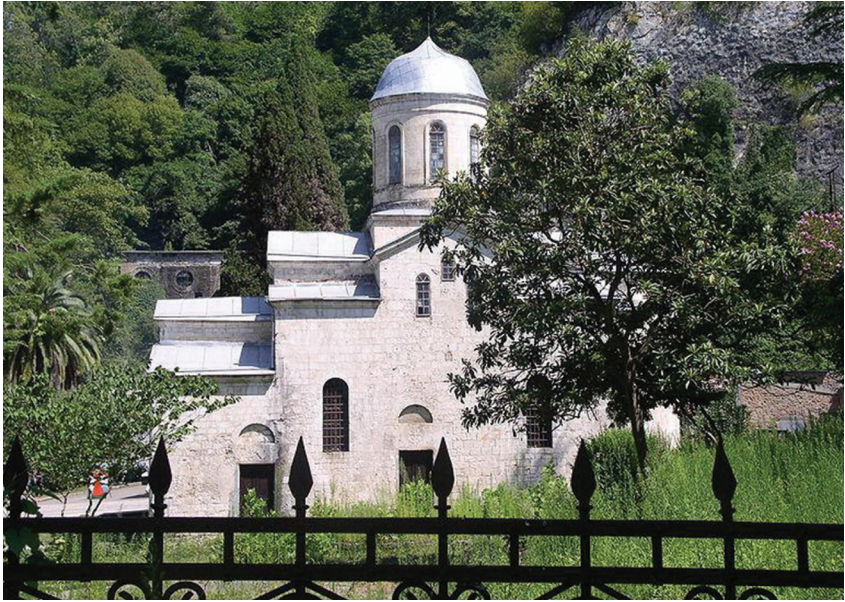
№6

№7

№8

№9

№10

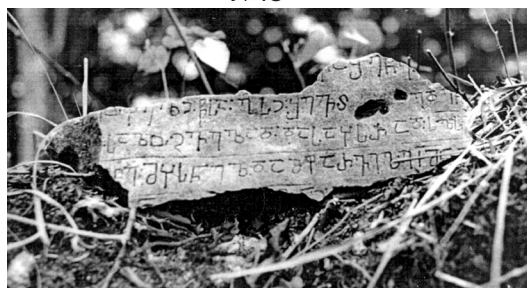
№11

№12

№13

№14

№15

№16

179

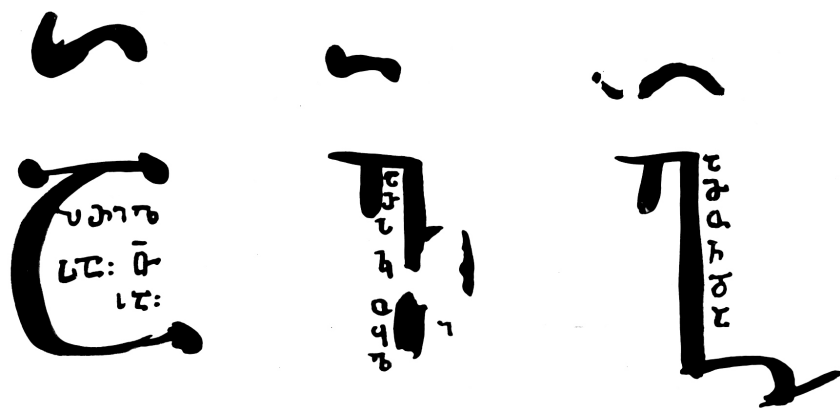
№17

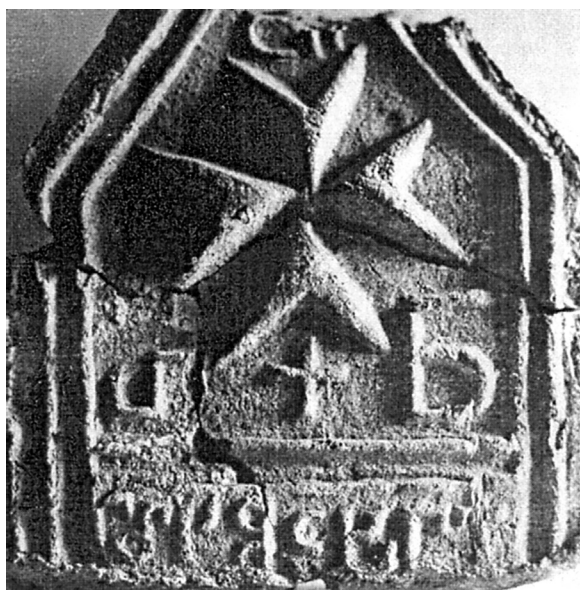
№18.1

№18.2

№19

№20

№21

№22

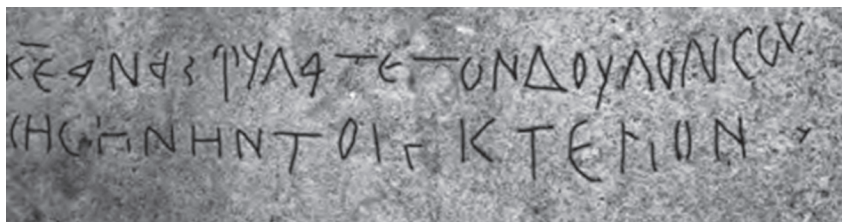
№23

... τ-]
 οὐ ἀγ[ίου ...
 .ΧΑ.Ν.[... ... -
 ας ἐπισκοπίας Ἀν-
 ακουφῶν,
 μηνι Μαρτίῳ . ;
 ἔτ(ους) κυλζ', ιν[δ(ικτιῶνος)] β'.
 Σί (?): ὁ θε(ε)ὸς ὁ ἐπου-
 ράνιος κ(αι) ἰσχυρὸς
 κ(αι) ἀθάνατος,
 ἀνάπαυσε αὐτ-
 ὄν, ἀμήν. Τριάς
 ὁμοούσι(ε), Χ(ριστ)ῆ ὁ θε(ε)ός, σῶ-
 σον τὸν ἀνάξιον
 δουλόν σου Εὐστά-
 θιον πρεσβύτερ-
 ον τὸν γράψαντα,
 ἀμήν.

№24

№25

№26

№27

3. Παράρτημα. Ιστορικοί χάρτες

3.1. Το απόσπασμα του χάρτη της Μεσογειακής Θάλασσας του Μπιλιέρμο Σολέρι (Biliero Soleri -1385)

Στον χάρτη αναγράφεται επίσης η ανατολική ακτή της Μαύρης Θάλασσας. Στα βορειοδυτικά του σύγχρονου εδάφους της Αμπχαζίας έχει τοποθετηθεί Abazachia – η πατρίδα των Απουά-Αβασγίων. Κοντά στην πόλη Σουχούμι (Σεβαστούπολη) έχει ανυψωθεί η σημαία με την εικόνα του χεριού. Όπως είναι γνωστό, αυτό το σύμβολο, επι του παρόντος, απεικονίζεται στη σημαία της κατεχόμενης Αμπχαζίας. Σύμφωνα με πολλές γεωργιανές πηγές, βεβαιώνεται ότι, στη Γεωργία, το «χέρι» αντιπροσώπευε το σύμβολο της βασιλικής εξουσίας. Από το άνω αναφερόμενο ιστορικό υλικό φαίνεται ξεκάθαρα, πως στα τέλη του 14ου αιώνα, όταν ο Μπιλιέρμο Σολέρι ετοίμασε τον χάρτη, το Σουχούμι ήταν ιδιοκτησία των πριγκίπων του Σαμεγκρέλου - των Νταντιάνι. Αυτό επίσης επιβεβαιώνεται, από τους χάρτες Φρέντουτσε Ντ'ανγκόνε (Freduce d' Ancone) του 1497 και τον Ντιένγκο Ομέμι (Diego Homem) του 1559, (καθώς και πολλούς άλλους ευρωπαϊκούς χάρτες

της ίδιας περιόδου). Σε όλους τους χάρτες, κοντά στο Σουχούμι βρίσκεται Porto Mengrelo (το λιμάνι του Σαμεγκρέλου). Έτσι λοιπόν, το χέρι το οποίο απεικονίζεται στον χάρτη του Σολέρι, δείχνει τη ιδιοκτησία της πόλης Σουχούμι, η οποία άνηκε στους πρίγκιπες του Σαμεγκρέλου – του Νταντιάνι και δεν έχει καμία σχέση, με τους προγόνους των σύγχρονων Αποσούα - Αβασγίων. (Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия – историческая область Грузии, с. 828 – 830).

3.2. Το απόσπασμα του θαλάσσιου χάρτη του Φρέντουτσε Ντ' ανγκόνε (Freduce d' Ancone) (1497)

Στον χάρτη υπάρχουν «Αβογασσία», δηλαδή η αρχοντία της Αμπχαζίας, περιείχε τη σύγχρονη περιοχή της Γκουνταούτας και εκείνα τα χρόνια, ακόμα ήταν κατοικημένο από τους Γεωργιανούς. Σύμφωνα με τον «βίο της Κάρτλης», τα σύνορά της στο πριγκιπάτο του Σαμεγκρέλου (Mengrellia),-περνούσε στο σύγχρονο Νέα Άφως -Ανακοπία (βία της Κάρτλης, τομ. 4, σελ. 784). Κοντά στο Σουχούμι (Σεβαστούπολη) βρισκόταν πολύ σημαντικό λιμάνι του πριγκιπάτου του Σαμεγκρέλου (Porto Mengrelo).(Ταμάζ Μπεράτζε, Κόκα Τοπούρια, Μανάνα Σανάτζε, Μπεζάν Χωράβα. Ιστορικός ατλάς της Γεωργίας, Τιφλίδα, 2013, σελ. 47, 95-96).

3.3 Το απόσπασμα του χάρτη της Μαύρης Θάλασσας του Ντιένγκο Ομέμι (Diego Homem) (1559)

Σ' αυτό τον χάρτη, τα βορειοδυτικά σύνορα του πριγκιπάτου της Γεωργίας, κατά την ιστορική παράδοση, περνάει κοντά στη Αζοφική θάλασσα. Η αρχοντία της Αμπχαζίας, η οποία αποτελούσε τη διοικητική μονάδα, υπαγόμενη στο πριγκιπάτο του Σαμεγκρέλου, δεν σημειώνεται στον χάρτη ως ξεχωριστή περιοχή. Σύμφωνα με τον χάρτη, κοντά στο Σουχούμι βρίσκεται το λιμάνι του Σαμεγκρέλου -Porto Mengrello, γεγονός που δείχνει, την ιδιοκτησία της πόλης αυτής και του λιμανιού στους Γεωργιανούς. (Ταμάζ Μπεράτζε, Κόκα Τοπούρια, Μανάνα Σανάτζε, Μπεζάν Χωράβα. Ιστορικός ατλάς της Γεωργίας, Αμπχαζία, σελ. 48, 96).

3.4. Το απόσπασμα του χάρτη του Τζακόμο Γκαστάλδη (Giacomo Gastaldi) (1561)

Στον χάρτη φαίνεται ξεκάθαρα, στη μέση του ποταμού Κουμπάν, το οποίο κατευθύνεται προς τη θάλασσα του Αζόφ, βρίσκεται το ABCVAS REGI, με την κύρια πόλη του Άκουα (Acua). Η αναφερόμενη διοικητική μονάδα, παρουσιάζεται πάλι στο ίδιο μέρος, επίσης στους χάρτες

και των άλλων συγγραφέων του 16ου αιώνα, όπως είναι Γκεράρδους Μερκάτορ (Gerardus Mercator), Μπατίστα Ανιές (Battista Anieze) και άλλοι. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει την άποψη, η οποία απο το 18ο αιώνα κυριαρχεί στους επιστημονικούς κύκλους, ότι οι πρόγονοι των σημερινών Απσούα-Αβασγίων κατεύηκαν από τον Βόρειο Καύκασο. Αυτοί έφεραν μαζί τους, το όνομα του βασικού τους οικισμού και της πόλης Σουχούμι, και έως σήμερα την ονομάζουν Άκουα. (Essays from the History of Georgia. Abkhazia. Tbilisi, 2011, p. 493 – 497. Historical Maps, № 14).

3.5. Το απόσπασμα του Αρκάντζελο Λαμπέρτη (Arcangelo Lambertini) (1654)

Ο συνθέτης του χάρτη είναι ο Ιταλός καθολικός ιεραπόστολος - Αρκάντζελο Λαμπέρτη (Arcangelo Lambertini), στα χρόνια 1633-1649 έδρασε σ' εκείνο το τμήμα του Σαμεγκρέλου, που σήμερα βρίσκεται στην Αμπχαζία. Σύμφωνα με τον χάρτη, που δημιούργησε ο ίδιος και δημοσιεύθηκε το 1654, το Σαμεγκρέλο, δηλαδή η Κολχίδα άρχιζε από τον τοίχο του Κελασούρι κοντά στο Σουχούμι. Στον τοίχο αυτό γράφει: «Ο τοίχος έχει εξήντα χιλιάδες βήματα (μήκος) για την απόκρουση των επιθέσεων των Αβασγίων». Τα τοπωνύμια στο χάρτη είναι εξ ολοκλήρου Γεωργιανά, αλλά μετά την μετατόπιση των Απσουά-Αβασγίων άλλαξε. Για το θέμα αυτό έχουν δημοσιευθεί από διάφορους συγγραφείς, μεταξύ τους : Дж. Гамахария, Б.Гогия. Абхазия-историческая область Грузии..., Ταμάζ Μπεράτζε, Κόκα Τοπούρια, Μανάνα Σανάτζε, Μπεζάν Χωράβα. Ιστορικός атλάс της Γεωργίας, Αμπχαζία, σελ. 57, 97-99.

3.6. Το απόσπασμα του χάρτη, του χαρτογράφου Γαλλικού βασιλείου, του Γκιγιόμ Σανσόν (Guiano Sansone) (1674)

Σύμφωνα με τον χάρτη του Γκιγιόμ Σανσόν (Guiano Sansone), τα

βορειοδυτικά σύνορα της Γεωργίας έφτανε έως τη θάλασσα του Αζοφ. Η Αμπχαζία (Abassa), η οποία ήταν μέρος της, περιελάμβανε το έδαφος, έως την πόλη Σουχούμι. Μετά ερχόταν το Σαμεγκρέλο, δηλαδή Οδίσι(Odisci), Γκούρια (Guriel), Ιμερέτι (imereti), Σάμτσχε-Τζαβαχέτι ή των Μπαρτασβίλι (Baratalu), Κάρτλη (Carduel), Καχέτι (Kacheti) και άλλα. Δημοσιεύθηκε: Дж. Гамахария, Б. Гогия. Абхазия-историческая область Грузии, с. 843-845; Essaus from the History of Georgia. Abkhazia. Tbilisi 2011. Historikal Maps, №9).

3.7. Το απόσπασμα του Τουρκικού χάρτη του Καύκασου του «Τζι-άν-Νουμά» (17ος αιώνας)

Ο Τουρκικός χάρτης του Καυκάσου περιλαμβάνεται στο βιβλίο του επιστήμονα, ιστορικού και συγγραφέα Κεϊτάμπ Τσελεμπί - «Τζι-άν -Νουμά», το οποίο δημοσιεύθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1732, μετά το θάνατο του συγγραφέα. Σύμφωνα με τους ειδικούς, ο χάρτης δημιουργήθηκε στις δεκαετίες του '60-'70 του 17ου αιώνα, και το όνομα του συγγραφέα του είναι άγνωστο. Ο συγγραφέας, με ακρίβεια δείχνει, τα διοικητικά σύνορα μεταξύ των Απσουά-Αβασγίων, όσοι είχαν μετατοπιστεί στην Αμπχαζία απο τα βουνά, επίσης αναφέρεται στα σύνορα του Σαμεγκρέλου. Σύμφωνα με τον χάρτη, στα βορειοδυτικά της Αμπάζας βρίσκεται «Durban» (Ντερμπέντ- Derband) - το οποίο είναι τουρκική ονομασία της μεσαιωνικής Γκάγκρας (Gagra). Στα νοτιοανατολικά του Ντερμπέντ καταγράφεται σε «Μπουζουντού» (Bichvinta-Μπιτσβίντα), «Ζγούκσου» (Σουουκσού-Souksu) - πιθανότατα είναι το λιμάνι Μπομπόρας, «Νχλ» (Λίχνη - Likhni), «Άγτσα» (σύμφωνα με την «βία της Κάρτλης» «αγάτσο», την οποία οι Αβάσγιοι ονόμασαν - Άαπστα), «Αρσανλαρ» (Ανακοπία) και «Σχούμ» (Τσχούμ/Σουχούμι). Κοντά στο Σουχούμι, κατά μήκος του ποταμού Κελασούρι, περνάει το διοικητικό σύνορο με το Σαμεγκρέλο («Magril»). Εκεί επί τόπου, χωρίς κάποια επιγραφή πάνω της, υπάρχει μια περίφημη οχύρωση - το τείχος του Κελασούρι (βλ. Χάρτη, αριθ. 5), που χτίστηκε από τον αρχηγό του Σαμεγκρέλου Λεβάν Νταντιάνι (1611 - 1657) για την απόκρουση των εισβολών των Αβασγίων. Τουρκικός χάρτης Δημοσιεύθηκε: Ταμάζ Μπεράτζε, Κόκα Τοπούρια, Μανάνα Σανάτζε, Μπεζάν Χωράβα. Ιστορικός ατλάς της Γεωργίας. Αμπχαζία, σελ. 56, 99.

3.8. Το απόσπασμα του χάρτη της Ρωσικής Αυτοκρατορίας (1721 - 1725)

Κάτω,στη αριστερή γωνία του χάρτη, μια λατινική επιγραφή μας γνωστοποιεί, ότι αυτό είναι: «καινούγιο χάρτη της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, ο οποίος, με μεγάλη ακρίβεια γράφτηκε από τους Ιωάννης Κόβενς (Johannes Covens) και Κορνήλιος Μορτιέρ (Cornelis Mortier) με την υποστήριξη του Εβεράρδο Ισμπράντ (Everardo Isbrandt). Ο χάρτης σχεδιάστηκε κυρίως στην Ολλαντία και στη Δυτική Φριζία. Στην επιγραφή της επάνω αριστερής γωνίας, καταγράφονται τα εδάφη της χώρας του «λαμπερότατου και ισχυρότατου βασιλιά,του Ρώσου αυτοκράτορα Πέτρου Αλεξάντροβιτς». Επίσης γράφει: «εδώ είναι και οι

άλλες επαρχίες, τις οποίες κυβερνάει ο νικηφόρος και θριαμβευτικός βασιλιάς».

Σύμφωνα με τον χάρτη, η Γεωργία συνορεύει με τη Ρωσία άμεσα. Τα βορειοδυτικά σύνορά της ξεκινάει από τη θάλασσα του Αζόφ και περιλαμβάνει τις εξής περιοχές: την Αμπχαζία (Abassa), Σαμεγκρέλο (Mengrelia), Γκούριας (Goriel), Ιμερέτη (Imereti), Σάμτσχε-Τζαβαχέτι (Samsea) και Καχέτι (Gaguetia) Δημοσιεύθηκε: Дж. Гамахария, Б.Гогия. Абхазия-историческая область Грузии..., σελ. 847; Essays from the History of Georgia. Abkhazia. Historical Maps, №11.

Βιβλιογραφία

Lia Akhaladze. Classification of the Monuments of Material Culture of Abkhazia. Monuments of Written Culture. – Cultural Heritage of Georgia in the Occupied Territories – Abkhazia. Academic Conference. Sokhumi State University, The Young Psychologists Association of Abkhazia. Abstracts of Papers.Tbilisi, 2011, σελ. 52-55.

Lia Akhaladze. Inscriptions of the Kings of Egris-Abkhazeti, Informational –analytical journal “Abkhazeti” I.Tbilisi, 2004, c. 61-64.

Lia Akhaladze. Monuments of material culture of modern Abkhazia (part. I).
http://eng.expertclub.ge/portal/cnid_6484/aliasExpertclub/lang-en/tablid_2546/default

Jemal Gamakharia, Tamaz Beradze, Teimuraz Gvantseladze... Essays from the History of Georgia.Abkazia from ancient times till the present days. Tbilisi, 2011.

<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/10253>

Jemal Gamakharia. Political History of Abkhazia/Georgia.Tbilisi, 2012.<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/4983>

Georgian Orthodox Church Konrad-Adenauer-Stiftung.Causes of War - Prospects for Peace. Tbilisi, 2009.

http://www.kas.de/wf/doc/kas_18802-544-2-30.pdf

Tamaz Diasamidze. Georgia Regional Conflicts (South Ossetia, Abkhazia) in Documents. Prehistory and Present 1917–2011.

http://www.rrc.ge/admn/books.php?lng_3=en

Jemal Gamakharia, Tamar Japaridze, Ketevan Chigogidze. International society to bring a verdict on the tragedy of Abkhazia/Georgia.Tbilisi, 2015.

<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/117908>

Zurab Jguburia. Historical-cultural heritage in Abkhazia.Tbilisi, 2015.

<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/94526>

Mariam Lordkipanidze. The Abkhazians and Abkhazia.Tbilisi, 2012.

<http://www.abkhazovedenie.com/files/eBooks/78/Marika-Lordkipanidze.pdf>

Z.Papaskiri. Abkhazia and the Abkhazians in the common Georgian ethno-cultural, political, and state ex-pansive. Part I. – The Caucasus & Globalization. Journal of Social, Political and Economic Studies.Institute of studies of the Caucasus.Vol. 2.Issue 2, 2008.

http://www.ca-c.org/c-g-online/2008/journal_eng/c-g-2/k-gE-02-2008.pdf

Z. Papaskiri. On New Anti-Georgian Insinuations of Supporters of “Independent” Abkhazia Certain Aspects of Georgia-Russian Relations in Modern Historiography. Caucasus Region Political, Economical, and Security Issues. NOVA publishers. New York, 2014.

Z.Papaskiri. Zur Frage der nationalstaatlichen Mentalität des Herrscherhauses Scharwaschidse in Abchasien. – Georgica. Zeitschrift für Kultur, Sprache und Geschichte Georgiens und Kaukasiens. 31 Jahrgang 2008. SHAKER VERLAG. Aachen.

<http://iberiana.wordpress.com/afxazeti/scharwaschidse/>

- И. Е. Адзинба. Архитектурные памятники Абхазии. Сухуми, 1959.
 Лия Ахаладзе. Памятники материальной культуры Абхазии (Часть I - XVI).
[http://rus.expertclub.ge/portal/cnid_9120/alias__Expertclub/lang_ru/
 tabid_2546/default.aspx](http://rus.expertclub.ge/portal/cnid_9120/alias__Expertclub/lang_ru/tabid_2546/default.aspx)
- Хухути Бгажба. Из истории письменности в Абхазии. Тбилиси, 1967.
http://apsnyteka.org/file/Bgazhba_iz_istorii_pismennosti_v_Abkhazii.pdf
- Джемал Гамахария. Материалы посольств Гавриила Гегенава, Федота Елчина и Павла Захарьева 1636-1640 годы. Тбилиси, 2014. [http://dspace.nplg.gov.ge/
 handle/1234/57288](http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/57288)
- Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия-историческая область Грузии (историография, документы и материалы, комментарии) с древнейших времен до 30-х годов XX века. Тбилиси, 1997. <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/38375>
- Джемал Гамахария. Святой Исповедник Амвросий (Хелая) и Абхазия. Тбилиси, 2006. <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/11528>
- Джемал Гамахария. Святой Архиепией Александр (Окропиридзе) и Абхазия. Тбилиси, 2006. <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/11523>
- Н. Н. Иоаниди. Греки в Абхазии. Сухуми, 1990.
- Н. Н. Иоаниди. 1949 год (технология преступления). Сухуми, 2006.
http://apsnyteka.org/270-ioanidi_1949.html
- Анатолий К. Кация. Илори (памятник XI века). Сухуми, 1963.
- Джемал Гамахария, Тамаз Берадзе, Теймураз Гванцеладзе... Очерки из истории Грузии. Абхазия с древнейших времен до наших дней. Тбилиси, 2009.
<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/6651>
- Зураб Папаскири. О национально-государственном облике Абхазии/Грузия. Всероссийское общество имени Эквтимэ Такашвили. Абхазская Организация. Тбилиси, 2003.
<http://sites.google.com/site/zpapaskiri/publications-georgian>
- Зураб Папаскири. Абхазия : История без фальсификации. Тбилиси, 2010.
<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/29865>
- Разыскания по истории Абхазии/ Грузия. Тбилиси, 1999.
- Леван Рчеулишвили. Купольная архитектура VIII - X веков в Абхазии. Тбилиси, 1988.
- Трагедия Абхазии, Грузия, на суд Российской общественности. Тбилиси, 2016.
<http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/180785>
- Лео Шервашидзе. Средневековая монументальная живопись в Абхазии. Тбилиси, 1980.
- Бежан Хорава. Мухаджирство абхазов 1867 года. Тбилиси, 2013.
<http://abkhazovedenie.com/ru/history?product=117>
- Людмила Г. Хрушкова. Скульптура раннесредневековой Абхазии V-X вв. Тбилиси, 1980.

Gagra

Bichvinta

Akhali Atoni

Pskhu

Gudauta

Sukhumi

Gulripshi

Ochamchira

Pichori

Anaklia

ABKHAZETI

(ABKHAZIA)

Lata

Otapi

Tqvarcheli

Gali

Okumi

Jvari

Kahati

Zugdidi

Omarishara

Khaishi

Tsale

Kodori Valley

BLACK

SEA

PSOU

Lake Ritsa

Bzyb'

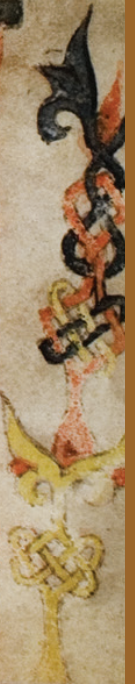
Kelasuri

Kodori

Galidzga

Okumi

1120
1120

978-9941-477-59-1
9 789941 477591